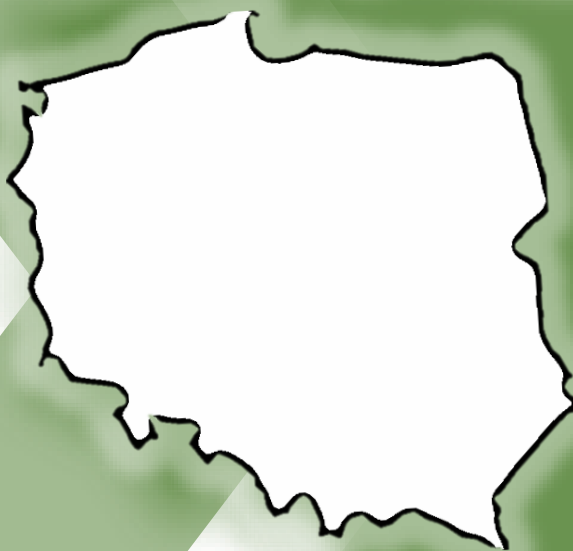

EWALUACJA WPŁYWU PROGRAMU WSPÓŁPRACY TRANSGRANICZNEJ POLSKA-BIAŁORUŚ-UKRAINA 2014-2020 NA OBSZAR WSPARCIA

RAPORT KOŃCOWY

Zamawiający

**MINISTERSTWO
FUNDUSZY I POLITYKI
REGIONALNEJ**

Wykonawca

Ecorys Polska sp. z o.o.

ul. Solec 38 lok. 105

00-394 Warszawa

tel.: +48 22 339 36 40

email: ecorys@ecorys.pl

www.ecorys.pl

*Autorzy raportu: Adam Rybkowski, Beata Belica, Anna Górecka-Ojdana, Cezary Gołębiowski,
Katarzyna Lipczyńska, Paulina Kowalczyk, Przemysław Bruhn, Weronika Zych*

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów zastosowanych w tekście	5
Streszczenie.....	6
Summary	9
CZĘŚĆ METODYCZNA	12
Wprowadzenie	12
CZĘŚĆ ANALITYCZNA	14
I. PROGRAM	14
1.1. Stopień osiągnięcia celów szczegółowych Programu.....	14
Wskaźniki produktu	15
Wskaźniki rezultatu.....	18
1.2. Rezultaty Programu	23
1.3. Adekwatność wsparcia do potrzeb pogranicza	32
1.4. Wpływ zdarzeń kryzysowych na realizację Programu	40
1.5. Delimitacja obszaru wsparcia.....	44
1.6. Rekomendacje w zakresie dalszego wsparcia	47
II. PARTNERSTWO I PROJEKTY	49
2.1. Rezultaty realizacji projektów	49
2.2. Aktywność beneficjentów.....	57
AKTYWNOŚĆ BENEFICJENTÓW W OPARCIU O ANALIZĘ SIECIOWĄ.....	61
Dziedzictwo	61
Dostępność	66
Bezpieczeństwo	70
Granice.....	74
2.3. Struktura partnerstw projektowych.....	78
2.4. Jakość nawiązanej współpracy	82
2.5. Wpływ zdarzeń kryzysowych na realizację projektów	89
2.6. Możliwe zmiany w realizacji współpracy transgranicznej	97
2.7. Trwałość nawiązywanych partnerstw	99
2.8. Trwałość efektów projektów	107
2.9. Komplementarność przedsięwzięć.....	109
III. ZASADY HORYZONTALNE	116
3.1. Sposób i stopień uwzględnienia zasad horyzontalnych	116

Zrównoważony rozwój.....	117
Równość szans kobiet i mężczyzn	119
Równość szans i niedyskryminacja, w tym dostępność dla osób z niepełnosprawnościami.....	120
3.2. Ocena wpływu systemu realizacji na realizację zasad horyzontalnych	122
3.3. Rekomendacje w zakresie dalszego uwzględniania zasad horyzontalnych.....	127
IV. INFORMACJA I PROMOCJA.....	129
4.1. Realizacja celów w zakresie informacji i promocji	129
4.2. Skuteczność narzędzi informacyjno-promocyjnych	134
4.3. Rekomendacje w zakresie dalszych działań informacyjno-promocyjnych	136
CZĘŚĆ PODSUMOWUJĄCA	139
Tabela rekomendacji	139
Table of recommendations	145
Podsumowanie wniosków i rekomendacji.....	150
Aneks nr 1 – Wykaz podmiotów uwzględnionych w analizie sieciowej	152
Spis elementów graficznych w treści raportu	167
Spis wykresów.....	167
Spis tabel	169
Spis map	169
Spis schematów	170

WYKAZ SKRÓTÓW ZASTOSOWANYCH W TEKŚCIE

Skrót	Wyjaśnienie
CATI	Ankieta telefoniczna (z j. ang. Computer-Assisted Telephone Interview)
CAWI	Ankieta internetowa (z j. ang. Computer Assisted Web Interview)
COVID-19	Corona Virus Disease 2019
CT	Cel Tematyczny
DK	Droga Krajowa
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EIS/ENI	Europejski Instrument Sąsiedztwa (z j. ang. European Neighbourhood Instrument)
EWT	Europejska Współpraca Terytorialna
IDI	Wywiad pogłębiony, (z j. ang. In-Depth Interview)
IOB	Instytucja Otoczenia Biznesu
IZ	Instytucja Zarządzająca
JST	Jednostki Samorządu Terytorialnego
KE	Komisja Europejska
KM	Komitet Monitorujący
LIP	Duże projekty infrastrukturalne (z j. ang. Large Infrastructure Projects)
MSZ	Ministerstwo Spraw Zagranicznych
NGO	Organizacje pozarządowe (z j. ang. Non-Governmental Organisations)
PKB	Produkt Krajowy Brutto
POIiŚ	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020
POPW	Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020
PWT	Program Współpracy Transgranicznej
RLM	Równoważna Liczba Mieszkańców
RPO	Regionalny Program Operacyjny
TEN-T	Transeuropejska sieć transportowa, (z j. ang. Trans-European Transport Networks)
TIK/ICT	Technologie informacyjne i komunikacyjne (z j. ang. Information and Communication Technologies)
UE	Unia Europejska
WKM	Wspólny Komitet Monitorujący
WST	Wspólny Sekretariat Techniczny

STRESZCZENIE

Celem głównym niniejszego badania była ocena skuteczności działań wdrażanych w ramach wszystkich CT Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 oraz analiza ich efektów i wpływu Programu na życie społeczno-gospodarcze mieszkańców obszaru wsparcia.

Przeprowadzona ewaluacja wpływu Programu na obszar wsparcia starała się odpowiedzieć na pytanie dotyczące **stopnia osiągnięcia celów szczegółowych Programu** w poszczególnych osiach priorytetowych. Niestety, ze względu na czas realizacji badania (październik-grudzień 2023 r.), a tym samym fakt nieukończenia bądź nierozliczenia wszystkich projektów i nieprzekazania odpowiednich danych do systemu monitoringowego Programu – nie było to w pełni możliwe. Jednakże, analizując już osiągnięte (i zaraportowane) wskaźniki produktu, można stwierdzić, że najwyższy poziom osiągnięcia celów szczegółowych, odnotowano w CT Dostępność. Odpowiednie wskaźniki zostały w tego CT zrealizowane na poziomie 70%-100%. Także osiągnięte dla dużych projektów infrastrukturalnych wartości wskaźników wskazują na duży wpływ tych przedsięwzięć na osiągnięcie celów CT Dostępność. Ze względu na niewielkie wartości mikroprojektów w porównaniu z projektami regularnymi, a także nieukończenie szeregu z nich, trudno jest ocenić ich wpływ na osiągnięcie celów jedynego CT, w której były realizowane – CT Dziedzictwo. Jednakże główni aktorzy Programu, z którymi prowadzono rozmowy podczas wywiadów bezpośrednich pozytywnie ocenili rolę mikroprojektów w kontekście nawiązywania relacji, budowania partnerstw i współpracy między beneficjentami. Ocenili on także pozytywnie koncepcję Programu dotyczącą wsparcia trzech rodzajów projektów: dużych projektów infrastrukturalnych, projektów regularnych i mikroprojektów. Realizowane trzy poziomy wielkości projektów zbudowały architekturę wsparcia odpowiednią pod względem skali i możliwości wsparcia dla różnych rodzajów beneficjentów.

Z badania wynika, iż **zakres Programu został określony w sposób trafny, zgodnie ze zdiagnozowanymi potrzebami**. Wyzwania zidentyfikowane w Programie w znacznym stopniu znalazły odzwierciedlenie w realizowanych projektach. Wyjątkiem była potrzeba wspierania sieci i infrastruktury informacyjno-komunikacyjnej. Tego rodzaju projekty nie cieszyły się większym zainteresowaniem wnioskodawców - zrealizowano tylko jedno przedsięwzięcie tego rodzaju. Z uwagi na skuteczność dotychczasowego wsparcia, a także wciąż niezaspokojone potrzeby, należy kontynuować wspieranie polsko-ukraińskich projektów transgranicznych w obszarze wspólnego dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego oraz turystyki, zdrowia, bezpieczeństwa, dostępności transportowej oraz ochrony granic. Badanie wykazało, iż należy także wspierać działania ukierunkowane na poprawę stanu środowiska oraz niwelowania negatywnych zmian klimatu, m.in. poprzez projekty dotyczące gospodarki-wodno-ściekowej. Warto także położyć większy nacisk na wspólne działania (edukacyjne, integracyjne), skierowane do dzieci i młodzieży. Projekty realizowane w ramach Programu wspierały dziedzictwo kulturalne oraz naturalne lokalnych obszarów, poprawiały dostępność i rozwijały infrastrukturę transportową oraz infrastrukturę ICT, zapewniały większe bezpieczeństwo na terenie granic i zwiększały efektywność w ich zarządzaniu, wspierały rozwój ochrony zdrowia, usług socjalnych, zapewniały wsparcie dla instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo oraz odpowiadały na wszelkie inne zidentyfikowane zagrożenia dla bezpieczeństwa lokalnych społeczności. Najwięcej rezultatów osiągnięto w zakresie wspierania dziedzictwa, a najmniej w zakresie wspierania bezpieczeństwa.

Realizacja Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś Ukraina 2014-2020 została poddana wielu trudnościom wywołanym przez następujące po sobie **zdarzenia kryzysowe**. Program przeszedł ogromną transformację związaną z wprowadzaniem nowych mechanizmów i procedur umożliwiających jego kontynuację w dobie kryzysów. Generalnie największe negatywne oddziaływanie należy przypisać agresji zbrojnej Rosji na Ukrainę oraz poparcie Białorusi dla tego konfliktu. Postępowanie tych krajów polegające na braku respektowania prawa międzynarodowego doprowadziło do całkowitego zerwania współpracy transgranicznej z Białorusią oraz spowodowało, że efekty Programu (jak również jego poprzednich edycji) w postaci nawiązanych relacji, wyrównywania barier zostały poddane ogromnej próbie.

Analiza przeprowadzona pod kątem **trwałości nawiązanych partnerstw i dalszych planów współpracy między partnerami** polsko-ukraińskimi pozwala twierdzić, że w ramach programu osiągnięto wysokie efekty. Ponad 60% partnerów z Polski, jak również ponad 70% z Ukrainy wskazało, że współpraca w dotychczasowym partnerstwie będzie kontynuowana. Mimo negatywnych okoliczności w jakich realizowany był Program tj. pandemia COVID-19 czy wojna w Ukrainie, pozytywne doświadczenia pozyskane w wyniku nawiązanej współpracy pozwalają przypuszczać, że będzie ona kontynuowana i rozwijana w kolejnych latach. Ponadto z wywiadów przeprowadzonych z niektórymi beneficjentami można wnioskować, że w wyniku pozytywnych doświadczeń nabytych ze współpracy z partnerami z Białorusi, w przypadku nadarzenia się możliwości (odejście od agresywnej polityki, wprowadzenie reform prodemokratycznych) podejmowane będą próby dalszej współpracy z partnerami stamtąd.

Większość projektów realizowanych w ramach Programu **wpływała w dużym lub przeciętnym stopniu na życie społeczności lokalnych**. Wpływ ten dotyczył przede wszystkim podnoszenia potencjału turystycznego wspartych obiektów i przestrzeni, integracji mieszkańców wokół lokalnego dziedzictwa, poprawy dostępności transportowej obszaru pogranicza, zwiększenia jakości i bezpieczeństwa transportu, poprawy dostępu do ochrony zdrowia oraz zwiększenia bezpieczeństwa wynikającego z podniesienia wydajności działania służb ratowniczych i granicznych. Z badania wynika także, iż osiągnięcie podobnych rezultatów bez wsparcia Programu lub przy niższych nakładach finansowych w większości przypadków byłoby niemożliwe lub znacznie utrudnione, zwłaszcza po stronie ukraińskiej, przede wszystkim z uwagi na ograniczone możliwości finansowe projektodawców.

Badanie objęło również zagadnienie komplementarności projektów. **60,5% beneficjentów realizujących projekty w ramach Programu było (w perspektywie finansowej 2014-2020) beneficjentem przynajmniej jednego innego programu realizowanego w ramach polityki spójności¹**: 33% beneficjentów realizujących projekty w ramach innych środków UE i ewaluowanej interwencji, wdrażało przedsięwzięcia komplementarne do projektów będących przedmiotem badania. Projekty były powiązane ze sobą w pierwszej kolejności poprzez cele, w drugiej zaś za pomocą działań. Dodatkowo, 52% beneficjentów projektów komplementarnych to realizatorzy przedsięwzięć powiązanych z projektami Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina zarówno w zakresie celów, jak działań. Zbieżne cele to przede wszystkim ochrona dziedzictwa kulturowego i/lub

¹ Tj. Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja, INTERREG Litwa-Polska, INTERREG Polska-Słowacja, INTERREG Europa Środkowa, Programu Operacyjnego Polska Wschodnia, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 lub Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego.

naturalnego/ochrona środowiska. Najczęściej występujące przykłady komplementarności działań projektowych to: realizacja działań służących ochronie środowiska różnych części tego samego oraz modernizacja obiektów dziedzictwa kulturowego a następnie realizacja na jego terenie działań w ramach innego projektu. Projekty realizowane w ramach ewaluowanej interwencji były najczęściej komplementarne z projektami realizowanymi z środków RPO. W niewielkim stopniu projekty powiązane były z innymi programami współpracy terytorialnej.

Projekty realizowane w ramach Programu **respektowały i wpisywały się w założenia polityk horyzontalnych**. Efektem zastosowanych wymagań odnośnie stosowania się do zasad horyzontalnych są przykłady praktycznych rozwiązań w projektach. Jednakże należy zaznaczyć, że z uwagi iż beneficjentami Programu również są kraje nie będące jeszcze członkami UE, nie mające obszernego doświadczenia w realizacji projektów unijnych, ich znajomość możliwych rozwiązań projektowych respektujących poszczególne polityki horyzontalne jest mniejsza. W związku z tym, nasuwa się wniosek dotyczący potrzeby przeprowadzenia szkoleń mających na celu przedstawienie przykładów możliwych rozwiązań wpisujących się w realizację poszczególnych polityk. Zbadano ponadto, czy zaprojektowany system realizacji Programu, w tym stosowane procedury i rozwiązania, zapewniły realizację zasad horyzontalnych. Analiza tego tematu pozwoliła na ocenę, że zasady horyzontalne były w mniejszym lub większym stopniu realizowane. Stwierdzono jednak pewne uchybienia, wynikające głównie ze sposobu podejścia do opisu i późniejszej realizacji zasad horyzontalnych. Informacje przekazywane beneficjentom były niewystarczające, a przez to umożliwiały im różne (niejednolite) podejście i tym samym różne (nie zawsze optymalne) sposoby realizacji zasad horyzontalnych.

Analiza działań informacyjno-promocyjnych wskazuje, że ich skuteczność i efektywność były stosunkowo wysokie. W drugiej połowie okresu programowania istotny wpływ na tego typu działania odgrywały dwa kluczowe czynniki o charakterze zewnętrznym, czyli pandemia Covid-19 oraz agresja rosyjska na Ukrainę wspierana przez Białoruś i związane z tym zakończenie współpracy ze stroną białoruską. W wyniku wprowadzenia restrykcji mających na celu ograniczenie pandemii, czasowo wszystkie działania były realizowane w formule zdalnej (online). W przypadku działań skierowanych do wnioskodawców i beneficjentów zmiana charakteru i formy aktywności nie obniżyła ich użyteczności. Wciąż prowadzono szeroko zakrojone działania mające na celu informowanie o możliwościach wsparcia, a także kontynuowano szkolenia, warsztaty, utrzymywano kanały komunikacji służące odpowiadaniu na pytania, wątpliwości itp. Jakość tego typu działań oceniano wysoko. Działania skierowane do tej grupy docelowej i przeniesienie aktywności do sfery online zwiększyło ich efektywność (poprzez obniżenie kosztów przy zachowaniu tych samych efektów). Działania skierowane do szerszego grona (do mieszkańców) w większym stopniu ograniczone zostały przez wymienione wcześniej czynniki zewnętrzne, co czasowo zmniejszyło ich skuteczność. Mniejszy był efekt propagowania efektów realizacji Programu, gdyż formuła online czasowo ograniczyła liczebność odbiorców komunikatów. Z oczywistych powodów zawieszenie współpracy ze stroną białoruską także wpłynęło na ograniczenie zasięgu działań z zakresu informacji i promocji. Efektywność tego typu działań pozostała na dotychczasowym poziomie (niższe koszty prowadzonych działań związane z formułą online i z mniejszym zasięgiem terytorialnym, ale także niższe efekty). Tym niemniej ocenia się, że pomimo dużych utrudnień związanych z czynnikami zewnętrznymi, udało się sprawnie dostosować planowane działania i tym samym odpowiedzieć na cele określone w Programie.

SUMMARY

The main objective of this study was to assess the effectiveness of the activities implemented under all thematic objectives (TO) of the Poland-Belarus-Ukraine Cross-Border Cooperation Programme 2014-2020 and to analyze their effects and the impact of the Programme on the socio-economic life of the residents of the support area.

The conducted evaluation of the impact of the Program on the support area tried to answer the question **about the degree of achievement of the specific objectives** of the Program in the individual priority axes. Unfortunately, due to the timing of the survey (October-December 2023), and thus the fact that all projects have not been completed or accounted for and the relevant data have not been submitted to the Program's monitoring system - this was not fully possible. However, analyzing the already achieved (and reported) output indicators, it can be concluded that the highest level of achievement of specific objectives, was recorded in the TO Accessibility. The relevant indicators were realized at the level of 70%-100% in this TO. Also, the indicator values achieved for large infrastructure projects indicate the high impact of these projects on the achievement of the objectives of the TO Accessibility . Due to the small values of the microprojects compared to regular projects, as well as the non-completion of a number of them, it is difficult to assess their impact on the achievement of the objectives of the only TO in which they were implemented – TO Heritage. However, the main actors of the Program interviewed during the face-to-face interviews positively assessed the role of microprojects in the context of establishing relationships, building partnerships and cooperation among beneficiaries. They also positively assessed the Program's concept of supporting three types of projects: large infrastructure projects, regular projects and microprojects. The three levels of project size implemented built an architecture of support that was appropriate in terms of scale and supportability for different types of beneficiaries.

The survey shows that **the scope of the Program was accurately defined in accordance with the diagnosed needs**. The challenges identified in the Program were largely reflected in the implemented projects. The exception was the need to support networks and information and communications infrastructure. This type of project did not attract much interest from applicants - only one project of this type was implemented. Given the effectiveness of the support provided so far, as well as the still unmet needs, it is necessary to continue supporting Polish-Ukrainian cross-border projects in the areas of common cultural and natural heritage and tourism, health, security, transport accessibility and border protection. The survey showed that it is also necessary to support activities aimed at improving the environment and mitigating negative climate change, including through projects on water and sewage management. It is also worth placing more emphasis on joint activities (educational, integration), aimed at children and young people. Projects implemented under the Program supported the cultural and natural heritage of local areas, improved accessibility and developed transportation and ICT infrastructure, provided greater security at the borders and increased efficiency in their management, supported the development of health care, social services, provided support for security institutions, and responded to any other identified security threats to local communities. The most results were achieved in supporting heritage and the least in supporting security.

The implementation of the Poland-Belarus-Ukraine Cross-Border Cooperation Program 2014-2020 has been subjected to many difficulties caused by successive **crisis events**. The program has

undergone a huge transformation related to the introduction of new mechanisms and procedures to enable its continuation in times of crises. In general, the greatest negative impact should be attributed to Russia's armed aggression against Ukraine and Belarus' support for the conflict. The conduct of these countries in disregarding international law led to a complete break in cross-border cooperation with Belarus and caused the effects of the Program (as well as its previous editions) in the form of established relations, equalization of barriers to be put to a huge test.

The analysis carried out in terms of **the sustainability of the established partnerships and further plans for cooperation between Polish-Ukrainian partners** allows us to claim that the program has achieved high results. More than 60% of partners from Poland, as well as more than 70% from Ukraine, indicated that cooperation in the existing partnerships will continue. Despite the negative circumstances under which the Program was implemented, i.e. the COVID-19 pandemic or the war in Ukraine, the positive experience gained from the established cooperation allows us to assume that it will be continued and developed in the following years. Moreover, from interviews conducted with some of the beneficiaries, it can be concluded that as a result of the positive experience gained from cooperation with partners from Belarus, if opportunities arise (departure from aggressive policies, introduction of pro-democratic reforms), attempts will be made to continue cooperation with partners from there.

Most of the projects implemented under the Program had **a high or average impact on the lives of local communities**. This impact was mainly related to raising the tourist potential of the supported objects and spaces, integrating residents around local heritage, improving transport accessibility of the border area, increasing the quality and safety of transportation, improving access to health care, and increasing safety resulting from increased efficiency of emergency and border services. The survey also shows that achieving similar results without the Program's support or with lower financial outlays would in most cases be impossible or considerably difficult, especially on the Ukrainian side, primarily due to the limited financial capacity of project proponents.

The survey also covered the issue of complementarity of projects. **60.5% of beneficiaries implementing projects under the Program were (in the 2014-2020 financial perspective) beneficiaries of at least one other program implemented under the cohesion policy²**: 33% of beneficiaries implementing projects under other EU measures and the evaluated intervention, implemented projects complementary to the projects under study. The projects were linked to each other first through objectives, and second through activities. In addition, 52% of the beneficiaries of the complementary projects were implementers of projects related to the projects of the Poland-Belarus-Ukraine Cross-Border Cooperation Program both in terms of objectives and activities. The converging objectives are primarily protection of cultural and/or natural heritage/environmental protection. The most common examples of complementarity of project activities are: implementation of environmental protection activities of different parts of the same and modernization of cultural heritage objects and then implementation of activities on its territory under another project. Projects implemented under the evaluated intervention were most often complementary with projects

² I.e.: Poland-Russia Cross-Border Cooperation Program, INTERREG Lithuania-Poland, INTERREG Poland-Slovakia, INTERREG Central Europe, Operational Program Eastern Poland, Regional Operational Program Podlaskie Voivodeship, Regional Operational Program Mazowieckie Voivodeship, Regional Operational Program Lubelskie Voivodeship 2014-2020 or Regional Operational Program Podkarpackie Voivodeship.

implemented with ROP funds. To a small extent, projects were linked to other territorial cooperation programs.

Projects implemented under the Program **respected and complied with the assumptions of horizontal policies**. The applied requirements regarding compliance with horizontal principles result in examples of practical solutions in projects. However, it should be noted that due to the fact that the beneficiaries of the Program are also countries that are not yet members of the EU and do not have extensive experience in implementing EU projects, their knowledge of possible design solutions that respect individual horizontal policies is less. Therefore, a conclusion arises regarding the need to conduct training aimed at presenting examples of possible solutions consistent with the implementation of individual policies. Moreover, it was examined whether the designed Program implementation system, including the procedures and solutions used, ensured the implementation of horizontal principles. The analysis of this topic allowed for the assessment that horizontal principles were, to a greater or lesser extent, implemented. However, some shortcomings were found, mainly resulting from the approach to the description and subsequent implementation of horizontal principles. The information provided to beneficiaries was insufficient and therefore allowed them to have different (non-uniform) approaches and therefore different (not always optimal) ways of implementing horizontal principles.

The analysis of information and promotional activities indicates that their effectiveness and efficiency were relatively high. In the second half of the programming period, two key external factors had a significant impact on this type of activities, i.e. the Covid-19 pandemic and Russian aggression against Ukraine supported by Belarus and the resulting termination of cooperation with the Belarusian side. As a result of the introduction of restrictions aimed at limiting the pandemic, all activities were temporarily carried out remotely (online). In the case of activities addressed to applicants and beneficiaries, the change in the nature and form of activity did not reduce their usefulness. Extensive activities were still carried out to inform about support options, as well as training, workshops, and communication channels to answer questions, doubts, etc. The quality of this type of activities was rated high. Activities addressed to this target group and transferring activities to the online sphere increased their effectiveness (by reducing costs while maintaining the same effects). Activities addressed to a wider group (residents) were limited to a greater extent by the external factors mentioned above, which temporarily reduced their effectiveness. The effect of promoting the effects of the Program implementation was smaller because the online format temporarily limited the number of message recipients. For obvious reasons, the suspension of cooperation with the Belarusian side also limited the scope of information and promotion activities. The effectiveness of this type of activities remained at the current level (lower costs of activities related to the online formula and smaller territorial scope, but also lower effects). Nevertheless, it is estimated that despite major difficulties related to external factors, it was possible to efficiently adapt the planned activities and thus respond to the objectives set out in the Program.

CZĘŚĆ METODYCZNA

WPROWADZENIE

Niniejsze badanie zostało zrealizowane w terminie wrzesień-grudzień 2023 r. Jego **celem** była ocena skuteczności działań wdrażanych w ramach wszystkich CT Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 oraz analiza ich efektów i wpływu Programu na życie społeczno-gospodarcze mieszkańców obszaru wsparcia. W ramach ewaluacji istotna była również ocena odpowiedzi Programu i projektów na sytuacje kryzysowe m.in.: pandemię COVID-19 i wspieraną przez Białoruś rosyjską agresję militarną na Ukrainę, co znalazło odzwierciedlenie w treści niniejszego raportu. W ramach badania został ponadto oceniony stopień realizacji polityk horyzontalnych (promowania równości mężczyzn i kobiet; równości szans i niedyskryminacji; zrównoważonego rozwoju), oraz działań informacyjno-promocyjnych i komunikacji – Zespół Badawczy określił czynniki wpływające na sposób ich realizacji oraz wskazał dobre praktyki w ramach tych obszarów.

Zakresem przedmiotowym badania był Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020.

Zakres podmiotowy badania objął natomiast zróżnicowane grupy respondentów:

- Beneficjentów (liderów i partnerów) polskich i ukraińskich uczestniczących w Programie;
- Przedstawicieli instytucji zaangażowanych we wdrażanie Programu po stronie polskiej i ukraińskiej;
- Ekspertów spoza Zespołu Badawczego.

Zakres badania **ograniczony był** do polskiej oraz ukraińskiej strony obszaru wsparcia, co związane jest z agresją militarną Federacji Rosyjskiej na Ukrainę oraz spowodowanym nią wstrzymaniem współpracy z Białorusią. Z tej przyczyny w badaniu nie przewidywano podejmowania jakichkolwiek kontaktów ze stroną białoruską.

W badaniu wykorzystano szerokie instrumentarium metodologiczne, obejmujące:

W ramach **analizy desk research** uwzględniono szereg dokumentów, począwszy od aktów prawnych regulujących współpracę transgraniczną, poprzez dokumenty Programowe, sprawozdawcze, jak też inne ewaluacje dot. ewaluowanego Programu.

Badania CAWI/CATI przeprowadzono z polskimi i ukraińskimi liderami i partnerami projektów. Przeprowadzono 119 efektywnych ankiet, w tym 84 ankiety z beneficjentami polskimi oraz 35 – z beneficjentami ukraińskimi. Osiągnięto tym samym *response rate* na poziomie przekraczającym 50% populacji po stronie polskiej oraz 30% populacji po stronie ukraińskiej, co przy populacji beneficjentów i partnerów gwarantuje maksymalny błąd szacowania na poziomie nieprzekraczającym

5% przy poziomie ufności 95%, co pozwala na ekstrapolowanie osiągniętych wyników na całą zbiorowość i bardzo wiarygodne wnioskowanie na ich podstawie o rzeczywistości.

Wywiady pogłębione objęły przedstawicieli 23 instytucji, w tym po stronie polskiej: 12 przedstawicieli instytucji, zaś po stronie ukraińskiej 11 przedstawicieli instytucji: Instytucji Zarządzającej, Instytucji Krajowej, Wspólnego Sekretariatu Technicznego, Wspólnego Komitetu Monitorującego oraz Krajowego Punktu Kontaktowego. Wywiady zostały przeprowadzone w formule zdalnej, przy wykorzystaniu oprogramowania MS Teams lub przez telefon.

Studia przypadków – przeprowadzono 8 studiów przypadku, po dwa dla każdym z CT Programu (2 studia – CT Dziedzictwo, 2 studia – CT Dostępność, 2 studia – CT Bezpieczeństwo, 2 studia – CT Granice). Matryce zawierające opis studiów przypadków stanowią załącznik do niniejszego raportu, ustalenia płynące ze studiów zostały ponadto włączone do treści raportu.

Metoda delficka objęła 3 ekspertów specjalizujących się w tematyce współpracy transgranicznej i rozwoju regionalnym. Zastosowane badanie trójiteracyjne pozwoliło na wyciągnięcie wiarygodnych ustaleń w zakresie stawianego tej metodzie celu – o wiele bardziej wiarygodnych i przemyślanych, niż miałyby to miejsce w przypadku badania dwuiteracyjnego.

Na uwagę zasługuje także **analiza sieci powiązań** pomiędzy partnerami. Została ona przeprowadzona w dwóch ujęciach – przed zawieszeniem współpracy z Białorusią i po jej zawieszeniu. Takie ujęcie problematyki pozwoliło na ukazanie zmian, jakie w partnerstwach na obszarze wsparcia zaszły w wyniku zawieszenia współpracy z partnerami z Białorusi.

Kwerendę mediów przeprowadzono w odniesieniu do mediów lokalnych, regionalnych oraz społecznościowych z obszaru wsparcia po stronie polskiej i ukraińskiej. Łącznie uwzględniono 24 źródła: 10 źródeł lokalnych (5 polskie, 6 ukraińskich), 2 regionalne (1 polskie, 1 ukraińskie), oraz 12 społecznościowych (6 polskich, 7 ukraińskich). Takie zróżnicowanie pozwoliło ukazać wielość punktów widzenia na analizowaną tematykę, a przez to przyczyniło się do zapewnienia jeszcze większego stopnia triangulacji.

Nieodłącznym elementem badania był **pomiar wskaźników rezultatu**, który został przeprowadzony z uwzględnieniem danych zastanych, jak i danych gromadzonych od beneficjentów.

Badaniu na każdym jego etapie towarzyszyły **warsztaty strukturyzacyjne**. Ich rolą była stała współpraca z Zamawiającym oraz przekazywanie mu informacji o postępach prac. Ponadto, warsztaty te służyły włączeniu Zamawiającego w badanie na każdym jego etapie, począwszy od ustalania metodologii, skończywszy na formułowaniu rekomendacji.

Zwieńczeniem badania jest niniejszy raport, przedstawiający w sposób usystematyzowany zgromadzoną wiedzę. Struktura raportu została podzielona na 3 części: **metodyczną**, stanowiącą skrótowe przedstawienie założeń badania oraz metodyki, **analityczną**, stanowiącą zasadniczą część badania oraz **podsumowującą**, gromadzącą wnioski i rekomendacje dla przyszłego Programu.

CZĘŚĆ ANALITYCZNA

I. PROGRAM

1.1. STOPIEŃ OSIĄGNIĘCIA CELÓW SZCZEGÓŁOWYCH PROGRAMU

Pytanie badawcze: Czy i w jakim zakresie zostały osiągnięte cele szczegółowe Programu w poszczególnych osiach priorytetowych? W jakim stopniu do osiągnięcia celów Programu przyczyniły się duże projekty infrastrukturalne (LIP)? W jakim stopniu do osiągnięcia celów Programu przyczyniły się mikroprojekty?

Opierając się na analizie sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru, w którym miał być realizowany Program oraz na zidentyfikowanych mocnych i słabych stronach obszaru, szansach i zagrożeniach, a także biorąc pod uwagę wnioski wyciągnięte z poprzedniego okresu realizacji współpracy transgranicznej, działania Programu koncentrowały się na czterech Celach Tematycznych (CT) wybranych z listy załączonej do Dokumentu Programowego dla programów Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa 2014-2020 oraz odpowiadającym im priorytetach:

- 1. Promocja kultury lokalnej i ochrona dziedzictwa historycznego (CT DZIEDZICTWO)**
 - Priorytet 1.1 Promocja lokalnej kultury i historii;
 - Priorytet 1.2 Promocja i ochrona dziedzictwa naturalnego.
- 2. Poprawa dostępności regionów, rozwoju trwałego i odpornego na klimat transportu oraz sieci i systemów komunikacyjnych (CT DOSTĘPNOŚĆ)**
 - Priorytet 2.1 Poprawa i rozwój usług i infrastruktury transportowej;
 - Priorytet 2.2 Rozwój infrastruktury teleinformatycznej.
- 3. Wspólne wyzwania w obszarze bezpieczeństwa i ochrony (CT BEZPIECZEŃSTWO)**
 - Priorytet 3.1 Wsparcie rozwoju ochrony zdrowia i usług socjalnych;
 - Priorytet 3.2 Podejmowanie wspólnych wyzwań związanych z bezpieczeństwem.
- 4. Promocja zarządzania granicami oraz zarządzania bezpieczeństwem na granicach, mobilnością i migracjami (CT GRANICE)**
 - Priorytet 4.1 Wsparcie dla efektywności i bezpieczeństwa granic;
 - Priorytet 4.2 Poprawa operacji zarządzania granicami, procedur celnych i wizowych.

Zgodnie z założeniami, Program dysponował na wsparcie beneficjentów kwotą dofinansowania ze środków UE w wysokości 183 078 184,00 EUR i zakładał minimalny udział środków własnych beneficjentów (na poziomie 18 307 818,40 EUR), co dawało łączne środki w wysokości 201 386 002,40 EUR³. Kwoty dofinansowania projektów w poszczególnych celach tematycznych prezentuje tabela poniżej.

Tabela 1. Środki Programu w podziale na osie priorytetowe

Cel tematyczny	Kwota dofinansowania ze środków UE [EUR]	Minimalny udział beneficjentów [EUR]	Środki Programu łącznie [EUR]
Dziedzictwo	38 447 469,40	4 147 203,35	42 594 672,75

³ Zgodnie z *The ENI Cross-Border Cooperation Programme Poland-Belarus-Ukraine 2014-2020, Annual Report 2022 (01.07.2021 – 30.06.2022)* na koniec czerwca 2022 r. ogólna wartość zakontraktowanych projektów wyniosła 190 261 068,91 EUR przy dofinansowaniu ze środków UE na poziomie 168 882 366,99 EUR.

Cel tematyczny	Kwota dofinansowania ze środków UE [EUR]	Minimalny udział beneficjentów [EUR]	Środki Programu łącznie [EUR]
Dostępność	55 855 660,59	6 024 968,26	61 880 628,85
Bezpieczeństwo	44 270 782,82	4 775 345,21	49 046 128,03
Granice	31 152 340,79	3 360 301,58	34 512 642,37
Pomoc Techniczna	13 351 930,40	0,00	13 351 930,40
RAZEM	183 078 184,00	18 307 818,40	201 386 002,40

Źródło: opracowanie własne na podstawie Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020.

Osiągnięcie celów tematycznych Programu mierzone było wskaźnikami produktu oraz wskaźnikami rezultatu dla poszczególnych jego osi. Dla CT Dziedzictwo określono pięć wskaźników produktu (zgodnie z Programem) oraz dwa wskaźniki rezultatu, dla CT Dostępność: pięć wskaźników produktu i cztery rezultatu, dla CT Bezpieczeństwo: cztery wskaźniki produktu i dwa rezultatu, natomiast dla CT Granice: dwa wskaźniki produktu i dwa rezultatu.

Wskaźniki produktu

Wskaźniki produktu dla CT Dziedzictwo zostały (do dnia 14.12.2023 r.) zrealizowane na poziomie 63%-213%. Należy zauważyć jednak, że tylko jeden wskaźnik – *Liczba ulepszonych miejsc kulturowych, historycznych, turystycznych i przyrodniczych powstałych bezpośrednio w wyniku wsparcia Programu* odbiegał znacząco od zakładanych w Programie wartości docelowych i osiągnął 63,3% założonej wartości docelowej. Stosunkowo niewielkie wykonanie tego wskaźnika wynika zapewne z nieukończenia wielu projektów (bądź niezareportowania osiągnięcia wskaźnika) do dnia 14.12.2023⁴. Z realizowanych 38 projektów wykorzystujących ten wskaźników, jedynie 13 podało jego wartości. Można więc sądzić, że z chwilą zakończenia tych projektów, stopień osiągnięcia wskaźnika poprawi się. Pozostałe wskaźniki albo były bliskie osiągnięcia założonych wartości, albo znacznie je przewyższały. Największe przekroczenie założonej wartości docelowej osiągnął wskaźnik *Liczba promowanych i/lub chronionych obiektów przyrodniczych jako bezpośrednia konsekwencja wsparcia Programu* – 213,3%. Należy tu jednak wspomnieć, że na etapie przygotowania projektów założono wskaźniki docelowe, których suma znacznie przekroczyła wartości docelowe niektórych analogicznych wskaźników Programu. Szerzej na ten temat podano w kolejnych rozdziałach niniejszego raportu.

Wskaźniki produktu dla CT Dostępność zostały zrealizowane na poziomie 86-310%. W tym CT najniższy stopień wykonania osiągnął wskaźnik *Liczba partnerstw utworzonych w celu modernizacji/tworzenia przyjaznych środowisku systemów lub usług transportowych*. Został on zrealizowany w 85,7%. Wskaźnik ten zapewne nie zostanie osiągnięty w 100% ze względu na zawieszenie współpracy z Białorusią. Jednakże stopień jego niezrealizowania jest niewielki – z zakładanych 14 partnerstw 12 zostało zrealizowanych. Uwagę zwraca wysoki stopień realizacji wskaźników dotyczących dróg. Wskaźniki *Całkowita długość nowo wybudowanych dróg* oraz *Całkowita długość przebudowanych lub zmodernizowanych dróg* odnotowały największy stopień realizacji w CT Dostępność – odpowiednio 310,2% oraz 169,7%. Z jednej strony pokazuje to dużą popularność projektów drogowych, ale z drugiej należy także mieć na uwadze, że wskaźniki te zostały skorygowane *in plus* na etapie przygotowywania fiszek projektowych, co obniża stopień ich wykonania (o czym dalej w raporcie). Trzeba jednak podkreślić dobry sposób zarządzania projektami,

⁴ Jest to data, dla której ewaluator otrzymał najbardziej aktualne dane w zakresie stopnia realizacji wskaźników w Programie.

który sprawił, że pomimo zawieszenia współpracy z Białorusią umożliwiono „uzupełnienie” projektów o inne fragmenty dróg, co dało możliwość osiągnięcia wyższego stopnia założonych wartości wskaźników.

Realizacja wskaźników produktu **dla CT Bezpieczeństwo** zawierała się w bardzo szerokich granicach – jeden ze wskaźników *Ludność korzystająca z nowo utworzonych lub ulepszonych usług społecznych* został zrealizowany jedynie w 0,61%, podczas gdy inny wskaźnik *Liczba instytucji bezpieczeństwa współpracujących ponad granicami* w 591%. Niskie wykonanie pierwszego wskaźnika wynika zapewne z nieukończenia wielu projektów (bądź niezareportowania osiągnięcia wskaźnika) do dnia 14.12.2023. Z realizowanych dziewięciu projektów wykorzystujących ten wskaźników, jedynie dwa zareportowały jego wartości. Wśród projektów niezakończonych są takie, w których założono realizację wskaźnika na poziomie 220-260 tys. osób. Można więc sądzić, że z chwilą zakończenia tych projektów, stopień osiągnięcia wskaźnika znacznie się poprawi.

Wykonanie wskaźników produktu **dla CT Granice**, pomimo że ich wartości docelowe zostały osiągnięte, wykazuje także dość duże zróżnicowanie. Wskaźnik *Liczba przejść granicznych o zwiększonej przepustowości* został zrealizowany na poziomie 100%, natomiast drugi wskaźnik w tym CT – *Zwiększenie przepustowości osób na lądowych przejściach granicznych* – na poziomie aż 2194%. Należy przypuszczać, że oprócz zbyt małej docelowej wartości wskaźnika założonej w momencie przygotowywanym Programie, na tak duży stopień realizacji wskaźnika wpłynęła wojna w Ukrainie i spowodowane nią zwiększenie liczby migrantów przekraczających granicę oraz, z drugiej strony, duża liczba osób powracających na Ukrainę.

Szczegóły dotyczące osiągnięcia wartości docelowych dla poszczególnych wskaźników produktu podano w tabeli poniżej.

Tabela 2. Realizacja wskaźników produktu (podanych w Programie) dla każdym CT Programu

Wskaźnik produktu	Cel tematyczny	Jedn. pomiaru	Wartość bazowa	Wartość docelowa (zakładana w Programie)	Wartość osiągnięta	Procent osiągnięcia wart. docelowej
Liczba ulepszonych miejsc kulturowych, historycznych, turystycznych i przyrodniczych powstałych bezpośrednio w wyniku wsparcia Programu	Dziedzictwo	szt.	0	30	19	63,3%
Liczba transgranicznych wydarzeń kulturalnych zorganizowanych przy wsparciu ENI	Dziedzictwo	szt.	0	97	137	141,2%
Liczba transgranicznych wydarzeń zorganizowanych przy wsparciu Programu	Dziedzictwo	szt.	0	63	60	95,2%
Liczba promowanych i/lub chronionych obiektów przyrodniczych jako bezpośrednia konsekwencja wsparcia Programu	Dziedzictwo	szt.	0	15	32	213,3%

Wskaźnik produktu	Cel tematyczny	Jedn. pomiaru	Wartość bazowa	Wartość docelowa (zakładana w Programie)	Wartość osiągnięta	Procent osiągnięcia wart. docelowej
Liczba osób uczestniczących w akcjach i działaniach podnoszących świadomość i promujących ochronę dziedzictwa przyrodniczego	Dziedzictwo	liczba osób	0	5 993	11 191	186,7%
Całkowita długość nowo wybudowanych dróg	Dostępność	km	0	5,6	17,37	310,2%
Całkowita długość przebudowanych lub zmodernizowanych dróg	Dostępność	km	0	102,9	174,66	169,7%
Liczba powiatów korzystających z zmodernizowanych/ utworzonych usług transportowych i infrastruktury	Dostępność	szt.	0	28	35	125,0%
Liczba partnerstw utworzonych w celu modernizacji/tworzenia przyjaznych środowisku systemów lub usług transportowych	Dostępność	szt.	0	14	12	85,7%
Liczba partnerstw utworzonych w celu rozwoju ICT	Dostępność	szt.	0	1	1	100,0%
Ludność objęta lepszą opieką zdrowotną jako bezpośrednia konsekwencja wsparcia	Bezpieczeństwo	liczba osób	0	7 890 573	9 930 848	125,9%
Ludność korzystająca z nowo utworzonych lub ulepszonych usług społecznych	Bezpieczeństwo	liczba osób	0	27 960	171	0,61%
Ludność korzystająca ze świadczeń ochrony przeciwpożarowej będących bezpośrednią konsekwencją wsparcia	Bezpieczeństwo	liczba osób	0	3 689 232	9 636 294	261,2%
Liczba instytucji bezpieczeństwa współpracujących ponad granicami	Bezpieczeństwo	szt.	0	22	130	590,9%
Liczba przejść granicznych o zwiększonej przepustowości	Granice	szt.	0	7	7	100,0%
Zwiększenie przepustowości osób na lądowych przejściach granicznych	Granice	liczba osób/ doba	0	10 200	223 799	2194,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Zamawiającego (stan na 14.12.2023 r.).

Wskaźnik *Liczba ulepszonych miejsc kulturowych, historycznych, turystycznych i przyrodniczych powstałych bezpośrednio w wyniku wsparcia Programu - Projekt PLBU.01.01.00-UA-0461/17-05 Cross-border pilgrimage route as an instrument of promotion common cultural and historical heritage on the Ukrainian-Polish border areas – założony wskaźnik wykonania 3,00; w danych przekazanych przez Zamawiającego zapewne przez pomyłkę zapisano 0,3; dla potrzeb niniejszego raportu wartość tę skorygowano do wartości 3.*

Jak można zauważyć w przedstawionej powyżej tabeli, cele poszczególnych CT Programu, z wyjątkiem nielicznych wskaźników, które nie zostały osiągnięte, zostały zrealizowane. Przyczynami nieosiągnięcia założonych wartości przez niektóre wskaźniki były: nieukończenie wielu projektów (bądź niezareportowanie osiągnięcia wskaźnika) do 14.12.2023 (w przypadku CT Dziedzictwo i Bezpieczeństwo) oraz zawieszenie współpracy z Białorusią (w przypadku CT Dostępność).

Wskaźniki rezultatu

W momencie sporządzania niniejszej ewaluacji, ze względu na niezakończenie projektów lub zbyt krótki okres, jaki upłynął od ich zakończenia, nie można określić poprawnie wartości wskaźników rezultatu. Dlatego też, zgodnie z opracowanym w ramach niniejszej ewaluacji Raportem z pomiarów wskaźników rezultatu, w kolejnej tabeli analizowano jedynie realizację wskaźników rezultatu Programu przez projekty zakończone i tylko takie, które raportowały osiągnięcie tych wskaźników (przeważnie takie, dla których od momentu zakończenia projektu upłynął rok).

Zgodnie z tą analizą, w większości wskaźniki rezultatu (bazując na danych dotyczących projektów zakończonych) zostały osiągnięte, a nawet znacznie przekroczone (o 64-150 punktów procentowych). Jedynie w przypadku dwóch wskaźników założone wartości wskaźników rezultatu nie zostały osiągnięte. Dotyczy to wskaźników *Większa liczba odwiedzających miejsca dziedzictwa historycznego i obiekty kulturowe* oraz *Wzrost efektywności odpraw granicznych*. Dla tych wskaźników stopień ich nieosiągnięcia wyniósł odpowiednio 339 i 274 punkty procentowe.

Nieosiągnięcie założonych wartości przez wskaźnik *Większa liczba odwiedzających miejsca dziedzictwa historycznego i obiekty kulturowe* i spadek liczby odwiedzających można tłumaczyć znacznym ograniczeniem ruchu turystycznego spowodowanym wojną w Ukrainie, a także zamknięciem granicy z Białorusią. Zawieszenie współpracy z Białorusią spowodowało dodatkowo brak informacji na ten temat liczby odwiedzających obiekty dziedzictwa historycznego i obiekty kulturowe w tym kraju. Należy też pamiętać, że stopień wykonania tego wskaźnika przeanalizowano jedynie w oparciu o 21 zakończonych projektów z 86, w których był stosowany. Analiza dla wszystkich 86 projektów może przynieść pewne korekty odnośnie stopnia realizacji tego wskaźnika.

Trudno jest natomiast wytłumaczyć spadek wartości wskaźnika *Wzrost efektywności odpraw granicznych*. Jest on niezrozumiały tym bardziej, że kolejny podobny wskaźnik rezultatu *Przyspieszenie odpraw granicznych pasażerów i samochodów* zwiększył swoją wartość aż o 172,6% w stosunku do 22,9% wartości założonej w Programie (czyli o 150 punktów procentowych). Zespół Badawczy rekomenduje powtórny analizę tego wskaźnika po zakończeniu realizacji wszystkich projektów, w których jest on stosowany. Obecnie, z ogólnej liczby siedmiu projektów, w których stosowany był wskaźnik, jest on raportowany jedynie w jednym projekcie.

Szczegóły dotyczące osiągnięcia wartości docelowych dla poszczególnych wskaźników rezultatu podano w tabeli.

Tabela 3. Realizacja wskaźników rezultatu (podanych w Programie) dla projektów zakończonych każdego CT Programu

Wskaźnik rezultatu	Cel tematyczny	Jednostka pomiaru	Wartość bazowa	Wartość docelowa (zakładana)	Wartość osiągnięta (rzeczywista)	Zmiana planowana (zakładana)	Zmiana osiągnięta (rzeczywista)	Wartość docelowa (zakładana)	Procent osiągnięcia wartości docelowej
Większa liczba odwiedzających miejsca dziedzictwa historycznego i obiekty kulturowe	Dziedzictwo	liczba osób	4 608 946,00	4 927 275,00	3 583 994,90	318 329,00	-1 024 951,10	16,6%	-321,98%
Większa liczba odwiedzających obiekty dziedzictwa naturalnego	Dziedzictwo	liczba osób	1 838 391,00	1 948 906,00	1 993 797,00	110 515,00	155 406,00	13,1%	140,62%
Skrócenie czasu przejazdu w regionach	Dostępność	minuty	277,00	182,00	180,34	-95,00	-96,66	7,5%	101,75%
Wzrost wykorzystania nowoczesnych technologii*	Dostępność	szt.**						2	0
Poprawa dostępności do opieki zdrowotnej i usług społecznych	Bezpieczeństwo	liczba osób	0,00	1 488 823,00	1 488 551,00	1 488 823,00	1 488 551,00	36,2%	99,98%
Skrócenie czasu oczekiwania na reakcję służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i ochronę	Bezpieczeństwo	minuty	45,00	33,00	34,90	-12,00	-10,10	14,2%	84,17%
Przyspieszenie odpraw granicznych pasażerów i samochodów	Granice	minuty	150,00	140,00	175,00	-10,00	25,00	22,9%	172,58%
Wzrost efektywności odpraw granicznych	Granice	minuty	210,00	179,00	156,50	-31,00	-53,50	24,35%	-250,00%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Zamawiającego (stan na 19.10.2023 r.).

* Brak projektów zakończonych

** Jako miarę wskaźnika podano w Programie liczbę powiatów.

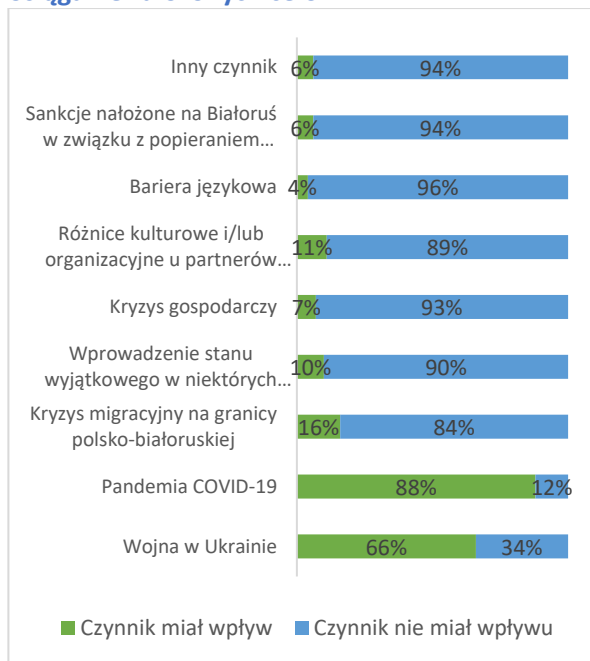
Podsumowując analizę stopnia osiągnięcia celów Programu w oparciu o stopień realizacji wskaźników rezultatu można stwierdzić, że cele Programu – w szczególności w odniesieniu do CT Dostępność oraz Bezpieczeństwo zostały osiągnięte. Jednocześnie Zespół Badawczy rekomenduje analizę wskaźników rezultatu przynajmniej rok po zakończeniu projektów i następane analizy w kolejnych latach przez okres pięciu lat. Pozwoli to potwierdzić stopień osiągnięcia celów Programu w CT Dziedzictwo oraz Granice. Zdaniem osób, z którymi rozmawiano podczas wywiadów pogłębionych:

(...) cele programów zostały w zadowalającym stopniu osiągnięte, zważywszy na te okoliczności, które miały miejsce (...). Oczywiście nie możemy mówić, że cele zostały osiągnięte tak jak sobie to wyobrażaliśmy, natomiast zrobiliśmy wszystko, aby chronić interesy, zwłaszcza interesy finansowe, beneficjentów z Polski i beneficjentów z Ukrainy.

Źródło: Wywiad Indywidualny wywiad pogłębiony.

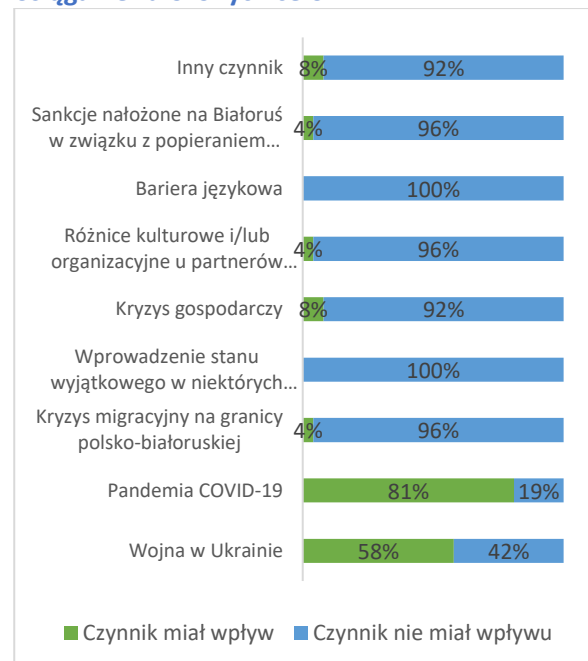
Generalnie, polscy beneficjenci Programu, z którymi zostały przeprowadzone ankiety CAWI ocenili stopień osiągnięcia celów, które postawili sobie w projekcie na poziomie 8,7 w dziesięciostopniowej skali, gdzie 1 oznaczało „w ogóle nie udało się zrealizować założonych celów”, a 10 „w pełni zrealizowaliśmy założone cele”. Beneficjenci ukraińscy ocenili stopień osiągnięcia celów na poziomie 9,4 w analogicznej skali. Jako przyczynę mniejszego niż zakładane stopnia realizacji wskaźników beneficjenci (zarówno polscy jak i ukraińscy) wskazywali przede wszystkim wojnę w Ukrainie oraz pandemię COVID-19 i jej reperkusje. Szczegóły odpowiedzi odnośnie poszczególnych czynników, które utrudniały osiągnięcie założonych celów podano na wykresach poniżej.

Wykres 1. Wskazane przez polskich beneficjentów czynniki, które utrudniły osiągnięcie założonych celów

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84).

Wykres 2. Wskazane przez ukraińskich beneficjentów czynniki, które utrudniły osiągnięcie założonych celów

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI z ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów (n= 35).

W Programie było realizowanych dziesięć dużych projektów infrastrukturalnych (LIP). Cztery z nich były realizowane w CT Dostępność, cztery w CT Bezpieczeństwo, natomiast dwa w CT Granice. Ogólna wartość dofinansowania LIP całym dofinansowaniu wynosi 45,5%, 53,0% i 38,3% odpowiednio dla każdej z wymienionych powyżej osi. Szczegóły podano w tabeli poniżej.

Tabela 4. Wartość i dofinansowanie LIP [EUR]

Cel tematyczny	Całkowita wartość projektów	Kwota dofinansowania ze środków UE	Zakontraktowane środki UE	Udział dofinansowania w całym dofinansowaniu osi
Dostępność	24 246 079,64	21 456 542,70	47 167 781,01	45,5%
TO3 Bezpieczeństwo	23 421 670,00	20 896 179,03	39 451 335,63	53,0%
TO4 Granice	10 400 000,00	9 142 665,99	23 880 853,13	38,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie The ENI Cross-Border Cooperation Programme Poland-Belarus-Ukraine 2014-2020, Annual Report 2022 (01.07.2021-30.06.2022).

Zdaniem jednej z osób, z którymi przeprowadzono wywiad:

Duże Projekty Infrastrukturalne (...), które umożliwiły realizację inwestycji kluczowych dla regionów, odegrały istotną rolę w osiągnięciu celów Programu.

Źródło: Wywiad Indywidualny wywiad pogłębiony.

Z dziesięciu realizowanych LIP cztery zostały zakończone i rozliczone do 30.06.2022. Wszystkie zakończone LIP zostały zrealizowane w ramach CT Dostępność. Pozwala to na porównanie stopnia osiągnięcia wskaźników (produktu) przez LIP zrealizowane w tego CT z ogólnymi wartościami wskaźników (produktu) osiągniętymi w tej osi.

Tabela 5. Wskaźniki produktu osiągnięte dla CT DOSTĘPNOŚĆ versus wskaźniki produktu dla LIP

Wskaźnik produktu	Jednostka pomiaru	Wartość osiągnięta dla CT	Wartość osiągnięta dla LIP	Udział wskaźników LIP w wartości wskaźników CT
Całkowita długość nowo wybudowanych dróg	km	17,37	9,46	54,5%
Całkowita długość przebudowanych lub zmodernizowanych dróg	km	174,66	26,35	15,1%
Liczba powiatów korzystających z zmodernizowanych/ utworzonych usług transportowych i infrastruktury	szt.	35	7	20%
Liczba partnerstw utworzonych w celu modernizacji/tworzenia przyjaznych środowisku systemów lub usług transportowych	szt.	12	2	16,7%
Liczba partnerstw utworzonych w celu rozwoju ICT	szt.	1	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Zamawiającego (stan na 19.10.2023 r.).

Osiągnięte dla LIP wartości wskaźników (*Całkowita długość nowo wybudowanych dróg* oraz *Całkowita długość przebudowanych lub zmodernizowanych dróg*) wskazują na duży wpływ LIP opisanych tymi wskaźnikami na osiągnięcie celów CT Dostępność.

W Programie było realizowanych 81 mikroprojektów (z 96 dla których podpisano umowy). Wszystkie projekty były realizowane w CT Dziedzictwo. 40 mikroprojektów zostało zakończonych, lecz jedynie

osiem z nich zostało rozliczonych do końca czerwca 2022 r.⁵ Z tego względu, jak również ze względu na niewielką ich wielkość (i wartość finansową) w porównaniu z projektami regularnymi realizowanymi w tej osi, można przypuszczać że ich wpływ na osiągnięcie celów CT Dziedzictwo będzie niewielki. Pomimo tego, w trakcie wywiadów pogłębionych z głównymi interesariuszami Programu pojawiły się następujące pozytywne oceny wpływu mikroprojektów na osiągnięcie celów ww. osi:

W województwie lubelskim zrealizowano 10 mikroprojektów (...) i pomimo ich małej skali mają szczególne znaczenie (...) w kontekście nawiązywania relacji, budowania partnerstw i współpracy między beneficjentami w obszarze transgranicznym, przy czym w mniejszym stopniu wpływają one na osiąganie celów szczegółowych. Charakter tych projektów obejmował budowanie relacji mających na celu zbliżenie przygranicznych społeczności lokalnych.

Źródło: Wywiad Indywidualny wywiad pogłębiony.

Podsumowując rolę dużych projektów infrastrukturalnych i mikroprojektów w osiągnięciu celów Programu, należy przytoczyć wypowiedź jeszcze jednego z respondentów przeprowadzonych wywiadów. Jego zdaniem:

Można bardzo pozytywnie ocenić przede wszystkim to, że mamy wsparcie na trzech poziomach, czyli mamy duże projekty infrastrukturalne, które są wybierane w trybie pozakonkursowym, strategiczne dla obszaru wsparcia (...), mamy poziom projektów regularnych (...) i mamy trzeci poziom, czyli mikroprojekty. Ja bym pozytywnie ocenił, że są te 3 poziomy, one budują architekturę wsparcia, w zależności od skali przedsięwzięcia i skali możliwości wnioskodawców.

Źródło: Wywiad Indywidualny wywiad pogłębiony.

Podsumowanie rozdziału:

Trudno jest ocenić, w jakim zakresie cele szczegółowe w poszczególnych osiach priorytetowych zostały osiągnięte. Wynika to z faktu nieukończenia bądź nierozliczenia wszystkich projektów i nieprzekazania odpowiednich danych do systemu monitoringowego Programu. Analizując jednak osiągnięte wskaźniki produktu wszystkich projektów oraz wskaźniki rezultatu dla ukończonych projektów i takich, dla których raportowano te wskaźniki, należy stwierdzić, że cele Programu – w szczególności w odniesieniu do CT Dostępność oraz Bezpieczeństwo zostały osiągnięte. Jednocześnie rekomendujemy analizę wskaźników rezultatu w okresie roku po zakończeniu projektów i następną analizę w kolejnych latach przez okres pięciu lat. Pozwoli to definitywnie potwierdzić stopień osiągnięcia celów Programu w CT Dziedzictwo i CT Granice.

Wartości wskaźników osiągnięte dla dużych projektów infrastrukturalnych [LIP] wskazują na duży wpływ LIP na osiągnięcie celów CT Dostępność.

Ze względu na niewielką wielkość mikroprojektów w porównaniu z projektami regularnymi, a także nieukończenie szeregu z nich, trudno jest ocenić ich wpływ na osiągnięcie celów CT Dziedzictwo. Jednakże główni aktorzy Programu pozytywnie oceniają ich rolę w kontekście nawiązywania relacji, budowania partnerstw i współpracy między beneficjentami.

⁵ The ENI Cross-Border Cooperation Programme Poland-Belarus-Ukraine 2014-2020 Annual Report 2022 (01.07.2021-30.06.2022).

1.2. REZULTATY PROGRAMU

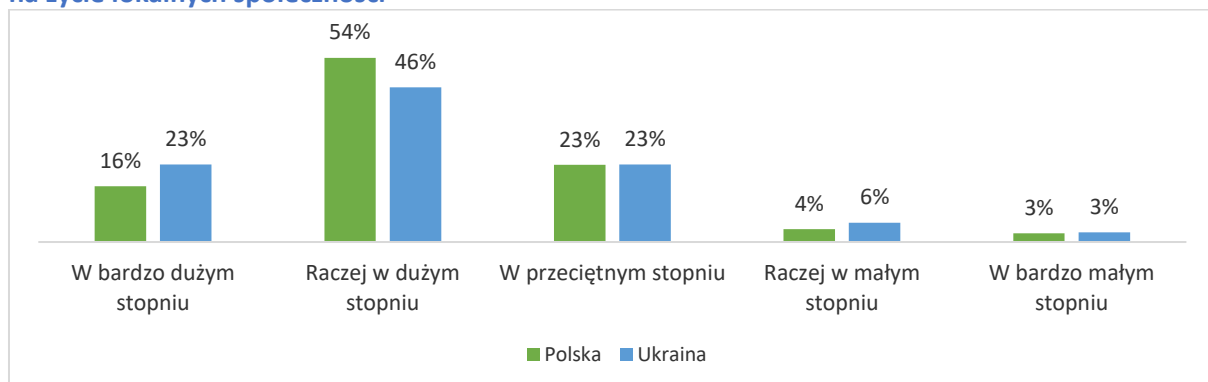
Pytanie badawcze: Jak rezultaty realizacji Programu wpływają na życie społeczności lokalnych? Czy osiągnięte rezultaty udałoby się zrealizować bez interwencji Programu lub przy zaangażowaniu niższych nakładów finansowych?

Wpływ projektów realizowanych w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020, oprócz ogólnego oddziaływania na pogłębianie współpracy między partnerami po przeciwnych stronach granicy, należy rozpatrywać także w kontekście poprawy jakości życia mieszkańców wspieranych obszarów. Wdrażane przedsięwzięcia mają bowiem służyć rozwijaniu potencjału rozwojowego społeczności lokalnych, zarówno w kontekście poszczególnych gmin, jak i całego obszaru objętego danym partnerstwem.

O wpływ rezultatów projektów na społeczność lokalną zapytano w ramach badania ilościowego CAWI. Polscy beneficjenci i partnerzy w dużej większości (64%) zadeklarowali, iż realizowany przez nich **projekt oddziaływał zarówno na najbliższe otoczenie (tj. społeczność lokalną), jak również na tereny sąsiadujące**, co oznacza, że projekt miał charakter ponadlokalny. 21% respondentów stwierdziło, iż ich projekt oddziaływał na społeczność lokalną w dużym stopniu, natomiast 8% - iż oddziaływał, ale w stopniu niewielkim. Tylko niespełna 6% ankietowanych wskazało, że projekt miał wpływ jedynie na realizatorów projektów. Wyniki te potwierdzają także wypowiedzi beneficjentów projektów objętych studium przypadku, którzy wskazywali, iż realizowane przedsięwzięcia miały wpływ na życie społeczności lokalnych.

Respondenci, zarówno ze strony polskiej, jak i ukraińskiej poproszeni zostali także o wskazanie stopnia, w jakim osiągnięte rezultaty wpłynęły na społeczność lokalną. Łącznie 70% respondentów polskich oraz 69% respondentów ukraińskich oceniło ten wpływ jako **duży lub bardzo duży** (przy czym większy odsetek przedstawicieli Ukrainy ocenił wpływ jako bardzo duży). Wpływ mały i bardzo mały deklarowało z kolei łącznie jedynie 7% ankietowanych ze strony polskiej i 9% ze strony ukraińskiej. Ponad 1/5 wszystkich ankietowanych oceniła ten wpływ jako przeciętny. Uzyskane wyniki wskazują wyraźnie, iż to właśnie mieszkańcy danego obszaru byli główną grupą docelową większości zrealizowanych przedsięwzięć.

Wykres 3. Stopień, w jakim wg beneficjentów i partnerów projektów osiągnięte rezultaty wpłynęły na życie lokalnych społeczności

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=79) oraz ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=35). Wartość sumaryczna odpowiedzi jest większa niż 100% z uwagi na zaokrąglenia.

Respondenci badania ilościowego opisywali także sposób, w jaki rezultaty projektu wpływają na życie społeczności lokalnych. W przypadku Celu Tematycznego Dziedzictwo, w ramach Priorytetu 1.1 *Promocja kultury lokalnej i historii*, realizowano projekty ukierunkowane na wspieranie lokalnego potencjału turystycznego i kulturowego. Najczęściej wskazywanym rezultatem projektu było zwiększenie liczby osób odwiedzających wsparte obiekty i przestrzenie, zarówno przez turystów, jak i mieszkańców. W ramach projektów promowano miejsca, tradycje, zwyczaje czy lokalne produkty, mające charakter unikalny dla danego obszaru, co dawało mieszkańcom i odwiedzającym możliwość przypomnienia sobie/zapoznania się z lokalnym dziedzictwem, kulturą i sztuką. Duże znaczenie dla promocji lokalnego dziedzictwa miały także wydarzenia integrujące mieszkańców i odwiedzających, takie jak **obchody jubileuszu 200-lecia Kanału Augustowskiego czy Festiwal Tyzenhauza odbywający się w Gminie Sokółka**. Respondenci wskazywali, iż wzrost atrakcyjności turystycznej obszarów przygranicznych wpływa na tworzenie i utrzymanie miejsc pracy, co w dłuższej perspektywie będzie miało przełożenie na wzrost dochodów mieszkańców. Należy jednak podkreślić w tym miejscu, iż po agresji Rosji na Ukrainę potencjał turystyczny na wspartych obszarach po stronie ukraińskiej uległ załamaniu, a po stronie polskiej – czasowemu ograniczeniu. Wśród wymienianych rezultatów projektów znalazło się także uporządkowanie przestrzeni i miejsc, które do tej pory były zaniedbywane oraz przystosowanie ich do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Podkreślano wagę tworzenia miejsc spotkań i integracji mieszkańców, odkrywania własnego dziedzictwa (np. związanego ze sztuką kulinarną specyficzną dla konkretnego obszaru, twórczością ludową – np. wyplataniem ze słomy oraz tworzeniem tzw. pajaków, tkaniem ozdobnych kap) oraz rozbudzania potrzeby dbałości i zachowania go dla przyszłych pokoleń. Istotnym rezultatem był także wzrost tolerancji i zrozumienia międzykulturowego, dostrzeżenie różnic, ale także podobieństw kulturowych mieszkańców, sprzyjanie atmosferze wzajemnego szacunku i tolerancyjnego współistnienia narodów obszaru pogranicza.

Wzajemne poznawanie się i zrozumienie ma szczególne znaczenie w obecnej sytuacji, gdy wielu uchodźców z Ukrainy przebywa nadal w Polsce.

Do wskazywanych przez ankietowanych rezultatów projektów realizowanych w ramach Priorytetu 1.2 *Promocja i zachowanie dziedzictwa naturalnego* należało przede wszystkim podnoszenie potencjału turystycznego opartego na walorach przyrodniczych, przy jednoczesnej dbałości o zachowanie tychże walorów w możliwie naturalnym stanie. Dzięki tworzeniu i modernizowaniu infrastruktury, takiej jak turystyczne ścieżki edukacyjne, szlaki rowerowe, czy miejsca obsługi rowerzystów, zwiększyła się liczba turystów odwiedzających wsparte obszary, co ma przełożenie na poprawę sytuacji materialnej osób prowadzących działalność gospodarczą o profilu związanym z turystyką. Promocji walorów przyrodniczych służą także różnego rodzaju publikacje, przewodniki, e-produkty i usługi turystyczne, rajdy, warsztaty, wystawy i inne wydarzenia, informujące o potencjale turystycznym pogranicza. Ważnym rezultatem projektów dla mieszkańców, a zwłaszcza dla dzieci i młodzieży, było podniesienie świadomości ekologicznej w ramach prowadzonych akcji o charakterze edukacyjnym. Tego rodzaju działania podjęto m. in. w **projekcie pn. Przyrodnicza skarbnica ponad granicami**, w ramach którego stworzono Centrum Edukacyjne w szkole w Hajnówce, wraz z wyposażeniem pracowni biologicznej, prowadzono działania edukacyjne (w tym edukację rówieśniczą) dla uczniów z całego powiatu hajnowskiego z zakresu roślinności występującej w regionie Puszczy Białowieskiej, a także przygotowano wystawę fotograficzną zwracającą uwagę na rzadkie chronione gatunki roślin w regionie oraz na możliwe do podjęcia przez mieszkańców środki zapobiegające zmniejszaniu się ich liczebności. Podniesieniu poziomu wiedzy na temat świadomego korzystania z zasobów przyrody służył także **projekt pn. Młodzi Lokalni Strażnicy Natury Doliny Bugu**. W ramach projektu

przeprowadzono warsztaty, opracowano ścieżki ekologiczne, stworzono platformę do obserwacji ptaków na brzegu Bugu Zachodniego we wsi Stary Dobrotvir, a także opracowano materiały edukacyjne o ptakach i roślinach z obszaru Doliny Bugu.

W projektach dotyczących CT Dostępność w ramach Priorytetu 2.1 *Poprawa i rozwój usług transportowych i infrastruktury*, zrealizowane projekty przyczyniły się przede wszystkim do poprawy jakości połączeń drogowych na obszarze przygranicznym, w tym także dostępności do samych przejść granicznych (istniejących i planowanych). Respondenci wskazywali, iż przebudowa i budowa dróg wpłynęła na podniesienie bezpieczeństwa ruchu drogowego na wspartym obszarze, a także przyczyniła się do poprawy dostępności do miejsc użyteczności publicznej, obiektów zabytkowych czy też obszarów atrakcyjnych turystycznie. Z rezultatów dotyczących większego poziomu bezpieczeństwa i skrócenia czasu podróży korzysta zarówno lokalna społeczność, jak i uczestnicy ruchu tranzytowego. Działania związane z budową i przebudową dróg przyczyniły się także do zmniejszenia poziomu hałasu. W ramach inwestycji realizowano również dodatkowe prace w pasie drogowym, poprawiające poziom bezpieczeństwa podróży, takie jak wzmocnienie poboczy, budowa drogi rowerowej, instalacja oświetlenia czy oznakowanie przejść dla pieszych. W ramach projektów podejmowano także działania dotyczące drogowej infrastruktury miejskiej (np. budowa parkingów rowerowych, obniżanie krawężników, podnoszenie przejść dla pieszych czy zakup stojaków rowerowych), służące mieszkańcom w codziennych podróżach. Podejmowano także działania mające na celu podniesienie świadomości społecznej w zakresie bezpieczeństwa ruchu rowerowego, zwrócenie uwagi na kwestię wzajemnego szacunku między wszystkimi użytkownikami dróg, a także pogłębienie wiedzy na temat ruchu rowerowego w ramach kampanii edukacyjnych. Tego rodzaju działania podjęto m. in. w ramach **projektu pn. SUMCITYNET: miasta w kierunku zwiększenia dostępności i zrównoważonej, odpornej na klimat mobilności miejskiej**. Z kolei w ramach jedynego projektu realizowanego w Priorytecie 2.2 *Rozwój infrastruktury technologii informacyjno-komunikacyjnych (Utworzenie ośrodków rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych i edukacji w Ostrołęce i Mostach)*, osiągniętym rezultatem było podniesienie kompetencji mieszkańców poprzez stworzenie dwóch Centrów Rozwoju Kompetencji w zakresie ICT, których zadaniem jest przygotowanie młodych ludzi do wejścia na rynek pracy.

W ramach Celu Tematycznego Bezpieczeństwo (Priorytet 3.1 *Wsparcie dla rozwoju ochrony zdrowia i usług socjalnych*) wskazywane rezultaty dla społeczności lokalnych dotyczyły przede wszystkim zwiększenia dostępności mieszkańcom do opieki zdrowotnej, m.in. do nowoczesnych metod diagnozowania chorób płuc, chorób zakaźnych, chorób układu krążenia czy badań przesiewowych. Dzięki zakupowi specjalistycznego sprzętu medycznego poprawie uległa także jakość świadczonych usług, co ma przełożenie na poprawę bezpieczeństwa zdrowotnego mieszkańców. Przykładem przedsięwzięcia usprawniającego dostęp do opieki zdrowotnej jest **projekt pn. Poprawa transgranicznej opieki zdrowotnej w zakresie chorób krążenia i intensywnej opieki medycznej w regionie Białegostoku i Mińska**, w ramach którego zakupiono sprzęt do intensywnej terapii (łóżka pielęgnacyjne, stacje monitorowania pacjentów), urzędzenia pooperacyjne dla różnych oddziałów (chirurgii, ginekologii, otolaryngologii, okulistyki, neurologii, ortopedii, kardiologii, anestezjologii),

tomograf komputerowy oraz system obrazowania angiograficznego do hybrydowych operacji układu krążenia⁶.

W ramach Priorytetu 3.2 *Podjęcie wspólnych wyzwań związanych z bezpieczeństwem*, osiągnięte rezultaty obejmowały poprawę poziomu bezpieczeństwa mieszkańców dzięki usprawnieniu funkcjonowania służb ratunkowych, m. in. poprzez zakup sprzętu i specjalistycznych pojazdów, stworzenie lub modernizację bazy treningowej czy też wspólne warsztaty i szkolenia.

Projekty dotyczące Celu Tematycznego Granice, realizowane w ramach Priorytetu 4.1 *Wsparcie dla efektywności i bezpieczeństwa granic* oraz Priorytetu 4.2 *Poprawa operacji zarządzania granicami, procedur celnych i wizowych* przekładały się natomiast na wzrost poziomu bezpieczeństwa mieszkańców obszarów przygranicznych. Podjęwane działania przyczyniają się do usprawnienia kontroli i odpraw oraz zwiększenia przepustowości przejść granicznych (np. w Zosinie). Ponadto, podejmowano także działania ograniczające nielegalny przewóz narkotyków, substancji psychotropowych i papierosów oraz zapobiegające nielegalnej migracji.

Wpływ realizowanych projektów na życie społeczności lokalnych ocenili także eksperci w ramach badania delfickiego. Uczestniczący w nim respondenci określili stopień tego wpływu jako dość wysoki (średnia ocena: 7,33 w skali od 0 do 10, gdzie 0 oznacza ocenę najniższą, a 10 – najwyższą). Uzyskany wynik jest zbliżony z oceną projektodawców biorących udział w badaniu CAWI, którzy w większości ocenili ten wpływ jako duży lub bardzo duży. Eksperci wskazywali także, na jakie aspekty życia społeczności lokalnych realizacja projektów wpływa w największym stopniu. Najczęściej wskazywano dziedzictwo kulturowe i dostępność transportową, a także ochronę środowiska, rynek pracy i ochronę zdrowia. Jeden z ekspertów wskazał także na wpływ przedsięwzięć na nawiązywanie kontaktów między mieszkańcami oraz funkcjonowanie euroregionów.

Informacji o rezultatach Programu, również pod kątem ich potencjalnego wpływu na życie mieszkańców, dostarczyła także przeprowadzona kwerenda mediów. W ramach zamieszczanych na regionalnych portalach informacyjnych oraz mediach społecznościowych artykułów i relacji opisywano działania podejmowane w ramach realizowanych projektów. Do przykładów tego rodzaju informacji należały artykuły dotyczące **utworzenia Nadbużańskiego Centrum Turystyki Kajakowej w Drohiczynie oraz szlaków kajakowych** w ramach projektu pn. *Łączy nas Bug – utworzenie dwóch transgranicznych kajakowych szlaków turystycznych*, a także **zakupu sprzętu gaśniczego dla jednostek straży pożarnej** w gminach Siemiatycze, Milejczyce, Perlejewo, Nurzec-Stacja oraz Dziadkowice (*Wspólne inicjatywy na rzecz poprawy bezpieczeństwa obszaru transgranicznego w przypadku katastrof ekologicznych i chemicznych*), a także w Siedlcach, Korczewie i Łucku (*Skuteczna koordynacja działań ratowniczych w subregionie ostrołęcko-siedleckim i obwodzie wołyńskim*), co skutkowało zwiększeniem potencjału do sprawnego reagowania w sytuacji kryzysowej. Wiele wzmianek dotyczyło **także efektów rozbudowy drogowego przejścia granicznego w Kuźnicy** (większa przepustowość przejścia, szybsze odprawy i lepsze warunki pracy dla służb granicznych).

Znaczenie rezultatów Programu dla mieszkańców wspartych obszarów podkreślali także respondenci w ramach wywiadów pogłębionych (przedstawiciele instytucji wdrażających Program oraz beneficjenci). W przypadku Celu Tematycznego Dziedzictwo dotyczą one przede wszystkim

⁶ *Poprawa transgranicznej opieki zdrowotnej w zakresie chorób krążenia i intensywnej opieki medycznej w regionie Białegostoku i Mińska, (dostęp: 27.11.2023).*

wzajemnego odkrywania lokalnej tożsamości, historii, kultury i cennych zasobów przyrodniczych, a także promowania ich na zewnątrz w celu zaproszenia potencjalnych turystów.

Jeżeli chodzi o projekty związane z dziedzictwem, to one łączą zarówno integrację, czy wzajemną współpracę społeczności lokalnych, jak i pokazanie regionu, wytworzenie produktu turystycznego. Także tutaj mamy pokazanie wspólnych tradycji, obrzędów, wspólnych korzeni kulturowych, ale to wszystko służy też pokazaniu pogranicza czy regionu jako takiego specyficznego obszaru, który jest atrakcyjny turystycznie.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Podkreślano także rolę mikroprojektów, realizowanych w ramach tego celu tematycznego, dzięki którym możliwe było wdrażanie wielu stosunkowo niewielkich przedsięwzięć, które miały jednak znaczący wpływ na budowanie partnerstw mających na celu ochronę dziedzictwa i wykorzystanie go do realizacji wspólnych przedsięwzięć i kreowania lokalnych marek. Przykładem tego rodzaju przedsięwzięcia jest **projekt pn. Współpraca polsko-ukraińska na rzecz rozwoju turystyki oraz zachowania dziedzictwa kulturowego na obszarze objętym marką Malowniczy Wschód**, w ramach którego przeprowadzono szereg działań promujących region dorzecza Bugu, zamieszkiwany niegdyś przez trzy kultury (prawosławną, żydowską i katolicką), takich jak warsztaty, wieczory tradycji, szkolenia kulinarne i rękodzielnicze, festiwale (Festiwal Kultury Ludowej, Festiwal „Wielokulturowe pogranicze”) i turnieje. Ponadto, w ramach projektu utworzono także 18-kilometrowy odcinek trasy rowerowej w gminie Kamień, zwiększając tym samym potencjał turystyczny i rekreacyjny wspartego obszaru.

Ciekawym przykładem przedsięwzięcia opartego o wykorzystanie lokalnego potencjału turystycznego oraz zaangażowanie społeczności lokalnej był projekt pn. **4 pory roku - transgraniczne trasy turystyczne**, realizowany przez Wołyński Obwodowy Fundusz Wsparcia Biznesu oraz gminę Cieszanów, w ramach którego wykorzystano niecodzienne rozwiązanie - ogłoszono otwarty konkurs dla mieszkańców na zgłoszenie pomysłu na przebieg lokalnych tras turystycznych. Na podstawie przystanych zgłoszeń, po stronie polskiej wybrano trasy: szlakiem dawnych PGR-ów, ornitologiczną, grybiarską i biegową. Po stronie ukraińskiej wybrane trasy obejmowały spływy kajakowe, wycieczki łodzią po parkach narodowych, zimową wędrówkę po lesie oraz wyprawę, której motywem przewodnim jest miód⁷.

W przypadku projektów realizowanych w ramach CT Dostępność, projekty przyczyniały się do tworzenia nowych połączeń drogowych, poprawy jakości sieci transportowych oraz zwiększania poziomu bezpieczeństwa podczas podróży. Przykładem tego rodzaju inwestycji była **rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 885 Przemyśl – Hermanowice – granica Państwa**, w ramach której oddano do użytku 6,6-kilometrowy odcinek drogi prowadzącej od Przemyśla bezpośrednio do nowobudowanego przejścia granicznego w Malhowicach. Projekt obejmował również przebudowę zjazdów do posesji, budowę chodników, zatok autobusowych, ciągu pieszo-rowerowego oraz montaż oświetlenia. Dzięki realizacji projektu skróceniu uległ czas dojazdu z Przemyśla do Malhowic. Z wywiadu przeprowadzonego w ramach studium przypadku wynika, iż znaczącej poprawie uległ także komfort podróżowania, a nowa trasa zyskała walor estetyczny. W efekcie realizacji inwestycji obszar stał się

⁷ *Projekt "Cztery pory roku", (dostęp: 27.11.2023).*

bardziej atrakcyjny dla mieszkańców, ale również potencjalnych inwestorów. Sprzyja temu również budowa nowego przejścia granicznego, co pobudza rozwój przedsiębiorczości wśród lokalnej społeczności po obu stronach granicy.

Natomiast w przypadku **projektu dotyczącego utworzenia centrów technologii informacyjno-komunikacyjnych i edukacji w Ostrołęce i Mostach**, mieszkańcy wspartych obszarów zyskali dostęp do nowoczesnych obiektów (Multicentrów) pełniących funkcję integracyjną, edukacyjną, kulturalną i rozrywkową. Na terenie nowo powstałej infrastruktury prowadzone są zajęcia dla dzieci, dorosłych oraz osób narażonych na wykluczenie społeczne. Prowadzone zajęcia obejmują różnorodne tematy, tj. zajęcia z informatyki, robotyki, elektryki, pneumatyki, ale także sztuki oraz muzyki. Zajęcia prowadzone są w nowoczesnych, w pełni wyposażonych salach sprzyjających edukacji kreatywnej. Jak wynika z przeprowadzonego studium przypadku, w ramach projektu w pobliżu obiektu w Ostrołęce powstała także scena, na której odbywają się imprezy okolicznościowe, które dodatkowo integrują okolicznych mieszkańców.

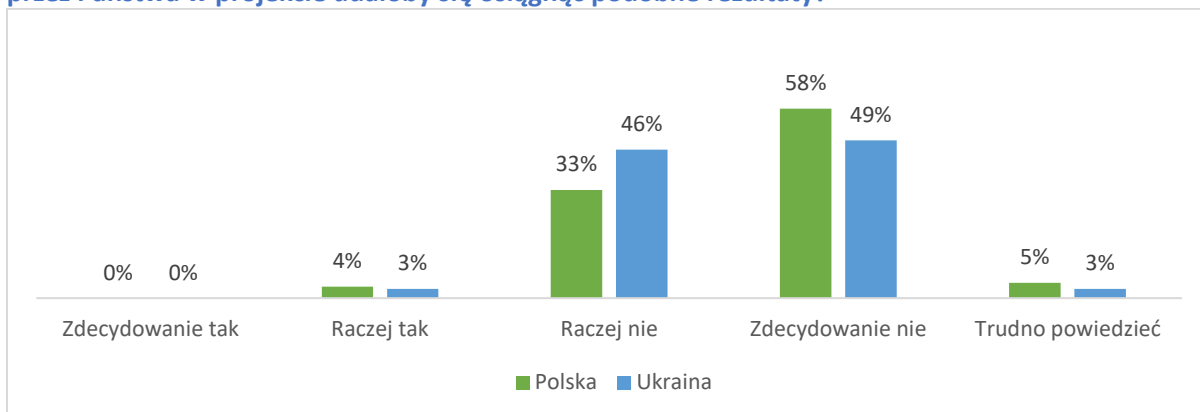
Projekty dotyczące bezpieczeństwa skutkowały przede wszystkim poprawą dostępności mieszkańców do usług ochrony zdrowia (nowe wyposażenie oddziałów, nowe możliwości diagnostyki i leczenia). W przypadku projektów dotyczących wsparcia jednostek ratowniczych (GOPR, Straż Pożarna), rezultaty dla społeczności lokalnych obejmowały poprawę poziomu bezpieczeństwa, wynikającą ze zwiększenia potencjału tychże jednostek do sprawnego reagowania w sytuacjach kryzysowych. Przykładem tego rodzaju przedsięwzięcia był objęty studium przypadku **projekt pn. Skuteczna koordynacja działań ratowniczych w subregionie ostrołęcko-siedleckim i obwodzie wołyńskim**, w ramach którego zakupiono pojazdy i sprzęt specjalistyczny, utworzono kompleks szkoleniowy dla funkcjonariuszy straży pożarnej, a także przeprowadzono szereg szkoleń i treningów podnoszących umiejętności ratowników. Podjęte działania przyczyniają się do zmniejszenia ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń kryzysowych w postaci zagrożenia życia i zdrowia, zniszczenia mienia, a także zanieczyszczenia powietrza, wód gruntowych czy gleby. **Rezultatem realizacji projektu było także skrócenie czasu oczekiwania na reakcję służb (z 5 minut do 4 minut).**

W przypadku projektów ukierunkowanych na wzmocnienie efektywności infrastruktury i procedur granicznych, podjęte działania wpływają na ogólnie pojęte bezpieczeństwo mieszkańców obszarów przygranicznych (zapobieganie nielegalnej migracji, przemytowi, zwiększenie skuteczności wykrywania niebezpiecznych substancji i przedmiotów). Podniesienie przepustowości przejść granicznych wpływa także na usprawnienie i skrócenie czasu odprawy, co ułatwia kontakty transgraniczne. Tego rodzaju rezultaty osiągnięto m. in. w ramach **projektu pn. Zwiększenie otwartości granicy polsko-ukraińskiej oraz jej bezpieczeństwa poprzez rozbudowę drogowego przejścia granicznego w Zosinie**, gdzie została stworzona nowa platforma wyjazdowa, dzięki której powstały nowe linie odpraw. Dodatkowo, w celu zapewnienia płynnego i bezpiecznego ruchu granicznego zakupiony został specjalistyczny sprzęt (m.in. czytniki paszportów).

Respondenci zwracali także uwagę na rezultaty samego nawiązania współpracy w ramach projektów transgranicznych. Są one bowiem szansą na nawiązanie przyjacielskich kontaktów, zdobycie doświadczenia w realizacji wspólnych przedsięwzięć, poszerzenie horyzontów mieszkańców poprzez zwiększenie otwartości na kontakty z osobami z innego kraju oraz działania na rzecz szeroko rozumianego rozwoju lokalnego.

W trakcie badania ankietowego CAWI z beneficjentami i partnerami projektów zapytano, czy możliwe byłoby osiągnięcie podobnych rezultatów przedsięwzięć bez wsparcia Programu. Łącznie 91% respondentów ze strony polskiej i 95% respondentów ze strony ukraińskiej stwierdziło, że nie byłoby to możliwe, w tym dla 58% polskich respondentów oraz dla 49% respondentów ukraińskich byłoby to zdecydowanie niemożliwe. Możliwość realizacji rezultatów projektów przy wsparciu innych środków (środków innych programów finansowanych z Unii Europejskiej, środków budżetu państwa) widziało jedynie 4% polskich oraz 3% ukraińskich beneficjentów i partnerów biorących udział w badaniu.

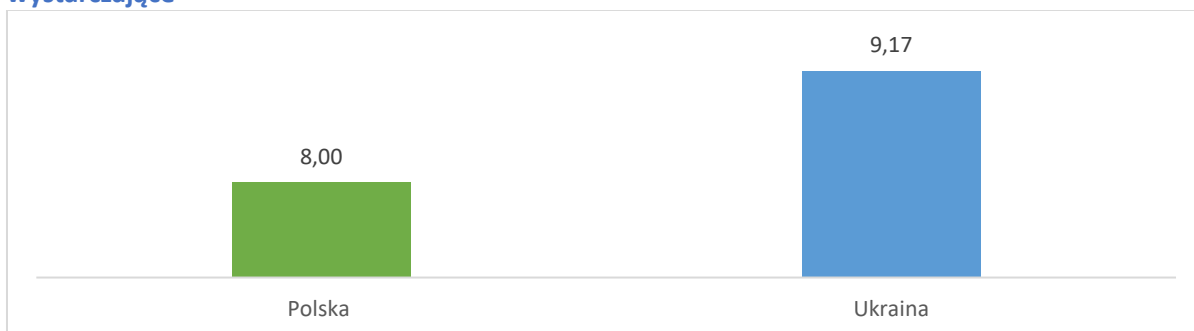
Wykres 4. Odpowiedzi ankietowanych na pytanie: „Czy gdyby nie wsparcie finansowe otrzymane przez Państwa w projekcie udało się osiągnąć podobne rezultaty?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84) oraz ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=35). Wartość sumaryczna odpowiedzi jest większa niż 100% z uwagi na zaokrąglenia.

Beneficjenci i partnerzy biorący udział w badaniu ilościowym ocenili także, na ile nakłady finansowe, które zostały przeznaczone na realizację projektów były wystarczające, aby osiągnąć wyznaczone cele. Zaproponowana skala obejmowała punkty od 1 do 10, gdzie 1 oznaczało „w ogóle nie były wystarczające”, a 10 - „były całkowicie wystarczające”. Średnia ocena ankietowanych była dość wysoka. Po stronie polskiej wyniosła 8,00, natomiast po stronie ukraińskiej – 9,17, co oznacza, że **dostępny w Programie poziom finansowania w większym stopniu odpowiadał na potrzeby podmiotów z Ukrainy, jednak również w przypadku podmiotów z Polski stopień wystarczalności należy ocenić jako wysoki.**

Wykres 5. Ocena tego, czy nakłady finansowe przeznaczone na realizację projektu były wystarczające

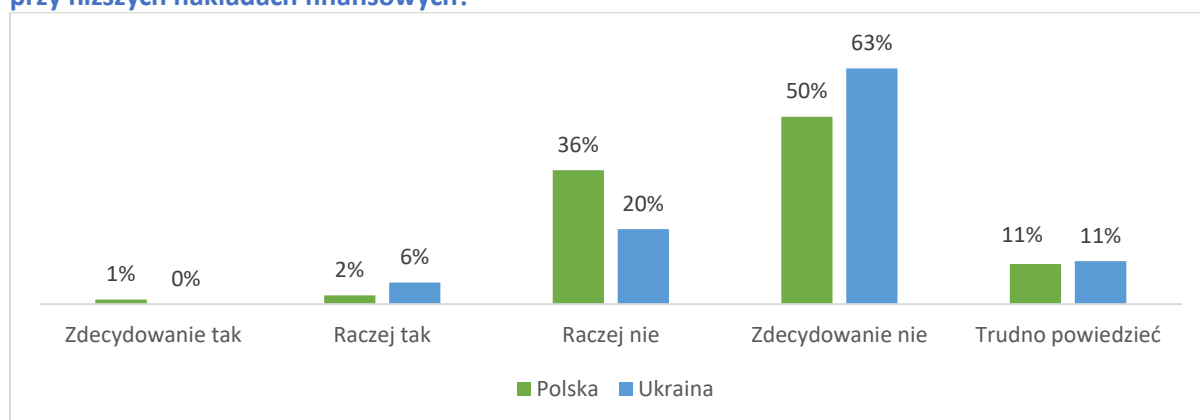

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84) oraz ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=35).

Respondenci, którzy uznali przeznaczone nakłady finansowe jako niewystarczające w stosunku do potrzeb, zostali poproszeni o uzasadnienie swojej opinii. Uwagi respondentów dotyczyły w dużej mierze problemu wzrostu cen. Wskazywano, iż planowanie projektu, a następnie jego realizacja obejmowała dość długi okres czasu, co powodowało znaczne różnice między kosztami przejętymi we wniosku o dofinansowanie, a rzeczywistymi kosztami realizacji przedsięwzięcia. Z uwagi na nakładanie się inwestycji infrastrukturalnych finansowanych z funduszy unijnych w całym kraju, poziom cen, zwłaszcza materiałów i usług budowlanych, był w wielu przypadkach wyższy niż przewidywany w budżecie. Dodatkowo okres pandemii wiązał się z ograniczeniami dostępności niektórych dóbr, co spowodowało wzrost cen na rynkach światowych, który następnie przełożył się na rynki krajowe. Powodowało to konieczność ponoszenia dodatkowych nakładów ze środków własnych beneficjentów⁸.

Ankietowani zostali zapytani także o to, czy podobne rezultaty projektów udałoby się osiągnąć przy niższych nakładach finansowych. Zdecydowana większość respondentów nie widziała takiej możliwości – łącznie 86% projektodawców z Polski oraz 83% projektodawców z Ukrainy odrzuciło taką możliwość, przy czym połowa respondentów z Polski i 63% respondentów z Ukrainy odrzuciło ją „zdecydowanie”. Jedynie 3% polskich i 6% ukraińskich respondentów widzi taką możliwość – osoby te widziały możliwość obniżenia kosztów przeznaczonych na podróże służbowe i delegacje, kosztów przeznaczonych na wynagrodzenia pracowników, a także kosztów przeznaczonych na działania informacyjne i promocyjne. Co dziesiąty respondent nie potrafił odpowiedzieć na to pytanie.

Wykres 6. Odpowiedzi ankietowanych na pytanie: „Czy podobne rezultaty udałoby się osiągnąć przy niższych nakładach finansowych?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84) oraz ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=35).

Brak możliwości realizacji projektów bez wsparcia Programu bądź przewidywane duże trudności w tym względzie potwierdzili także beneficjenci projektów wybranych do studium przypadku. Część respondentów wskazała, iż sami nie byłoby w stanie pokryć wydatków poniesionych w ramach projektów. Pojawiły się także głosy stwierdzające, iż projekt najprawdopodobniej mógłby być zrealizowany bez środków Programu, jednak jego zakres byłby znacznie mniejszy z uwagi na ograniczone środki.

⁸ Szczegółowe informacje na temat wpływu sytuacji kryzysowych na realizację projektów zawarto w rozdziale 2.5.

Myślę, że nie [udałoby się zrealizować projektu bez wsparcia Programu - przyp.], bo budynek stał tyle lat, niszczał tak naprawdę, Miasto nie miało tyle pieniędzy na odnowienie, popadłby tak naprawdę w ruinę. A dzięki temu zyskał nowe oblicze, żyje i mieszkańcy mają fajne miejsce na to, żeby organizować się, spotykać, brać udział w zajęciach.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony w ramach studium przypadku.

Oceny wyrażone przez projektodawców zostały potwierdzone podczas wywiadów pogłębionych z przedstawicielami instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie Programu. W ocenie respondentów, **bez wsparcia z Programu nie udałoby się zrealizować większości projektów transgranicznych, co jest spowodowane przede wszystkim ograniczonymi możliwościami budżetowymi samorządów (które stanowiły większość projektodawców), w wyniku kryzysu pandemicznego i inflacji.** Podkreślano także, iż możliwość skorzystania ze wsparcia jest impulsem do zawiązania partnerstwa transgranicznego. Bez tego impulsu wielu partnerstw najprawdopodobniej nie udałoby się stworzyć, a co za tym idzie, nie byłaby możliwa realizacja wspólnych przedsięwzięć.

Gdyby tych projektów transgranicznych nie było to obawiam się, że pewnie nie było by ich czym zastąpić, więc na pewno wiele projektów, które zostały zrealizowane, moim zdaniem by nie powstało, nie byłyby zrealizowane.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Respondenci reprezentujący stronę ukraińską podkreślali ponadto znacznie wsparcia Programu w kontekście możliwości wymiany wiedzy i doświadczenia w polskich parterami, co jest dla nich istotne w kontekście dążenia do członkostwa w Unii Europejskiej.

Uważam, że gdyby nie wsparcie Programu, osiągnięcie takich wyników byłoby bardzo trudne. Dzięki temu wsparciu udało nam się zdobyć europejskie, a w szczególności polskie doświadczenie w wielu dziedzinach i nie tylko. To ważne nie tylko z punktu widzenia pomocy materialnej, ale też z punktu widzenia szkoleń i biorąc pod uwagę fakt, że nasz kraj wybrał drogę integracji europejskiej, cóż, to dla nas bardzo ważne.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Podkreślano także **istotną rolę Programu w kwestii wspólnego promowania dziedzictwa historycznego, kulturowego i przyrodniczego, wskazując, iż potrzeby tego rodzaju często są traktowane przez samorządy jako mniej priorytetowe niż inwestycje o charakterze infrastrukturalnym.**

Warto także odnotować, iż środki Programu są bardzo ważnym źródłem finansowania projektów przede wszystkim dla Ukrainy, która ma obecnie ograniczony dostęp do funduszy unijnych. Należy spodziewać się, iż problem braku środków na poziomie krajowym czy lokalnym na transgraniczne inwestycje w tym kraju będzie się pogłębiać z uwagi na skutki trwającej wojny.

Podsumowanie rozdziału:

Większość projektów realizowanych w ramach Programu wpływała w dużym lub przeciętnym stopniu na życie społeczności lokalnych. Wpływ ten dotyczył przede wszystkim podnoszenia potencjału

turystycznego wspartych obiektów i przestrzeni, integracji mieszkańców wokół lokalnego dziedzictwa, poprawy dostępności transportowej obszaru pogranicza, zwiększenia jakości i bezpieczeństwa podróżowania, poprawy dostępu do usług medycznych oraz zwiększenia bezpieczeństwa wynikającego z podniesienia wydajności działania służb. Z badania wynika, iż osiągnięcie podobnych rezultatów bez wsparcia Programu lub przy niższych nakładach w większości przypadków byłoby niemożliwe lub znacznie utrudnione, zawłaszcza po stronie ukraińskiej.

1.3. ADEKWATNOŚĆ WSPARCIA DO POTRZEB POGRANICZA

Pytanie badawcze: Czy zakres interwencji Programu odpowiadał na wyzwania, z którymi mierzy się odcinek pogranicza? Czy istniały wyzwania/pomysły projektowe, które nie mogły zostać zrealizowane w Programie?

Proces identyfikacji wyzwań i potrzeb obszaru pogranicza polsko-ukraińsko-białoruskiego rozpoczął się w 2013 r. w ramach opracowywania analizy społeczno-gospodarczej. Zidentyfikowane wówczas wyzwania zostały następnie przedyskutowane i uzgodnione przez członków Wspólnego Komitetu Programującego, składającego się z przedstawicieli władz centralnych i regionalnych trzech państw i na tej podstawie, w oparciu o dostępne środki finansowe Programu, dokonano wyboru czterech celów tematycznych: Promocja kultury lokalnej i ochrona dziedzictwa kulturowego (Dziedzictwo), Poprawa dostępności regionów, rozwój sieci i systemów transportowych oraz komunikacji (Dostępność), Wspólne wyzwania w obszarze bezpieczeństwa i ochrony (Bezpieczeństwo) oraz Promocja zarządzania granicami oraz bezpieczeństwem na granicach, zarządzanie mobilnością i migracjami (Granice)⁹. W Tabeli **Błąd! Nie można odnaleźć źródła odwołania.** przedstawiono zapisane w Programie wyzwania zidentyfikowane na obszarze pogranicza oraz przyporządkowane do nich cele tematyczne i priorytety, a także zakres interwencji projektów, które zostały realizowane w ramach Programu.

Tabela 6. Wyzwania zidentyfikowane na obszarze pogranicza polsko-ukraińsko-białoruskiego oraz przyporządkowane im cele tematyczne i priorytety, a także zakres interwencji w ramach realizowanych projektów w Programie Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020

Wyzwanie	Cel tematyczny	Zakres interwencji realizowanych projektów
<ul style="list-style-type: none"> Ochrona i propagowanie dziedzictwa kulturowego i historycznego regionów transgranicznych; Wzmacnianie powiązań kulturowych i współpracy; Poprawa wizerunku i atrakcyjności regionu oraz zwiększanie 	Dziedzictwo Priorytet 1.1 Promocja kultury lokalnej i historii Priorytet 1.2 Promocja i zachowanie dziedzictwa naturalnego	<ul style="list-style-type: none"> Ochrona, rozwój i promowanie dóbr publicznych w dziedzinie kultury i dziedzictwa; Rozwój i promowanie usług publicznych w dziedzinie kultury i dziedzictwa; Rozwój i promowanie publicznych usług turystycznych; Ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych; Rozwój i promowanie potencjału turystycznego obszarów przyrodniczych; Oczyszczanie ścieków.

⁹ Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020, Warszawa 2014, s. 5, 10-11.

Wyzwanie	Cel tematyczny	Zakres interwencji realizowanych projektów
<p>potencjału społeczności lokalnych;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozwój turystyki transgranicznej (turystyka została zdefiniowana jako sektor o najwyższym potencjale, aby stać się jednym z głównych sektorów generujących przychody i rosnącym źródłem zatrudnienia i inwestycji); • Poprawa stanu miejsc o potencjale kulturalnym i naturalnym oraz dalszy rozwój infrastruktury turystycznej. 		
<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa stopnia skomunikowania obszarów przygranicznych; • Poprawa dostępności transportowej; • Rozwój transportu przyjaznego dla środowiska; • Budowa i modernizacja sieci łączności i systemów oraz poprawa infrastruktury informacyjnej i komunikacyjnej. 	<p>Dostępność Priorytet 2.1 Poprawa i rozwój usług transportowych i infrastruktury Priorytet 2.2 Rozwój infrastruktury technologii informacyjno-komunikacyjnych</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Drogi TEN-T przebudowane lub zmodernizowane; • Lokalne drogi dojazdowe (nowo budowane); • Pozostałe drogi krajowe i regionalne (nowo budowane); • Inne drogi przebudowane lub zmodernizowane (autostrady, drogi krajowe, regionalne lub lokalne); • TIK: Inne rodzaje infrastruktury TIK / zasobów lub wyposażenia komputerowego o dużej skali (w tym e-infrastruktura, centra danych i sensory, również wbudowane w innego rodzaju infrastrukturę, np. obiekty badawcze, infrastrukturę społeczną lub służącą ochronie środowiska).
<ul style="list-style-type: none"> • Ułatwianie dostępu do systemu ochrony zdrowia; • Przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu się chorób ponad granicami; • Rozwój usług społecznych i rynku pracy wraz z ograniczaniem bezrobocia; • Skuteczne reagowanie w sytuacjach kryzysowych. 	<p>Bezpieczeństwo Priorytet 3.1 Wsparcie dla rozwoju ochrony zdrowia i usług socjalnych Priorytet 3.2 Podejmowanie wspólnych wyzwań związanych z bezpieczeństwem</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Infrastruktura ochrony zdrowia; • Ułatwianie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym; • Pozostała infrastruktura społeczna przyczyniająca się do rozwoju regionalnego i lokalnego; • Oczyszczanie ścieków; • Zapobieganie zagrożeniom naturalnym niezwiązanym z klimatem (np. trzęsieniami ziemi) oraz wywołanym działalnością człowieka, np. awariami przemysłowymi, oraz zarządzanie ryzykiem w tym zakresie, w tym zwiększanie świadomości, ochrona ludności oraz systemy i infrastruktura do celów zarządzania klęskami i katastrofami; • Środki w zakresie dostosowania do zmiany klimatu oraz ochrona przed zagrożeniami związanymi z klimatem, np. erozją, pożarami, powodzią, burzami, suszami, oraz zarządzanie ryzykiem w tym

Wyzwanie	Cel tematyczny	Zakres interwencji realizowanych projektów
<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększanie efektywności infrastruktury i procedur granicznych; • Poprawa bezpieczeństwa granic; • Zwiększenie przepustowości na przejściach granicznych; • Poprawa stanu bezpieczeństwa na przejściach granicznych. 	<p>Granice</p> <p>Priorytet 4.1 Wsparcie dla efektywności i bezpieczeństwa granic</p> <p>Priorytet 4.2 Poprawa operacji zarządzania granicami, procedur celnych i wizowych</p>	<p>zakresie, w tym zwiększanie świadomości, ochrona ludności oraz systemy i infrastruktura do celów zarządzania klęskami i katastrofami.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pozostała infrastruktura społeczna przyczyniająca się do rozwoju regionalnego i lokalnego; • Inteligentne systemy transportowe (w tym wprowadzenie zarządzania popytem, systemy poboru opłat, informatyczne systemy monitorowania, kontroli i informacji); • Pozostałe drogi krajowe i regionalne (nowo budowane); • TIK: Inne rodzaje infrastruktury TIK / zasobów lub wyposażenia komputerowego o dużej skali (w tym e-infrastruktura, centra danych i sensory, również wbudowane w innego rodzaju infrastrukturę, np. obiekty badawcze, infrastrukturę społeczną lub służącą ochronie środowiska); • Budowanie potencjału wszystkich zainteresowanych podmiotów kształtujących politykę w zakresie kształcenia, uczenia się przez całe życie, szkolenia i zatrudnienia oraz polityki społecznej, w tym poprzez pakiety sektorowe i terytorialne na rzecz realizacji reform na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym • Inne drogi przebudowane lub zmodernizowane (autostrady, drogi krajowe, regionalne lub lokalne); • Transport multimodalny¹⁰.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 oraz bazy projektów przekazanej przez Zamawiającego.

Powyższe zestawienie pokazuje, iż wyzwania zidentyfikowane w Programie znalazły odzwierciedlenie w realizowanych projektach. Potrzeby związane z zachowaniem i promocją dziedzictwa kulturowego i historycznego oraz współpracą w tym zakresie, rozwojem turystyki transgranicznej, a także poprawą atrakcyjności obszarów transgranicznych, zarówno dla odwiedzających, jak i mieszkańców były realizowane w ramach Celu Tematycznego Dziedzictwo. Wdrażane projekty dotyczyły wspierania infrastruktury poprzez budowę i modernizację przestrzeni (np. parki, bulwary, szlaki turystyczne, drogi rowerowe) i obiektów (np. centra dialogu, centra kultury, muzea, amfiteatry, zabytkowe budynki), co umożliwiło ochronę cennych walorów przyrodniczych i kulturowych obszarów pogranicza, przyczyniając się do podniesienia atrakcyjności turystycznej wspartych obszarów i rozwoju sektora usług. Ponadto, ochronie miejsc szczególnie cennych pod względem przyrodniczym i historycznym służyły realizowane kampanie, akcje edukacyjne, warsztaty, wystawy i publikacje, mające na celu promowanie świadomości ekologicznej oraz poczucia lokalnej tożsamości wśród mieszkańców i zwiększenie ich otwartości na współpracę. Realizowane projekty miały także funkcję integrującą

¹⁰ Zakres interwencji przypisany do projektów realizowanych w ramach Celu Tematycznego BORDERS nie do końca odpowiada ich faktycznej tematyce, prawdopodobnie z uwagi na brak stosownych zakresów interwencji dla tego typu działań w przewidzianym katalogu. Rzeczywisty zakres projektów obejmował wspieranie infrastruktury przejść granicznych, zwiększanie efektywności kontroli celnej, wspieranie rozwiązań dotyczących bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego, usprawnienie systemu ochrony granicy.

mieszkańców wokół lokalnego dziedzictwa (przed wybuchem pełnoskalowej wojny na Ukrainie wydarzenia integrujące miały charakter transgraniczny). Poprawie stanu obszarów o wysokim potencjale naturalnym służyły także **projekty dotyczące infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, zwiększające dostępność do usług publicznych oraz poprawiające stan środowiska.**

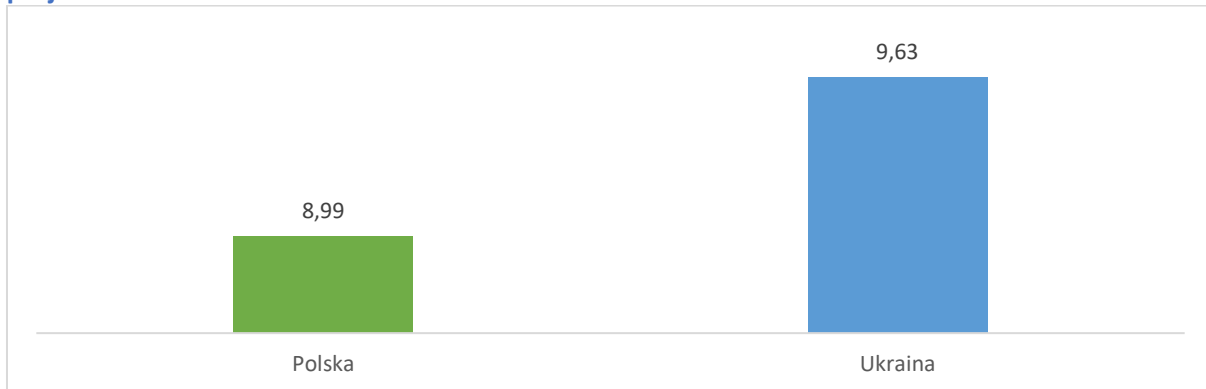
W odpowiedzi na wyzwania dotyczące niewystarczającego stopnia skomunikowania obszarów przygranicznych, poprawy dostępności transportowej oraz rozwijania transportu przyjaznego środowisku, w ramach CT Dostępność realizowane były projekty ukierunkowane na budowę i modernizację odcinków dróg lokalnych, regionalnych i krajowych, ale także mostów, przejazdów, rond oraz skrzyżowań, poprawiających płynność ruchu oraz poziom bezpieczeństwa. W ramach projektów uzupełniano także sieci dróg rowerowych, chodników, budowano i modernizowano przystanki, przejścia dla pieszych oraz parkingi. Wyzwania związane ze wzmacnianiem jakości infrastruktury informacyjno-komunikacyjnej realizowane były w ramach jednego projektu, dotyczącego **stworzenia innowacyjnej infrastruktury szkoleniowej, tj. dwóch centrów rozwoju kompetencji ICT w Ostrołęce i Mostach.**

Wyzwania dotyczące zwiększania dostępu do ochrony zdrowia, przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się chorób, wsparcia jakości usług społecznych oraz skutecznego reagowania w sytuacjach kryzysowych, zidentyfikowane w ramach CT Bezpieczeństwo, realizowane były w ramach projektów ukierunkowanych na budowę i modernizację infrastruktury ochrony zdrowia, m. in. poprzez zakup sprzętu i pojazdów, budowę i modernizację budynków oraz wsparcie funkcjonowania poszczególnych oddziałów. Ponadto, w ramach projektów realizowano działania umożliwiające wspólne podnoszenie kompetencji kadry medycznej i wymianę doświadczenia. Projekty podejmowały także zagadnienia dotyczące wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami czy też osobami w spektrum autyzmu. W odpowiedzi na wyzwania dotyczące wspólnego reagowania na sytuacje kryzysowe zrealizowano **działania wspierające akcje ratownicze podejmowane przez Straż Pożarną, górskie służby ratunkowe czy też jednostki ratownictwa chemiczno-ekologicznego.**

Wreszcie, wyzwania dotyczące zwiększenia efektywności i bezpieczeństwa procedur granicznych oraz zwiększenia przepustowości przejść granicznych realizowane były w ramach Celu Tematycznego Granice, w ramach którego realizowano projekty mające na celu **wsparcie infrastruktury przejść granicznych, usprawnienie systemu ochrony granicy oraz zwiększenie efektywności mechanizmów weryfikacji i kontroli.**

Trafność doboru zakresu Programu do wyzwań i potrzeb pogranicza poruszono w ramach badania ilościowego z polskimi i ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów realizowanych w ramach Programu. Ankietowani zostali poproszeni o ocenę, w jakim stopniu wsparcie finansowe, które otrzymali w projekcie odpowiadało ich potrzebom.

Wykres 7. Stopień, w jakim wsparcie otrzymane w projekcie odpowiadało na potrzeby projektodawców

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84) oraz ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=35).

Odpowiedzi ankietowanych potwierdzają wyniki przeprowadzonej analizy desk research. Średnia ocena przyznana przez polskich projektodawców to 8,99, natomiast przez ukraińskich – aż 9,63 (skala możliwych ocen to 1-10, gdzie 1 oznaczało „w ogóle nie odpowiadało”, a 10 - „całkowicie odpowiadało”, co świadczy o tym, iż **zakres Programu w bardzo dużym stopniu odpowiadał na potrzeby projektodawców.**

Respondenci, którzy ocenili trafność wsparcia na mniej niż 10 punktów zostali poproszeni o wskazanie, dla realizacji jakich potrzeb wsparcie okazało się niewystarczające. Wśród podanych odpowiedzi znalazły się potrzeby przeznaczenia większych środków na wybrane działania projektowe, takie jak druk publikacji, warsztaty kulinarne, wizyty studyjne i konferencje, filmy edukacyjne czy koszty zarządzania projektem i koszty administracyjne. Wskazano także na potrzebę pokrycia kosztów wyposażenia wybudowanego w ramach projektu Kompleksu Mieszkalnictwa Wspomagane. Oprócz wskazań dotyczących konkretnych zadań, na które należałoby przeznaczyć dodatkowe/większe środki, respondenci zwracali uwagę na problem ponoszenia wyższych kosztów, niż założono w budżecie projektu, co wynikało z kryzysu gospodarczego wywołanego pandemią, inflacji i niestabilnego kursu euro.

O ocenę trafności doboru zakresu Programu poproszeni zostali także eksperci w ramach badania delfickiego. Respondenci nie mieli większych uwag do wyznaczonych obszarów tematycznych. Zalecono jedynie wzmocnienie działań ułatwiających transport oraz poprawę przepustowości przejść granicznych, jednak tego rodzaju działania są i nadal będą wspierane w ramach Programu.

Zastrzeżeń dotyczących możliwego zakresu działań nie mieli także beneficjenci projektów wybranych do studiów przypadku. Realizowane przedsięwzięcia odpowiadały na zidentyfikowane potrzeby, przede wszystkim z uwagi na dość szeroki zakres możliwych operacji.

Wydaje mi się, że tematyka Programu jest na tyle obszerna, że każdy znajdzie coś dla siebie.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony w ramach studium przypadku.

Respondenci zgłaszali natomiast zastrzeżenia do maksymalnej kwoty dofinansowania. Zwracano uwagę, iż jest ona dość niska, zwłaszcza w przypadku mikroprojektów.

Wysoką trafność doboru zakresu interwencji do wyzwań pogranicza potwierdzili także przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie Programu w ramach przeprowadzonych wywiadów pogłębionych. W przypadku projektów dotyczących promowania dziedzictwa, zwracano uwagę na znaczenie wspólnych inicjatyw, ukierunkowanych na integrację, odkrywanie podobieństw i różnic kulturowych oraz na podnoszenie potencjału turystycznego pogranicza. Było to szczególnie ważne w kontekście dość ograniczonych możliwości wspierania tego typu działań w ramach innych programów unijnych.

Ważnym elementem było wsparcie rozwoju dziedzictwa, turystyki, związanej właśnie z tą ochroną dóbr kultury. W naszych programach regionalnych nie mieliśmy znacznych środków na wsparcie tego typu przedsięwzięć, natomiast tutaj: kultura, dziedzictwo, turystyka... To był taki znaczący zastrzyk środków, aby kultywować to wspólne dziedzictwo. I oczywiście w programach transgranicznych podkreślaliśmy to wspólne dziedzictwo. Staraliśmy się znaleźć te elementy wspólne, które pozwoliły nam uczyć się wzajemnie dzięki temu Programowi, pokazać swoją kulturę partnerom z drugiej strony granicy. Także to były ciekawe projekty.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Z badania wynika, iż w perspektywie 2021-2027 należy położyć większy nacisk na wspólne działania ułatwiające turystom (z Polski, Ukrainy oraz innych państw) odwiedzenie obu krajów podczas jednego wyjazdu. Kluczowe jest zatem tworzenie kompleksowych informacji o możliwości spędzenia wolnego czasu po obu stronach granicy, np. w formie aplikacji, informacji na stronach internetowych, przewodników, informacji przekazywanych przez pracowników biur informacji turystycznej, które wskazywałyby, co należy zrobić, aby zaplanować odwiedzenie interesujących miejsc zarówno w Polsce, jak i w Ukrainie. Tego rodzaju integracja działań sprzyjałaby budowaniu transgranicznych marek turystycznych.

Jako trafne w kontekście potrzeb pogranicza uznano także inwestycje drogowe, zarówno te dotyczące uzupełniania sieci połączeń lokalnych w mniejszych miejscowościach, jak i regionalne i krajowe odcinki prowadzące do przejść granicznych. Jako szczególnie potrzebną oceniono m. in. inwestycję dotyczącą **przebudowy odcinka drogi wojewódzkiej nr 885 Przemyśl–Hermanowice–granica Państwa, prowadzącego do nowego przejścia granicznego z Ukrainą (Malhowice-Nizankowice)**. W przypadku Priorytetu dotyczącego infrastruktury technologii informacyjno-komunikacyjnych, opinie respondentów potwierdziły wyniki analizy desk research, która pokazała, iż wyzwanie związane z rozwojem tego obszaru nie znalazło odzwierciedlenia w realizowanych przedsięwzięciach (wdrożono tylko jeden tego typu projekt). Zdaniem respondentów niewielkie zainteresowanie projektami tego rodzaju wynikało ze zbyt dużego wymaganego poziomu zaawansowania przedsięwzięcia¹¹.

Jako dobrze dopasowany do potrzeb oceniono natomiast Cel Tematyczny Bezpieczeństwo. Efekty zrealizowanych projektów dotyczących ochrony zdrowia oraz wspólnych przedsięwzięć służb

¹¹ Dofinansowanie mogły otrzymać następujące działania: Wspólne inicjatywy rozwoju i poprawy jakości istniejącej infrastruktury ICT; Wspólne projekty przygotowania studiów wykonalności związanych z tworzeniem sieci szerokopasmowych; Wspólne tworzenie sieci szerokopasmowych; Wspólne inicjatywy dotyczące rozwoju zasobów cyfrowych i udostępniania danych; Wspólne inicjatywy dotyczące zapewnienia interoperacyjności infrastruktury ICT.

ratunkowych, w kontekście stale rosnących potrzeb w tym zakresie w związku z toczącą się wojną, nabierają obecnie jeszcze większego znaczenia i należy kontynuować je w kolejnej perspektywie finansowej. Podczas wywiadów zwracano uwagę na skuteczność prowadzonych działań dotyczących podnoszenia potencjału do reagowania w sytuacjach kryzysowych, a także zakupu sprzętu medycznego, dofinansowania oddziałów szpitalnych, prowadzenia diagnostyki i terapii dla określonych chorób oraz wymiany doświadczenia i wspólnego podnoszenia wiedzy między partnerami. Warto wspierać ten obszar w kolejnej perspektywie finansowej, biorąc pod uwagę także takie kwestie jak wsparcie zdrowia psychicznego oraz rehabilitację. Podkreślano jednak, iż należy bezwzględnie wymagać tego, aby projekty w tym obszarze tematycznym odnosiły się do wspólnych działań, a nie wyłącznie do zakupu sprzętu czy wyremontowania poszczególnych obiektów.

Patrząc według mnie na priorytety, to właśnie to bezpieczeństwo, zdrowie, współdziałanie służb, to był akurat strzał w dziesiątkę.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Jako trafną uznano także interwencję w zakresie wspierania efektywności działania służb granicznych oraz podniesienia poziomu kontroli i bezpieczeństwa na przejściach granicznych. Działania te stanowiły dodatkowe wzmocnienie mechanizmów ochrony na zewnętrznych granicach Unii Europejskiej.

Mając na względzie określoną pulę środków, myślę że wybrano właściwie priorytety i działania. I to, co można było wspierać.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Podczas wywiadu zwrócono także uwagę na duże zainteresowanie potencjalnych wnioskodawców działaniami dotyczącymi infrastruktury wodno-kanalizacyjnej oraz gospodarowania wodą; tego rodzaju inwestycje były szczególnie pożądane na terenie Ukrainy. Założenia Programu nie przywidywały jednak w sposób bezpośredni tego rodzaju projektów. Tylko jeden dofinansowany projekt, realizowany w ramach priorytetu dotyczącego ochrony dziedzictwa naturalnego, zakładał przebudowę miejskiej oczyszczalni ścieków. Z uwagi na znaczące potrzeby w tym obszarze, a także konieczność wdrażania na Ukrainie projektów pilotażowych dotyczących wprowadzania standardów unijnych w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, a także potrzeb w kwestii ochrony przyrody i racjonalnego gospodarowania zasobami naturalnymi, w nowym Programie INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027 przewidziano możliwość wsparcia tego rodzaju działań w ramach CT Środowisko.

Ponadto, z przeprowadzonych wywiadów wynika, iż w ramach realizowanych projektów warto położyć większy nacisk na wspólne działania (edukacyjne, integracyjne), skierowane do dzieci i młodzieży, jest to bowiem ta grupa społeczna, która w największym stopniu jest w stanie budować pozytywne relacje, pozbawione historycznych uprzedzeń, oparte na wzajemnym szacunku i otwartości. Tego rodzaju działania powinny być częścią projektów realizowanych w ramach priorytetów dotyczących środowiska, turystyki, zdrowia oraz dostępności. Rekomenduje się premiowanie na etapie oceny wniosku tych projektów, które zakładają takie działania.

W trakcie wywiadów pojawiły się także głosy zwracające uwagę na **potrzebę realizacji wspólnych projektów w obszarze przedsiębiorczości i innowacyjności** (tworzenie klastrów, transfer technologii, rozwijanie nowych sposobów produkcji). W przeprowadzonej na potrzeby Programu INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027 analizie wyzwań zawarto obszar gospodarki, jednak nie zidentyfikowano

wyzwań, na które należałoby odpowiedzieć w ramach sześciu wskazanych w Programie Priorytetów. Wsparcie przedsiębiorczości (podmiotów działających w branży turystycznej) przewidziano jedynie w ramach Priorytetu 3 TOURISM. Biorąc pod uwagę charakter programów transgranicznych, które ukierunkowane są na nawiązywanie współpracy w zakresie rozwiązywania problemów wspólnych dla obszaru pogranicza, takich jak zanieczyszczenia środowiska, szlaki turystyczne, ciągi komunikacyjne czy tworzenie wspólnych rozwiązań w dziedzinie zarządzania i administracji, wydaje się, iż działania dotyczące tworzenia klastrów czy wspierania innowacji wykraczają poza tego rodzaju współpracę i powinny być wspierane w ramach programów transnarodowych czy międzyregionalnych, w ramach których można nawiązać szersze partnerstwa. Ponadto, z uwagi na etap realizacji Programu, nie jest zasadne, aby rozszerzać zakres wsparcia o nowy Priorytet. Niemniej jednak, warto rozważyć zbadanie zapotrzebowania na wsparcie sektora gospodarki, przede wszystkim wśród przedsiębiorców i Instytucji Otoczenia Biznesu pod kątem realizacji tego rodzaju działań w perspektywie 2027+.

Rozmówcy podkreślali także, iż o trafnym dopasowaniu zakresu wsparcia do potrzeb świadczyło bardzo duże zainteresowanie wnioskodawców. Wskazywano, iż w wyniku rosnącej popularności środków z programów transgranicznych oraz mocno ograniczonej alokacji, bardzo wielu potrzeb obszaru pogranicza nie można było zrealizować. Wskazuje na to liczba złożonych wniosków, która kilkakrotnie przekraczała możliwości finansowe Programu. Dlatego też jako uzasadnione należy uznać postulaty dotyczące zwiększenia planowanej puli środków w Programie, zwłaszcza w kontekście potrzeby odbudowy Ukrainy oraz jej potencjalnego przyjęcia do Unii Europejskiej. Realizacja projektów w partnerstwie z polskimi podmiotami ma bowiem nie tylko wymiar realizacji konkretnych potrzeb rozwojowych, ale także pozwala zdobywać doświadczenie w realizacji projektów finansowanych ze środków wspólnotowych, co wiąże się z określonymi standardami realizacji i rozliczania przedsięwzięć¹².

Podsumowanie rozdziału:

Z badania wynika, iż zakres Programu został określony w sposób trafny, zgodnie z istniejącymi potrzebami. Wyzwania zidentyfikowane w Programie znalazły odzwierciedlenie w realizowanych projektach. Wyjątkiem była potrzeba wspierania sieci i infrastruktury informacyjno-komunikacyjnej. Tego rodzaju projekty nie cieszyły się większym zainteresowaniem wnioskodawców. Z uwagi na wciąż niezaspokojone potrzeby oraz skuteczność wsparcia, należy kontynuować wspieranie polsko-ukraińskich projektów transgranicznych w obszarze wspólnego dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego oraz turystyki, zdrowia i bezpieczeństwa, dostępności transportowej oraz ochrony granic. Należy także wspierać działania ukierunkowane na poprawę stanu środowiska oraz działania edukacyjno-integrujące, skierowane do dzieci i młodzieży.

¹² Na potrzebę stworzenia warunków dla pogłębienia współpracy z myślą o przyszłej integracji Ukrainy z Unią Europejską zwrócili uwagę także eksperci w ramach badania delfickiego.

1.4. WPŁYW ZDARZEŃ KRYZYSOWYCH NA REALIZACJĘ PROGRAMU

Pytanie badawcze: Jaki wpływ na wdrażanie Programu i realizację projektów, miał kryzys gospodarczy z lat 2019-2020, pandemia koronawirusa, kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej oraz wojna w Ukrainie?

Perspektywa finansowa 2014-2020 wiązała się wystąpieniem szeregu nadzwyczajnych czynników, które nie były możliwe do przewidzenia na etapie planowania interwencji, wywierających tym samym istotne oddziaływanie na realizację Programu.

Według kolejności chronologicznej, czynnikiem, którego skutki spowodowały znaczące zmiany we wdrażaniu Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 było wystąpienie pandemii COVID-19 wywołanej przez koronawirusa SARS-CoV-2. **Pandemia COVID-19**, która rozpoczęła się w Polsce w marcu 2020 r. spowodowała, że konieczne stało się wprowadzenie nowych zasad i regulacji umożliwiających kontynuację działań programowych w panującym reżimie sanitarnym i wprowadzonych ograniczeniach życia społeczno-gospodarczego. W związku z powyższym Instytucja Zarządzająca we współpracy z instytucjami odpowiedzialnymi za realizację i wdrażanie Programu (zarówno po stronie polskiej, jak również partnerów) opracowały odpowiednie procedury i mechanizmy umożliwiające kontynuację Programu oraz rozpoczętych działań projektowych. W marcu 2022 r. Wspólny Komitet Monitorujący zatwierdził Suplement do podręczników Programu i Wytycznych weryfikacji wydatków w związku z sytuacją spowodowaną przez COVID-19 zawierający wytyczne dotyczące realizacji projektów w dobie pandemii.

Po ogłoszeniu w Polsce stanu pandemii znacząco ograniczono przemieszczanie się ludzi, terminowo zamknięto granice. W ramach Programu zrezygnowano w związku z tym ze stacjonarnych form spotkań, szkoleń, opracowano procedury pracy zdalnej oraz komunikacji prowadzonej drogą elektroniczną. Wprowadzono mechanizmy, które w sposób elastyczny pozwoliły na sprawną realizację zaplanowanych w projektach działań, polegające m.in. na wydłużeniu okresu realizacji projektów, zmianie terminów składania wniosków o płatność, elastycznym podejściu do terminów przeprowadzania kontroli na miejscu, ocenie kwalifikowalności wydatków, wyłączeniu stosowania zasady konkurencyjności w ramach zamówień niezbędnych do przeciwdziałania skutkom COVID-19 ze względu na wymaganą natychmiastową realizację zamówienia, umożliwiono rozszerzenie zakresu planowanych działań i/lub podjęcia dodatkowych działań uzupełniających z oszczędności zidentyfikowanych w budżecie projektu. Ponadto w ramach Programu wygosparowano dodatkowe środki na przeciwdziałanie skutkom pandemii, WKM zatwierdził przeznaczenie dodatkowych 3 mln EUR na projekty współpracy transgranicznej w zakresie opieki zdrowotnej. Zaangażowanych było w nią 12 projektów (7 w partnerstwie polsko-białoruskim, 4 w partnerstwie polsko-ukraińskim, 1 w partnerstwie polsko-białorusko-ukraińskim), w tym szpitale i ośrodki opieki społecznej, które mogły zakupić dodatkowy sprzęt lub wprowadzić nowe działania, aby skutecznie reagować na kryzys (jednocześnie realizując regularne działania projektów).

Z wywiadów przeprowadzonych z przedstawicielami instytucji odpowiedzialnych za realizację Programu wynika, iż pandemia COVID-19 była czynnikiem, który spowodował wiele perturbacji i problemów związanych z realizacją Programu w każdym jego aspekcie. Zmienił przede wszystkim zakres realizowanych projektów i spowodował istotne opóźnienia w ich realizacji, wymógł zmiany w budżetach projektów, utrudnił i ograniczył realizację projektów „miękkich” tj. szkolenia, konferencje, wizyty studyjne, z których częściowo zrezygnowano bądź które odbywały się w formie zdalnej.

Pandemia spowodowała konieczność wykonania dodatkowej pracy administracyjnej związanej z obsługą Programu w zakresie opracowania i weryfikacji nowych wytycznych i instrukcji, obsługi projektów (konieczność aneksowania umów i zmian w realizacji projektów).

Negatywny wpływ **pandemii COVID-19** został również podkreślony przez polskich i ukraińskich beneficjentów i partnerów w ramach badania ankietowego CAWI zrealizowanego na potrzeby niniejszej ewaluacji. 76,19% polskich i 60% ukraińskich partnerów projektów (największa liczba wskazań spośród analizowanych czynników) objętych badaniem wskazało, że pandemia była czynnikiem, który utrudnił realizację celów projektowych. Wpływ pandemii, jak również pozostałych czynników na realizację projektów został szerzej opisany w rozdziale 0. niniejszego raportu.

Podkreślić należy również, że pandemia zdecydowanie negatywnie wpłynęła na współpracę pomiotów, utrzymywanie i nawiązywanie relacji międzyludzkich. Zdaniem większości przedstawicieli badanych w ramach wywiadów pogłębionych instytucji spotkania bezpośrednie charakteryzują się znacznie lepszymi efektami dotyczącymi nawiązywania współpracy i wymiany doświadczeń. Pomimo iż stan pandemii został zniesiony, jej skutki odczuwalne są również na obecnym etapie wdrażania Programu. Projekty z uwagi na przedłużające się terminy zakończą się z końcem grudnia 2023 roku.

Pandemia przede wszystkim spowodowała bardzo duże problemy jeśli chodzi o działania „miękkie”, jeśli chodzi o wymianę młodzieży, spotkania, wydarzenia czy jakieś wizyty dotyczące wytyczania pewnych pomysłów na wspólne szlaki turystyczne.

Źródło: indywidualny wywiad pogłębiony.

Następstwem pandemii był **kryzys gospodarczy** oraz inflacja, które nasilały się w efekcie zaburzeń w łańcuchu dostaw surowców i materiałów, problemów kadrowych, nagłego wzrostu cen materiałów budowlanych i usług. Kryzys gospodarczy dotknął wszystkie regiony w Europie i stworzył nowe wyzwania w wielu obszarach gospodarczych. Z wywiadów z przedstawicielami instytucji wdrażających Program wynika, iż skutki kryzysu ekonomicznego były odczuwalne przede wszystkim na poziomie projektowym, bowiem beneficjenci zostali zmuszeni do czasowego wstrzymania realizacji prac projektowych, przesunięć terminów (z uwagi na trudność zakupu materiałów oraz trudności w wyłonieniu wykonawców w ramach organizowanych przetargów), a także ograniczenia zakresów projektów – zwłaszcza infrastrukturalnych – z uwagi na wzrost cen. Mimo trudności napotkanych przez beneficjentów, założenia programowe nie pozwalały na zmianę poziomu dofinansowania projektów, w związku z tym beneficjenci musieli szukać dodatkowych źródeł finansowania.

Kolejnym czynnikiem, który niekorzystnie wpływał na realizację Programu był **kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej**, który rozpoczął się w sierpniu 2021 r., gdy władze białoruskie uruchomiły kanały przerzutu migrantów przez granicę z UE na terytorium Litwy, Polski i Łotwy. Podczas wywiadów pogłębionych z przedstawicielami instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie Programu zwrócono uwagę, iż sytuacja polityczna w Białorusi oraz spowodowana sytuacja migracyjna na granicy była czynnikiem, który spowodował nieufność wobec partnerów białoruskich, obawę o dalszy rozwój sytuacji¹³. Niektórzy z przedstawicieli polskich instytucji wdrażających Program podkreślali

¹³ Należy jednocześnie zauważyć, że zanim doszło do kryzysu migracyjnego na granicy polsko-białoruskiej, z uwagi na sytuację polityczną w Białorusi (brak poszanowania zasad demokracji) Instytucja Zarządzająca stosowała się do wytycznych wynikających z dokumentu Council Conclusions z

wyczuwalną niesprzyjającą współpracę atmosferę z beneficjentami białoruskimi z uwagi na sytuację polityczną w Białorusi, brak możliwości swobodnej wymiany zdań i poglądów, sygnały o aresztowaniach, zaginięcie jednego z partnerów białoruskich realizującego projekt. Jednocześnie projekty realizowane z partnerami z Białorusi, które w momencie eskalacji kryzysu migracyjnego były praktycznie zakończone, zaczęły tracić na znaczeniu – zwłaszcza w zakresie infrastruktury i poprawy przepustowości przejść granicznych.

(...) projekty dotyczące dofinansowania infrastruktury przejść granicznych polsko-białoruskich (...) przestały mieć sens, rację bytu, więc jesteśmy teraz na etapie odzyskiwania środków od strony białoruskiej. Największym problemem jest to, że (...) inwestowaliśmy chociażby w przejście w Bruzgach, zakupiono drogie skanery, żeby przeciwdziałać również nielegalnej imigracji, nagle (...) sens tych projektów został niejako wyrzucony do kosza. Kontakty się urwały. Takie perturbacje były problemem dla Programu i na poziomie projektów oczywiście (...).

Źródło: indywidualny wywiad pogłębiony.

Niemniej jednak, najważniejszym czynnikiem, który doprowadził do całkowitej zmiany polityki w ramach współpracy transgranicznej na wschodniej granicy Polski oraz spowodował transformację Programu z formuły trójstronnej na dwustronną była inwazja Rosji na Ukrainę. W wyniku rozpoczęcia agresji zbrojnej Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. KE pojęła decyzję o definitywnym zawieszeniu współpracy z Rosją i Białorusią w ramach programów współpracy transgranicznej, a także braku kontynuacji tych programów w perspektywie finansowej 2021-2027. KE wydała komunikat o wykluczeniu Białorusi ze współpracy w ramach inicjatywy współpracy transgranicznej, natomiast Polska i Ukraina zatwierdziły treść Programu w formule dwustronnej – polsko-ukraińskiej – INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027. W rocznych sprawozdaniach z realizacji Programu, a także podczas rozmów z instytucjami zaangażowanymi w realizację Programu potwierdzono, że wojna spowodowała nieodwracalne zmiany w Programie. W związku z zawieszeniem współpracy transgranicznej z Białorusią konieczne było wypracowanie nowych procedur, które umożliwiły partnerom z Polski i Ukrainy kontynuację projektów, niezależnie od instytucji z Białorusi. Wspólny Komitet Monitorujący Programu zatwierdził 13 maja 2022 r. Suplement do Podręczników Programowych dotyczący zawieszenia Umowy Finansowej i wprowadzenie Rozporządzenia (UE) 2022/2192¹⁴ oraz nowe wzory dokumentów wykluczające partnerów z Białorusi. WKM zdecydował również o traktowaniu jako niekwalifikowalne wszystkich wydatków poniesionych i opłaconych przez białoruskich beneficjentów od dnia 24.02.2022 r., wszczęto procedurę odzyskiwania kosztów. Dodatkowo KE rozpoczęła działania mające na celu nakładanie sankcji na Rosję i Białoruś. W ramach procedur w Polsce wprowadzono zmiany w weryfikacji postępowań zamówień realizowanych w oparciu o prawo zamówień publicznych weryfikując, czy beneficjent nie podpisał umowy z podmiotem/wykonawcą, który znajdował się na liście podmiotów wykluczonych, czyli takich, które współpracowały ze stroną rosyjską lub białoruską opublikowanej na stronie polskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

12 października 2020 roku dotyczących monitorowania współpracy z Białorusią oraz weryfikacji partnerów pod względem współpracy z władzami centralnymi tego kraju.

¹⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2192 z dnia 9 listopada 2022 r. ustanawiające postanowienia szczegółowe dla programów współpracy na lata 2014-2020 wspieranych w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa oraz w ramach celu Europejska współpraca terytorialna, w związku z zakłóceniem realizacji programów (rozporządzenie 2022/2192).

W życie zostały wprowadzone zapisy, które obligowały audytorów, a potem KPK, po czasie rozpoczęcia tego konfliktu do weryfikacji, czy beneficjent nie podpisał umowy z wykonawcą, który znajdował się na liście podmiotów wykluczonych, czyli takich, które współpracowały ze stroną rosyjską [lub białoruską – przyp. red.]. Jeżeli dany podmiot miał jakiegokolwiek powiązania z Rosją, z rynkiem rosyjskim [lub białoruskim – przyp. red.] to wówczas nie mogło mu zostać udzielone zamówienie (...).

Źródło: indywidualny wywiad pogłębiony.

Oszczędności wygenerowane w trakcie realizacji Programu, w tym te wynikające ze zdalnej formuły realizacji projektów w efekcie pandemii, zostały przekazane na pomoc i wsparcie uchodźców ukraińskich przebywających w Polsce. W celu wsparcia Ukraińców oraz ogólnego wsparcia systemu pomocy dla Ukrainy, w ramach Programu uruchomiono dodatkowe finansowanie do wykorzystania przez Beneficjentów projektów na działania pomocowe. Dodatkowe środki Programu dostępne na ten cel wyniosły 2,5 mln EUR (poziom dofinansowania wyniósł 100% całkowitych kosztów dodatkowych działań). W ramach Programu uruchomiono tzw. procedurę bezpośrednią, na potrzeby której opracowano odpowiednie dokumenty regulujące zasady udzielonej pomocy w postaci podręcznika, wniosku aplikacyjnego i załączników. W ramach procedury bezpośredniej Wspólny Komitet Monitorujący w dniu 30 stycznia 2023 r. wybrał do finansowania 7 projektów w łącznej wysokości 4 675 085,40 EUR.

Powyższe zdarzenia, w tym zwłaszcza te geopolityczne, bardzo negatywnie wpłynęły na realizację Programu Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020, doprowadzając do transformacji Programu z formuły trójstronnej do dwustronnej oraz przerywając wypracowane przez wiele lat powiązania. Niemniej, w tych negatywnych okolicznościach można wyciągnąć wnioski pozytywne, iż w wyniku realizacji Programu i trwałych relacji nawiązanych w efekcie prowadzonej współpracy transgranicznej Polski z Ukrainą, ukraińscy partnerzy w chwili wystąpienia potrzeby otrzymali nieodzowną pomoc ze strony partnerów polskich.

(...) te partnerstwa, które były latami pielęgnowane i jakby większość z nich raczej była na bazie pozytywnych doświadczeń polsko-ukraińskich zaowocowała tym, że w tej godzinie kryzysu bardzo szybko nastąpiła pomoc, od polskich beneficjentów, partnerów, do swoich odpowiedników na Ukrainie. Czyli to, co Program stworzył, czyli stworzył strukturę wielopoziomą tych różnych partnerstw, sprawiła to, że jakby reakcja polskich partnerów i programu była bardzo pozytywna i szybka jeśli chodzi o pomoc dla Ukraińców i można powiedzieć, że to jest plus i jakby jakaś nadzieja. Także te fundamenty dobrych relacji, fundamenty partnerskie są taką trwałą wartością, którą warto dbać i pokazywać z pozytywnych konsekwencji.

Źródło: indywidualny wywiad pogłębiony.

Podsumowanie rozdziału:

Realizacja Programu została poddana wielu trudnościom wywołanym przez następujące po sobie zdarzenia kryzysowe. Program przeszedł ogromną transformację związaną z wprowadzaniem nowych mechanizmów i procedur umożliwiających jego kontynuację w dobie kryzysów. Generalnie największe negatywne oddziaływanie należy przypisać agresji zbrojnej Rosji na Ukrainie oraz zaangażowaniu się

w ten konflikt Białorusi. Postępowanie tych krajów polegające na braku respektowania prawa międzynarodowego doprowadziło do całkowitego zawieszenia współpracy transgranicznej z Białorusią oraz spowodowało, że efekty Programu w postaci nawiązanych relacji, wyrównywania barier zostały poddane ogromnej próbie.

1.5. DELIMITACJA OBSZARU WSPARCIA

Pytanie badawcze: Jaka jest rzeczywista delimitacja obszarów współpracy na podstawie rezultatów projektów realizowanych do momentu zawieszenia współpracy z Białorusią? Czy tworzyły się ponadgraniczne obszary funkcjonalne? W jakich sektorach/dziedzinach? Jak zdelimitować obszar programowy po zawieszeniu współpracy z Białorusią? Jaka jest skuteczna odległość od granicy dla współpracy transgranicznej w sytuacji braku partnerów w Białorusi?

Zakres wsparcia Programu obejmuje następujący obszar:

- **w Polsce:**
 - **podregiony główne:** krośnieński i przemyski (w województwie podkarpackim), białostocki, łomżyński i suwalski (w województwie podlaskim), białycki i chełmsko-zamojski (w województwie lubelskim), ostrołęcko-siedlecki (w województwie mazowieckim);
 - **podregiony przyległe:** rzeszowski i tarnobrzesci (w województwie podkarpackim); puławski i lubelski (w województwie lubelskim);
- **w Ukrainie:**
 - **obwody główne:** lwowski, wołyński, zakarpacki;
 - **obwody przyległe:** rówieński, tarnopolski, iwanofrankiowski.

Ogółem w obszarze wsparcia znajduje się 79 powiatów znajdujących się w Polsce (łącznie w 4 województwach) oraz 42 rejony w Ukrainie (stanowiące odpowiedniki polskich powiatów, zlokalizowane w 4 obwodach).

Ogółem w Programie wzięły udział 434 podmioty (zarówno liderzy, jak i partnerzy), które wspólnie zrealizowały 158 projektów. W ogólnej liczbie beneficjentów (zarówno pod względem liczby liderów, jak i partnerów projektowych) dominowały podmioty w Polsce. Zestawienie liczby beneficjentów i partnerów w poszczególnych krajach przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 7. Liczba liderów i partnerów projektowych w Programie w podziale na państwa pochodzenia

Kraj pochodzenia podmiotu	Liczba liderów	Liczba partnerów	Liczba projektów indywidualnych (bez partnerów)	Liczba podmiotów ogółem
Polska	91	107	7	205
Białoruś	17	60	-	77
Ukraina	42	109	1	152
Łącznie	150	276	8	434

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy projektów.

By ustalić rzeczywistą (skuteczną) delimitację wsparcia dokonano porównania zaplanowanego w Programie obszaru wsparcia z obszarem, na którym rzeczywiście realizowano projekty (zob. Mapa 17. Liczba beneficjentów według lokalizacji siedzib).

Analiza polegająca na powiązaniu beneficjentów i partnerów z miejscem realizacji projektów pozwala na stwierdzenie, że projekty były realizowane jedynie w 44 spośród 79 polskich powiatów (co stanowi 56% powiatów objętych wsparciem) oraz w 22 z 42 rejonów w Ukrainie (co stanowi 52% wszystkich objętych programem rejonów). Zauważalna jest również znaczna dysproporcja, jeśli chodzi o liczbę projektów realizowanych w poszczególnych powiatach lub rejonach. Spośród 205 beneficjentów i partnerów po stronie polskiej aż 96 znajduje się na obszarze 9 powiatów (w tym 8 miast na prawach powiatu) – Rzeszów, Białystok, Lublin, Przemyśl, Chełm, Warszawa, powiat sanocki. W przypadku Ukrainy na 147 podmiotów aż 97 zlokalizowanych jest na obszarze 3 rejonów (Iwowski, Łucki, użhogradzki). Wskazuje to na dużą koncentrację wsparcia, przede wszystkim na obszarach silnie zurbanizowanych¹⁵.

W drugiej kolejności należy przytoczyć wyniki metody delfickiej prowadzonej na potrzeby niniejszego zamówienia. Eksperti uczestniczący w metodzie delfickiej w umiarkowanym stopniu zgadzali się z tym, że dzięki realizacji Programu tworzą się ponadgraniczne obszary funkcjonalne (średnia ocena 6,0 w skali 0-10, gdzie 0 oznacza ocenę najniższą, a 10 – najwyższą). Wskazywali, że na tworzenie tych obszarów w skali mikro wpływają decyzje polityczne oraz sytuowanie się państw w porządku międzynarodowym. Wskazywano, że na poziomie centralnym Białoruś nigdy nie była chętna do integracji z szeroko pojętym Zachodem, co stanowi czynnik utrudniający tworzenie się takich obszarów. W przypadku Ukrainy wskazywano, że chęć do integracji z Unią Europejską istnieje, zatem również entuzjazm w odniesieniu do wspólnych projektów jest większy. Wskazywano jednak, że czynnikiem negatywnie oddziałującym na współpracę jest wojna w Ukrainie.

To pogranicze jest zróżnicowane stanem dwustronnych stosunków. W przypadku pogranicza polsko-białoruskiego szanse są niewielkie ze względu na izolowanie się Białorusi od współpracy transgranicznej. Białoruś nigdy nie ratyfikowała umowy o małym ruchu granicznym, (...) społeczeństwo Białorusi nie jest zainteresowane integracją z zachodem. W przypadku pogranicza polsko-ukraińskiego szanse na realizację projektu są dużo większe zarówno ze względu na proeuropejską postawę dużej części społeczeństwa i politykę państwa. Jednak zagrożeniem jest obecnie wojna i jej trudne do przewidzenia skutki (...).

Źródło: metoda delficka.

O tym, że podmioty z Białorusi nie są skłonne do realizacji wspólnych przedsięwzięć świadczy także ich relatywnie niska – w porównaniu z podmiotami z Polski i Ukrainy – uczestnictwo w projektach. Spośród 434 podmiotów stroną białoruską reprezentowało jedynie 17 liderów oraz 60 partnerów.

Eksperti uczestniczący w metodzie delfickiej wskazali ponadto, że w przypadku Ukrainy możliwe jest powstanie obszarów funkcjonalnych na wielu płaszczyznach – zarówno w odniesieniu do turystyki, bezpieczeństwa, środowiska, dziedzictwa kulturowego, jak i zdrowia. Nie byli jednak w stanie wskazać, o jakie obszary geograficzne chodzi.

Warto odwołać się ponadto do wyników badań ilościowych prowadzonych z beneficjentami i partnerami projektów. Wyniki, które uzyskano w badaniu CAWI/CATI z beneficjentami i partnerami projektów świadczyć mogą o tym, że obszar wsparcia Programu został zdelimitowany właściwie – w wyniku badania stwierdzono bowiem, że nie istniały podmioty, z którymi chciano nawiązać

¹⁵ Szerzej na temat zróżnicowania beneficjentów i partnerów: rozdział 2.2. Aktywność beneficjentów.

współpracę, ale było to niemożliwe. Beneficjenci i partnerzy wskazywali ponadto, że zamierzają korzystać ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027 – głównie ze środków Programu INTERREG NEXT Polska-Ukraina, INTERREG Litwa-Polska oraz INTERREG Polska-Słowacja. Uzyskane odpowiedzi świadczą z jednej strony o dobrym zdelimitowaniu obszaru wsparcia, zaś z drugiej o poszukiwaniu alternatyw dla utraconej współpracy z Białorusią w innych Programach, m.in. INTERREG Litwa-Polska.

Potwierdzenie tego, że obszar został zdelimitowany we właściwy sposób uzyskano w ramach wywiadów pogłębionych prowadzonych na potrzeby niniejszego zamówienia. W ich ramach ustalono, że obszar kwalifikowalny Programu został ustalony w sposób prawidłowy, gwarantujący, że podmioty znajdujące się tam zrealizują przy wykorzystaniu interwencji z Programu główne wyzwania, z którymi się mierzą.

Myślę, że ta geografia może nie jest optymalna, a jednocześnie myślę, że jest dobrym kompromisem tutaj biorąc pod uwagę zwłaszcza te interesy naszych partnerów regionalnych, które były wyrażone o wiele wcześniej i dlatego też uwzględniamy wszystkie te podregiony, które mają bezpośrednią styczność, leżą bezpośrednio na granicy, bądź znajdują się w spektrum interesu tych interakcji transgranicznych.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Należy jednak zwrócić uwagę na rozbieżności pomiędzy zaobserwowaną aktywnością beneficjentów (zob. Mapa 17. Liczba beneficjentów według lokalizacji siedzib), a ich deklaracjami. Z badania wynika, że podmioty aktywne w Programie jako beneficjenci były usatysfakcjonowane zaprogramowaną interwencją. Niniejsze badanie nie koncentrowało się na podmiotach nieaktywnych w Programie, jednakże **wyduje się zasadne, by w przyszłości przeprowadzić analizę uwzględniającą te podmioty.** Być może przyczyną braku ich aktywności w Programie jest niemożność znalezienia partnera lub chęć zawarcia partnerstwa z podmiotem znajdującym się poza zdelimitowanym obszarem.

Podsumowanie rozdziału:

Zauważa się znaczną koncentrację wsparcia na terenie największych miejscowości na obszarze wsparcia. Niemniej, w projektach uczestniczy duża liczba podmiotów – zarówno ze strony polskiej, jak i ukraińskiej. Wyniki badań pierwotnych (wywiady pogłębione z instytucjami odpowiedzialnymi za Program, ankiety z beneficjentami i partnerami projektów, metoda delficka) wskazują, że obszar został zdelimitowany właściwie, jednak tego nie potwierdza przeprowadzona analiza desk research. Zasadne jest podjęcie starań, by w przyszłości wsparcie koncentrowało się nie tylko na największych miejscowościach, ale również na mniejszych. Zaleca się również, by w ramach kolejnych ewaluacji objąć badaniem podmioty nieaplikujące o wsparcie w Programie, co pozwoli lepiej poznać przyczyny ich bierności.

1.6. REKOMENDACJE W ZAKRESIE DALSZEGO WSPARCIA

Pytanie badawcze: Jakie kierunki tematyczne wsparcia należy utrzymać w perspektywie 2027+? Czy i jakie przyjąć scenariusze w przypadku dalszego braku kontynuacji współpracy z Białorusią?

Zakres tematyczny wsparcia

Na podstawie analizowanych celów tematycznych Programu można stwierdzić, że wszystkie realizowane cele okazały się niezwykle istotne dla pogranicza. Wśród nich najbardziej pożądanymi osiami, które są CT Dostępność i Granice. Z tego też względu pozytywnie ocenić należy, że Program INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027, jako jeden z niewielu obecnie realizowanych programów INTERREG, zawiera w sobie priorytet Dostępność.

Należy też podkreślić, że beneficjenci zgłaszają potrzebę dalszej realizacji dużych projektów infrastrukturalnych. Ze względu na swoją wielkość oddziałują one na stosunkowo duży obszar, umożliwiając tym samym rozwiązanie wielu społecznych potrzeb.

Zakres wsparcia przewidziany w Programie odpowiadał potrzeby projektodawców. Z uwagi na wciąż niezaspokojone potrzeby oraz skuteczność dotychczasowej interwencji, należy kontynuować wspieranie polsko-ukraińskich projektów transgranicznych w obszarze wspólnego dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego oraz turystyki, zdrowia i bezpieczeństwa, dostępności transportowej oraz ochrony granic w ramach Programu INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027. Uwzględniając obecną sytuację międzynarodową, w tym także plany dotyczące akcesji Ukrainy do Unii Europejskiej podkreślić należy, że kontynuacja Programu w ograniczonym zakresie terytorialnym, obejmującym Polskę i Ukrainę, jest wskazana w kolejnych okresach programowania.

Należy także wspierać działania ukierunkowane na poprawę stanu środowiska, które w perspektywie 2014-2020 realizowane były w znikomym stopniu, przede wszystkim z uwagi na znaczące deficyty w tym obszarze po stronie ukraińskiej. Z tego względu jako zasadne ocenia się ustanowienie w Programie INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027 Priorytetu 1. Środowisko, w ramach którego wspierane będzie przystosowanie do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej, a także wzmocnienie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury oraz ograniczanie zanieczyszczeń. Z uwagi na znaczące potrzeby w tym obszarze, a także konieczność wdrażania na Ukrainie projektów pilotażowych dotyczących wprowadzania standardów unijnych w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, a także w kwestii ochrony przyrody i racjonalnego gospodarowania zasobami naturalnymi, rekomenduje się kontynuację tego rodzaju wsparcia w kolejnych perspektywach finansowych.

Warto także położyć większy nacisk na kierowanie działań edukacyjnych i integrujących do dzieci i młodzieży, z uwagi na potrzebę budowania pozytywnych relacji opartych na wzajemnym szacunku i otwartości przez najmłodsze pokolenia. Działania tego rodzaju powinny być częścią projektów w ramach priorytetów dotyczących środowiska, turystyki, zdrowia oraz dostępności. Rekomenduje się premiowanie na etapie oceny wniosku tych projektów, które zakładają tego rodzaju działania.

Wskaźniki w Programie

Na początku realizacji Programu zalecane jest przygotowanie metryk wskaźników, a następnie weryfikowanie sposobu podawania wskaźników i ich miar tak, aby były zgodne z metryką.

Delimitacja zakresu wsparcia

Podkreślić należy, że na skutek zawieszenia współpracy z Białorusią część spośród obecnych podmiotów, które realizowały projekty w partnerstwie białoruskim utracą partnerów. Z tego względu należy pozytywnie ocenić, że obecny obszar współpracy wchodzi również w zakres wsparcia innych programów transgranicznych i międzyregionalnych. Należy również podkreślić, co jest mniej optymistyczne – dużą koncentrację wsparcia na większych ośrodkach miejskich, w tym skupienie wsparcia na relatywnie ograniczonym względem obszaru kwalifikowalnego terenie. Należy zatem rozważyć, czy nie należy wprowadzić mechanizmów zapewniających, by przynajmniej jeden podmiot (partner lub beneficjent wiodący) posiadał siedzibę w bezpośredniej bliskości granicy, np. w powiecie przylegającym bezpośrednio do granicy.

Analiza desk research dowiodła również, że istnieją tzw. białe plamy na obszarze wsparcia – oznacza to, że na obszarze tym występują gminy, z których nie pochodzi ani jeden partner projektu. Badanie z beneficjentami nie pozwoliło na stwierdzenie, by występowały przypadki chęci zawarcia partnerstwa z podmiotem spoza obszaru wsparcia. Również badanie z przedstawicielami instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie Programu nie pozwoliło na stwierdzenie, by obszar ten był określony nieprawidłowo. Niemniej, zaobserwowane zróżnicowanie skłania do tego, by zarekomendować w przyszłości przeprowadzenie badania uwzględniającego podmioty z obszarów (gmin, powiatów) nieaktywnych w Programie, co pozwoli lepiej poznać przyczyny ich bierności.

II. PARTNERSTWO I PROJEKTY

2.1. REZULTATY REALIZACJI PROJEKTÓW

Pytanie badawcze: Jakie rezultaty (w tym w podziale na obszary administracyjne, funkcjonalne i tematy współpracy), przyniosła realizacja projektów?

W ramach realizacji Programu Polska Białoruś Ukraina można wyróżnić 4 główne obszary tematyczne, które wspierały poszczególne projekty tj. dziedzictwo, dostępność, bezpieczeństwo oraz granice. Przeprowadzona w ramach badania analiza desk research pozwoliła zidentyfikować to, jakie rezultaty przyniosła realizacja poszczególnych projektów ze wskazanych obszarów tematycznych.

Po pierwsze realizowane projekty **wspierały dziedzictwo kulturalne oraz naturalne lokalnych obszarów**, na których były realizowane. Projekty realizowane w tym obszarze wspierały lokalną kulturę m.in. poprzez prowadzenie, zarówno **działań infrastrukturalnych**, tj. udoskonalanie, remontowanie ważnych dla regionu obiektów historycznych, kulturalnych, **działań miękkich**, tj. organizowanie różnorodnych wydarzeń (m.in. transgranicznych) oraz **działań promocyjnych**, tj. tworzenie broszur informacyjnych, filmów promocyjnych. Działanie beneficjentów w tym obszarze mogło przynosić pozytywne skutki dla lokalnej turystyki, w szczególności turystyki transgranicznej. Jeden z ukraińskich Beneficjentów Wiodących (Wołyńskie Centrum Inicjatyw Regionalnych) oraz jego partnerzy (w tym jeden z Polski: Gmina Ruda Huta) zdecydowali się na realizację projektu, który miał głównie na celu zwiększyć transgraniczną turystykę. Projekt ten skupiał się na rekonstrukcji ważnych historycznie regionów wiejskich, m.in. przygranicznej wsi Opalin, która może być symbolem jedności Ukraińców oraz Polaków do dnia dzisiejszego, a jest miejscem bardzo mało znanym i zaniedbanym. Zanika jego kultura: unikalne dla obszaru rzemiosło. Dodatkowo jego infrastruktura nadal nie jest na takim poziomie, jak przed drugą wojną światową, ponieważ w trakcie wojny została ona doszczętnie zniszczona. Miejsce to ma duży potencjał turystyczny i dzięki uzyskaniu finansowania z Programu, chciano ten potencjał ponownie przywrócić. Projekt zakładał także działania miękkie które miały na celu promować dziedzictwo kulturalne i przypominać o istnieniu historycznych, ważnych dla terenu przygranicznego obszarów wiejskich. W ramach projektu zrealizowana miała zostać m.in. wspólna wycieczka rowerowa po ważnych historycznie i kulturowo obszarach dla polskiego i ukraińskich partnerów m.in. po obszarze wsi Opalin.

W ramach projektów z tego obszaru tematycznego powstawały także różnorodne **centra edukacyjne i naukowe**, m.in. muzea. Muzea odgrywają ważną rolę jako platformy, które budują pamięć historyczną, tożsamość narodową, ale także pozwalają poznawać kulturę i historię innych krajów. Z biegiem lat niestety możemy obserwować spadek zainteresowania muzeami, w szczególności tymi położonymi na obszarach mniejszych miast lub obszarach wiejskich. Zatem projekty z obszaru wspierającego dziedzictwo miały także na celu zwiększyć poziom zainteresowania różnorodnymi centrami edukacyjnymi i naukowymi, w tym zainteresowania muzeami. Prowadzone były zarówno działania infrastrukturalne, które zakładały modernizację lub budowę centrów edukacyjnych, naukowych, ale także działania promocyjne, które propagowały i zachęcały do odwiedzania nowo powstałych miejsc, tj. unowocześnianie stron internetowych, tworzenie katalogów promocyjnych, filmów promocyjnych. Aby kompleksowo rozwiązywać zidentyfikowane problemy, działania w ramach projektów zakładały także realizację działań miękkich, tj. szkolenia dla personelu, wydarzenia kulturalne, rozrywkowe dla mieszkańców i turystów.

Realizowane w ramach tego obszaru tematycznego projekty mogły być swoistą platformą wymiany wiedzy pomiędzy jego partnerami. Polsko-ukraińskie terytoria są bogate we wspólne dziedzictwo historyczne, o którym często zarówno lokalna społeczność, jak i niektóre władze administracyjne nie mają świadomości. Realizacja projektów z obszaru dziedzictwa umożliwiła wchodzenie w partnerstwa podmiotom, które posiadają wspólne dziedzictwo historyczne. Ukraiński Beneficjent Wiodący: Wołyński Regionalny Fundusz Charytatywny „Polissya”, oraz jeden z jego polskich partnerów: Muzeum J.I. Kraszewskiego w Romanowie, zdecydowali się na realizację projektu który miał na celu popularyzację regionalnego, wspólnego dziedzictwa historycznego (**Obwód Wołyński i Województwo Lubelskie było domem dla znanego pisarza J.I. Kraszewskiego**). Projekt zakładał realizację wydarzeń kulturalnych, m.in. przedstawień teatralnych dla młodzieży, wystaw; wycieczek śladami J.I. Kraszewskiego oraz warsztatów studyjnych dla personelu ośrodków kultury, umożliwiającym im wymianę wiedzy. Projekt zakładał także realizację działań informacyjnych, mających na celu zwiększenie świadomości na temat wspólnego dziedzictwa kulturalnego.

Dodatkowo **mikroprojekty z zakresu dziedzictwa dawały pole do realizacji projektów także podmiotom z trzeciego sektora, tj. fundacjom i stowarzyszeniom**. Podmioty te często mają ciekawe, innowacyjne pomysły które realizują ich cele statutowe i wytwarzają ciekawe rezultaty. Na przykład jeden z projektów ukraińskiego Beneficjenta Wiodącego – Stowarzyszenia Przewodników Górskich "Rovin" – oraz jego polskiego partnera – Lokalnej Organizacji Turystycznej w Przemyślu – dotyczył **utworzenia obozu wolontariuszy, na którym obozowicze wspólnie odnawiali zabytki historyczne i kulturowe (synagogi, cmentarze żydowskie, świątynie prawosławne i rzymskokatolickie)**. Zatem rezultatem tego projektu oprócz odnowy obiektów ważnych kulturowo i historycznie, było także zintegrowanie grupy osób o podobnych zainteresowaniach.

Mikroprojekty, czyli jak sama nazwa mówi, no wiadomo że te lokalne społeczności, lokalne NGO,, czy małe instytucje, one nie dysponują budżetami rządu kilkuset czy kilku milionów euro, także uważam że jakieś takie drobne inicjatywy rządu kilkudziesięciu tysięcy euro są w ich zasięgu, a jednocześnie pozwalają im no zrealizować parę fajnych rzeczy (...).

Źródło: Wywiad pogłębiony z przedstawicielem Komitetu Monitorującego.

Beneficjenci podejmowali współpracę nie tylko w zakresie dziedzictwa kulturowego, ale także przyrodniczego, zatem prowadzone przez nich inwestycje skutkowały ochroną lokalnej przyrody. **Beneficjenci prowadzili działania, które miały na celu chronić lokalną florę, lokalne zbiorniki wodne, znajdujące się często na obszarach szczególnie narażonych na degradację**. Przykładem takiego projektu jest projekt realizowany przez gminę Zamość. Objęty inwestycją region Rostoczy jest rejonem szczególnie cennym przyrodniczo m.in. dlatego, że jest on obszarem o dużej bioróżnorodności. Projekt zakładał realizację działań infrastrukturalnych: budowę ścieżki rowerowej i infrastruktury towarzyszącej, oraz działań promocyjnych i miękkich skierowanych do turystów oraz mieszkańców, takich jak realizacja imprez transgranicznych, opracowanie dokumentu strategicznego dotyczącego zachowania i promocji dziedzictwa przyrodniczego. Nowo wybudowana infrastruktura pozwoliła turystom i mieszkańcom spędzać czas w miejscach do tego wyznaczonych a działania miękkie oraz promocyjne uświadomiły im o tym, jak ważny przyrodniczo jest rejon Rostoczy i dlaczego warto o niego dbać.

Jeżeli chodzi o kolejny zidentyfikowany obszar tematyczny projektów, czyli dostępność to realizowane w jego ramach inwestycje **poprawiały i rozwijały infrastrukturę i usługi transportowe oraz rozwijały infrastrukturę technologii informacyjno-komunikacyjnych.**

Jeden z projektów z zakresu rozwoju infrastruktury transportowej został wybrany do opisu w ramach Studium Przypadku, ze względu na jego jakościową realizację. Inwestycja obejmowała **przebudowę i rozbudowę drogi wojewódzkiej 885**. Projekt był realizowany przez Beneficjenta Wiodącego z Polski: Podkarpacki Zarząd Dróg Wojewódzkich i jednego ukraińskiego partnera. Stan infrastruktury przed realizowanym projektem utrudniał kontakty i przewozy transgraniczne, w wyniku czego zmniejszała się atrakcyjność regionu dla inwestorów. Zatem planowany rozwój infrastruktury transportowej nie tylko przyczynił się do polepszenia infrastruktury dla lokalnych mieszkańców czy przejezdnych osób fizycznych, ale także pozytywnie wpłynął na przyspieszenie rozwoju gospodarczego obszaru, gdyż przyspieszył czas transportu w regionie.

Podczas realizacji wywiadów indywidualnych respondenci wskazywali na fakt, iż przy realizacji projektów z zakresu zwiększenia dostępności do infrastruktury drogowej należy również zwrócić uwagę na budowę przejść granicznych i towarzyszącej im infrastruktury drogowej, gdyż zwiększają one komfort przemieszczania się pomiędzy granicami państw. Budowa takich inwestycji przyczynia się zatem do rozwoju pogranicza, gdyż zwiększa komfort współpracy pomiędzy partnerami zagranicznymi.

Bardziej jakby no pójść w stronę miękkich projektów, współpracy społeczności itd. No fajnie wszystko, tylko żeby współpracować to trzeba do tej społeczności po drugiej stronie granicy dojechać. I oczywiście nie główną drogą ekspresową i autostradą, ale można i dojechać jakimś lokalnym przejściem granicznym i uważam, że takie punktowe inwestycje powinny być realizowane i w jakiś znaczący sposób no przyczyniają się do rozwoju pogranicza (...).

Źródło: Wywiad pogłębiony z przedstawicielem Komitetu Monitorującego.

Realizowane projekty zwiększały także dostęp do infrastruktury ICT. Taki projekt realizowało miasto Ostrołęka, a realizowana przez nie inwestycja również została wybrana do opisu w ramach studium przypadku. W celu utworzenia **Centrum Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych** miasto Ostrołęka przebudowało stary budynek dworca PKP i nadało mu nową funkcję. Nowopowstały budynek pełni nie tylko funkcje edukacyjne ale także integracyjne, kulturalne, rozrywkowe. Co ważne nowo powstałe Centrum oferowało także zajęcia dla osób z niepełnosprawnościami, dzięki czemu pozytywnie wpływało niwelowanie poziomu ich wykluczenia społecznego.

Kolejnym obszarem tematycznym wspieranym w ramach programu było bezpieczeństwo. Realizowane w ramach tego obszaru inwestycje zakładały **m.in. wsparcie dla rozwoju ochrony zdrowia, usług socjalnych oraz wsparcie dla instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo m.in. straży pożarnych. Odpowiadały także na wszelkie inne identyfikowane zagrożenia dla bezpieczeństwa lokalnych społeczności np. katastrofy klimatyczne, choroby zakaźne.**

Jednym z efektów realizowanych projektów była poprawa dostępności do jakościowej opieki zdrowotnej. Projekty poprawiały dostęp do infrastruktury medycznej dla lokalnych mieszkańców czy pacjentów, zakładały remonty wewnątrz ośrodków opieki zdrowotnej, dzięki czemu zwiększały komfort pobytu w nich. Dzięki ich realizacji możliwe było stworzenie nowych oddziałów, wcześniej

niedostępnych na terenie ośrodków zdrowia, czy modernizacja oddziałów które nie spełniały swoich funkcji. Przykładem takiego projektu jest projekt realizowany przez **Mazowiecki Szpital Wojewódzki im. Jana Pawła II w Siedlcach** i jego partnera. Projekt ten zakładał **poprawę jakości opieki ginekologiczno-położniczej i neonatologicznej**. W tym celu szpital został wyposażony w nowy sprzęt medyczny oraz sprzęt komputerowy. W jego ramach wyremontowano także pomieszczenia medyczne, dzięki czemu możliwe było stworzenie na terenie szpitala jednostek tj. Szkoła Rodzenia, Klinika Ginekologii, Położnictwa i Noworodka, Pracownia wczesnej rehabilitacji poporodowej i uroginekologicznej, Klinika Wad Postawy oraz Klinika Wad Bioder.

Projekty te zwiększały także bezpieczeństwo osób, które potrzebują natychmiastowej pomocy medycznej m.in. **zmniejszając czas oczekiwania na przyjazd służb ratownictwa medycznego**. Jeden z projektów, którego Beneficjentem Wodącym był Powiat Tomaszowski zakładał ukierunkowanie swoich działań na zwiększenie efektywności współpracy ze służbami ratownictwa medycznego. Zidentyfikowane bariery, które ten projekt chciał zniwelować dotyczyły braku świadomości społeczeństwa lokalnego, który mógł skutkować późnym udzielaniem pomocy medycznej ofiarom niebezpiecznych sytuacji; problemy z komunikacją pomiędzy placówkami a zespołami ratownictwa medycznego oraz nieodpowiedni poziom kwalifikacji członków zespołów ratownictwa medycznego. W ramach tego projektu zaplanowano realizację działań miękkich i infrastrukturalnych, które wzajemnie się uzupełniały. Działania miękkie zakładały m.in. opracowane procedur współpracy w zakresie ratownictwa medycznego oraz realizację szkoleń, które podnosiły poziom wiedzy z zakresu pierwszej pomocy, a działania infrastrukturalne zakładały m.in. zakup nowoczesnego sprzętu oraz pojazdów medycznych dla organizacji ratownictwa medycznego.

Realizowane w tym zakresie projekty miały także odpowiadać na wszelkie sytuacje kryzysowe zagrażające bezpieczeństwu. Aktualnie zmagamy się z skutkami kryzysów klimatycznych tzn. powodzi, pożarów wielkoobszarowych czy chorób zakaźnych, np. ptasiej grypy. Niektóre społeczności muszą także zmagać się z zagrożeniami związanymi z charakterem obszaru na którym mieszkają, np. nieuregulowaniem lokalnych rzek, lokalnymi suszami letnimi. **Miasto Siedlce**, które było Beneficjentem Wiodącym jednego z projektów, dzięki uzyskanemu w ramach Programu wsparciu, było w stanie zrealizować na swoim terenie odpowiednie działania, które pomogły mu lepiej odpowiadać na pojawiające się na jego terenie sytuację zagrażającą bezpieczeństwu lokalnych mieszkańców. W ramach projektu miasto zrealizowało zarówno działania infrastrukturalne (zakup pojazdów, sprzętu specjalistycznego i odzieży ochronnej oraz stworzenie odpowiedniej infrastruktury, kompleksu szkoleniowego, bazy przygotowania sprzętu i regionalnych zapasów środków gaśniczych, modernizacja stanowiska kierowania), jak i działania miękkie (prowadzono szkolenia, ćwiczenia dla lokalnych strażaków). Realizowane w ramach tego obszaru projekty zakładały także realizację inwestycji, które były skierowane do instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo – straży pożarnej. Miasto Siedlce realizowało inwestycję z tego obszaru, a jego projekt został wybrany w trakcie prowadzonego badania do opisu w ramach studium przypadku. Partnerami tego projektu były 2 podmioty z Polski (Komenda Miejska Państwowej Straży Pożarnej w Siedlcach, Gmina Korczew) oraz jeden podmiot ukraiński (Departament Państwowej Służby Ukrainy ds. Sytuacji Nadzwyczajnych w obwodzie wołyńskim). W pierwszej fazie projektu, w ramach inwestycji, zakupiono pojazdy, sprzęt specjalistyczny i odzież ochronną, stworzono odpowiednią infrastrukturę (kompleks szkoleniowy, bazę przygotowania sprzętu i regionalne zapasy środków gaśniczych) oraz zmodernizowano stanowisko kierowania. Na bazie tych inwestycji rozpoczęto działania integrujące ratowników z Polski i Ukrainy.

Przeprowadzono specjalistyczne szkolenia dla strażaków, ćwiczenia, zawody sportowo-pożarnicze oraz cykl spotkań profilaktycznych, które odbywały się w ramach lokalnych wydarzeń.

Ważne podkreślenia jest to, że w ramach realizacji tego projektu **powstał ponadgraniczny obszar funkcjonalny**. Realizacja tej inwestycji przyczyniła się do wzmocnienia powiązań pomiotów po obu stronach granicy, w kwestii wzmacniania potencjału służb ratowniczych. Oba podmioty były w stanie m.in. wymienić się wypracowanymi przez nie dobrymi praktykami oraz uczestniczyć we wspólnych szkoleniach, co dodatkowo umocniło powstałe w ramach programu więzi.

Tworzenie się obszarów ponadgranicznych, identyfikowano jednak raczej w jednostkowych przypadkach. Składały się na to różnorodne czynniki wpływające na program m.in. zawieszenie współpracy z partnerami białoruskimi, które wykluczyło kompletnie tworzenie się takich obszarów pomiędzy partnerami z Polski oraz Białorusi, pomimo tego że był do tego potencjał.

Ostatnim z obszarów tematycznych w ramach, którego beneficjenci podejmowali współpracę jest kwestia **zapewnienia większego bezpieczeństwa na terenie granic oraz zwiększenie efektywności ich zarządzania**.

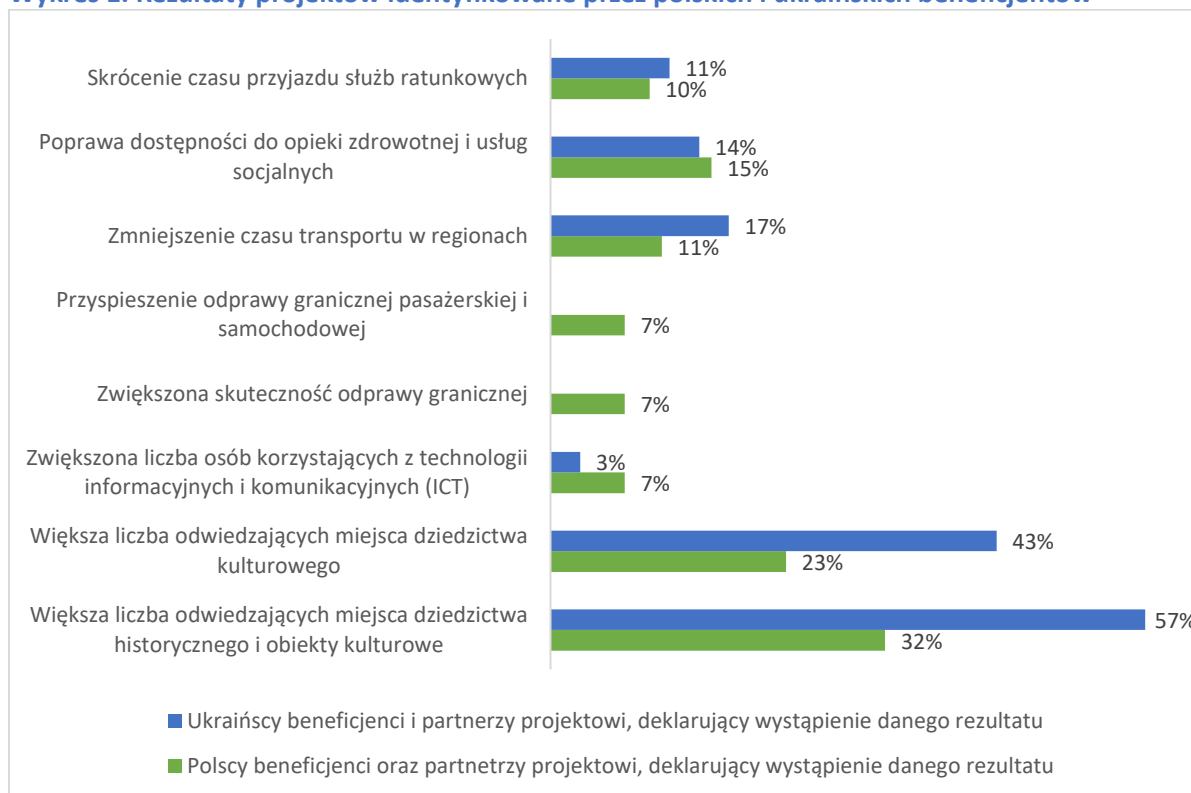
W ramach tego obszaru zakładano między innymi działania infrastrukturalne (np. budowę przejść granicznych, zakup sprzętu dla straży granicznej). Na to, jak bardzo ważne jest budowanie przejść granicznych wskazywali także respondenci wywiadów indywidualnych przy okazji projektów z zakresu dostępności: wskazywali oni na fakt, że budowa przejść granicznych oraz towarzyszącej im infrastruktury drogowej pozytywnie wpływa na ewentualną współpracę między podmiotami zagranicznymi. Otwartość granicy oraz jak największą łatwość w jej przekraczaniu można, zatem określić jako czynniki priorytetowe do budowania efektywnej i trwałej współpracy między granicznej.

Realizowane z tego zakresu projekty dawały także możliwość partnerom z Polski oraz Ukrainy wymienić między sobą dobre praktyki w zakresie zarządzania granicami. Beneficjent wiodący – Zarząd ds. Utrzymania Przejść Granicznych w Lublinie – w ramach opisu swojego projektu podkreślał także fakt, że realizowane projekty obejmują bardzo szerokie grupy docelowe, zarówno po stronie polskiego, jak i jego ukraińskiego partnera, zatem mogą przyczynić się one w przyszłości do budowania silnych powiązań transgranicznych.

Ze zrealizowanych wywiadów indywidualnych można wysnuć wniosek, że w tym aspekcie ważną kwestią było **zapewnienie szczególnego bezpieczeństwa na granicach z Białorusią**. Panujący w 2021 r. kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej, poprzez który na terenie niektórych powiatów polskich wprowadzono stan wyjątkowy, mógł wpłynąć na poczucie bezpieczeństwa mieszkających tam osób. To, czy w ramach tego priorytetu udało się podnieść bezpieczeństwo na granicach białoruskich nie może być jednoznacznie określone ze względu na różnorodne czynniki, w szczególności sytuacje kryzysowe, które doprowadziły do zamknięcia niektórych przejść granicznych z Białorusią, jednakże powinno być to priorytetowe zadanie także na przyszłą perspektywę finansową.

O to jakie rezultaty osiągnęli poszczególni ukraińscy i polscy beneficjenci oraz partnerzy projektowi zostali zapytani także respondenci w ramach badania ilościowego.

Wykres 1. Rezultaty projektów identyfikowane przez polskich i ukraińskich beneficjentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi (n=84) oraz z ukraińskimi (n=35) beneficjentami i partnerami projektów.

Najmniejsza część beneficjentów, zarówno polskich, jak i ukraińskich deklarowała **wstąpienie rezultatów związanych z realizacją projektów dotyczących zarządzania i zwiększania bezpieczeństwa na granicy** (zwiększona skuteczność, przyspieszenie odprawy granicznej). Po stronie ukraińskiej nie zadeklarował wystąpienia takiego rezultatu ani jeden respondent. Może to być spowodowane tym, że panująca w Ukrainie wojna wywołała ograniczenia związane z przekraczaniem granic tego państwa, co mogło zaburzyć powstawanie rezultatów projektów realizowanych w tym zakresie. Po stronie polskiej panujące sytuacje kryzysowe (wojna oraz kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej) także mogły wpłynąć na osiąganie wysokojakościowych rezultatów w aspekcie zwiększenia bezpieczeństwa i zarządzania granicami.

Najwięcej rezultatów zarówno po stronie polskiej, jak i ukraińskiej wystąpiło według beneficjentów dzięki realizacji projektów z zakresu dziedzictwa (większa liczba odwiedzających miejsca dziedzictwa historycznego i obiekty kulturowe oraz Większa liczba odwiedzających miejsca dziedzictwa kulturowego). Jak wykazano wyżej w ramach tego priorytetu wiele organizacji pozarządowych miało możliwość zrealizowania mikroprojektu. Organizacje z trzeciego sektora, zajmujące się m.in. propagowaniem dziedzictwa kulturowego i historycznego, realizowały projekty, które spełniały ich cele statutowe. Może być to jeden z czynników, który wpłynął na tak wysoką deklarację występowania rezultatów z tego celu tematycznego. Dodatkowo z tego obszaru tematycznego realizowanych było najwięcej projektów.

Umiarkowana liczba beneficjentów wskazuje na pojawienie się w ich projektach rezultatów związanych z realizacją innych przedsięwzięć, z dwóch pozostałych celów tematycznych (dostępności oraz bezpieczeństwa). Zmniejszenie czasu transportu w regionach identyfikuje 17% ukraińskich oraz

11% polskich beneficjentów. Problemy związane z dostępnością jakościowej infrastruktury drogowej są złożone i pomimo realizacji projektów z tego Programu osiągnięcie długotrwałych i znaczących efektów w tym zakresie może być identyfikowane w mniejszym stopniu. Poza tym, w ramach tego obszaru realizowana była umiarkowana liczba projektów, a prace nad niektórymi inwestycjami nadal trwają.

Podobnie wygląda sytuacja związana z rezultatami, które dotyczą poprawy dostępności do opieki zdrowotnej i usług socjalnych oraz skrócenia czasu przyjazdu służb ratunkowych. Problemy związane z dostępem do jakościowej opieki zdrowotnej i jakościowego ratownictwa medycznego są złożone i osiągnięcie w ich ramach znaczących rezultatów może być procesem długotrwałym.

Nieznaczny odsetek beneficjentów deklaruje także wystąpienie rezultatów związanych ze zwiększeniem liczby osób korzystających z ICT. Podobnie jak w przypadku projektów transportowych liczba realizowanych projektów była tu umiarkowana, a niektóre inwestycje nie zakończyły się.

Jeżeli chodzi o skalę efektów projektowych to w większości przypadków efekty poszczególnych projektów identyfikowane są raczej jedynie na poziomie lokalnym. Jeden z respondentów wywiadów indywidualnych wskazywał na fakt, że Program obejmował swoim zasięgiem rozległy obszar, a efekty projektów były raczej rozproszone i w największym stopniu identyfikowano je zazwyczaj na lokalnych poziomach, a nie na całym obszarze objętym wsparciem:

Nasz obszar jest na tyle duży, że ten efekt jest rozproszony według mnie i przez to, że ten obszar jest taki duży, nawet już pomijając Białoruś, trudno jest wskazać faktyczny wpływ Programu na zmianę jakości życia społeczno-ekonomicznego. To są bardziej lokalne według mnie efekty.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

W tym miejscu należy odnieść się również do stopnia osiągnięcia przez beneficjentów zakładanych przez nich wartości wskaźników. Osiągnięte wartości są zróżnicowane w stosunku do założeń. Porównując wartość docelową założoną w Programie (por. rozdział 1.1. Stopień osiągnięcia celów szczegółowych Programu - Wskaźniki produktu) z tą założoną przez beneficjentów należy zwrócić uwagę na ambitne, wyższe niż założone na etapie programowania interwencji, założenia dotyczące skuteczności Programu. Zatem, relatywnie niewielki stopień osiągnięcia niektórych spośród wskaźników nie jest jednoznaczny z tym, że nie udało osiągnąć się założeń Programu. Co więcej, należy wskazać, że na poziomie projektowym spośród 16 wskaźników aż 9 przekroczyło wartość 70%.

Tabela 8. Realizacja wskaźników produktu przez beneficjentów w odniesieniu do założonych przez nich wartości docelowych

Wskaźnik produktu	Oś Priorytetowa	Jednostka pomiaru	Wartość docelowa (zakładana w projektach)	Wartość osiągnięta	Procent osiągnięcia wartości docelowej założonej w projektach
Liczba ulepszonych miejsc kulturowych, historycznych, turystycznych i przyrodniczych powstałych bezpośrednio w wyniku wsparcia Programu	Dziedzictwo	szt.	62	16,3	26,29%

Wskaźnik produktu	Oś Priorytetowa	Jednostka pomiaru	Wartość docelowa (zakładana w projektach)	Wartość osiągnięta	Procent osiągnięcia wartości docelowej założonej w projektach
Liczba transgranicznych wydarzeń kulturalnych zorganizowanych przy wsparciu ENI	Dziedzictwo	szt.	392	137	34,95%
Liczba transgranicznych wydarzeń zorganizowanych przy wsparciu Programu	Dziedzictwo	szt.	125	60	48,00%
Liczba promowanych i/lub chronionych obiektów przyrodniczych jako bezpośrednia konsekwencja wsparcia Programu	Dziedzictwo	szt.	69	32	46,38%
Liczba osób uczestniczących w akcjach i działaniach podnoszących świadomość i promujących ochronę dziedzictwa przyrodniczego	Dziedzictwo	liczba osób	22723	11 191	49,25%
Całkowita długość nowo wybudowanych dróg	Dostępność	km	9,46	17,37	183,62%
Całkowita długość przebudowanych lub zmodernizowanych dróg	Dostępność	km	215,39	174,66	81,09%
Liczba powiatów korzystających z zmodernizowanych/ utworzonych usług transportowych i infrastruktury	Dostępność	szt.	50	35	70,00%
Liczba partnerstw utworzonych w celu modernizacji/tworzenia przyjaznych środowisku systemów lub usług transportowych	Dostępność	szt.	14	12	85,71%
Liczba partnerstw utworzonych w celu rozwoju ICT	Dostępność	szt.	1	1	100,00%
Ludność objęta lepszą opieką zdrowotną jako bezpośrednia konsekwencja wsparcia	Bezpieczeństwo	liczba osób	16 507 725	9 930 848	60,16%
Ludność korzystająca z nowo utworzonych lub ulepszonych usług społecznych	Bezpieczeństwo	liczba osób	160	171	106,88%
Ludność korzystająca ze świadczeń ochrony przeciwpożarowej będących	Bezpieczeństwo	liczba osób	11 393 094	9 636 294	84,58%

Wskaźnik produktu	Oś Priorytetowa	Jednostka pomiaru	Wartość docelowa (zakładana w projektach)	Wartość osiągnięta	Procent osiągnięcia wartości docelowej założonej w projektach
bezpośrednią konsekwencją wsparcia					
Liczba instytucji bezpieczeństwa współpracujących ponad granicami	Bezpieczeństwo	szt.	85	130	152,94%
Liczba przejść granicznych o zwiększonej przepustowości	Granice	szt.	16	7	43,75%
Zwiększenie przepustowości osób na lądowych przejściach granicznych	Granice	liczba osób/ doba	110 115	223 799	203,24%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Zamawiającego (stan na 14.12.2023 r.).

Podsumowanie rozdziału:

Realizowane w ramach Programu projekty wspierały dziedzictwo kulturalne oraz naturalne lokalnych obszarów, poprawiały dostępność i rozwijały infrastrukturę transportową oraz infrastrukturę technologii informacyjno-komunikacyjnych, zapewniały większe bezpieczeństwo na terenie granic i zwiększały efektywność w ich zarządzaniu oraz wspierały rozwój ochrony zdrowia, usług socjalnych, zapewniały wsparcie dla instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo oraz odpowiadały na wszelkie inne identyfikowane zagrożenia dla bezpieczeństwa lokalnych społeczności.

Beneficjenci identyfikowali wystąpienie największej ilości rezultatów w ramach realizacji projektów z zakresu dziedzictwa, a najmniej rezultatów identyfikowano w ramach realizacji projektów mających na celu zwiększenie bezpieczeństwa czy efektywności zarządzania na terenie granic. Efekty projektów w większości przypadków identyfikowano jedynie na poziomie lokalnym.

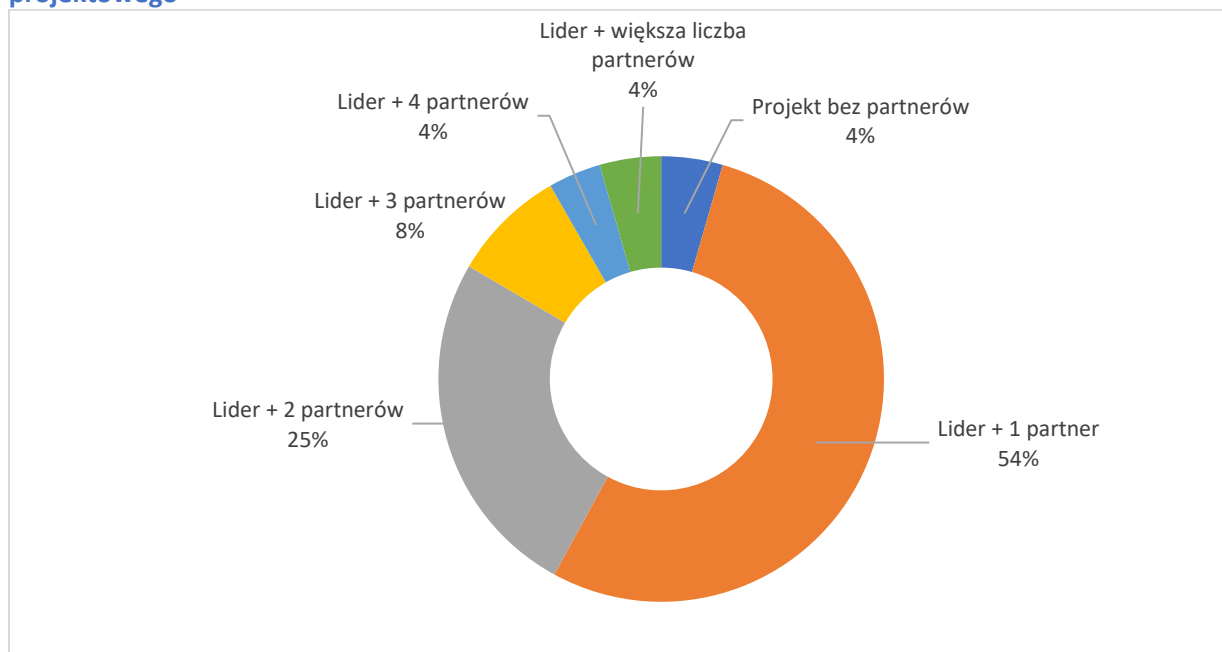
2.2. AKTYWNOŚĆ BENEFICJENTÓW

Pytanie badawcze: Jaka jest aktywność beneficjentów w Programie? (analiza m.in. w oparciu o położenie, typ beneficjenta, np. JST, NGO)? Czy zabrakło jakiegoś rodzaju beneficjentów, ich udział był zbyt mały? Jakie były korelacje między aktywnością/biernością wnioskodawców a np. odległością ich siedziby od granicy, PKB regionu, liczbą mieszkańców, czy zachodziły inne korelacje?

Jak wskazano już w rozdziale 1.5., **w Programie zrealizowano 158 projektów, w które zaangażowane było 374 podmioty.** Największy odsetek, bo aż 57% wszystkich liderów i partnerów stanowiły podmioty z Polski. Z Polski pochodziła też największa liczba liderów projektowych. Około 1/3 wszystkich podmiotów uczestniczących w projektach pochodziło z Ukrainy. Białoruska strona była najmniej aktywna, reprezentując jako lider jedynie 17 projektów i posiadając partnerów w 20 projektach.

Analizując strukturę partnerstw pod kątem kraju pochodzenia należy zauważyć, że wśród wszystkich partnerstw dominowały te złożone z lidera oraz jednego partnera – była to ponad połowa wszystkich partnerstw. Co czwarty projekt był realizowany w konsorcjum złożonym z lidera i 2 partnerów, zaś nieco ponad 8% – w konsorcjum złożonym z lidera i 3 partnerów. Większe konsorcja projektowe stanowiły rzadkość, chociaż realizowane były projekty, w których uczestniczyło – poza liderem – nawet 7-10 partnerów.

Wykres 8. Struktura partnerstw projektowych w Programie z uwagi na wielkość konsorcjum projektowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Do podmiotów cechujących się największą aktywnością w Programie zaliczyć należy jako liderów:

- **wspólnoty samorządowe** – 18% wszystkich liderów projektów;
- **stowarzyszenia** – 18% wszystkich liderów projektów;
- **gminne samorządowe jednostki organizacyjne** – 17% wszystkich liderów projektów;
- **państwowe jednostki organizacyjne** – 13% wszystkich liderów projektów.

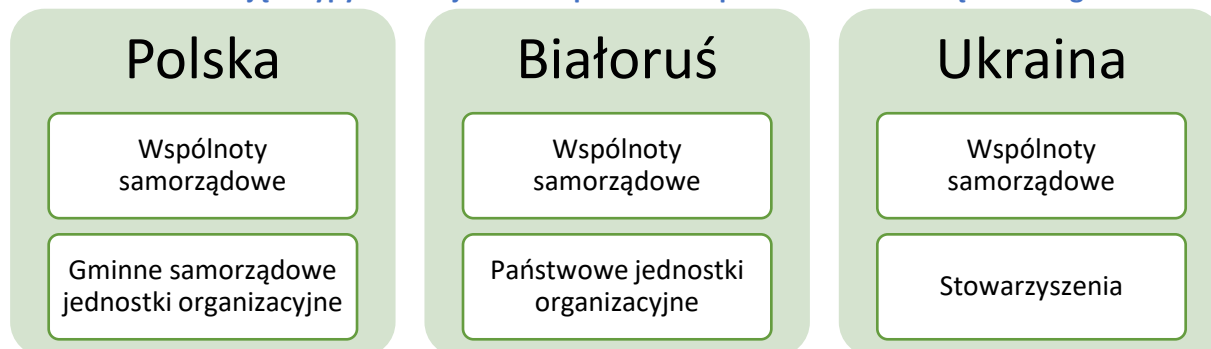
W przypadku partnerów projektowych są to:

- **wspólnoty samorządowe** – 18% wszystkich partnerów projektowych;
- **państwowe jednostki organizacyjne** – 16% wszystkich partnerów projektowych;
- **stowarzyszenia** – 14% wszystkich partnerów projektowych;
- **gminne samorządowe jednostki organizacyjne** – 13% wszystkich partnerów projektowych;
- **organy władzy, administracji rządowej** – 5% wszystkich partnerów projektowych;
- **uczelnie** – 5% wszystkich partnerów projektowych;
- **fundacje** – 4% wszystkich partnerów projektowych.

Wśród beneficjentów – liderów oraz partnerów – występowały także inne podmioty, np. szkoły publiczne, Kościół Katolicki, przedsiębiorstwa państwowe i inne. Stanowiły one jednak znikomą część wszystkich podmiotów.

Uwzględniając zróżnicowanie z uwagi na **kraj pochodzenia** należy zauważyć pewne zróżnicowanie dot. udziału podmiotów wśród zarówno liderów, jak i partnerów projektu. We wszystkich państwach dominowały wspólnoty samorządowe, jednakże w przypadku Ukrainy istotne znaczenie miały także stowarzyszenia. W przypadku Białorusi natomiast dużą rolę odgrywały państwowe jednostki administracji.

Schemat 1. Dominujące typy beneficjentów w podziale na państwa uczestniczące w Programie

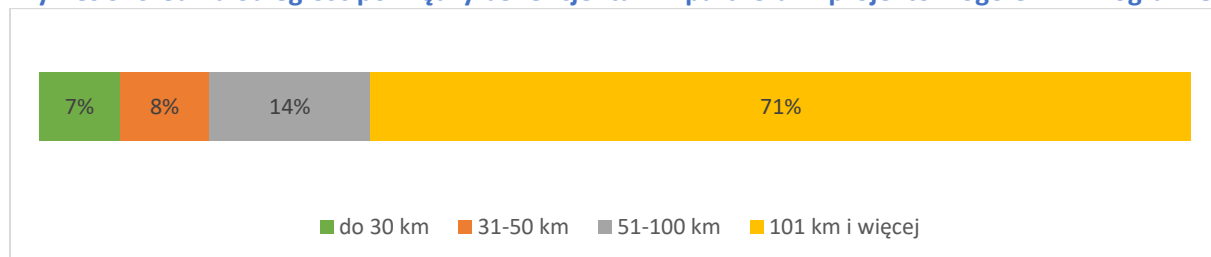

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Kolejnym elementem, na który należy zwrócić uwagę, rozważając aktywność beneficjentów **jest poziom PKB regionu**. W przypadku Polski nie zaobserwowano korelacji pomiędzy poziomem PKB regionu a aktywnością beneficjentów. Zaobserwowano ją w przypadku Ukrainy – im wyższy poziom PKB regionu, tym wyższa aktywność. Należy jednak zaznaczyć, że zróżnicowanie dotyczy wyłącznie liderów projektów. W przypadku partnerów projektów nie zaobserwowano zróżnicowania – aktywność ta w ich przypadku jest niezależnie od poziomu PKB regionu na zbliżonym poziomie.

W przypadku odległości pomiędzy partnerami nie zaobserwowano korelacji pomiędzy **bliskością (mierzoną w kilometrach) pomiędzy partnerami a ich współpracą**. Najliczniejsza grupa partnerów to ta, gdzie odległość pomiędzy partnerami wynosi powyżej 100 km. Wynika to z istotnej roli, jaką pełni granica – współpraca nie odbywa się bowiem jedynie pomiędzy podmiotami leżącymi bezpośrednio na granicy, ale również pomiędzy podmiotami od niej oddalonymi. Analizując podmioty z poszczególnych krajów należy zwrócić uwagę na to, iż w przypadku Polski i Białorusi zależność pomiędzy odległością pomiędzy partnerami i a aktywnością beneficjentów jest zbliżona. W przypadku Ukrainy natomiast zauważalna jest wyższa przeciętna wartość w zakresie odległości pomiędzy partnerami. Oznacza to, że podmioty z Ukrainy przeciętnie są bardziej oddalone od swoich partnerów (a zatem i od granicy) niż podmioty z Polski i Białorusi.

Wykres 9. Średnia odległość pomiędzy beneficjentami i partnerami projektów ogółem w Programie

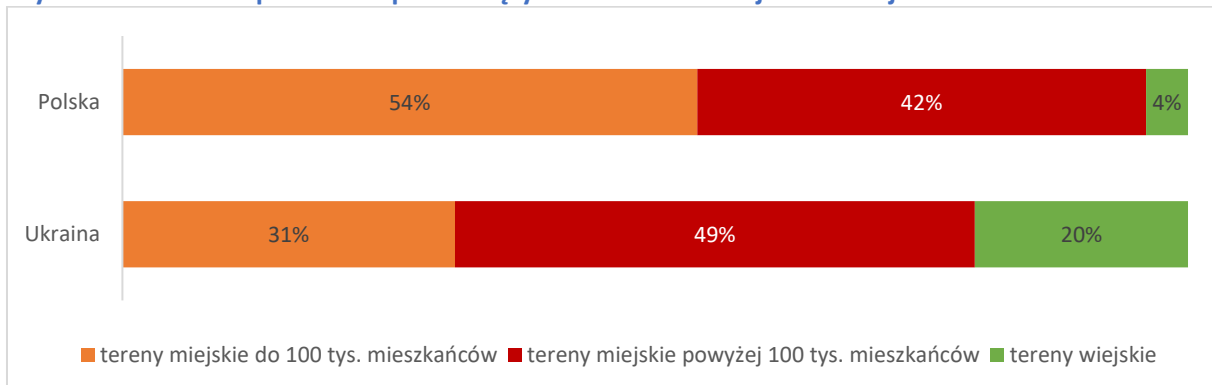

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

W kontekście geograficznym należy zauważyć, że po stronie polskiej **dominują podmioty z dużych ośrodków miejskich, w tym z miast akademickich**, tj. Lublin, Białystok czy Rzeszów (z wymienionych

miejsowości pochodzi łącznie aż 54 partnerów). Po stronie ukraińskiej również zauważa się podobne zależności: z miejscowości takich jak Lwów, Łuck, Iwanofrankiwnsk i Uzhogrod pochodzi łącznie aż 88 partnerów. Beneficjenci pochodzą zatem z obszarów zurbanizowanych, w których dominują średnie i duże miasta. Potwierdza to dokonana analiza desk research. W jej wyniku stwierdzono, że aż 64 spośród 152 polskich partnerów (co stanowi aż 42% wszystkich partnerów po stronie polskiej) pochodzi z ośrodków miejskich liczących powyżej 100 tys. mieszkańców. Jedynie 6 partnerów (4%) to podmioty z obszarów wiejskich. W przypadku Ukrainy aż 49% wszystkich podmiotów stanowią podmioty z ośrodków miejskich powyżej 100 tys. mieszkańców. Co piąty partner reprezentuje jednak tereny wiejskie. Niezależnie od tego, zauważyć należy przewagę dużych miast wśród partnerów – w przypadku tak Polski, jak też Ukrainy.

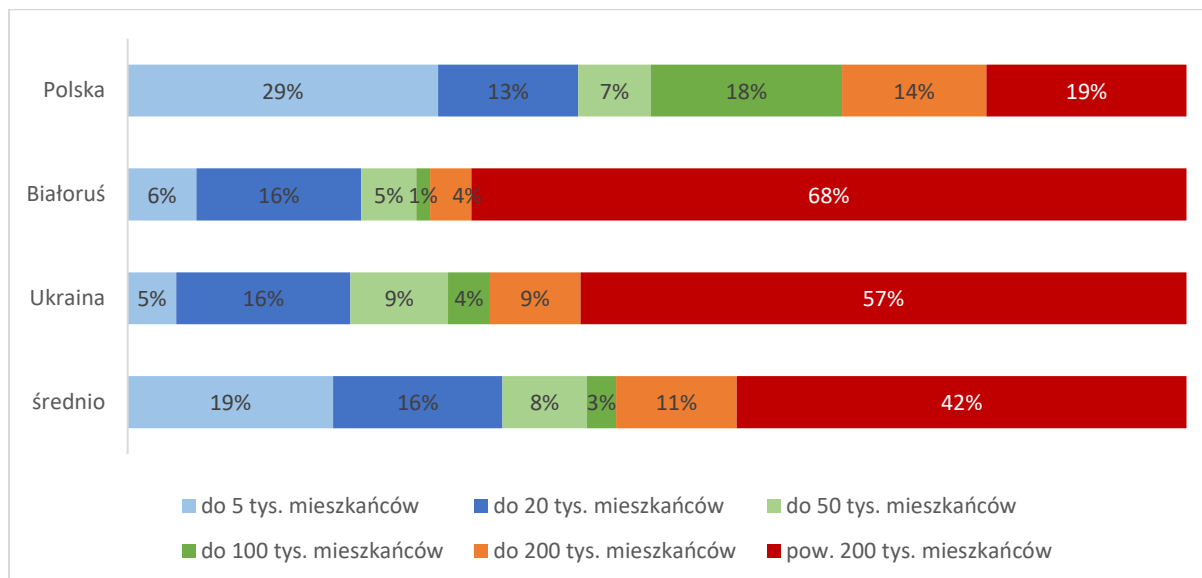
Wykres 10. Odsetek partnerów pochodzących z obszarów miejskich i wiejskich

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych od Zamawiającego.

Zauważalne jest zróżnicowanie pomiędzy **liczbą mieszkańców obszaru** a aktywnością beneficjentów. Najbardziej prawdopodobną przyczyną jest większa liczba podmiotów tam funkcjonujących, które mogą ubiegać się o wsparcie. Nie jest zauważalne, by projekty realizowane w partnerstwie podmiotów z obszarów o dużej liczbie mieszkańców istotnie różniły się tematycznie od tych realizowanych w mniejszych miejscowościach.

Wykres 11. Odsetek beneficjentów i partnerów pochodzących z miejscowości o określonej liczbie mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Zauważyć należy jednak różnicowanie pomiędzy państwami uczestniczącymi w Programie. W przypadku Polski niemal co trzeci beneficjent/partner (29%) pochodzi z obszaru do 5 tys. mieszkańców, a niemal połowa (49%) z obszarów do 50 tys. mieszkańców. Podmioty z obszarów powyżej 200 tys. mieszkańców to 1/5 wszystkich beneficjentów i partnerów (19%). W przypadku Białorusi i Ukrainy proporcje te są odwrócone. Aż 68% beneficjentów i partnerów białoruskich oraz 57% beneficjentów i partnerów ukraińskich pochodzi z miejscowości powyżej 200 tys. mieszkańców. Podmioty z obszarów małych, do 5 tys. mieszkańców, stanowią znikomy odsetek wszystkich beneficjentów i partnerów z tych krajów.

W dalszej części niniejszego rozdziału przedstawiono wyniki przeprowadzonej analizy sieciowej.

AKTYWNOŚĆ BENEFICJENTÓW W OPARCIU O ANALIZĘ SIECIOWĄ

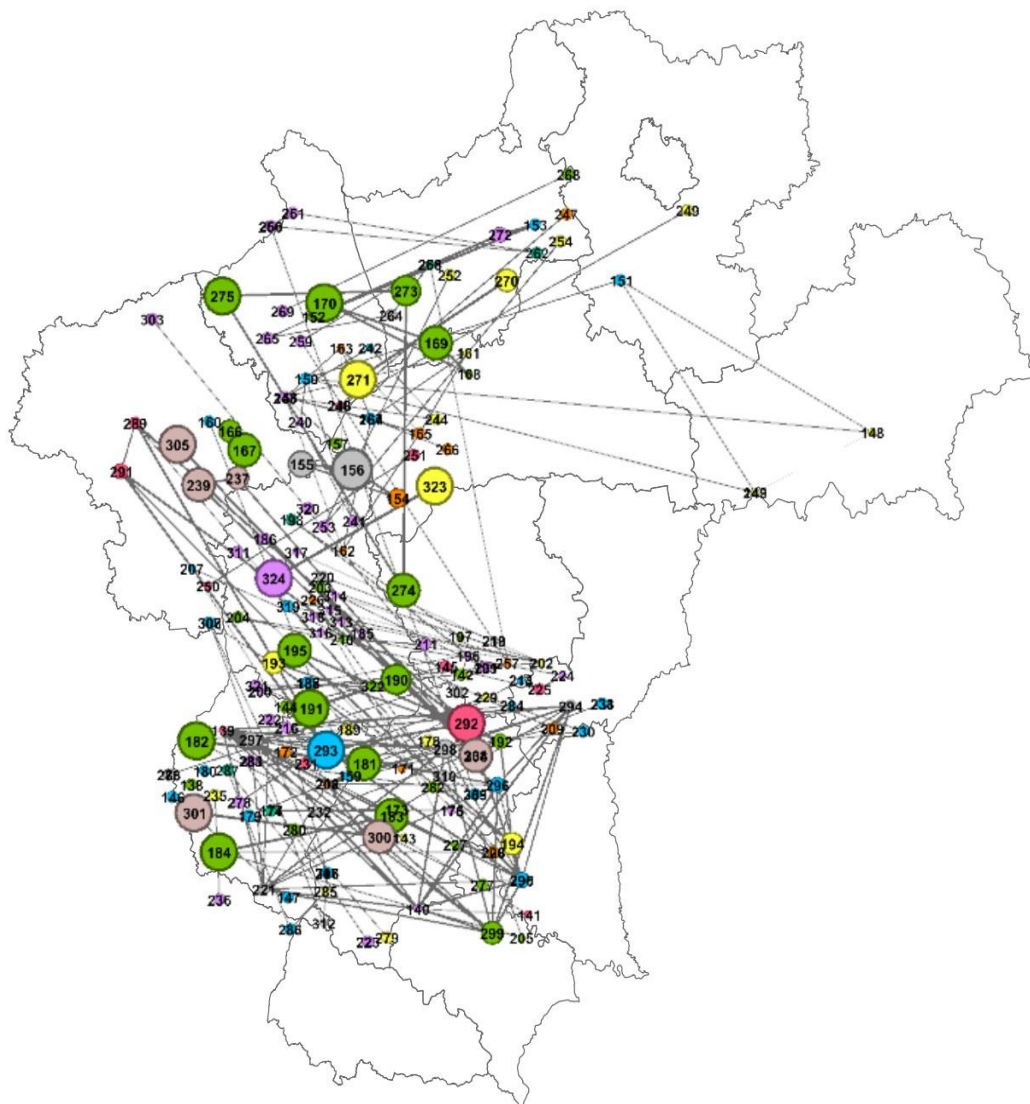
Sieć współpracy w przypadku Programu Polska-Białoruś-Ukraina cechuje się bardzo dużą gęstością. Źródłem współpracy jest 325 węzłów, zaś współpraca pomiędzy nimi odbywa się w oparciu o 1089 powiązań (krawędzi). Gęstość sieci utrudnia jej czytelność, dlatego Zespół Badawczy zdecydował się przedstawić poszczególne sieci w podziale na osie priorytetowe wspierane w Programie. Taki zabieg pozwoli zwiększyć przejrzystość prezentowanych sieci. W celu zwiększenia przejrzystości prezentowanych sieci zrezygnowano również z podawania pełnych nazw podmiotów podejmujących współpracę – podmioty oznaczono numerami, zaś wykaz tych podmiotów z przypisanymi numerami stanowi aneks nr 1 do niniejszego raportu (aneks ten znajduje się na końcu dokumentu).

Dziedzictwo

Największa sieć cechuje priorytet Dziedzictwo (dziedzictwo), w przypadku którego występuje aż **187 węzłów grupujących współpracę**, zaś odbywa się ona w oparciu o **493 powiązania**.

Współpraca przed wybuchem wojny w Ukrainie i zawieszeniem współpracy z Białorusią zdominowana była przez wspólnoty samorządowe (kolor zielony), jednostki organizacyjne samorządów (kolor różowy) oraz stowarzyszenia (kolor błękitny).

Mapa 1. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną partnerów w CT Dziedzictwo

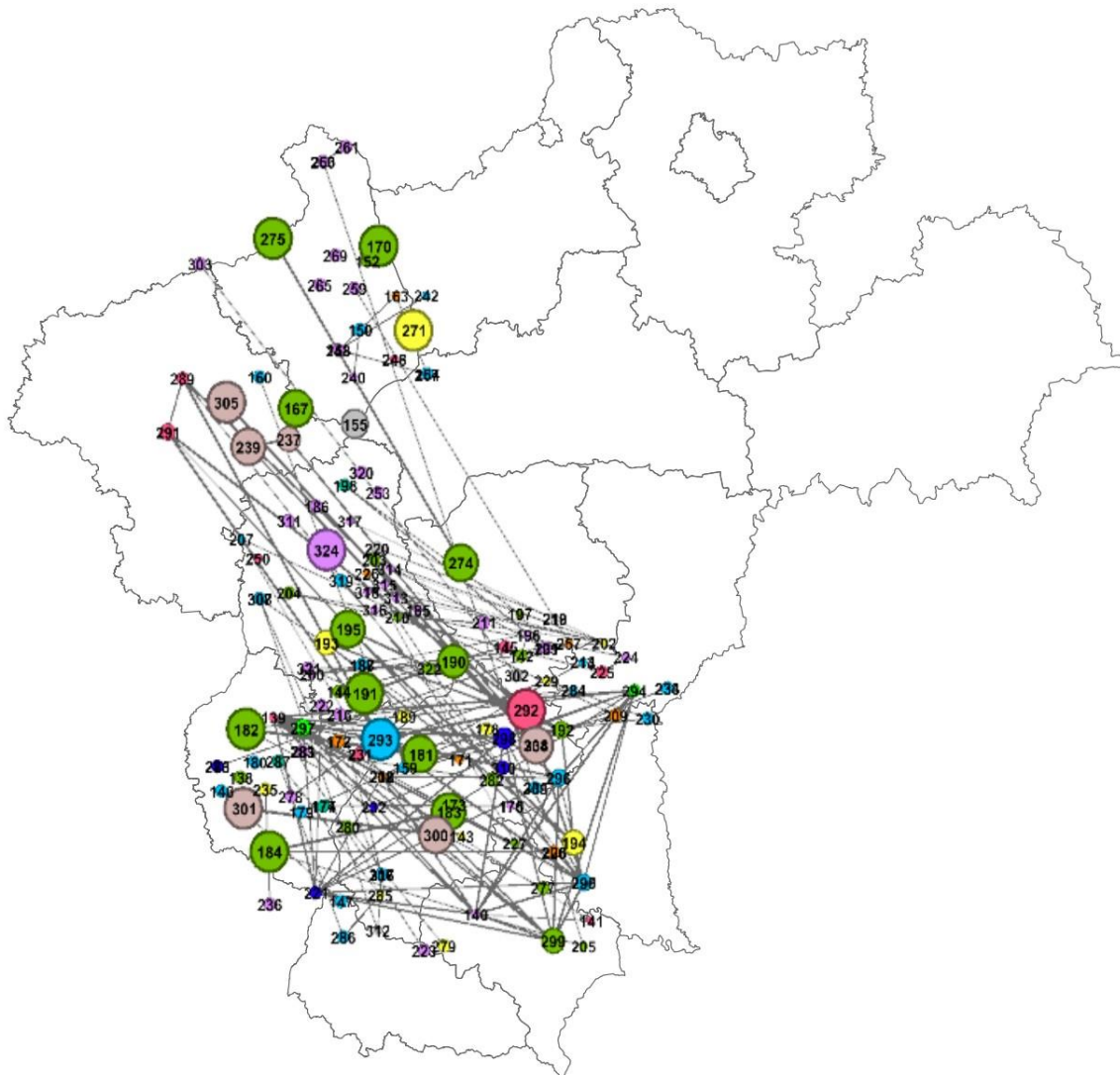
Legenda:

wspólnoty samorządowe	stowarzyszenia	fundacje	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	państwowe jednostki organizacyjne	przedsiębiorstwa	uczelnie wyższe	kościóły i związki wyznaniowe
-----------------------	----------------	----------	--	-----------------------------------	------------------	-----------------	-------------------------------

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Zawieszenie współpracy z Białorusią spowodowało, że projekty realizowane dotychczas z partnerami stamtąd od tej chwili były realizowane (dokończone) jednostronnie. Po zawieszeniu współpracy z Białorusią liczba węzłów współpracy spadła do 156, zaś liczba krawędzi sieci (powiazań) do 387.

Mapa 2. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną partnerów w CT Dziedzictwo

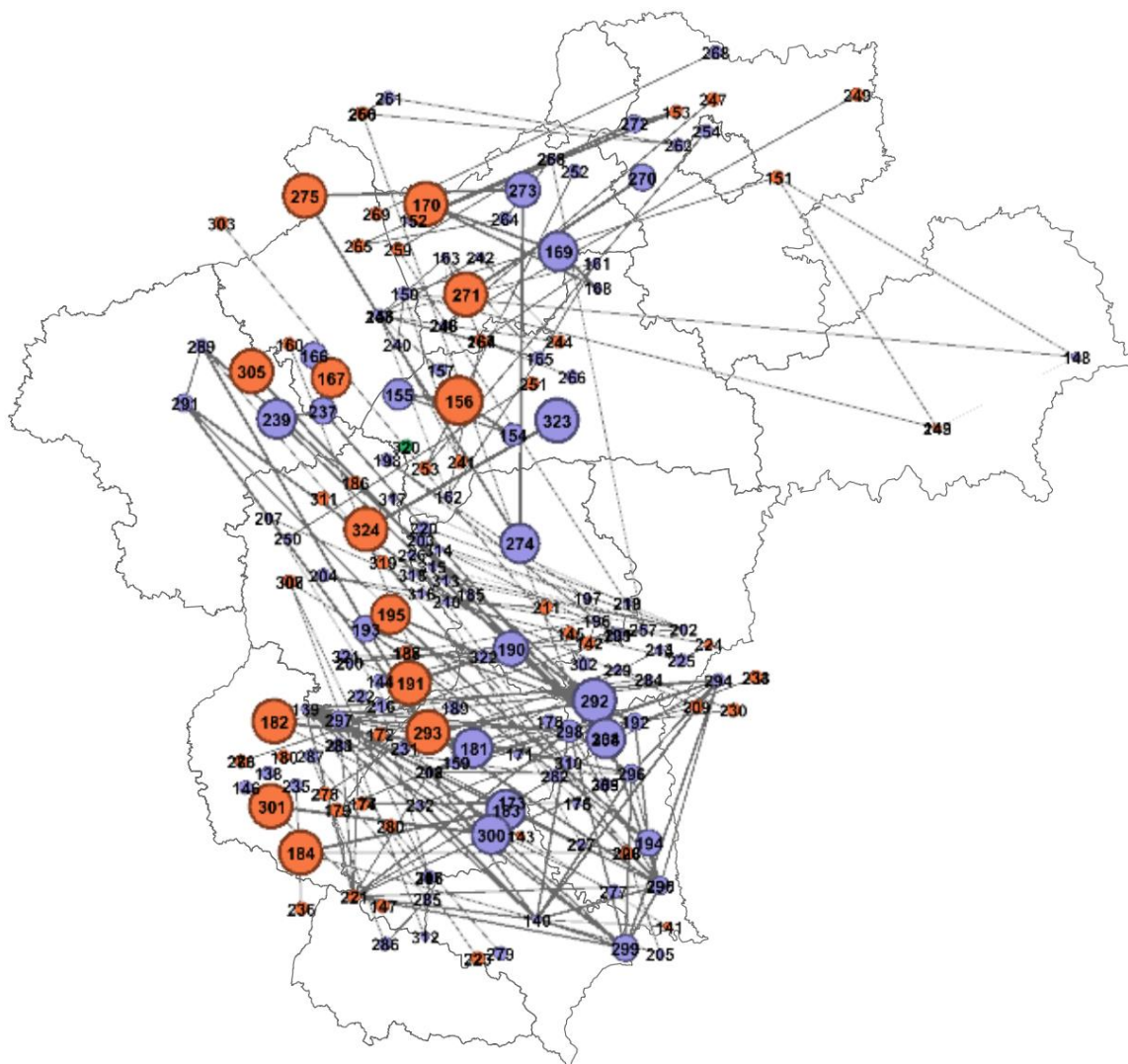
Legenda:

wspólnoty samorządowe	stowarzyszenia	fundacje	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	państwowe jednostki organizacyjne	przedsiębiorstwa	uczelnie wyższe	kościóły i związki wyznaniowe
-----------------------	----------------	----------	--	-----------------------------------	------------------	-----------------	-------------------------------

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Kolejny schemat ukazuje sieć współpracy w podziale na rolę pełnioną przez poszczególne podmioty w projekcie. Nie zauważa się istotnych różnic w rozmieszczeniu liderów i partnerów projektów, poza znacznie mniejszym skupieniem podmiotów w Białorusi.

Mapa 3. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na rolę pełnioną w projekcie w CT Dziedzictwo

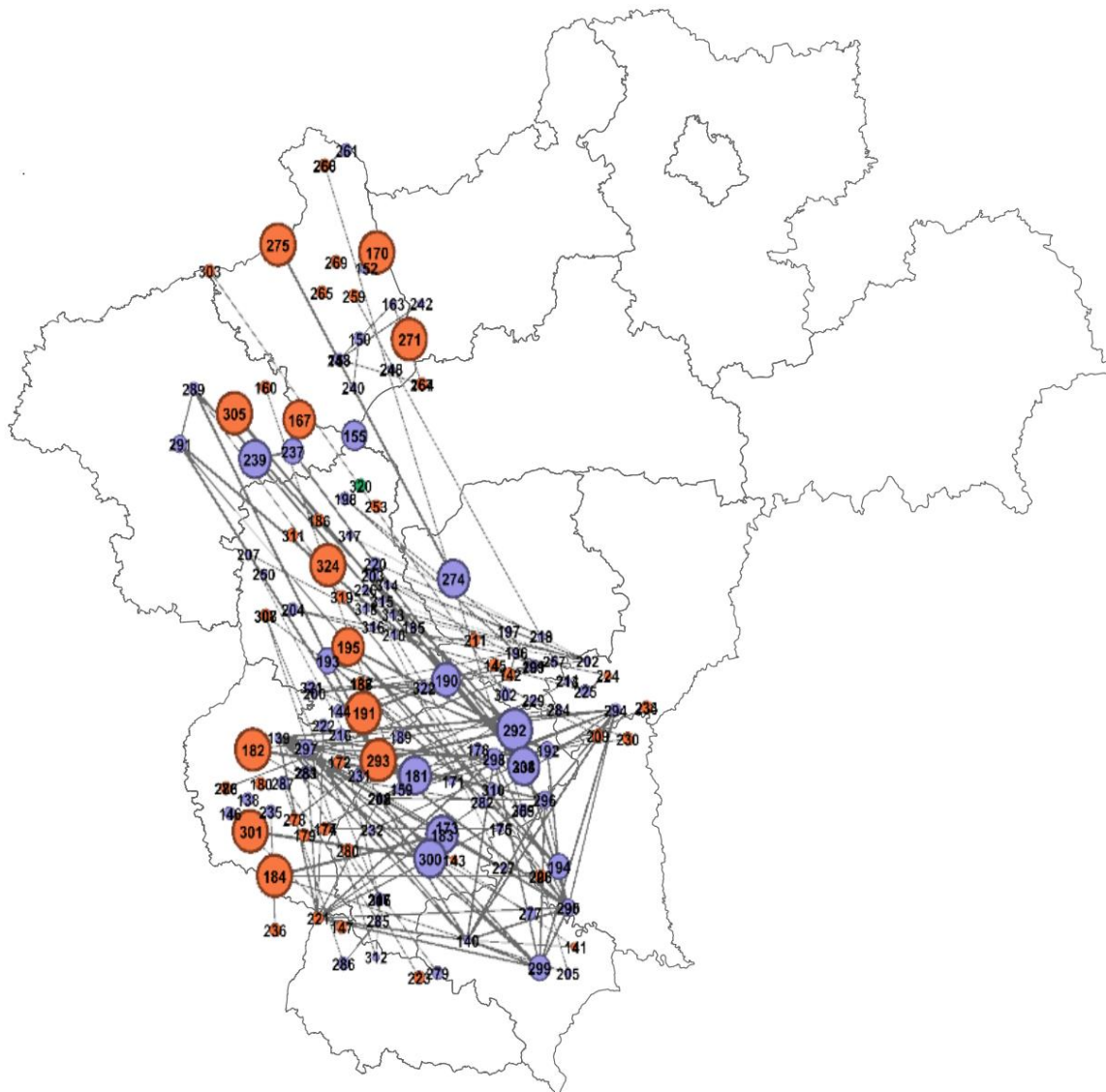
Legenda:

Lider	Partner
-------	---------

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Zawieszenie współpracy z Białorusią spowodowało zmniejszenie sieci współpracy, w tym zwiększenie skali występowania izolowanych węzłów, obejmujących jeden podmiot.

Mapa 4. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na rolę pełnioną w projekcie w CT Dziedzictwo

Legenda:

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

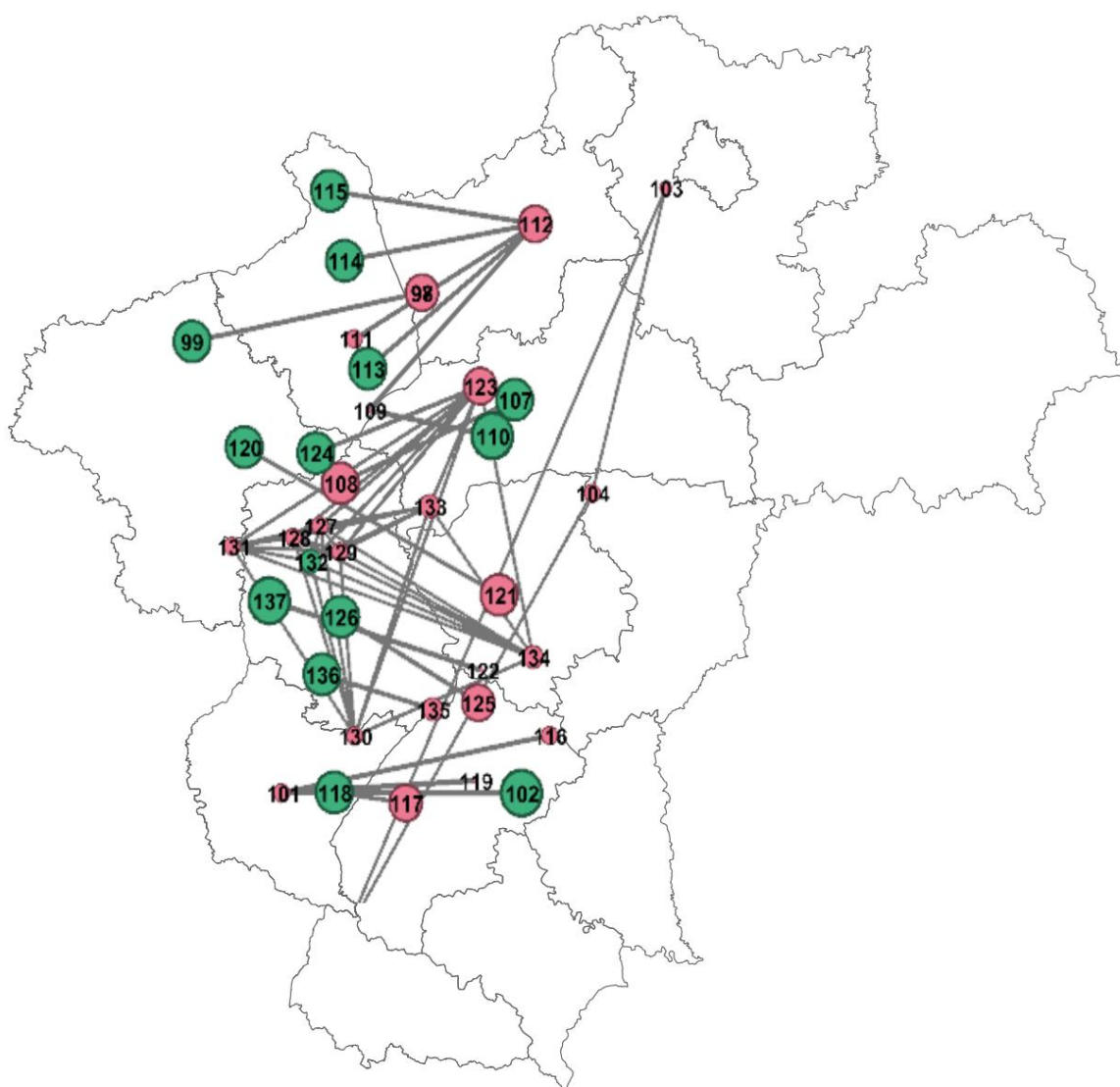
Dostępność

W priorytecie Dostępność również notuje się spadek liczby powiązań na skutek zawieszenia współpracy z Białorusią. Obrazują to zaprezentowane poniżej schematy. Na schemacie Mapa 5. widoczna jest sieć współpracy pomiędzy podmiotami z Polski, Białorusi i Ukrainy. Liczba węzłów współpracy wynosi 41, zaś liczba powiązań pomiędzy węzłami – 125. Z kolei

Liczba węzłów współpracy spadła do 32, a liczba krawędzi sieci (powiazań) do 63. Sieć współpracy, po zawieszeniu współpracy ze stroną białoruską, cechuje się dużo mniejszą gęstością. Liderzy (oznaczeni na schematach kolorem pomarańczowym) oraz partnerzy (kolor niebieski) rozmieszczeni są proporcjonalnie po obu stronach granicy.

Mapa 6. ukazuje już jedynie liczbę podmiotów z Polski i Ukrainy zaangażowanych we współpracę (po zawieszeniu współpracy z podmiotami z Białorusi).

Mapa 5. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na rolę pełnioną w projekcie w CT Dostępność

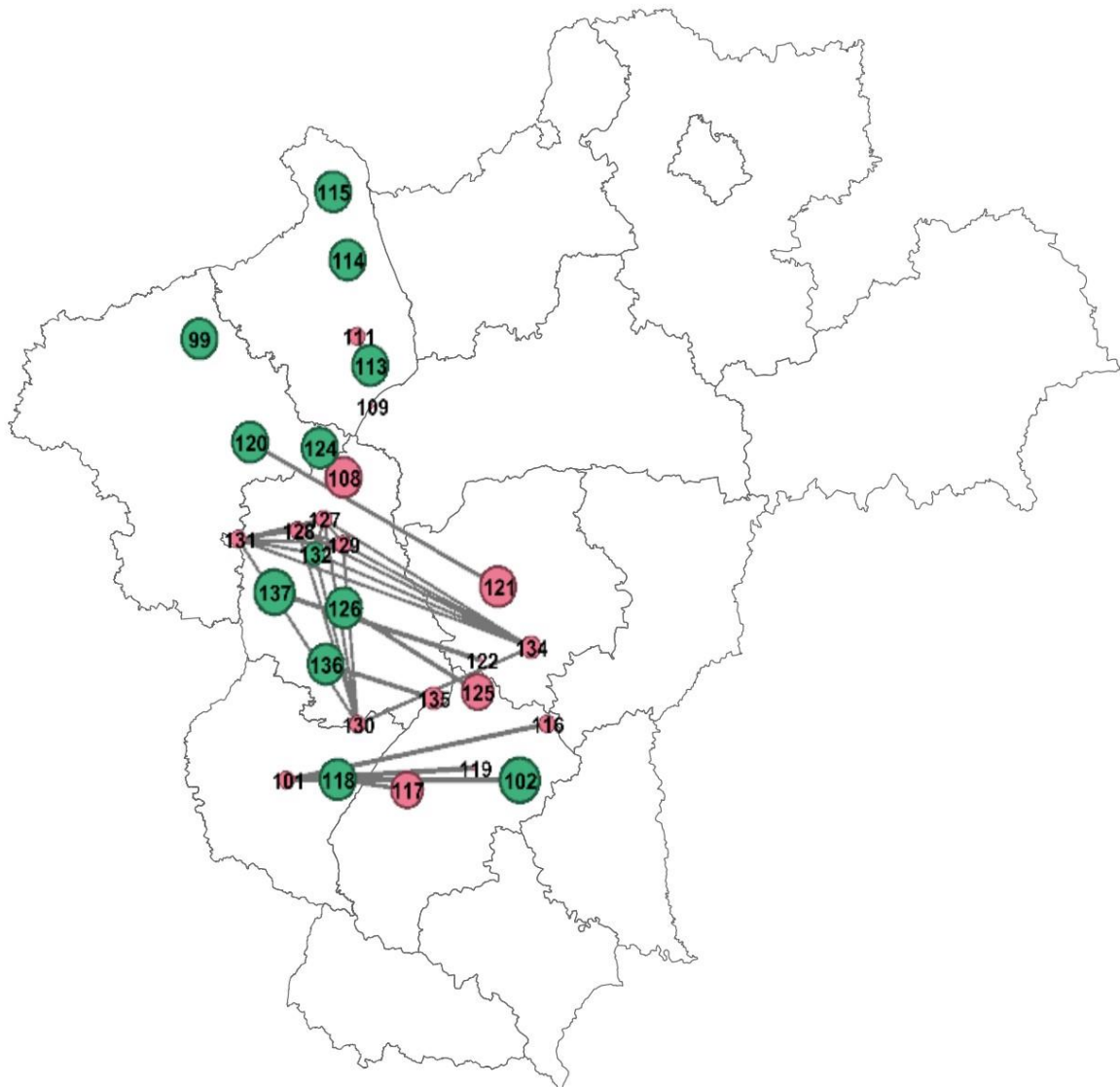
Legenda:

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Liczba węzłów współpracy spadła do 32, a liczba krawędzi sieci (powiazań) do 63. Sieć współpracy, po zawieszeniu współpracy ze stroną białoruską, cechuje się dużo mniejszą gęstością. Liderzy (oznaczeni na schematach kolorem pomarańczowym) oraz partnerzy (kolor niebieski) rozmieszczeni są proporcjonalnie po obu stronach granicy.

Mapa 6. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na rolę pełnioną w projekcie w CT Dostępność

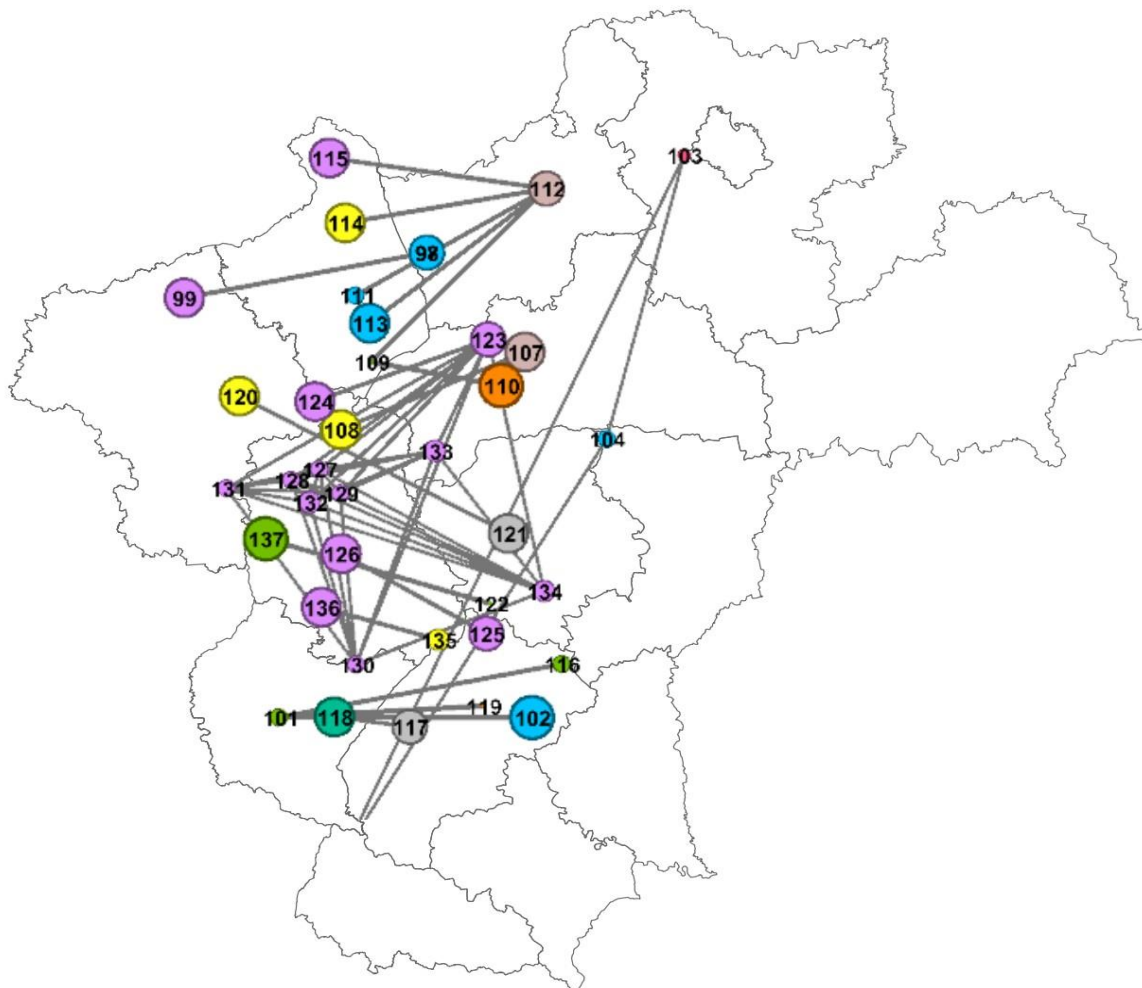
Legenda:

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

W przypadku form prawnych podmiotów uczestniczących we wsparciu zauważyć należy – znów, podobnie, jak w poprzednich priorytetach – przewagę wspólnot samorządowych.

Mapa 7. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną beneficjentów w CT Dostępność

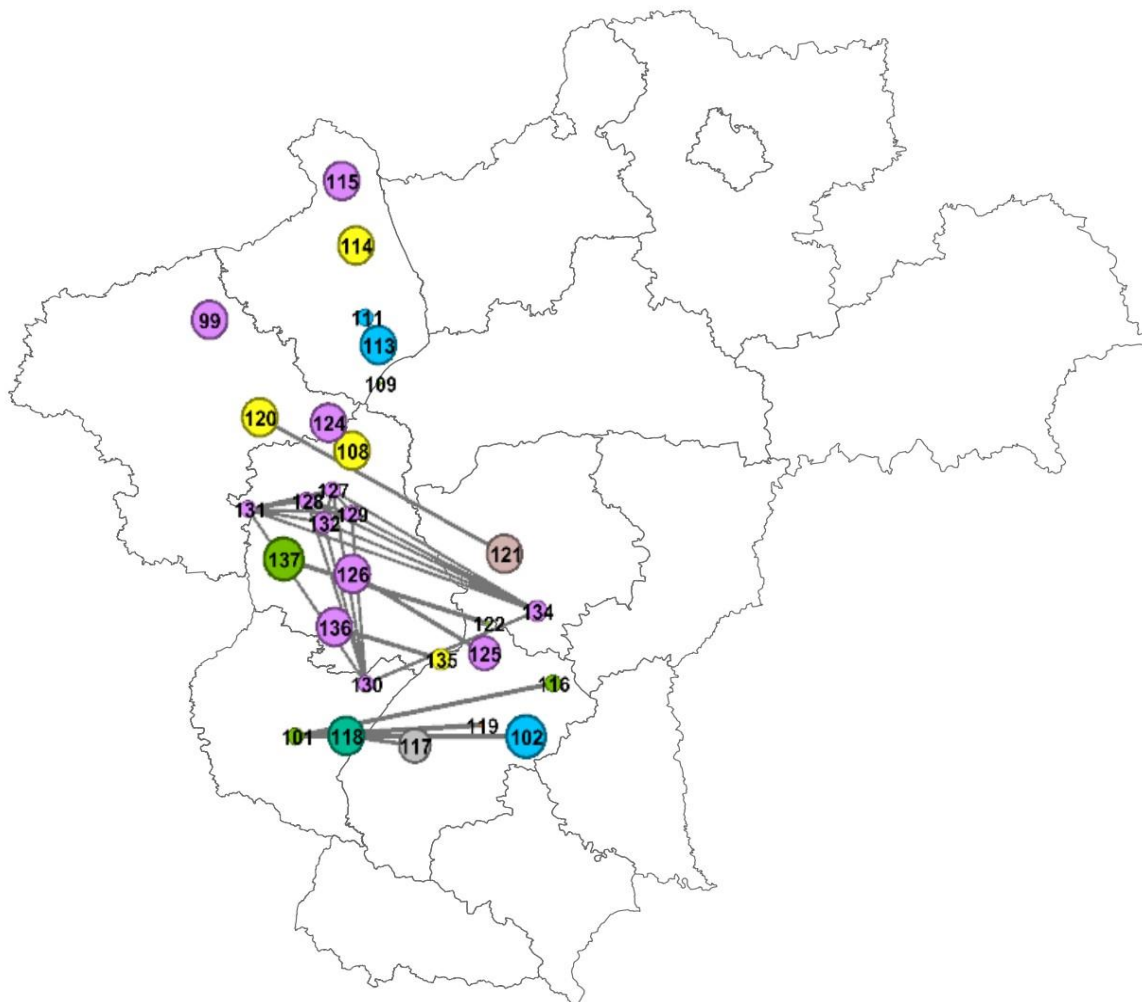
Legenda:

wspólnoty samorządowe	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	państwowe jednostki organizacyjne	Skarb Państwa	samorządy gospodarcze i zawodowe niewpisane do KRS	Przedsiębiorstwa	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	powiatowe samorządowe jednostki organizacyjne
-----------------------	--	-----------------------------------	---------------	--	------------------	---	---

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

W przypadku tego priorytetu partnerstwa były szeroko zakrojone, w związku z tym nawet utrata partnerów z Białorusi nie skutkowałą dla samorządów koniecznością jednostronnego, samodzielnego ukończenia projektów.

Mapa 8. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną beneficjentów w CT Dostępność

Legenda:

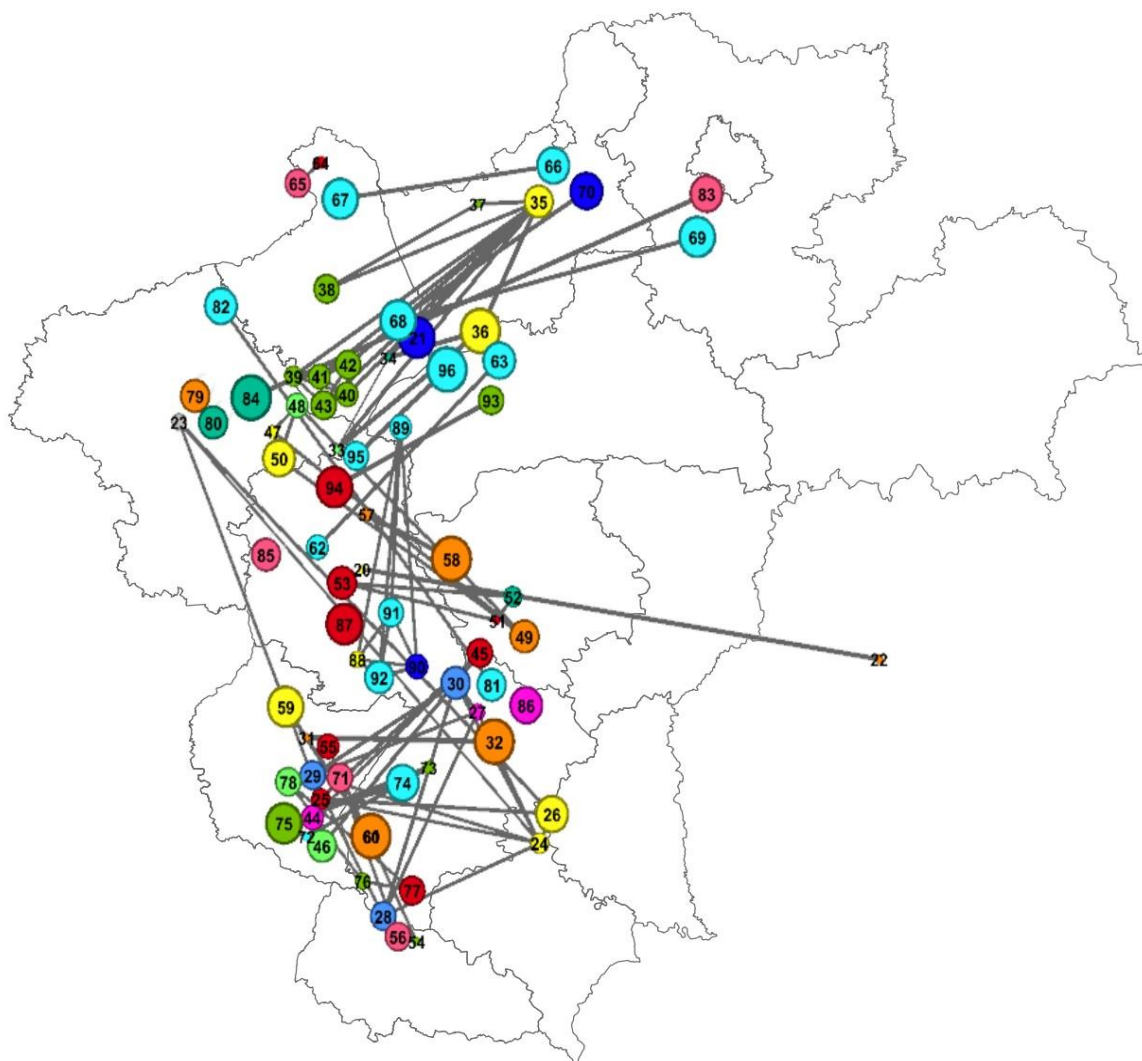
wspólnoty samorządowe	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	państwowe jednostki organizacyjne	Skarb Państwa	samorzdy gospodarcze i zawodowe niewpisane do KRS	Przedsiębiorstwa	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	powiatowe samorządowe jednostki organizacyjne
-----------------------	--	-----------------------------------	---------------	---	------------------	---	---

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Bezpieczeństwo

W przypadku priorytetu Bezpieczeństwo sieć współpracy związana była (przed zawieszeniem współpracy z partnerami z Białorusi) z istnieniem 77 węzłów oraz 190 powiązań pomiędzy beneficjentami. Zawieszenie współpracy z Białorusią wiązało się ze zmniejszeniem liczby powiązań – w sieci pozostało 66 węzłów oraz 190 połączeń pomiędzy tymi podmiotami.

Mapa 9. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną beneficjentów w CT Bezpieczeństwo

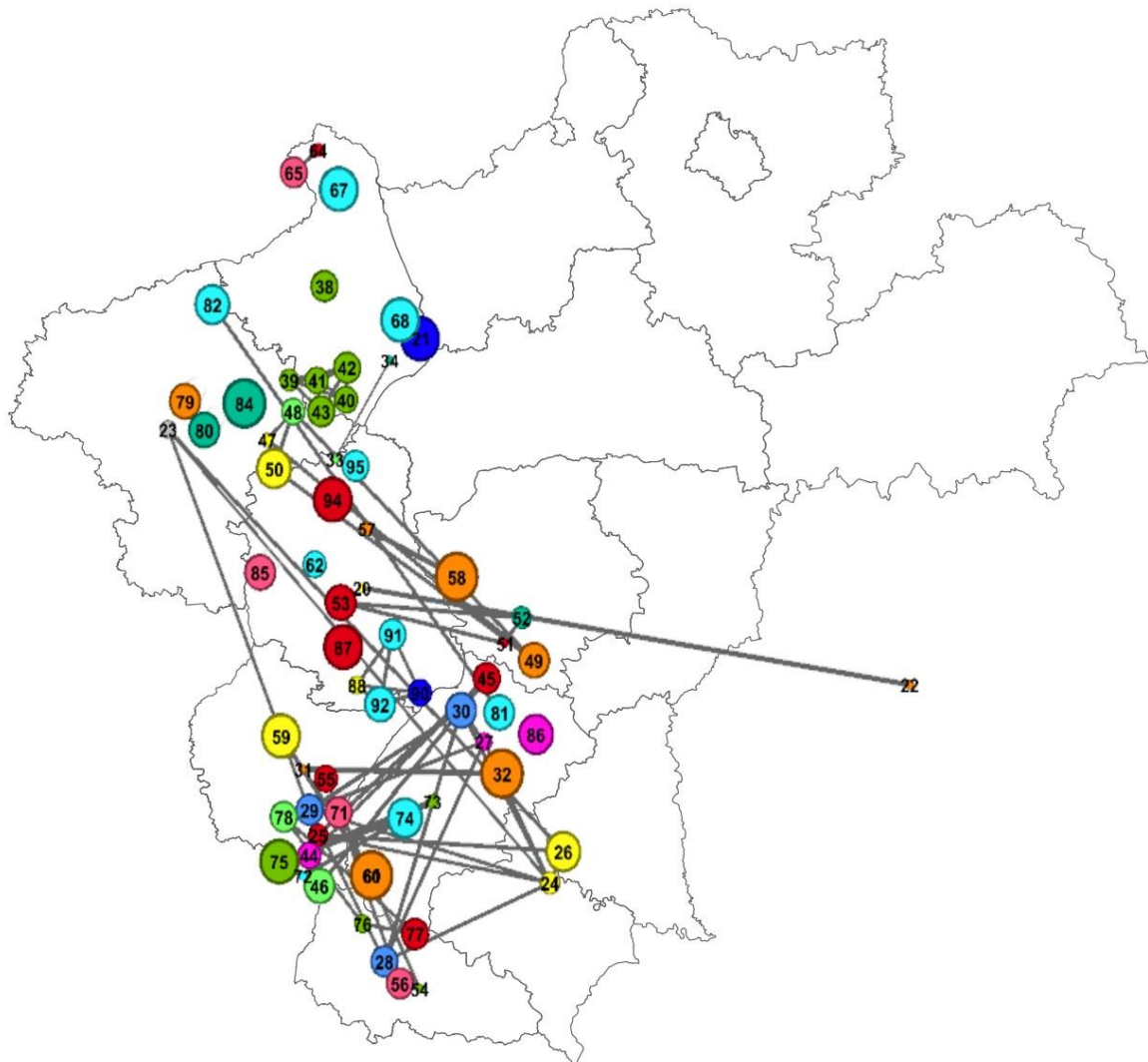
Legenda:

samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	instytucje gospodarki budżetowej	Skarb Państwa	państwowe jednostki organizacyjne	organy władzy, administracji rządowej	stowarzyszenia	wspólnoty samorządowe	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	fundacje
---	----------------------------------	---------------	-----------------------------------	---------------------------------------	----------------	-----------------------	--	----------

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Analizując sieć współpracy pod kątem formy prawnej partnerów należy zauważyć dominację – tuż obok wspólnot samorządowych zakładów opieki zdrowotnej. Wynika to ze specyfiki priorytetu, który ujmował również w swojej orbicie zagadnienia związane ze zdrowiem i pomocą społeczną.

Mapa 10. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną beneficjentów w CT Bezpieczeństwo

Legenda:

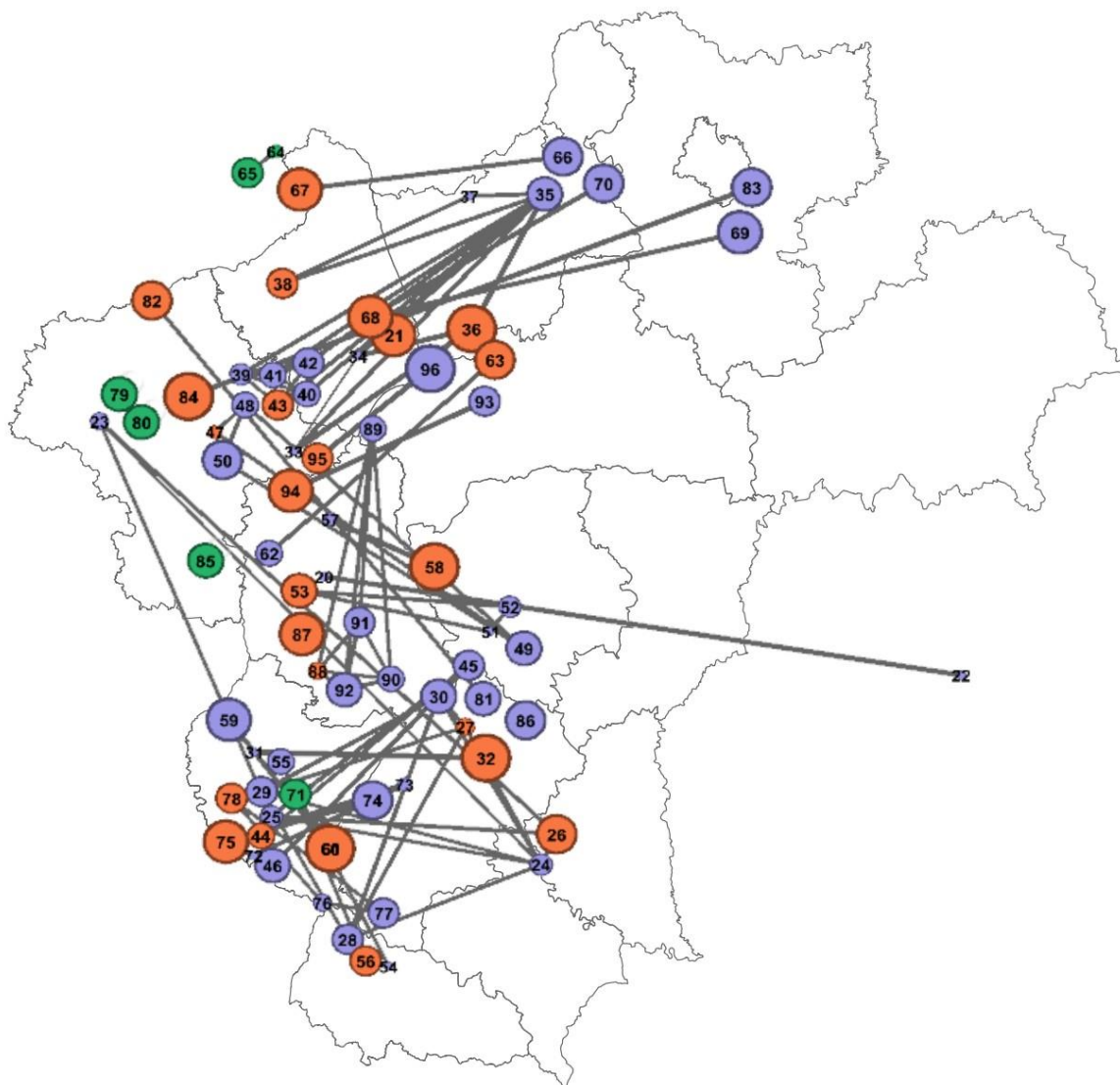
samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	instytucje gospodarki budżetowej	Skarb Państwa	państwowe jednostki organizacyjne	organy władzy, administracji rządowej	stowarzyszenia	wspólnoty samorządowe	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	fundacje
---	----------------------------------	---------------	-----------------------------------	---------------------------------------	----------------	-----------------------	--	----------

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Analiza uwzględniająca role partnerów ukazuje, że istniały w tym priorytecie projekty, które były samodzielne z założenia, od początku ich realizacji (kolor zielony na schematach Mapa 11.

Mapa 12.). Schematy ukazują, że utrata podmiotów z Białorusi dotyczyła przede wszystkim partnerów projektowych.

Mapa 11. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na rolę beneficjentów w projekcie w CT Bezpieczeństwo

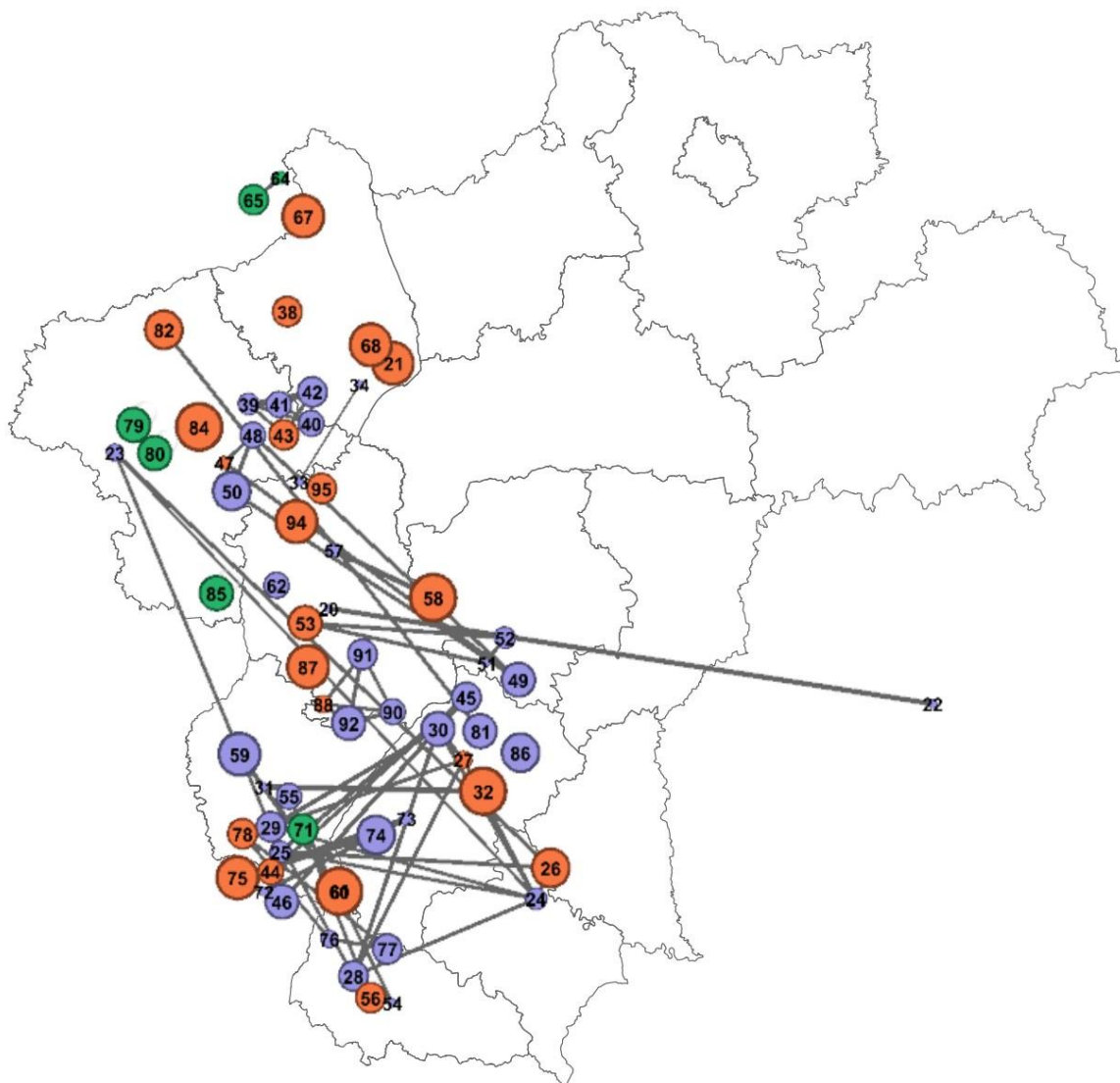

Legenda:

Lider	Partner	Projekt bez partnerów
-------	---------	-----------------------

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Mapa 12. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na rolę beneficjentów w projekcie w CT Bezpieczeństwo

Legenda:

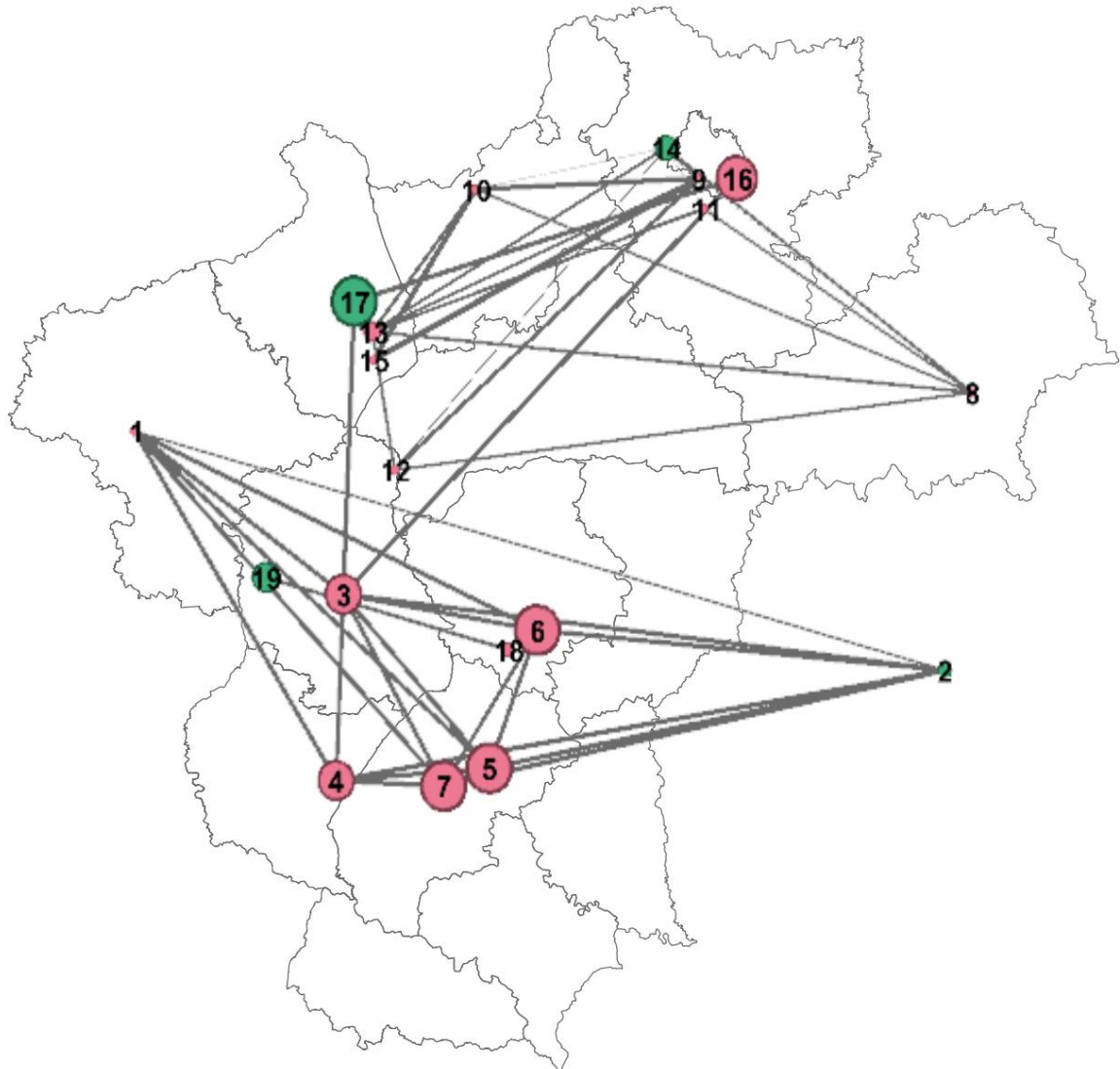
Lider	Partner	Projekt bez partnerów
-------	---------	-----------------------

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Granice

W przypadku priorytetu Granice (granice) sieć współpracy jest najmniejsza. Przed zawieszeniem współpracy z podmiotami z Białorusi liczyła ona 19 węzłów. Węzły te posiadały 144 powiązania z innymi węzłami. Jest to też sieć cechująca się największą gęstością (0,842). Składa się z 3 izolowanych podsieci, z czego najmniejsza objęła 2 podmioty.

Mapa 13. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na rolę beneficjentów w projekcie w CT Granice

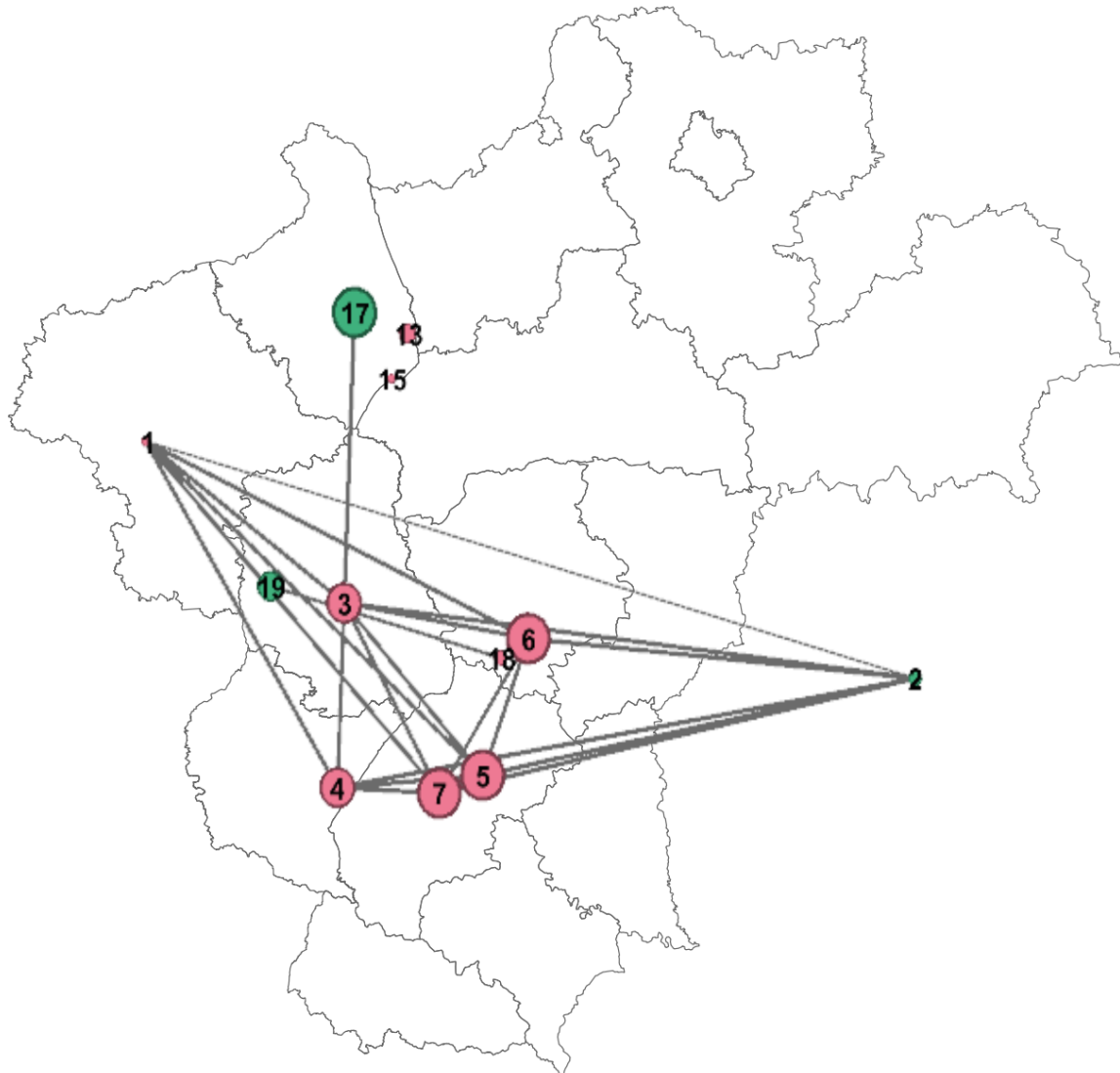
Legenda:

Lider	Partner
-------	---------

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Utrata partnerów z Białorusi spowodowała zmniejszenie sieci do 12 węzłów o 86 powiązaniach, co spowodowało jednocześnie występowanie dwóch węzłów izolowanych, składających się z 1 podmiotu. Oznacza to, że w przypadku tego priorytetu utrata partnerstwa skutkowałą koniecznością samodzielnego, jednostronnego ukończenia projektu przez dwa podmioty.

Mapa 14. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na rolę beneficjentów w projekcie w CT Granice

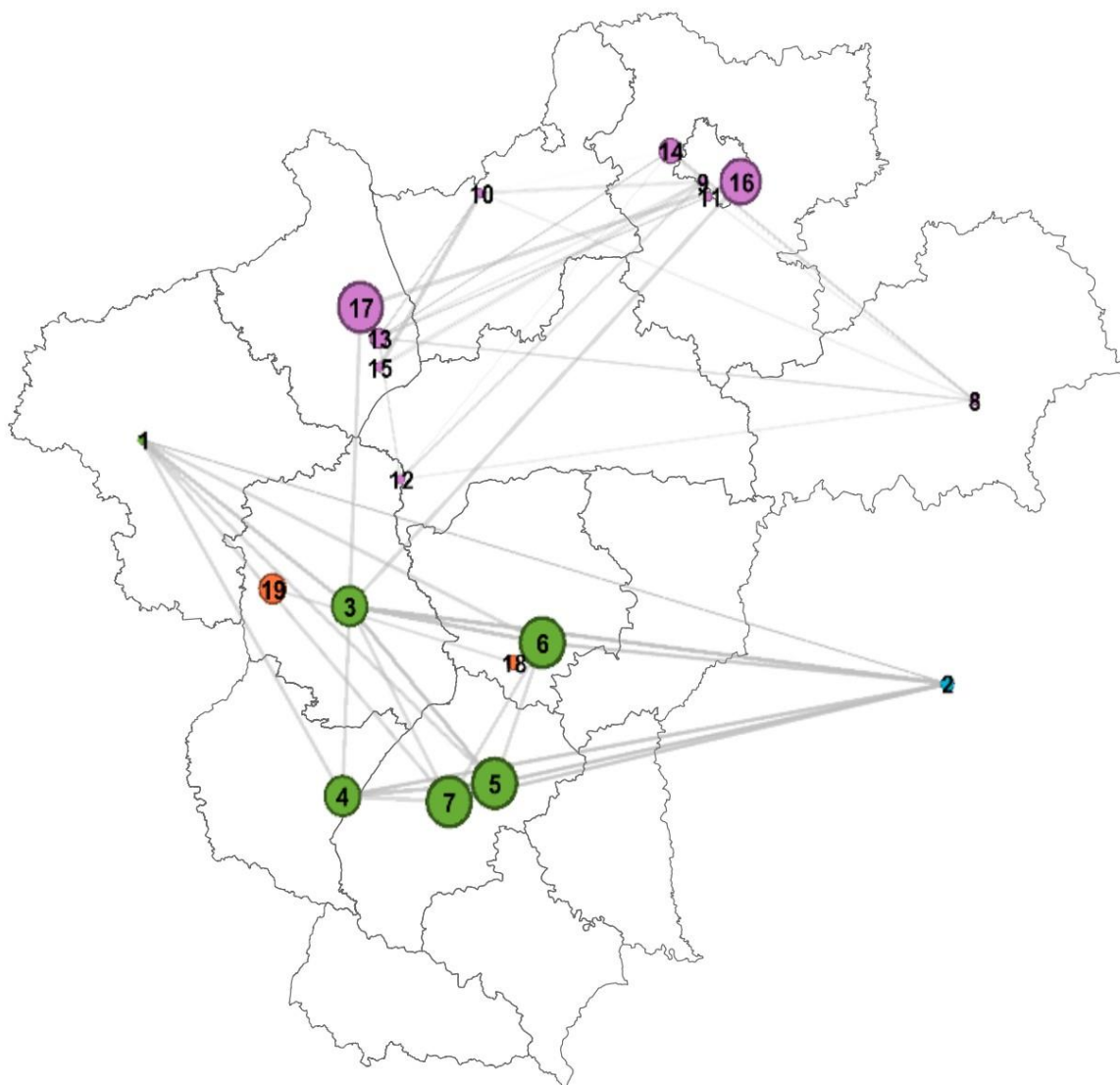
Legenda:

Lider	Partner
-------	---------

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

W przypadku formy prawnej partnerów realizujących przedsięwzięcia w tym priorytecie państwowe jednostki organizacyjne oraz organy kontroli państwowej i ochrony prawa. W mniejszości znajdują się uczelnie oraz organy władzy i administracji rządowej.

Mapa 15. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną beneficjentów w CT Granice

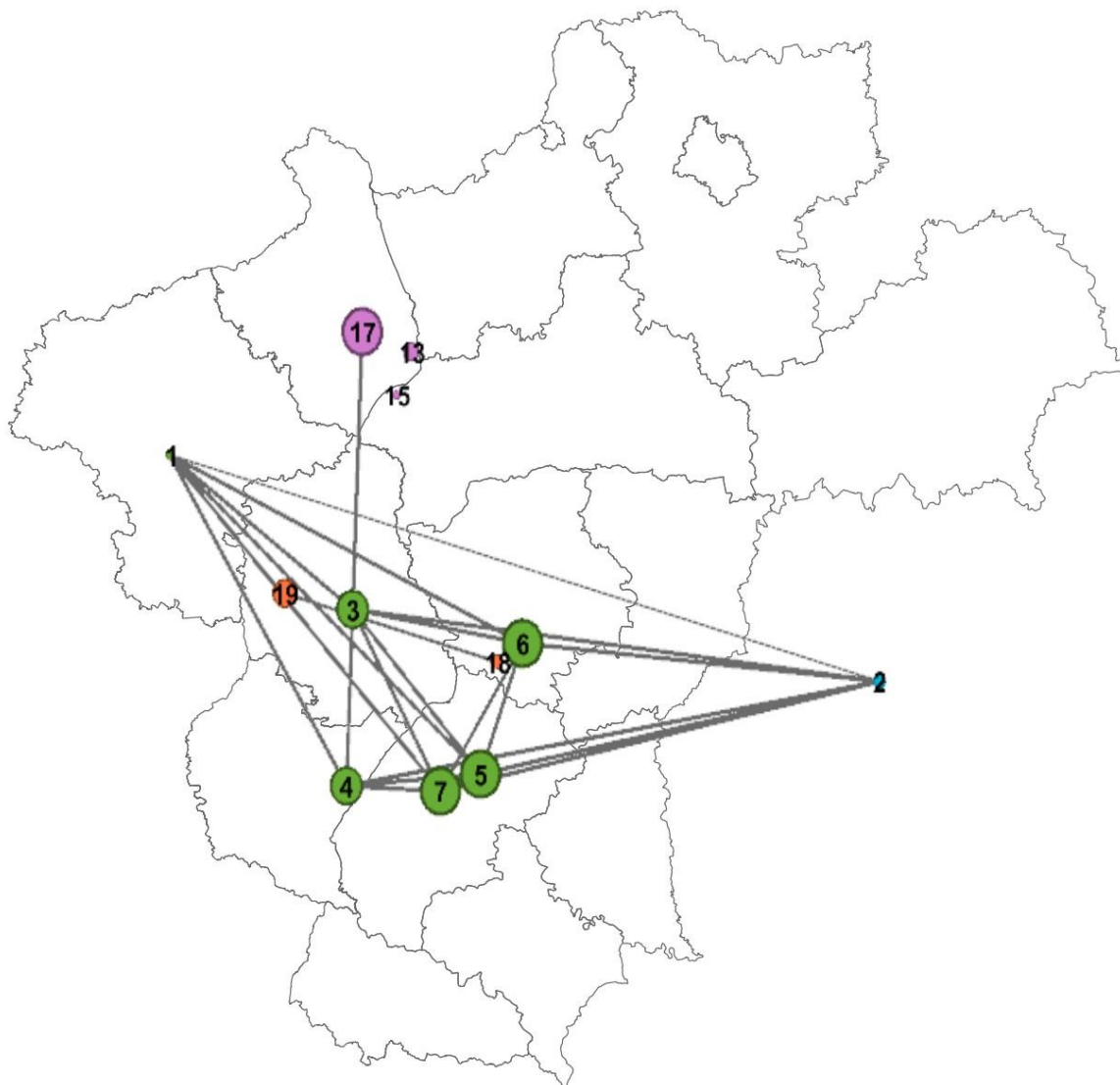
Legenda:

Uczelnie wyższe	państwowe jednostki organizacyjne	organy kontroli państwowej i ochrony prawa
-----------------	-----------------------------------	--

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Aktywność tych podmiotów związana jest ze specyfiką opisywanego priorytetu, jakim są granice. Na kolejnej mapie zaprezentowano tożsame dane po zawieszeniu współpracy z Białorusią.

Mapa 16. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną beneficjentów w CT Granice

Legenda:

Uczelnie wyższe	państwowe jednostki organizacyjne	organy kontroli państwowej i ochrony prawa
-----------------	-----------------------------------	--

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Odnieść należy się przy tym również do wyników badania jakościowego – wywiadów pogłębionych z przedstawicielami instytucji wdrażających wsparcie. Wskazywali oni w trakcie rozmów, że **nie istnieją istotne różnice pomiędzy aktywnością beneficjentów i partnerów a specyficznymi cechami regionów, takimi jak odległość od granicy, PKB regionu czy liczba mieszkańców**. Zawiązywania współpraca wynikała z bieżących lub długofalowych potrzeb podmiotów z obszaru wsparcia. Należy jednak mieć na względzie, co podkreślono w rozdziale 1.5. niniejszej ewaluacji, że istniały obszary, w których współpraca nie następowała. Występowały one zarówno po polskiej, jak i po ukraińskiej stronie obszaru wsparcia.

Co więcej, przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie wsparcia w trakcie wywiadów pogłębionych **nie identyfikowali sytuacji, w których jakiegoś typu beneficjentów zabrakłoby w Programie lub też – obserwowano by jego bierność**. Świadczyć to może o dużym zapotrzebowaniu na wsparcia oraz o dobrym zaprojektowaniu katalogu potencjalnych beneficjentów. Nie obserwuje się ponadto konieczności zmodyfikowania katalogu podmiotów uprawnionych o ubieganie się o dofinansowanie – świadczy o tym odwzorowanie w tym zakresie zapisów z ewaluowanego Programu w nowym programie INTERREG NEXT Polska-Ukraina.

Podsumowanie rozdziału:

Aktywność beneficjentów jest zależna od ich formy prawnej – głównymi wspieranymi podmiotami są wspólnoty samorządowe i ich jednostki organizacyjne. W Ukrainie dodatkowo należy wspomnieć o wysokim poziomie aktywności sektora pozarządowego. Zauważa się ponadto zróżnicowanie jeśli chodzi o wielkość miejscowości, z której pochodzą liderzy oraz partnerzy projektów. W przypadku Ukrainy dominują duże miasta (po. 200 tys. mieszkańców), z których pochodzi blisko 60% beneficjentów (w przypadku Polski z takich obszarów pochodzi niespełna 20% beneficjentów). Zasadne jest zatem podjęcie starań zmierzających do tego, by wsparcie było kierowane raczej do małych, przygranicznych miejscowości, przede wszystkim po stronie ukraińskiej.

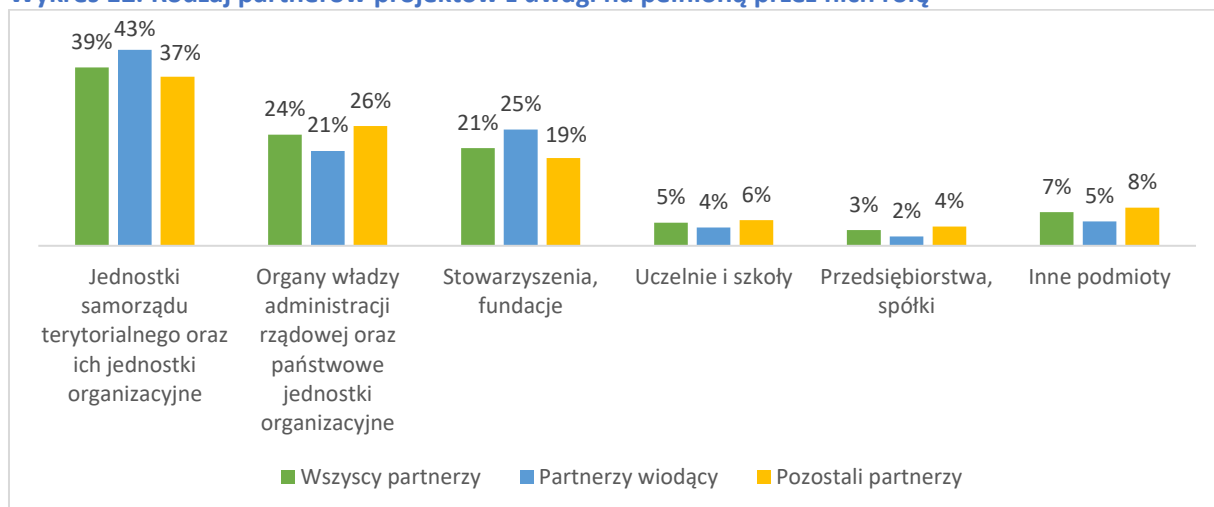
2.3. STRUKTURA PARTNERSTW PROJEKTOWYCH

Pytanie badawcze: Jaka jest struktura partnerstw projektowych? Analiza w oparciu o położenie, odległość pomiędzy partnerami, typ beneficjenta, liczbę partnerów, rodzaj projektu (mikroprojekt/projekt regularny, duży projekt infrastrukturalny), tematykę itp. Czy zaistniały zmiany w stosunku do poprzednich perspektyw finansowych?

W projektach realizowanych w Programie była zróżnicowana liczba partnerów. **Średnia liczba partnerów przypadająca na jeden projekt wyniosła 2,9**. Nieco mniejsza średnia liczba partnerów w projekcie (2,7) przypadła w Celu Tematycznym Dziedzictwo, zbliżona do średniej dla całego Programu przeciętna liczba partnerów została odnotowana w CT Dostępność, a największa liczba dotyczyła Celu Tematycznego SAFETY (3,3) oraz Celu Tematycznego Granice (3,4).

Konsorcja projektowe złożone są z liderów (beneficjanci/partnerzy wiodący) oraz pozostałych partnerów. Partnerami wiodącymi w poszczególnych projektach mogły zostawać różnego rodzaju podmioty (jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne, organy władzy administracji rządowej oraz państwowe jednostki organizacyjne, stowarzyszenia, fundacje i inne organizacje pozarządowe, uczelnie, szkoły, przedsiębiorstwa, spółki). Na potrzeby analizy, zagregowano podmioty do kategorii znajdujących się w poniższej tabeli.

Wykres 12. Rodzaj partnerów projektów z uwagi na pełnioną przez nich rolę

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Wśród ogółu beneficjentów, **największy odsetek stanowią jednostki samorządu terytorialnego oraz ich jednostki organizacyjne (39%)**. Grupa ta jest także silnie reprezentowana w grupie partnerów wiodących – aż 43% wszystkich partnerów wiodących stanowią jednostki samorządu terytorialnego. Kolejną grupą są organy władzy administracji rządowej oraz państwowych jednostek organizacyjnych, którzy stanowią 24% ogółu partnerów. Ta grupa jest nieco silniej reprezentowana w grupie pozostałych partnerów, w której stanowi 26%. Kolejną grupą, która stanowi znaczny odsetek beneficjentów są stowarzyszenia i fundacje, które są stosunkowo silnie reprezentowane wśród partnerów wiodących, stanowiąc ich 25%. Mniej reprezentowanymi grupami są podmioty zaliczające się do kategorii uczelnie i szkoły, a także przedsiębiorstwa, spółki.

Rodzaje partnerów projektów występujących w perspektywie 2014-2020 oraz odsetek ich występowania wśród wszystkich partnerów był zbliżony do ich struktury z wcześniejszej perspektywy finansowej 2007-2013. Także w Programie w poprzedniej perspektywie największy odsetek partnerów stanowiły jednostki samorządu terytorialnego oraz ich jednostki organizacyjne, innymi licznymi grupami partnerów były organy władzy administracji rządowej, a także stowarzyszenia i fundacje.

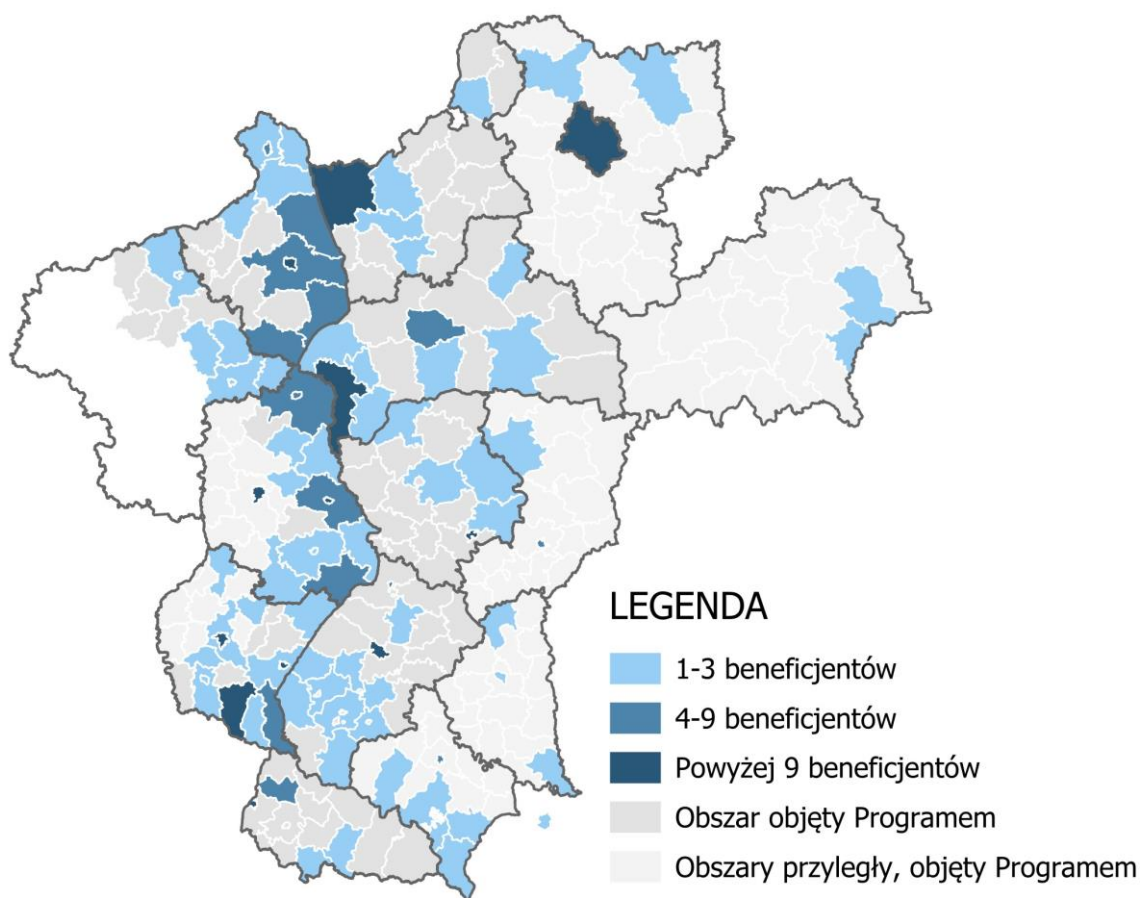
Jak wspomniano w poprzednim rozdziale, największy odsetek partnerów w projektach był z Polski, a najmniejszy z Białorusi. Projekt z największą liczbą partnerów (11) realizowany był przez różnego rodzaju partnerów (wspólnoty samorządowe, fundacje, szkoły, organy władzy rządowej). Analizując skład partnerstw w największych projektach (6 partnerów i więcej) stwierdzić można, że nie występują w nich zależności dot. krajów pochodzenia partnerów czy samych liderów projektów, duża liczba partnerów wynika ze specyfiki konkretnych projektów. Również struktura partnerstw w projektach realizowanych przez jedynie dwóch partnerów (partner wiodący oraz jeden partner) jest bardzo zbliżona do pozostałych; w nich także największy odsetek stanowią jednostki samorządu terytorialnego.

Powyższe informacje świadczą o szczególnej roli samorządów i ich jednostek w angażowaniu się w realizację projektów w Programie.

Kategorie beneficjentów, jakie przewidziano w Programie wydają się być wystarczające, żaden z beneficjentów Programu w badaniu ilościowym nie stwierdził, że chciałby podjąć współpracę z jakimś podmiotem, ale nie mógł tego zrobić¹⁶.

Partnerstwa zawiązywane w celu realizacji dużych projektów infrastrukturalnych składały się w głównej mierze z jednostek samorządu i administracji rządowej. Większa część dużych projektów infrastrukturalnych dotyczyła inwestycji drogowych lub związanych z modernizacją drogowych lub kolejowych przejść granicznych, stąd partnerami projektowymi były samorządowe oraz państwowe jednostki odpowiedzialne za infrastrukturę drogową i przejść granicznych (np. zarządy dróg, administracja regionalna). W mniejszych projektach rodzaj partnerów był zróżnicowany, mniejsze projekty często realizowały także stowarzyszenia i fundacje.

Mapa 17. Liczba beneficjentów według lokalizacji siedzib

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy partnerów projektów.

Rozmieszczenie beneficjentów projektów na obszarze wsparcia charakteryzuje się nieco większym ich udziałem wzdłuż polskiej granicy, szczególnie wśród polskich partnerów. Największe skupiska beneficjentów występują po stronie polskiej – w powiatach białostockim, sokólskim, sejneńskim, siemiatyckim (woj. podlaskie), białskim, tomaszowskim, chełmskim (woj. lubelskie), sanockim oraz

¹⁶ Na podstawie badania ilościowego z beneficjentami Programu Polska-Białoruś- Ukraina 2014-2020 (n=84). Pytanie: „Czy istniały podmioty, z którymi chcieli Państwo nawiązać współpracę na potrzeby realizacji projektu, ale nie było to możliwe?”. Wszystkie odpowiedzi brzmiały „nie”.

rzeszowskim (woj. podkarpackie), zaś po stronie ukraińskiej dominują podmioty z rejonu użhorodzkiego (obwód zakarpacki).

Po polskiej stronie obszaru wsparcia nie ma powiatu graniczącego z Białorusią lub Ukrainą, w którym nie byłoby przynajmniej jednego partnera projektu. Zauważyć można brak prawidłowości w rozmieszczeniu beneficjentów jeśli chodzi o obszar Ukrainy oraz Białorusi. W Ukrainie, było stosunkowo wiele jednostek samorządu, w których siedzibę miało niewielu (1-3) beneficjentów Programu, w Polsce, powiaty w których beneficjentów było 4 lub więcej występowały częściej.

Po stronie polskiej, to wiadomo też, im bliżej do granicy, tym większe zainteresowanie tym, bo rzeczywiście, tereny przygraniczne, tam się myśli o partnerze, tam się jest świadomym tego, że po drugiej stronie jest inny kraj i możliwości współpracy z tym krajem.

Źródło: indywidualny wywiad pogłębiony.

Bliskość geograficzna partnerów nie była najczęściej wskazywanym uzasadnieniem wyboru partnerów. Beneficjenci uczestniczący w badaniu ilościowym stwierdzali, że znajomość partnera, doświadczenie udanej współpracy lub zaproszenie do współpracy były częstszymi powodami. Bliskość geograficzną wskazało nieco ponad 27% beneficjentów¹⁷.

Występuje zróżnicowanie w odległościach jakie dzielą partnerów projektów od granic i od liderów projektów – w przypadku projektów realizowanych przez stronę polską i białoruską - średnia odległość każdego z partnerów do granicy kraju wyniosła 82,3 km, a odległość pomiędzy siedzibami lidera i partnerów wynosiła średnio 114,1 km. Inne wartości występują w przypadku partnerów z Polski i Ukrainy, średnia odległość partnerów do granicy to 109,3 km (o 27 km więcej niż w przypadku polskich i białoruskich partnerów), średnia odległość pomiędzy partnerami, a liderem wyniosła 143,1 km (29 km więcej niż w przypadku polskich i białoruskich partnerów).

Podsumowanie rozdziału:

Partnerstwa projektowe charakteryzowały się zróżnicowaną liczebnością partnerów, wynoszącą średnio dla całego Programu 2,9. Największą średnią liczebność partnerstw odnotowano w Celu Tematycznym Granice, wyniosła ona 3,4 partnerów na projekt. Wśród rodzaju partnerów wyróżniały się trzy grupy: jednostki samorządu terytorialnego oraz ich jednostki organizacyjne; organy władzy administracji rządowej oraz państwowe jednostki organizacyjne; stowarzyszenia i fundacje. Z tych trzech grup pierwsza z nich dominowała liczebnością w ogóle partnerów oraz jeszcze wyraźniej wśród partnerów wiodących. Po polskiej stronie obszaru wsparcia widać większą intensywność występowania beneficjentów w powiatach w pobliżu granicy z Białorusią oraz Ukrainą, z kolei w krajach tych bliskość granicy polskiej wydaje się mieć mniejsze znaczenie i beneficjenci są rozmieszczeni dość przypadkowo.

¹⁷ Na podstawie badania ilościowego z beneficjentami projektów Programu Polska- Białoruś- Ukraina 2014-2020, n=84.

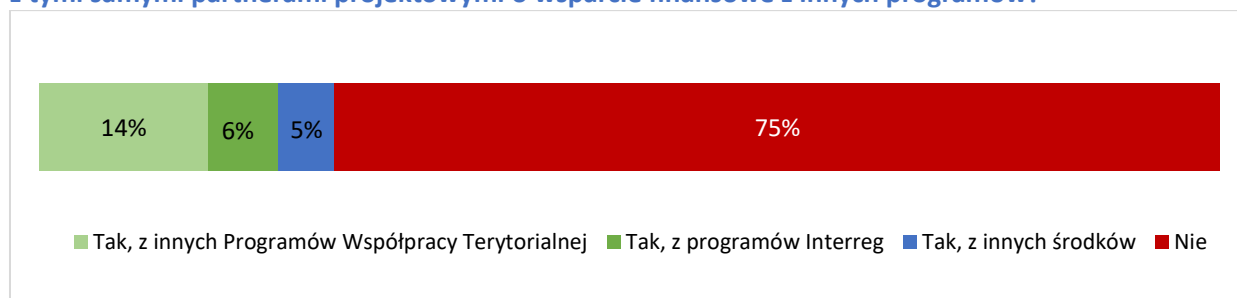
2.4. JAKOŚĆ NAWIĄZANEJ WSPÓŁPRACY

Pytanie badawcze: Jaka jest/była intensywność i jakość współpracy między partnerami? Jak wygląda/ła komunikacja między partnerem wiodącym a partnerami projektu? Jakie są różnice po zawieszeniu współpracy z Białorusią? Czy partnerstwa projektowe zostały utworzone dla potrzeb Programu, czy istniały wcześniej? Czy partnerzy aplikowali wcześniej o środki UE (z programów współpracy EWT, INTERREG, PHARE itp.)? Jak pozyskanie środków w ramach wcześniej istniejących partnerstw przełożyło się na kontynuowanie współpracy? Jakie projekty stanowiły kontynuację lub rozszerzenie wcześniejszej współpracy projektowej? Czy występuje korelacja, o jakiej wartości, pomiędzy otrzymaniem środków we wcześniejszych projektach a realizowanymi w perspektywie 2014-2020?

Analiza baz beneficjentów i partnerów projektów, którzy otrzymali wsparcie obecnie oraz w ramach poprzednich perspektyw finansowych nie pozwala na stwierdzenie występowania komplementarności pomiędzy projektami realizowanymi przez tych samych beneficjentów. Należy jednak mieć na uwadze, że analiza opierająca się jedynie na danych zastanych stanowi podejście jednowymiarowe oraz niepełne, dlatego w ramach odpowiedzi na pytania badawcze związane z zależnościami pomiędzy obecną a wcześniejszą i późniejszą realizacją projektów realizowanych przez te same podmioty oraz rolę współpracy w realizacji projektów posłużono się również badaniami pierwotnymi. W tym kontekście do głównych źródeł wiedzy zaliczyć należy badanie ilościowe z beneficjentami i partnerami projektów.

Beneficjenci i partnerzy projektów po stronie polskiej deklarowali, że przed realizacją projektu raczej nie ubiegali się z tymi samymi partnerami o wsparcie w innych programach. Zadeklarował to jedynie co czwarty podmiot. Ponadto, mimo ubiegania się w przeszłości o inne wsparcie jedynie 2 ubiegające się podmioty zdobyły dofinansowanie, realizując po jednym projekcie dot. dziedzictwa kulturowego oraz wzmocnienia zdolności administracyjnych instytucji publicznych. Żaden z badanych podmiotów nie wskazał, by w przeszłości korzystał z funduszy PHARE

Wykres 13. Odpowiedź beneficjentów na pytanie: Czy przed realizacją projektu aplikowali Państwo z tymi samymi partnerami projektowymi o wsparcie finansowe z innych programów?

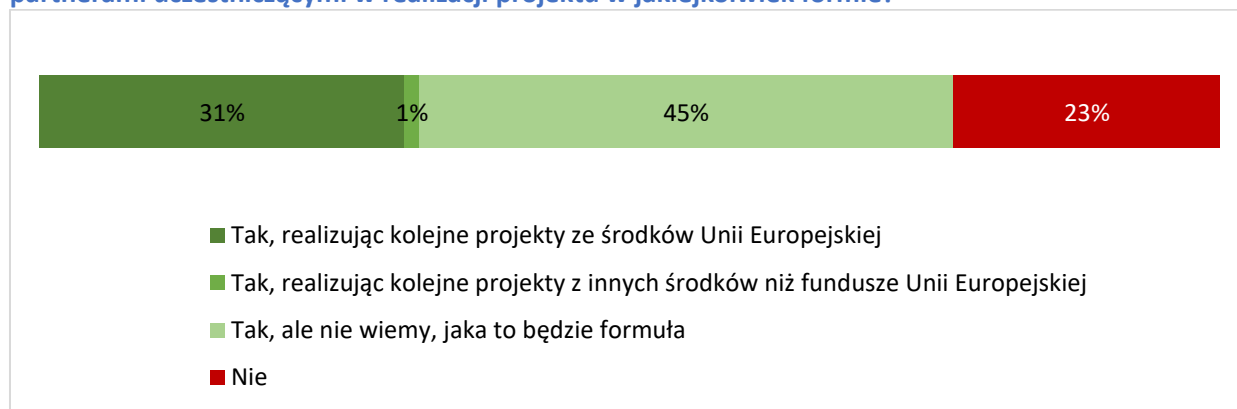

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84). W przypadku odpowiedzi „z innych środków” wskazywano przede wszystkim na fundusze pochodzące z organizacji pozarządowych.

Jednocześnie więcej niż co piąty beneficjent oraz partner nie planuje współpracy z partnerami, z którymi dotychczas współpracowano. Głównym powodem jest zawieszenie współpracy z Białorusią, co taką współpracę czyni niemożliwą, jeśli dotychczasowym partnerem był podmiot z Białorusi. W nielicznych przypadkach wskazywano, że decyzja o niekontynuowaniu współpracy podyktowana jest tym, że współpraca w ramach projektu nie była zadowalająca. Deklaracja ta nie jest równoznaczna z

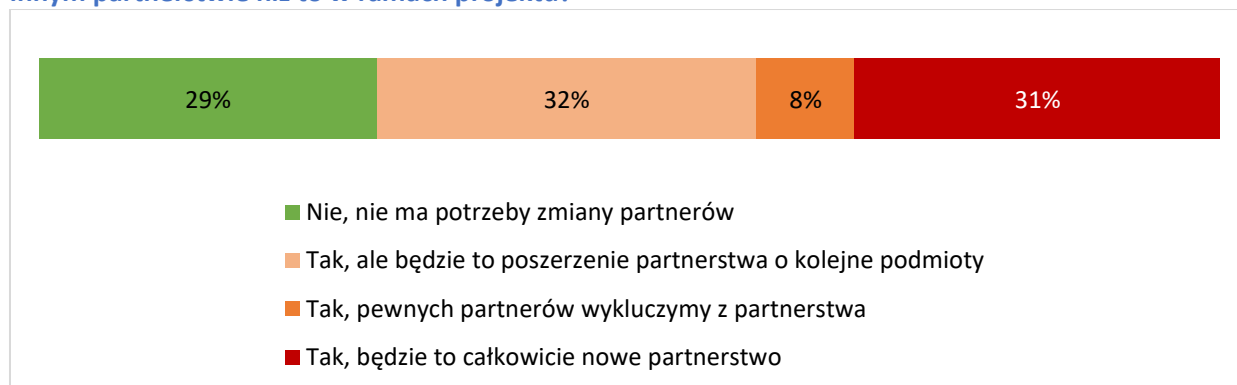
tym, że dany podmiot nie chce w ogóle realizować przedsięwzięć w partnerstwie, o czym świadczą wyniki przedstawione na wykresie Wykres 30. Odpowiedzi ankietowanych polskich beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „Czy planują Państwo realizację projektu w ramach któregośkolwiek Programu Współpracy Terytorialnej, który jest realizowany w perspektywie finansowej 2021-2027? Wszyscy partnerzy planują bowiem kontynuację aktywności projektowej, przy czym w niektórych przypadkach partnerstwo to będzie częściowo, a w niektórych całkowicie nowe.

Wykres 14. Odpowiedź beneficjentów na pytanie: Czy planują Państwo kontynuować współpracę z partnerami uczestniczącymi w realizacji projektu w jakiejkolwiek formie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84).

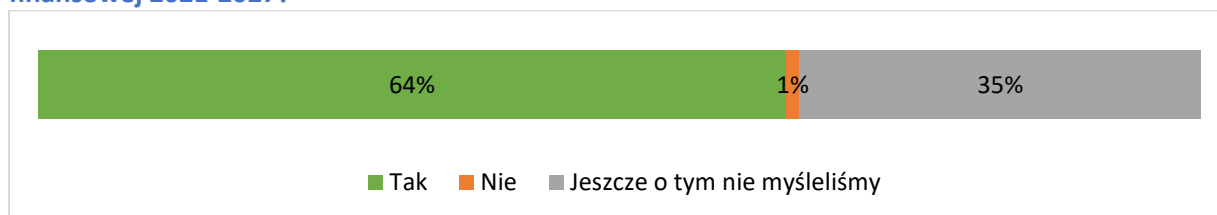
Wykres 15. Odpowiedź beneficjentów na pytanie: Czy planują Państwo realizację projektów w innym partnerstwie niż to w ramach projektu?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84).

Ponadto, większość spośród planowanych inicjatyw zgodnie z planami respondentów ma być sfinansowana ze środków UE. Jedynie niewielki odsetek planuje wykorzystanie innych środków (pochodzących z organizacji pozarządowych), zaś co trzeci respondent jeszcze o tym nie myślał.

Wykres 16. Odpowiedź beneficjentów na pytanie: Czy planują Państwo realizację projektu w ramach któregośkolwiek Programu Współpracy Terytorialnej, który jest realizowany w perspektywie finansowej 2021-2027?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84).

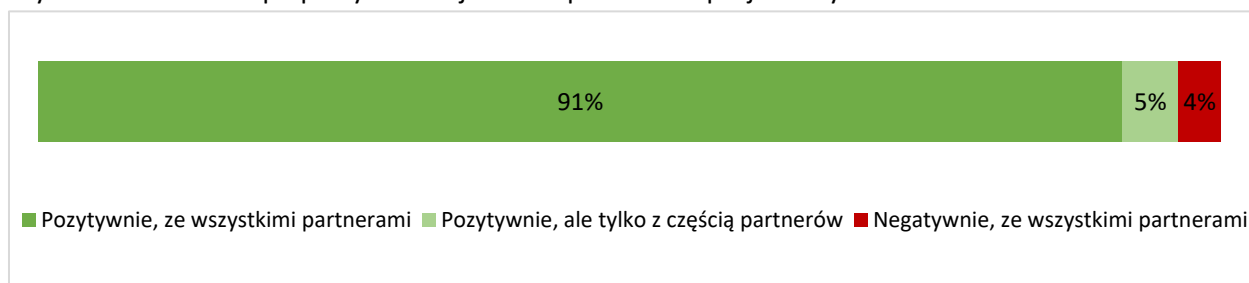
W tym miejscu przywołać należy wyniki metody delfickiej, ukazujące ocenę ekspercką tego, jaki wpływ wcześniejsza współpraca wywiera na kontynuację wspólnych działań. Eksperti uczestniczący w tej metodzie wskazali na następujące kwestie, które oddziałują na ten element:

1. **Współpraca pozwala na zbudowanie wzajemnego zaufania pomiędzy stronami**, poznanie się oraz przewyciężenie barier, a co za tym idzie – podmioty znające się chętniej współpracują.
2. **Realizacja wcześniejszych projektów transgranicznych pozwala na lepsze zrozumienie specyfiki tych projektów**, unikanie błędów we współpracy, dialog pomiędzy stronami.
3. **Posiadanie partnera często prowadzi do poszerzania sieci znajomości o kolejne podmioty, co sprzyja nie tylko kontynuacji współpracy, ale również poszerzeniu jej na nowe podmioty**, które stanowią najcenniejszy zasób pozwalający na realizację projektów transgranicznych.
4. **Wcześniejsza współpraca pozwala na tworzenie się efektów długofalowych**, ale także na ujawnianie nowych potrzeb i znajdowanie kolejnych pól współpracy, co w sposób naturalny generuje dalsze projekty.

Z tych względów należy uznać, że nawiązanie znajomości i partnerstwa już w ramach wcześniejszych projektów stanowi kluczowy czynnik decydujący o powodzeniu współpracy.

W dalszej części badania ilościowego beneficjenci i partnerzy projektów zostali poproszeni o ocenę współpracy ze swoimi partnerami. Znacząca większość z nich – ponad 90% - oceniła współpracę ze wszystkimi pozytywnie. 5% podmiotów oceniło ją pozytywnie, ale jedynie z częścią respondentów, zaś ok. 4% badanych – całkowicie negatywnie.

Wykres 17. Ocena współpracy beneficjentów z partnerami projektowymi

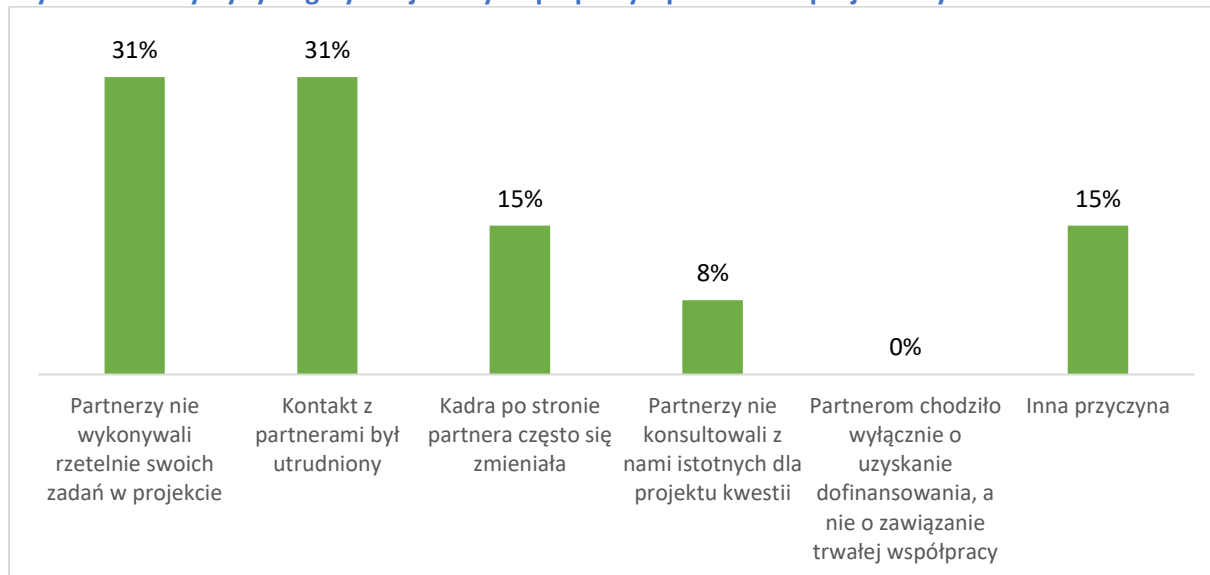

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84).

Negatywne oceny współpracy wynikały przede wszystkim z utrudnionego kontaktu z partnerem oraz braku wykonywania przez partnerów ich obowiązków w projekcie w sposób rzetelny. Były to dwie najczęstsze przyczyny negatywnych ocen, gromadzące po 31% wskazań. Dalszy przyczyny

negatywnych wskazań dotyczyły częstych zmian kadry u partnera projektów, co utrudniało sprawną realizację projektów oraz uprzedzenia i niechęć do współpracy po wybuchu wojny w Ukrainie (wskazania w ramach opcji „inna przyczyna”). W niewielkim stopniu wskazywano na to, że partnerzy nie konsultowali istotnych decyzji w projekcie, przez co niektóre podmioty realizujące projekt mogły czuć się wykluczone z partycypacji w przedsięwzięciu.

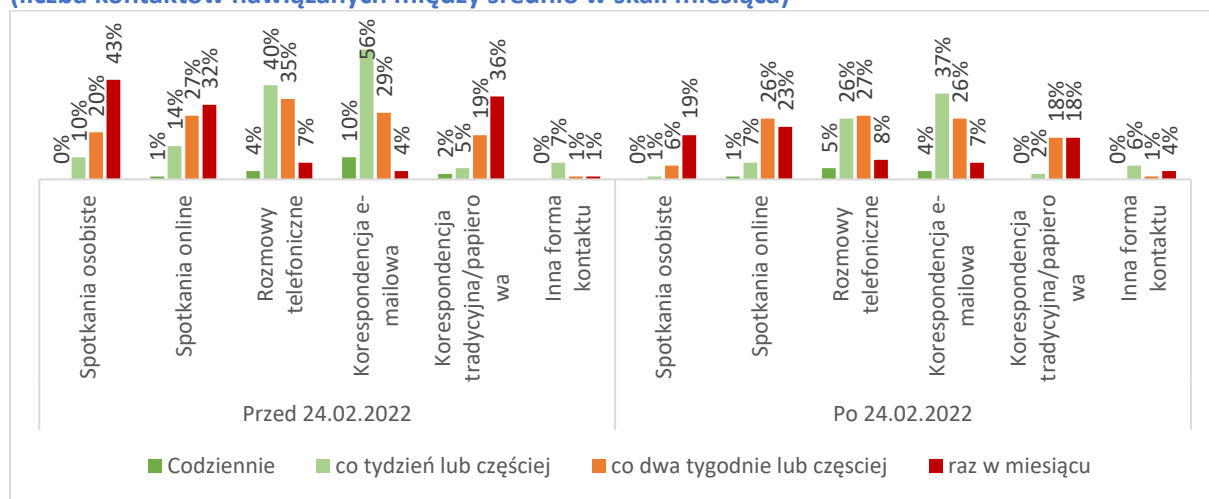
Wykres 18. Przyczyny negatywnej oceny współpracy z partnerami projektowymi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84).

W ramach niniejszej części raportu analizie została także poddana intensywność współpracy pomiędzy partnerami. Zauważalne jest, że po wybuchu wojny w Ukrainie spadła intensywność kontaktów. Po części zmianę tę można wytłumaczyć utratą części partnerów – tych z Białorusi (mniejsza liczba partnerów spowodować mogła np. konieczność mniejszej liczby spotkań konsultacyjnych). Należy jednak pamiętać, że podmioty z Białorusi stanowiły niewielki odsetek tych, które były zaangażowane w realizację projektów. Ponadto, spadek intensywności kontaktów zmianą sytuacji geopolitycznej w Ukrainie można tłumaczyć w przypadku spotkań osobistych (związane może to być z kwestiami bezpieczeństwa, brakiem przestrzeni do podróży oraz do spotkań w miejscach realizacji projektów po stronie ukraińskiej itp.). Nie tłumaczy natomiast zmniejszenia częstotliwości spotkań online, rozmów telefonicznych czy korespondencji e-mailowej.

Wykres 19. Częstotliwość kontaktu z partnerem projektowym przed i po wybuchu wojny w Ukrainie (liczba kontaktów nawiązanych między średnio w skali miesiąca)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84).

Należy jednak pamiętać, że na intensywność kontaktu wpływał szereg zdarzeń, które nastąpiły w okresie wdrażania Programu. W 2020 roku doszło do pandemii COVID-19, wiążącej się z szeregiem obostrzeń w podróżach i ograniczeń w kontaktach międzyludzkich. Po stronie polskiej ostatnie ograniczenia zostały zniesione w 2023 roku. Był to okres, kiedy współpraca z Białorusią była zawieszona. Wszystko to spowodowało, że niektóre formy kontaktu były niemożliwe do uwzględnienia.

Okres pandemii prawie trzyletni wydarzył się przed wybuchem wojny na Ukrainie i przed momentem ogłoszenia, że te programy są z udziałem Rosji i Białorusi zawieszono. Na pewno miał wpływ na sposób komunikowania się partnerów i opóźnił realizację pewnych zamierzeń, które były planowane i owskaznikowane w ramach wniosków aplikacyjnych składanych pierwotnie przez liderów projektów i z udziałem oczywiście partnerów.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Przedstawiciele instytucji wdrażających wsparcie wskazywali, że o formie podejmowanego kontaktu w trakcie pandemii decydowały względy praktyczne – wizyta bezpośrednia w Ukrainie i Białorusi wiązała się z tym, że po powrocie należało odbyć kwarantannę. Spotkania bezpośrednie były też trudniejsze do organizacji z uwagi na to, że w grupie mogły znajdować się zarówno osoby zaszczepione, jak i niezaszczepione, do których odnosił się różny reżim sanitarny. Dlatego też w miejsce wizyt bezpośrednich postawiono na spotkania zdalne – nawet, gdy wizyty bezpośrednie były już – z pewnymi ograniczeniami – możliwe.

Tak, powrót z Ukrainy często wiązał się z np. z przebywaniem na kwarantannie. Na Białorusi z tego co wiem też. To były podobne zasady wtedy, zwłaszcza w przypadku osób np. niezaszczepionych, to była wtedy kwarantanna, obowiązywała. No były pewne utrudnienia. No i może szczepienia już umożliwiły jakby swobodniejsze przemieszczanie się i podróżowanie, ale trudno było organizować jakieś wspólne spotkania, bo zawsze w grupie osób mogły znaleźć się

osoby, które były jakimiś nosicielami wirusa. Ktoś zaszczepiony, ktoś niezaszczepiony, do jednych mogła się odnosić kwarantanna, do innych nie, więc trudniej było zorganizować takie spotkania grupowe. Myślę, że to też byłoby problematyczne.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

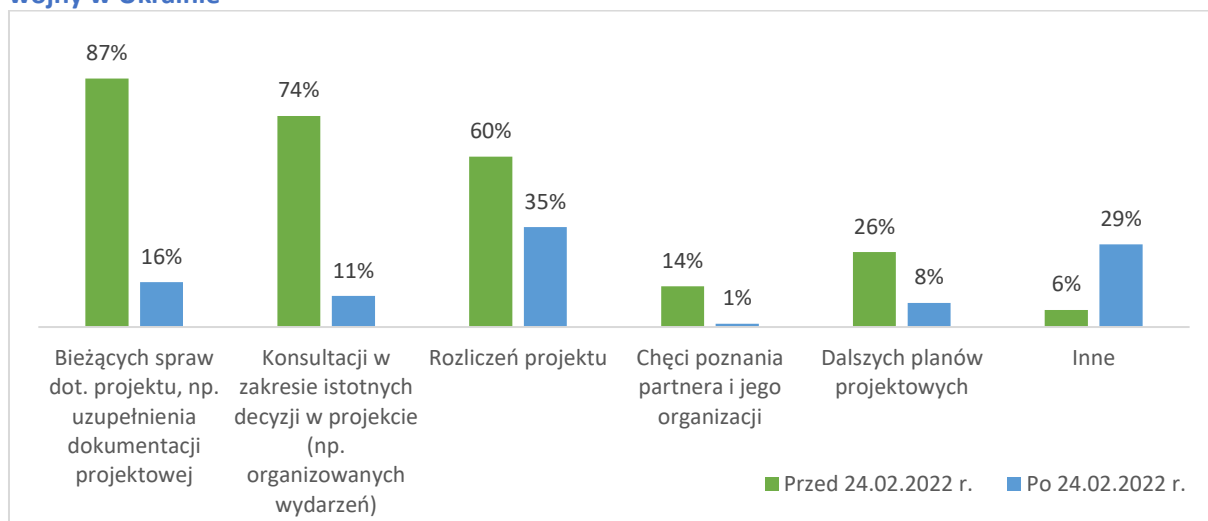
Wybuch pandemii nie był jednak jedynym istotnym problemem, który oddziaływał na obszar wsparcia. Jak zauważano w ramach wywiadów pogłębionych z przedstawicielami instytucji wdrażających interwencję, docierały do nich wywiady, że beneficjenci rozważali powrót do działań stacjonarnych i bezpośrednich spotkań z partnerami w momencie, gdy zmniejszyła się skala zakażeń na COVID-19. To jednak dalsze zmiany w rzeczywistości na pograniczu (wybuch wojny w Ukrainie, zawieszenie współpracy z Białorusią) zdecydowały o tym, że spotkania zdalne oraz komunikacja zapośredniczona na stałe weszły do standardów współpracy między partnerami.

Być może po okresie pandemii można byłoby wrócić do jeszcze do tych wzajemnych wizyt, wspólnej organizacji przedsięwzięć jakichś, które takich tych miękkiich działań w projektach, gdzie ludzie spotykali się ze sobą i robili coś wspólnie, być może byłoby to jeszcze możliwe. Tak, to był jeszcze czas kiedy kończyła się realizacja tych projektów.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

By ustalić jednak potencjalne przyczyny tego, dlaczego nastąpił spadek intensywności kontaktu po wybuchu wojny w Ukrainie 24.02.2022 r., beneficjentów i partnerów zapytano o to, czego dotyczyła ta współpraca przed i po wybuchu konfliktu w Ukrainie. Wyniki badania wskazują, że po wybuchu konfliktu znacząco spadła liczba kontaktów mających na celu załatwianie bieżących spraw dot. projektu oraz konsultacji w zakresie podejmowania istotnych decyzji w projekcie. Przed wybuchem konfliktu kwestie te stanowiły główny powód kontaktu. Po wybuchu konfliktu ich znaczenie stało się incydentalne. Wysoka, choć i tak notująca spadek o niemal połowę, była kwestia dot. rozliczeń projektów. Spadło także znaczenie spraw dot. chęci poznania partnera oraz dalszych planów projektowych. Wzrosła natomiast istotność kontaktów dot. innych kwestii. Respondenci wskazywali m.in. na kontakt w celu zapewnienia ukraińskim partnerom pomocy w związku z toczącym się konfliktem. Była to zarówno pomoc humanitarna, jak i sprzętowa. O ile spadek kontaktów dotyczących poznania partnera oraz dalszych planów projektowych może wydawać się niepokojąca, o tyle wskazywanie przez beneficjentów i partnerów, iż współpraca została zachowana i dotyczyła pomocy humanitarnej oraz sprzętowej dla ogarniętej wojną Ukrainy pozwala wskazać, że wybuch konfliktu nie spowodował zaniknięcia więzi pomiędzy partnerami, a jedynie przesunięcie akcentu we wzajemnej współpracy na aspekty bardziej doraźne niż dalsza współpraca projektowa.

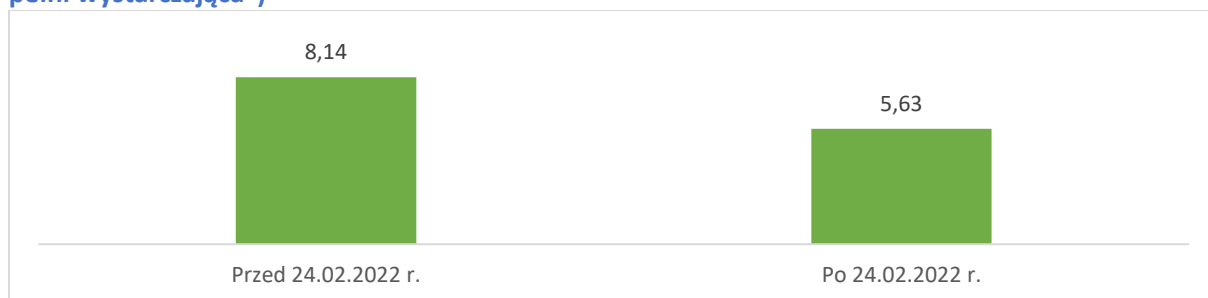
Wykres 20. Tematyka podejmowanych z partnerami projektowymi kontaktów przed i po wybuchu wojny w Ukrainie

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84).

Idąc dalej, beneficjentów i partnerów zapytano o to, czy liczba spotkań była w ich odczuciu wystarczająca. W tym względzie zauważalny jest pewien niedosyt, bowiem o ile przed wybuchem konfliktu wykazywano relatywnie duży stopień zadowolenia (średnia ocena 8,14 w skali 1-10), o tyle po wybuchu konfliktu stopień ten jest raczej przeciętny (średnia ocena 5,63 w skali 1-10).

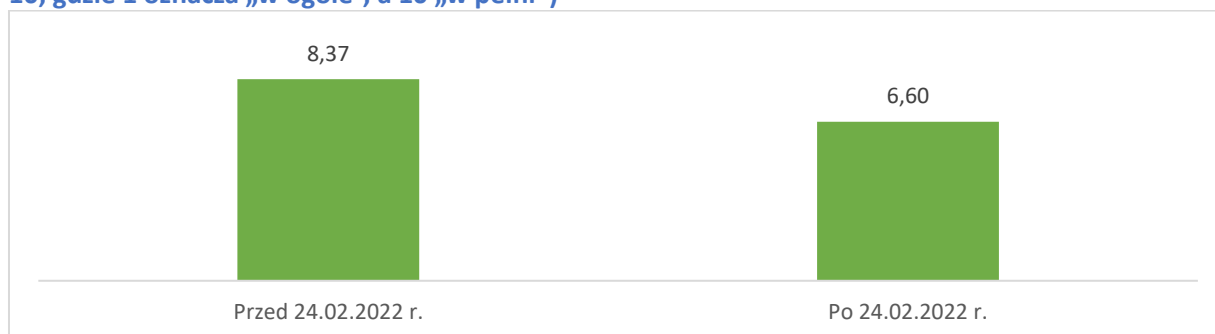
Wykres 21. Ocena wystarczalności współpracy do prawidłowej realizacji projektu przed i po wybuchu wojny w Ukrainie (ocena w skali 1-10, gdzie 1 oznacza „w ogóle niewystarczająca”, a 10 „w pełni wystarczająca”)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84).

Mimo, iż intensywność współpracy spadła bardzo mocno, zadowolenie ze współpracy nie spadło aż tak istotnie. Średnia ocena przed wybuchem konfliktu w Ukrainie wyniosła 8,37, zaś po wybuchu konfliktu – 6,60. Spadek zadowolenia ze współpracy jest zatem mniejszy niż spadek samej intensywności współpracy.

Wykres 22. Średni stopień zadowolenia ze współpracy projektowej z partnerami (ocena w skali 1-10, gdzie 1 oznacza „w ogóle”, a 10 „w pełni”)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84).

Podsumowanie rozdziału:

Jak wynika z przeprowadzonych badań ilościowych, jedynie niewielka część podmiotów przed realizacją projektu z ewaluowanego Programu uczestniczyła w innych projektach. Ponadto, współpraca co do zasady jest oceniana pozytywnie, przypadki negatywnych ocen były incydentalne. Beneficjenci planują ponadto kontynuację współpracy.

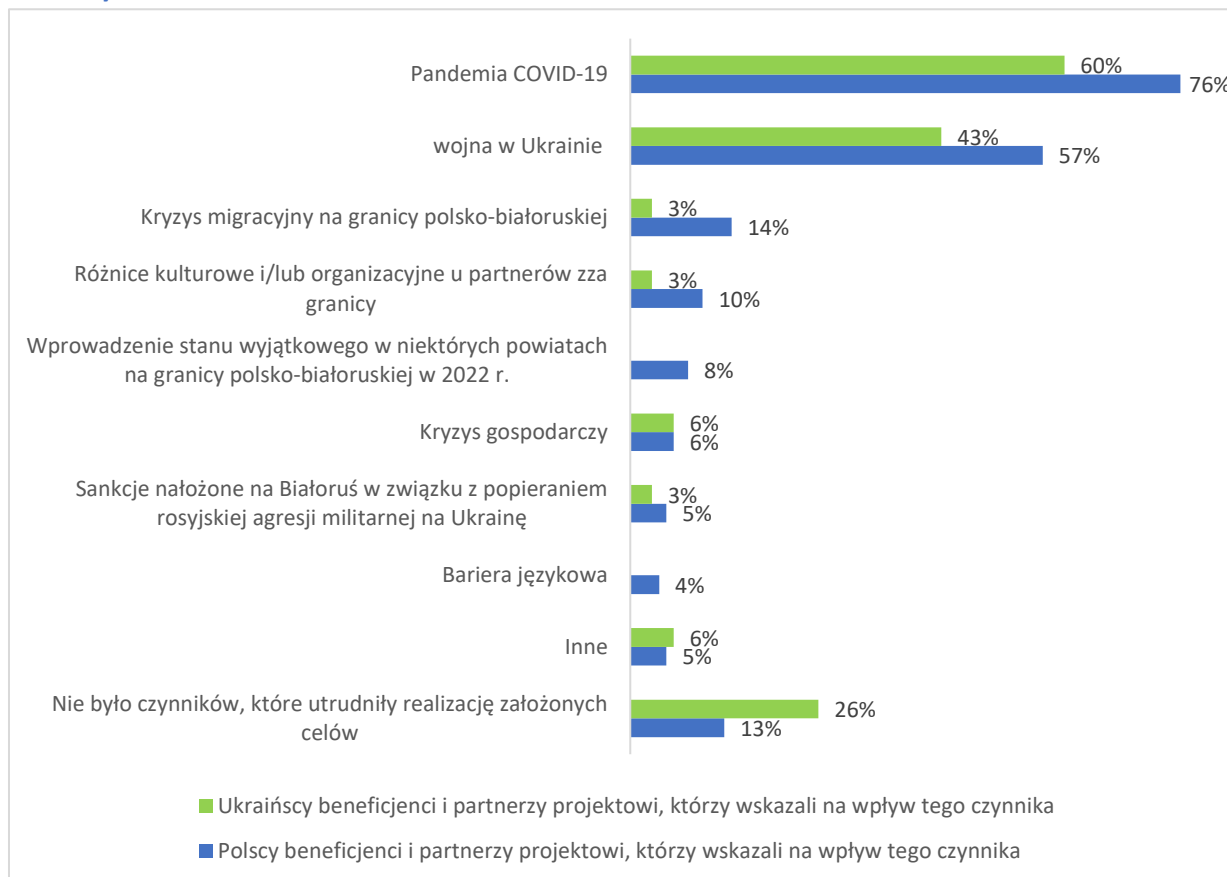
Odnosząc się do intensywności współpracy należy wskazać, że po wybuchu wojny w Ukrainie spadła liczba spotkań, a co za tym idzie – ocena zadowolenia ze spotkań pod kątem ich wystarczalności do potrzeb. Niemniej, współpraca w dalszym ciągu była kontynuowana, co pozytywnie rokuje na przyszłość o zawiązanym partnerstwie i jego jakości.

2.5. WPŁYW ZDARZEŃ KRYZYSOWYCH NA REALIZACJĘ PROJEKTÓW

Pytanie badawcze: W jakim stopniu pandemia COVID-19 i rosyjska agresja militarna, wspierana przez Białoruś, wpłynęły na realizację projektów (z rozróżnieniem na projekty regularne i LIP oraz mikroprojekty)? Czy mimo utraty powiązań z partnerami z Białorusi udało się wykonać założenia projektów po polskiej stronie?

Na realizację projektów finansowanych z Programu Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 miały wpływ różnorodne zdarzenia kryzysowe. W ramach badania ilościowego polscy i ukraińscy beneficjenci zostali zapytani o to jakie czynniki zewnętrzne utrudniły im osiągnięcie założonych celów projektowych. Uzyskane odpowiedzi pozwoliły określić to jakie czynniki, zdaniem respondentów, wpływały na realizowane przez beneficjentów projekty w największym, a które w najmniejszym stopniu.

Wykres 23. Czynniki, które zdaniem polskich i ukraińskich beneficjentów utrudniły osiągnięcie założonych celów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi (n=84) oraz z ukraińskimi (n=35) beneficjentami i partnerami projektów.

Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że w najmniejszym stopniu na osiągnięcie założonych przez beneficjentów celów zarówno po stronie polskiej, jak i ukraińskiej wpłynęła bariera językowa – na ten czynnik wskazało jedynie 4% beneficjentów po stronie polskiej. Z przeprowadzonych na potrzeby studiów przypadków wywiadów z polskimi beneficjentami projektów wynika, że gdy obserwowano wystąpienie bariery językowej, czynnik ten był skutecznie niwelowany m.in. przez dostosowywanie formy i sposobu komunikacji pomiędzy partnerami (np. większa część komunikacji odbywała się online, głównie drogą e-mailową). Ukraińscy beneficjenci nie zauważyli znaczącego wpływu występujących różnic kulturowych pomiędzy partnerami na realizowane przez nich projekty. Czynnik ten częściej był identyfikowany przez beneficjentów po stronie polskiej: na jego wpływ wskazało 10% polskich respondentów.

Zarówno po stronie polskiej, jak i ukraińskiej jedynie 6% respondentów wskazało na wpływ kryzysu gospodarczego na osiągnięcie założonych przez nich celów. Wynikać to może z faktu, iż część projektów w chwili pojawienia się pierwszych symptomów kryzysu oraz wzrostu cen zakończyła już realizację projektu. Co jednak istotne, w ramach badań jakościowych – wywiadów z beneficjentami prowadzonych w ramach studiów przypadków – respondenci wskazywali na to, że ten czynnik stwarzał trudności w realizacji ich projektów. W szczególności utrudniał on realizację działań infrastrukturalnych po założonych na etapie przygotowania projektu kosztach. **Miasto Ostrołęka**, realizujące jeden z projektów regularnych, w wyniku inflacji musiało zwiększyć koszty przeznaczone

na planowane działania infrastrukturalne, jednakże finalnie dzięki temu udało się zrealizować wszelkie zaplanowane działania budowlane. Beneficjent posiadał zasoby kadrowe z odpowiednim doświadczeniem w realizacji projektów finansowanych z programów unijnych, dzięki czemu był w stanie wygenerować oszczędności w działaniach, które w praktyce okazały się być o wiele mniej kosztochłonne niż szacowano to na etapie składania wniosku o dofinansowanie i dokonać w budżecie projektowym przesunięć, które pozwoliły zapewnić finansowanie przedsięwzięć bardziej kosztochłonnych niż przewidywano. Beneficjenci wskazywali także, że w przypadku wystąpienia problemów ze zrealizowaniem jakichkolwiek działań, ze względu na szybko rosnące ceny, pomagały im także „uwalniające się” środki finansowe, związane z wykluczeniem białoruskich partnerów z Programu. Środki te mogły zostać zagospodarowane na poszerzenie budżetów projektowych dotychczasowych beneficjentów. Zatem można wysnuć wniosek, że czynnik ten utrudniał realizację niektórych projektów, jednakże nie wpływał on w znaczącym stopniu na osiągnięcie przez beneficjentów założonych celów, ponieważ możliwe było m.in. poszerzanie budżetów projektowych. Dodatkowo niektórzy partnerzy posiadali doświadczenie w realizacji projektów finansowanych ze środków unijnych, dzięki któremu odpowiednio zarządzali kosztami projektowymi.

Respondenci badania ilościowego nie identyfikowali także znaczących problemów związanych z kryzysem migracyjnym na granicy polsko-białoruskiej. Istotny wpływ kryzysu migracyjnego na granicy polsko-białoruskiej na realizowane inwestycje wskazało 14% polskich beneficjentów. Natomiast na związany z tym kryzysem wpływ wprowadzenia stanu wyjątkowego w niektórych powiatach na granicy polsko-białoruskiej wskazało jedynie 8% polskich beneficjentów.

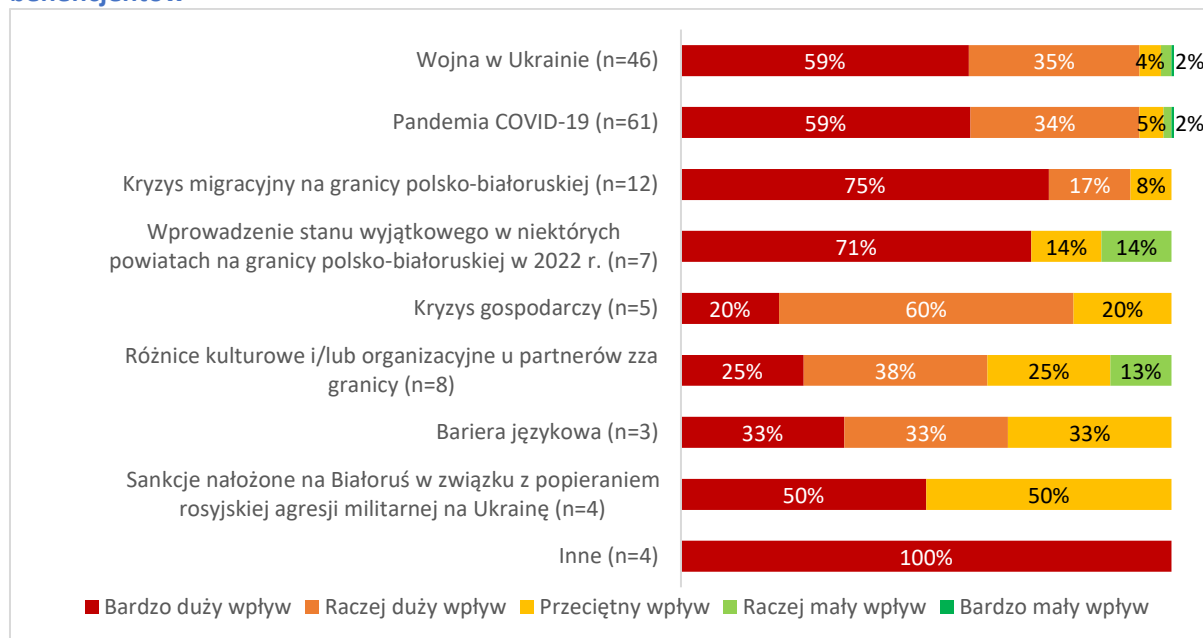
Beneficjenci, zarówno po stronie polskiej, jak i ukraińskiej, wskazywali także na wpływ innych czynników na osiągnięcie przez nich założonych celów. Polscy beneficjenci wymieniali czynniki takie, jak zmiana struktury organizacyjnej u partnera projektowego, sytuacja polityczna panująca w Białorusi, brak zrozumienia specyfiki projektu przez partnera. Natomiast ukraińscy respondenci wskazywali na różnice między ustawodawstwem ukraińskim a europejskim oraz na zmiany w Ukrainie dotyczące decentralizacji władzy, przez które zlikwidowana została struktura głównego partnera projektowego.

Znaczna część beneficjentów, w szczególności polskich, wskazywała na fakt, iż żadne czynniki nie wpłynęły na osiągnięcie przez nich założonych celów projektowych. Po stronie ukraińskiej na brak czynników, które wpływały na realizowane projekty wskazało 13% respondentów, a po stronie polskiej aż 26%.

Na etapie przygotowania metodologii badania można było postawić hipotezę, która zakładała, że **największy wpływ na realizowane projekty miała pandemia oraz wojna w Ukrainie.** Ta hipoteza znalazła swoje poparcie w wynikach powyżej przywołanego badania ilościowego. Na wpływ pandemii na osiągnięcie przez beneficjentów założonych celów wskazało najwięcej zarówno polskich, jak i ukraińskich respondentów. Natomiast na wpływ wojny na osiągnięcie założonych celów projektowych wskazało 57% polskich beneficjentów. Po stronie ukraińskiej na wpływ tego czynnika wskazało niewiele mniej respondentów: 43%. Jak wykaże poniższa część rozdziału na mniejszy odsetek wskazań ukraińskich beneficjentów na wpływ tego czynnika może wpływać fakt, iż duża część z nich nie realizowała projektu z partnerem z Białorusi, zatem udało im się zrealizować wszelkie założone cele projektowe. Na znaczny wpływ ww. czynników równie często wskazywali beneficjenci w ramach prowadzonych badań jakościowych, m.in. wywiadów realizowanych w ramach studiów przypadków.

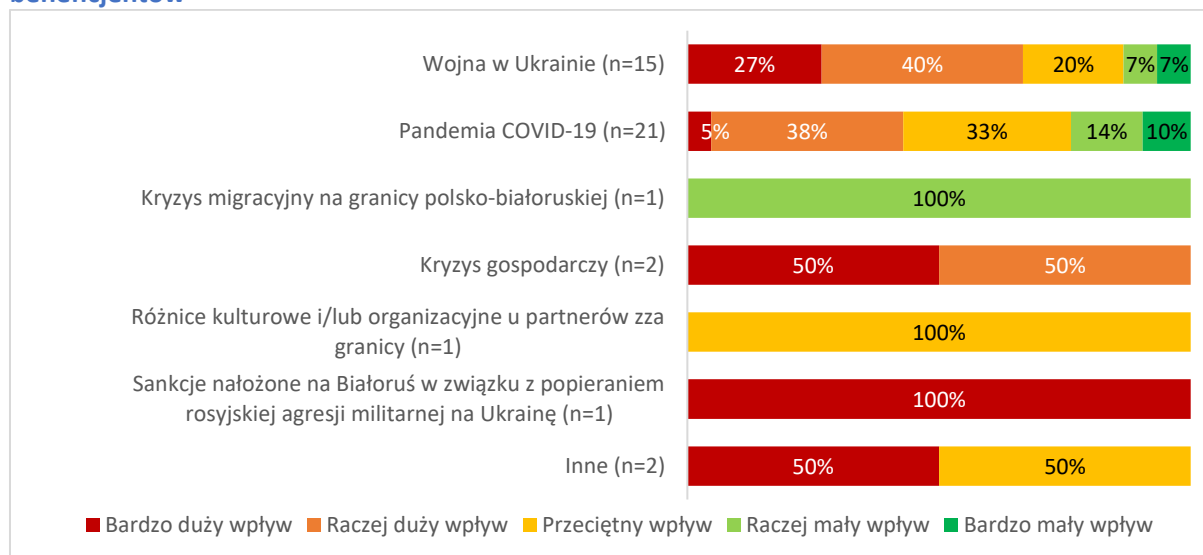
W dalszej części badania ilościowego beneficjenci, którzy określili, że dany czynnik wpływał na osiągnięcie przez nich założonych celów projektowych zostali poproszeni o ocenę stopnia jego wpływu.

Wykres 24. Ocena wpływu poszczególnych czynników na realizowane projekty przez polskich beneficjentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi (n=84) beneficjentami i partnerami projektów.

Wykres 25. Ocena wpływu poszczególnych czynników na realizowane projekty przez ukraińskich beneficjentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z ukraińskimi (n=35) beneficjentami i partnerami projektów.

Wpływ wojny w Ukrainie na realizowane projekty niemal wszyscy polscy beneficjenci (94%) określili jako wysoki lub bardzo wysoki. Równie duża część, bo aż 67% ukraińskich beneficjentów, także określiła wpływ tego czynnika na prowadzone działania jako znaczący. Mała część beneficjentów zarówno polskich, jak i ukraińskich wskazała na fakt, że na ich projekty wpływały sankcje nałożone na

Białoruś w związku z popieraniem przez władze białoruskie agresji militarnej. Jednakże jeżeli respondenci identyfikowali już wpływ tego czynnika, to był on w ich ocenie znaczący.

Pandemia, która zdaniem beneficjentów najczęściej wpływała na osiągnięcie przez nich zakładanych celów została określona jako czynnik w większości oddziałujący na projekty w bardzo dużym, dużym lub przeciętnym stopniu. 93% respondentów po stronie polskiej oceniło wpływ tego czynnika jako bardzo duży lub duży. Natomiast po stronie ukraińskiej ocena tego czynnika była bardziej zróżnicowana: 43% beneficjentów określiło wpływ pandemii jako bardzo duży, 33% respondentów określiło, że wpłynęła ona na realizowane przez nich inwestycje w przeciętnym stopniu.

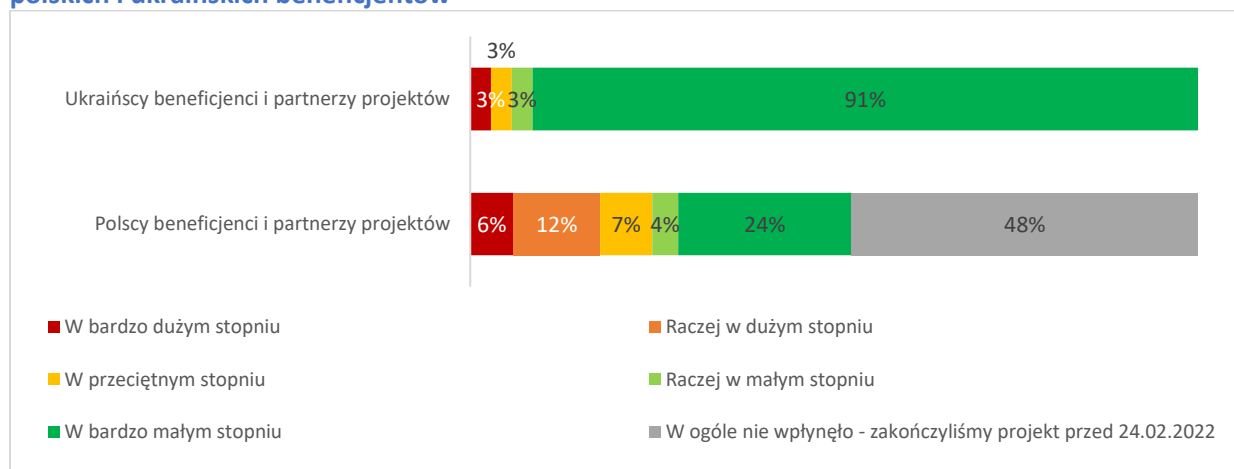
Kryzys gospodarczy został określony przez małą część beneficjentów jako czynnik, który negatywnie wpływał na osiąganie celów projektowych. Natomiast jeżeli respondenci identyfikowali jego wystąpienie, to oceniali jego wpływ jako bardzo duży. Równie mała część beneficjentów określała, że bariera językowa oraz różnice kulturowe wpływały na osiąganie przez nich założonych celów, natomiast jeżeli identyfikowali oni już te czynniki to ich wpływ również najczęściej oceniali jako bardzo duży oraz duży. Podobną sytuację identyfikuje się w przypadku kryzysu migracyjnego na granicy polsko-białoruskiej i związanego z nim wprowadzenia stanu wyjątkowego w niektórych powiatach na terenie Polski. Czynnik ten był raczej rzadko identyfikowany przez respondentów jako utrudniający osiągnięcie założonych przez nich celów, jednakże jeżeli już występował to wpływał on na projekty w bardzo dużym lub dużym stopniu.

Niektórzy beneficjenci zidentyfikowali także wystąpienie innych czynników wpływających na osiąganie założonych przez nich celów tj. **zmiana struktury organizacyjnej u partnera projektowego, sytuacja polityczna panująca w Białorusi, brak zrozumienia specyfiki projektu przez partnera, różnice między ustawodawstwem ukraińskim a europejskim oraz zmiany w Ukrainie dotyczące decentralizacji władzy**, przez które zlikwidowana została struktura głównego partnera projektowego. Wpływ tych czynników na realizowane przez nich inwestycje w ich ocenie, w większości, był znaczący.

Dalsza część niniejszego rozdziału będzie skupiała się na dokładnym opisie tego, jak czynniki zidentyfikowane w ramach badań ilościowych i jakościowych, jako wpływające w największym stopniu na realizację projektów (wybuch wojny w Ukrainie oraz panująca pandemia COVID-19) wpłynęły na realizację poszczególnych inwestycji.

Następstwem wsparcia przez Białoruś agresji militarnej wszczętej przez Federację Rosyjską było **wykluczenie białoruskich partnerów ze wsparcia oferowanego w Programie**. Zatem w dalszej części ankiety beneficjenci z Polski oraz Ukrainy zostali poproszeni o ocenę tego w jakim stopniu zawieszenie współpracy z Białorusią wpłynęło na realizowane przez nich projekty. Rozkład odpowiedzi prezentuje poniższy wykres.

Wykres 26. Ocena wpływu zawieszenia współpracy z Białorusią na realizowane projekty przez polskich i ukraińskich beneficjentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi (n=84) oraz z ukraińskimi (n=35) beneficjentami i partnerami projektów.

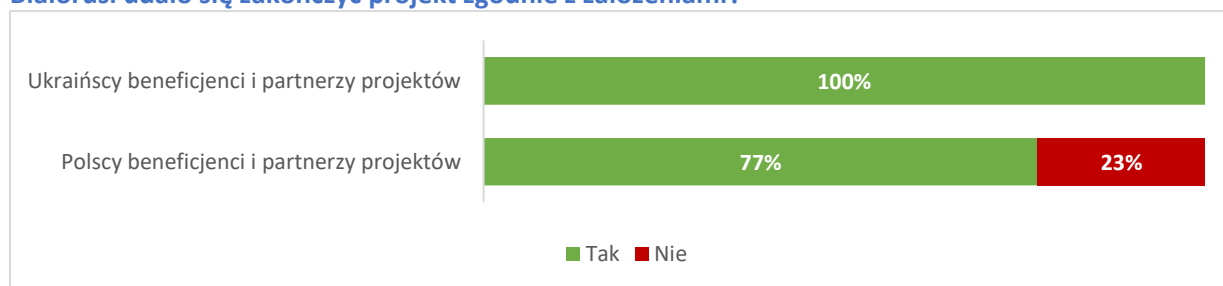
Pomimo deklaracji prawie połowy beneficjentów ukraińskich i ponad połowy beneficjentów polskich, że na realizację ich projektów wpłynęła wojna w Ukrainie respondenci w ramach ankiety wykazywali, że stopień w jakim zawieszenie współpracy z Białorusią wpłynął na ich inwestycję był w zdecydowanej większości niski lub bardzo niski. W przypadku polskich beneficjentów największa część wykazywała, że ich projekty zostały zakończone przed 24 lutego 2022 r. (przed wybuchem wojny w Ukrainie), zatem zawieszenie współpracy z Białorusią w żadnym stopniu nie wpłynęło na realizowany przez nich projekt. Największa część polskich i ukraińskich beneficjentów wskazywała na niski lub bardzo niski wpływ tego czynnika na realizowane przez nich projekty. Aż 94% ukraińskich podmiotów wykazywało na bardzo mały lub mały wpływ tego czynnika na ich projekty. W przypadku strony polskiej nie był to aż taki duży odsetek: na bardzo niski lub niski wpływ tego czynnika wskazało ogółem 28% respondentów. Można zatem przypuszczać, że hipoteza o tym, że to właśnie zawieszenie współpracy ze stroną białoruską było najbardziej odczuwalnym skutkiem wojny w Ukrainie dla beneficjentów nie znajduje poparcia w uzyskanych w ramach ewaluacji wynikach badania ilościowego.

Aby dowiedzieć się skąd wynika tak niska ocena wpływu zawieszenia współpracy z Białorusią (w szczególności przez ukraińską stronę) respondenci, którzy wzięli udział w ankiecie i wskazali, że czynnik ten wpłynął na ich projekt w małym lub przeciętnym stopniu, zostali dopytani o uzasadnienie swojej oceny. Ukraińscy beneficjenci, w większości uzasadniali ocenę tego czynnika tym, że w ramach realizowanego projektu w ogóle nie nawiązali oni partnerstwa z Białorusią (posiadali oni jedynie partnerów z Polski lub z Ukrainy) lub nie mieli zaplanowanych żadnych wspólnych zadań, a co za tym idzie udało im się zrealizować wszelkie zaplanowane działania po swojej stronie bez konieczności dokonywania modyfikacji w projekcie po zawieszeniu współpracy ze stroną białoruską. Pojedyncza odpowiedź wskazywała na to, że zawieszenie współpracy ze stroną białoruską skutkowało niemożnością wykonania zaplanowanych przez stronę ukraińską działań promocyjnych (podmiot nie był w stanie nakręcić na terenie Białorusi filmu promocyjnego) oraz na fakt, iż niemożliwe było wykorzystanie produktów powstałych w ramach pracy białoruskiego partnera (np. stworzonej przez białoruskiego partnera gry komputerowej). Przez te czynniki beneficjent ocenił, że zawieszenie współpracy z Białorusią wpłynęło na realizowany przez niego projekt w przeciętnym stopniu. Polscy beneficjenci także wskazywali na to, że nie realizowali oni projektu ze stroną białoruską oraz, że ich

projekty w lutym 2022 r. były w końcowej fazie realizacji, zatem zawieszenie współpracy z partnerami z Białorusi wpłynęło na realizowany przez nich projekt w znikomym stopniu. Niektórzy polscy beneficjenci, którzy realizowali projekt z podmiotem z Białorusi ocenili wpływ tego czynnika jako niski lub bardzo niski z uwagi na to, że udało im się w całości zrealizować wszelkie założone po swojej stronie działania. Na ocenę tego czynnika przez polskich respondentów jako przeciętny wpłynął fakt, że zawieszenie współpracy z Białorusią wywołało zmianę w projekcie, ale ta zmiana okazała się być pozytywna i zyskała uznanie lokalnej społeczności oraz fakt, że w wyniku tego czynnika nie udało im się zrealizować wszystkich działań miękkich.

Jak wykazano już powyżej, niektórzy beneficjenci, zarówno polscy, jak i ukraińscy nie mogli zrealizować wszystkich wcześniej założonych działań projektowych. Aby zobaczyć jaka jest skala tego zjawiska w ramach badania ilościowego respondenci zostali dodatkowo zapytani o to, czy po zawieszeniu współpracy z partnerami z Białorusi udało się zakończyć projekt po ich stronie zgodnie z założeniami.

Wykres 27. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Czy po zawieszeniu współpracy z partnerami z Białorusi udało się zakończyć projekt zgodnie z założeniami?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi (n=69) oraz z ukraińskimi (n=24) beneficjentami i partnerami projektów.

Większość projektów realizowanych przez beneficjentów ukraińskich nie zakładała udziału partnera z Białorusi, dlatego też w wszystkim beneficjentom ukraińskim udało się zakończyć projekt zgodnie z założeniami, pomimo zawieszenia współpracy z podmiotami z Białorusi.

Natomiast większość, bo aż 77% polskich beneficjentów, pomimo zawieszenia współpracy z partnerami z Białorusi, zrealizowała wszelkie działania projektowe po swojej stronie. W przypadku 23% polskich beneficjentów zawieszenie współpracy z ich białoruskimi partnerami skutkowało niemożnością wykonania niektórych działań po ich stronie. Głównie nie byli oni w stanie wykonać działań miękkich, które miały odbyć się na terenie Białorusi, np. wizyt studyjnych, wymiany personelu. Beneficjenci podkreślali jednak, że w przypadku niemożności zrealizowania działań miękkich na terenie Białorusi, zastępowano je tożsamymi działaniami realizowanymi na terenie Polski lub przekazywano środki finansowe na realizację innych zadań. Niektórzy beneficjenci wskazywali także na to, że niemożliwe było zrealizowanie niektórych działań promocyjnych, za przygotowanie których odpowiedzialny miał być partner białoruski. W niektórych przypadkach nie udało się także otrzymać produktów, które miały powstać w ramach projektu, a za które odpowiedzialny był podmiot z Białorusi. Niektórzy respondenci wskazywali także na to, że zawieszanie współpracy z Białorusią skutkowało wydłużeniem terminu realizacji ich projektu. Zawieszenie tej współpracy skutkowało także niemożnością osiągnięcia wskaźników na zakładanym poziomie. Pomimo wykonania wszelkich działań po stronie polskiej wskaźniki projektowe, które zakładały realizację działań także po stronie białoruskiej nie mogły być osiągnięte w 100%. Na ten fakt wskazuje także, wykonany w ramach

badania, pomiar wskaźników projektowych. Na ten fakt wskazywali także beneficjenci projektów wybranych do opisu w ramach studiów przypadku. Jeden z beneficjentów realizujący projekt regularny, miasto Ostrołęka, pomimo zrealizowania wszystkich zaplanowanych przez siebie działań, nie był w stanie osiągnąć założonych wartości projektowych ze względu na to, że zakładały one także realizację działań po stronie białoruskiego partnera.

Wybuch wojny w Ukrainie zdecydowanie wpłynął na realizację poszczególnych projektów finansowanych w ramach Programu. Odsetek wskazań, że czynnik ten wpłynął na realizację celów projektowych wynosi około 50% odpowiedzi. Tak relatywnie niską skalę odpowiedzi można uzasadnić tym, że niektóre projekty zarówno po stronie polskiej i ukraińskiej zostały zakończone przed 24 lutego 2022 r., czyli przed wybuchem wojny w Ukrainie. Dodatkowo, niektóre projekty nie zakładały uczestnictwa partnerów białoruskich, zatem w ogóle nie odczuły skutków zawieszenia współpracy z tym krajem. Utrata białoruskich partnerów w przypadku beneficjentów ukraińskich w żadnym stopniu nie skutkowało niemożnością zrealizowania działań po stronie podmiotów z Ukrainy, w szczególności dlatego, że ich projekty nie zakładały udziału partnerów z tego kraju. W większości przypadków polskim beneficjentom także udało się zrealizować wszelkie działania założone po ich stronie. Zawieszenie współpracy z podmiotami z Białorusi w niektórych przypadkach skutkowało jednak niemożnością wykonania wspólnych lub zaplanowanych jedynie po stronie białoruskiej działań miękkich, wydłużeniem czasu projektów, czy niemożnością osiągnięcia założonych wskaźników projektowych.

Kolejnym z czynników który wyjątkowo wpłynął na realizację poszczególnych projektów była **pandemia COVID-19**. Jak wykazano wcześniej najwięcej beneficjentów zarówno polskich, jak i ukraińskich w ramach badania ilościowego wskazywało na fakt, że na osiąganie założonych przez nich celów projektowych wpływała, w znaczącym stopniu, pandemia COVID-19. Fakt ten potwierdzają także wywiady zrealizowane w ramach prowadzonych studiów przypadku. Beneficjent realizujący projekt regularny, miasto Ostrołęka, wskazał na fakt, iż na realizowaną przez niego inwestycję w znaczącym stopniu wpłynęła pandemia COVID-19. Skutkowało ona wydłużeniem czasu realizacji projektu oraz zmianą formy realizacji niektórych działań miękkich: wydarzenia wcześniej planowane stacjonarnie musiały odbyć się w formule online. Drugi z beneficjentów projektu regularnego, wybranego do opisu w ramach studium przypadku – miasto Siedlce – także wskazał na wpływ pandemii COVID-19 na realizowaną przez nich inwestycję. Skutki pandemii okazały się w jego przypadku być tożsame ze skutkami, które pojawiły się w przypadku projektu realizowanego przez miasto Ostrołęka. Miasto Siedlce także musiało zmienić formę planowanych przez nie działań miękkich: zrezygnować z jednego wspólnego wydarzenia realizowanego wraz z zagranicznym partnerem i zmienić jego formę na dwa oddzielne wydarzenia realizowane po dwóch stronach granicy. Dodatkowo panująca pandemia COVID-19 także wydłużyła czas realizowanej przez miasto Siedlce inwestycji.

Skutek pandemii, jakim było wydłużenie czasu prowadzonych inwestycji identyfikowano także w przypadku realizacji małych projektów. W trakcie wywiadów pogłębionych z instytucjami odpowiedzialnymi za wdrażanie Programu ustalono, że niektórzy beneficjenci mikroprojektów wstrzymywali się z rozpoczęciem realizacji swojego przedsięwzięcia ze względu na panującą pandemię. Dodatkowo specyfiką mikroprojektów jest to, że zakładają one raczej realizację działań miękkich. Natomiast w trakcie pandemii COVID-19 nałożone zostały różnorodne ograniczenia, m.in. zamknięte zostały granice większości państw. Zatem duża część małych projektów musiała zostać

wstrzymana, ponieważ beneficjenci nie byli w stanie zrealizować zaplanowanych działań miękkich w takiej formule, jak początkowo założono, m.in. działań, które planowo miały być realizowane jednocześnie na terenie zarówno partnera polskiego, jak i zagranicznego.

Zrealizowane w ramach ewaluacji badania ilościowe oraz jakościowe wskazują na to, że pandemia COVID-19 wywołała wiele negatywnych skutków w realizowanych projektach. Wydłużyła ona m.in. czas realizacji projektów oraz zmieniła formę wielu wcześniej zaplanowanych działań. Czas pandemii szczególnie utrudnił realizację małych projektów, które są w szczególności ukierunkowane na działania miękkie. Wiele z małych projektów musiało zostać wstrzymanych na czas panującej pandemii, przez co znacząco wydłużył się ich czas realizacji.

Podsumowanie rozdziału:

Na realizację projektów w największym stopniu wpłynęła pandemia COVID-19 oraz wojna w Ukrainie. Beneficjenci najrządziej odczuwali negatywne skutki powodowane barierą językową. Pandemia COVID-19 szczególnie wpłynęła na realizację małych projektów, które w związku z nią musiały wydłużyć czas swojej realizacji. Dodatkowo wymusiła ona zmiany formy zaplanowanych wcześniej działań (w szczególności działań miękkich).

Wsparcie agresji militarnej Federacji Rosyjskiej na Ukrainie przez władze białoruskie skutkowało wykluczeniem Białorusi z sfinansowania w ramach Programu. Wiele polskich i ukraińskich beneficjentów utraciło z tego powodu swoich partnerów projektowych. Prawie 50% beneficjentów polskich i ukraińskich w ramach badania ilościowego, wskazało że wybuch wojny w Ukrainie wpłynął na osiąganie zaplanowanych przez nich celów projektowych. Większość beneficjentów wskazywała jednak, że zawieszenie tej współpracy nie wpłynęło na niemożność zrealizowania przez nich zaplanowanych wcześniej działań. Niektórzy beneficjenci wskazywali, że wyniku wojny nie byli oni w stanie osiągnąć założonych wskaźników projektowych, zrealizować niektórych zaplanowanych działań miękkich czy promocyjnych lub otrzymać produktów projektowych, które miały być stworzone przez ich białoruskich partnerów.

2.6. MOŻLIWE ZMIANY W REALIZACJI WSPÓŁPRACY TRANSGRANICZNEJ

Pytanie badawcze: Czy partnerzy polscy widzą, w ramach innych programów INTERREG (w szczególności: Litwa-Polska 2021-2027 i Południowy Bałtyk 2021-2027, biorąc pod uwagę planowane rozszerzenie tych programów odpowiednio o subregion łomżyński i olsztyński (LT-PL) oraz subregion olsztyński (PB)) możliwości realizacji swoich potrzeb wpisujących się we współpracę transgraniczną, których nie będą mogli zrealizować we współpracy z partnerami z Białorusi? Jakie są to potrzeby, które byłyby możliwe do realizacji w ramach innych programów transgranicznych, niemożliwe do realizacji po agresji Rosji wobec Ukrainy?

Analizując kwestie możliwych zmian we współpracy transgranicznej należy mieć na uwadze, że obszar wsparcia znajduje się w zasięgu innych programów współpracy terytorialnej, takich jak:

- INTERREG Central Europe;
- INTERREG Europe;
- INTERREG Baltic Sea Region.

Ponadto, ukraińska część obszaru wsparcia jest objęta programem INTERREG NEXT Polska-Ukraina. Pojedyncze podregiony są także wspierane w ramach innych programów transgranicznych:

- W przypadku podregionów krośnieńskiego i przemyskiego jest to Program Polska-Słowacja;
- W przypadku podregionów białostockiego, suwalskiego i łomżyńskiego jest to program Litwa-Polska.

Należy mieć na uwadze, że największe zmiany w zakresie obszaru wsparcia mogą zajść po polskiej stronie obszaru wsparcia, w części, która dotychczas współpracowała z partnerami z Białorusi. W tym przypadku najistotniejszą zmianą jest włączenie podregionów białostockiego, suwalskiego i łomżyńskiego do obszaru wsparcia Programu INTERREG Litwa-Polska 2021-2027.

Należy przy tym mieć na uwadze, że zmiana ta nie zapewni w pełni rekompensaty za utratę partnerstwa, gdyż potencjalni beneficjenci z okresu programowania 2014-2020 w niewielkim stopniu znajdują możliwość pozyskania źródeł finansowania współpracy z innych Programów.

Potwierdzili to eksperci uczestniczący w badaniu delfickim.

Brak możliwości współpracy z podmiotami ze strony Białorusi i Rosji może skłonić polskie podmioty do poszukiwania innych partnerów, takich jak Litwa, w celu rozwijania działań transgranicznych.

Źródło: metoda delficka.

Wpływ nawiązania nowej współpracy w ramach innych programów, takich jak Programy transgraniczne, np. Litwa-Polska, na zrehabilitowanie utraconych możliwości współpracy z Rosją i Białorusią po agresji na Ukrainę, może być znaczący, ale też ograniczony

Źródło: metoda delficka.

Ekspert wskazał również na istotne ograniczenia związane ze zmianą partnerstwa. Przede wszystkim budowanie partnerstwa wymaga czasu. Czas ten został poświęcony, gdy budowano partnerstwo z podmiotami z Białorusi. Strony wzajemnie poznawały siebie, swoją kulturę, przełamywały bariery stojące na współpracy, jak też uczyły się rozumieć swoje oczekiwania i ograniczenia. Budując nowe partnerstwo proces ten trzeba będzie przejść od początku. Ponadto, utracone zostaną specyficzne korzyści wynikające z dostępu do określonych kultur, środowisk, zasobów (np. infrastrukturalnych) czy rynków. To będzie strata, którą zrehabilitować będzie wyjątkowo trudno. Ponadto, jak wskazywali eksperci, partnerzy z innych krajów w dużym stopniu mają już konsorcja projektowe, które umieją wzajemnie współpracować i znają się. Partnerzy z podregionów białostockiego, suwalskiego i łomżyńskiego wejdą do tej współpracy jako podmioty nowe, co może być trudne, gdy mówimy o dołączeniu do już funkcjonującego prężnie partnerstwa.

Pomimo możliwości nawiązania nowych partnerstw, trudno będzie w pełni zrehabilitować specyficzne korzyści wynikające z współpracy z Rosją i Białorusią, zwłaszcza jeśli chodzi o dostęp do określonych rynków, zasobów czy infrastruktury.

Źródło: metoda delficka.

Istnieje możliwość rekompensaty możliwości, jednak nowa współpraca przyniesie inne efekty. Co więcej, nowi partnerzy, np. Litwa, są już "zagospodarowani" w postaci już realizowanych programów, co oznacza ograniczone pole działania. Z drugiej strony, może to być szansa na wprowadzenie nowych tematów i obszarów współpracy, również tych wynikających z problemów we współpracy z Rosją i Białorusią, jak wzmocnienie inicjatyw w sektorze zielonej transformacji czy cyberbezpieczeństwa.

Źródło: metoda delficka.

(...) ze względu na bliskość geograficzną największe możliwości stwarza współpraca z Litwą. Jednak ze względu na fakt, że jest to mały kraj i małe pogranicze a także z uwagi na fakt, że jesteśmy w Unii Europejskiej i strefie Schengen problemy tego pogranicza są związane z dużo mniejszą skalą problemów niż pogranicze Polski z Białorusią czy Rosją. A zatem szanse na zrekompensowanie beneficjentom możliwości w zakresie współpracy nie są wysokie.

Źródło: metoda delficka.

O to, czy możliwe jest zrekompensowanie polskim beneficjentom utraty partnerów z Białorusi poprzez partnerów z innych krajów zapytano również przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie interwencji w ramach wywiadów pogłębionych. Wskazali oni, że możliwe jest to jedynie częściowo. Wynika to, zdaniem uczestniczących w wywiadach pogłębionych przedstawicieli, z tego względu, że dotychczas współpracujące podmioty snuły plany projektowe na najbliższe lata. Plany te wynikały z konkretnych wyzwań i problemów pogranicza. Tak więc trudno będzie zastąpić partnerstwo innym partnerstwem, które będzie wymagało znalezienia wspólnych wyzwań, na które należałoby odpowiedzieć w projekcie. Niemniej, doświadczenie beneficjentów pozwala mieć nadzieję, że potencjał do współpracy zostanie zagospodarowany.

(...) myślę, że ci beneficjenci sobie poradzą, bo w poprzednich edycjach korzystali na przykład ci z etckiego i z podregionu elbląskiego korzystali z innych programów, są wprawieni. Albo też dwutorowo, bo wiem, że z Litwa-Polska sporo beneficjentów korzystało, znaczy ze środków programu Litwa-Polska i z południowego Bałtyku również. Co więcej, my wręcz nakierowywaliśmy beneficjentów podczas ostatniego wydarzenia rocznego w Elblągu w 2022 roku oraz tego kończącego program (...). Przedstawialiśmy ofertę współpracy w ramach innych programów, żeby tak właśnie nie zostawić tych beneficjentów samych sobie.

Źródło: indywidualne wywiady pogłębione.

Należy także wskazać, że zawieszenie współpracy z Białorusią dotknęło w dużym stopniu beneficjentów z województwa lubelskiego, którzy utracili wieloletnich partnerów współpracy ugruntowanej od 2004 roku. Sytuacja ta zmusiła do poszukiwania i nawiązywania nowych partnerstw w Ukrainie na potrzeby nowego Programu 2021-2027.

Źródło: indywidualne wywiady pogłębione.

Podsumowanie rozdziału:

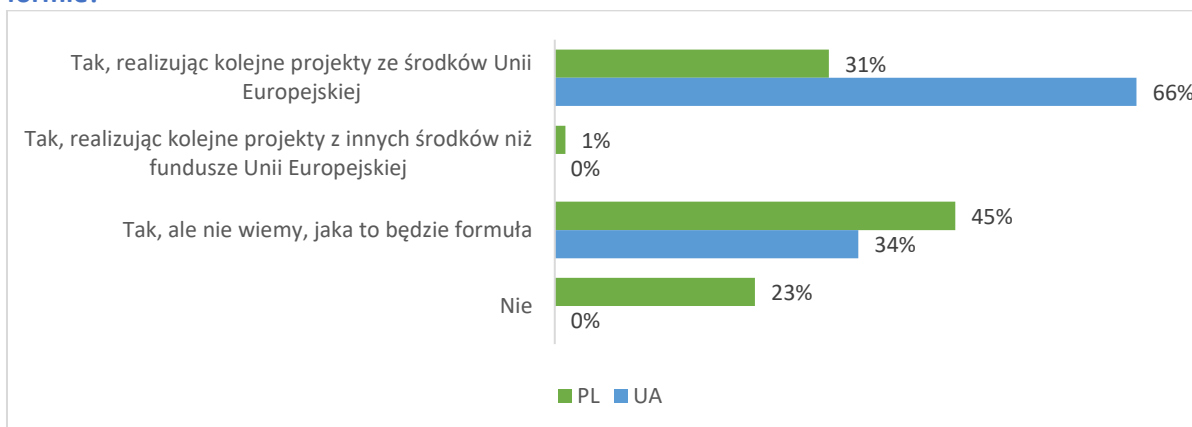
Badanie wskazuje, że zastąpienie partnerstwa Polsko-białoruskiego innym partnerstwem będzie możliwe, jednak nie zrekompensuje w pełni utraconych możliwości już nawiązanej współpracy. Program litewsko-polski ma szansę stać się pewnym zastępstwem dla beneficjentów, którzy utracili białoruskich partnerów, co wynika z długich tradycji polsko-litewskiej współpracy projektowej. Niemniej jednak, budowa nowych partnerstw zajmie sporo czasu.

2.7. TRWAŁOŚĆ NAWIĄZYWANYCH PARTNERSTW

Pytanie badawcze: Jaka jest trwałość partnerstw projektowych w ramach Programu współpracy? Czy partnerzy planują kontynuować współpracę? Czy planują ponownie aplikować wspólnie o środki UE? W jakich obszarach tematycznych (w odniesieniu do celów szczegółowych na lata 2021-2027)? Czy planują współpracę bez wsparcia z UE? Czy planują zmiany w partnerstwach?

Trwałość nawiązanych partnerstw w ramach Programu współpracy została zbadana m.in. na podstawie badania ankietowego przeprowadzonego wśród polskich i ukraińskich beneficjentów i partnerów projektów. **Respondenci zapytani o plany dalszej współpracy z polskimi lub ukraińskimi partnerami w większości udzielali odpowiedzi świadczących o wysokiej trwałości nawiązanej współpracy.** Niemal 100% ankietowanych partnerów z Ukrainy zadeklarowało, że ma w planach kontynuację współpracy z dotychczasowymi partnerami, z czego 66% planuje realizację projektów ze środków UE, a 34% planuje już współpracę nie mając jeszcze sprecyzowanej wiedzy na temat formuły współpracy. W przypadku polskich partnerów i beneficjentów chęć współpracy również jest wysoka, bowiem dalszą współpracę w tym samym partnerstwie zadeklarowało 77% badanych, z czego 31% planuje realizację projektów ze środków UE, a 45% nie wie jeszcze w jakiej formie będzie realizowana współpraca. W przypadku polskich respondentów w przeciwieństwie do ukraińskich pojawiły się odpowiedzi dotyczące braku planów kontynuacji współpracy z dotychczasowymi partnerami – takich odpowiedzi udzieliło 23% respondentów z Polski. Należy jednak zauważyć, że większość odpowiedzi odnosiła się do współpracy z partnerami białoruskimi, bowiem w takim partnerstwie realizowano projekt, na podstawie którego respondent udzielał odpowiedzi. Z uwagi na pominięcie w badaniu ankietowym odniesień do partnerów z Białorusi i prawdopodobnym braku zrozumienia treści pytania przez niektórych respondentów, skalę negatywnych odpowiedzi należy pomniejszyć. Generalnie tylko trzech respondentów faktycznie zadeklarowało brak współpracy z partnerami z Ukrainy argumentując to likwidacją podmiotu w Ukrainie w wyniku przeprowadzonej reformy administracyjnej, ale również brakiem dobrej współpracy oraz brakiem rzetelności przy rozliczeniach finansowych, umieszczeniu w sprawozdaniu nieponiesionych kosztów, niepełnym przekazaniu niewykorzystanych środków. Dodatkowo jeden z ankietowanych partnerów po stronie polskiej wskazał, że nie wyklucza możliwości kontynuacji współpracy z partnerem ukraińskim, ale z uwagi na obecną wojnę w Ukrainie oraz ze względów bezpieczeństwa nie planuje współpracy w tym momencie.

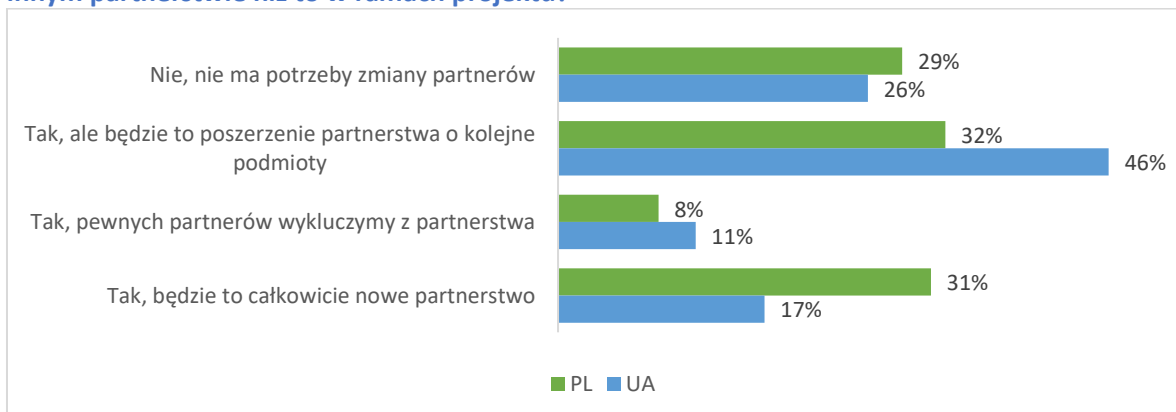
Wykres 28. Odpowiedzi ankietyowanych na pytanie „Czy planują Państwo kontynuować współpracę z polskimi lub ukraińskimi partnerami uczestniczącymi w realizacji projektu w jakiegokolwiek formie?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi i ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84+35).

Ankietyowanym zadano pytanie odnośnie do planów dotyczących realizacji projektów w innym partnerstwie niż dotychczasowe. Znaczna część respondentów zarówno z Polski (29%), jak i Ukrainy (26%) wskazała, że będzie kontynuowała projekty w tym samym składzie, zaś 32% partnerów z Polski i 46% z Ukrainy planuje dodatkowo rozszerzyć dotychczasowe partnerstwa o nowe podmioty. Ponadto 31% partnerów z Polski oraz 17% partnerów z Ukrainy zadeklarowało, że utworzone zostanie zupełnie nowe partnerstwo. Na pytanie dlaczego partnerzy planują zrezygnować z doczasowego partnerstwa, pomijając odpowiedzi dotyczące zerwania relacji polsko-białoruskich w wyniku wojny, braku kontynuacji Programu przez partnera białoruskiego, respondenci wskazywali na czynniki związane z planowanym typem projektu, który nie jest w obszarze działalności dotychczasowego partnera. Także kilkakrotnie podkreślali wpływ wojny w Ukrainie, która znacznie utrudnia realizację wspólnych celów, uniemożliwia często kontakt. Pojawiły się pojedyncze odpowiedzi dotyczące złych doświadczeń wynikających z dotychczasowej współpracy.

Wykres 29. Odpowiedzi ankietyowanych na pytanie „Czy planują Państwo realizację projektów w innym partnerstwie niż to w ramach projektu?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi i ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84+35).

Podczas wywiadów pogłębionych realizowanych z beneficjentami projektów, dla których opracowane zostały studia przypadków, pojawiły się również głosy świadczące o tym, że pomimo wydarzeń

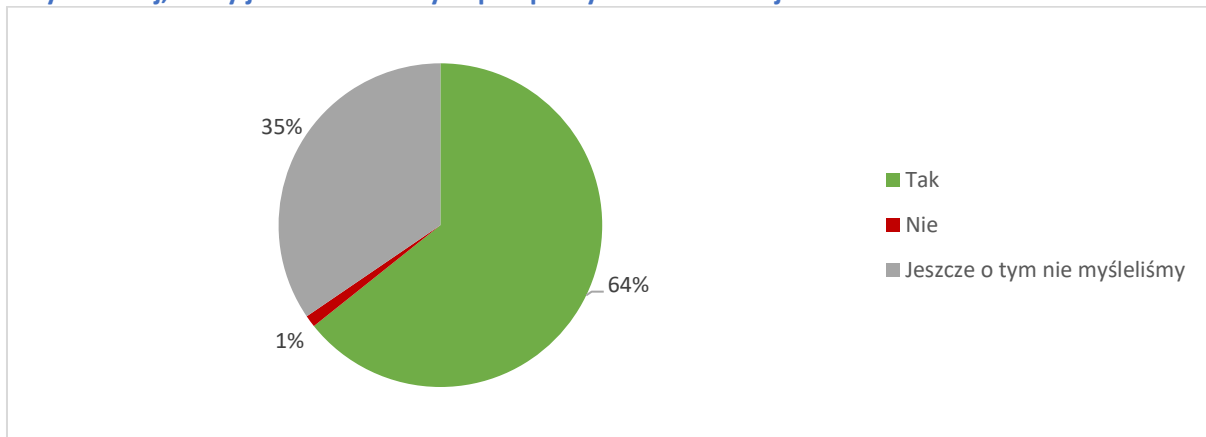
geopolitycznych, które spowodowały istotne zmiany w Programie, dotychczasowa współpraca z partnerami układała się dobrze, a wzajemne nastawienie do realizacji wspólnych projektów jest pozytywne. Gdyby jednak nadarzyła się możliwość współpracy, byłaby ona kontynuowana.

Nigdy nie nastąpił taki moment żebyśmy byli do siebie źle nastawieni. Wszyscy rozumiemy, że pewne rzeczy dzieją się poza nami, że są jakieś uwarunkowania makro. My jesteśmy tylko elementem tego i nie mamy wpływu. Rozumiemy politykę jednego i drugiego państwa, oni swojego i my swojego, rozumiemy te różne uwarunkowania międzynarodowe, także tutaj nigdy nie było żadnego problemu, pełne zrozumienie z ich strony.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony z partnerem projektu.

Następnie w ramach badania ankietowego polskich beneficjentów i partnerów projektów zapytano o plany związane z realizacją projektów w ramach programów współpracy terytorialnej w perspektywie finansowej 2021-2027. Z badania wynika, że 64% ankietowanych podmiotów planuje realizację projektów, zaś 35% jeszcze nie podjęło decyzji, a tylko jeden z respondentów udzielił odpowiedzi negatywnej. Beneficjenci zamierzają głównie aplikować w ramach programów: INTERREG NEXT Polska-Ukraina, INTERREG Polska-Słowacja, INTERREG Litwa-Polska. Po jednej odpowiedzi otrzymały programy takie jak INTERREG Brandenburgia-Polska, INTERREG Czechy-Polska, INTERREG Europa, INTERREG Europa Środkowa, INTERREG Region Morza Bałtyckiego.

Wykres 30. Odpowiedzi ankietowanych polskich beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „Czy planują Państwo realizację projektu w ramach któregośkolwiek Programu Współpracy Terytorialnej, który jest realizowany w perspektywie finansowej 2021-2027?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84).

Do czynników, które determinują wybór danego programu przez potencjalnych beneficjentów należy zaliczyć wpisywanie się planowanej inwestycji w działania tematyczne realizowane w danym programie, doświadczenia zdobyte w ramach realizowanych projektów w wybranym programie. Istotne znaczenie w podjęciu decyzji o aplikowaniu w ramach danego programu ma znajomość partnerów oraz pozytywne doświadczenia z dotychczasowej współpracy przy realizacji innych projektów. Czynnikiem, który uzyskał wysoką notę wśród respondentów jest również sąsiedztwo geograficzne potencjalnego partnera.

Wykres 31. Odpowiedzi ankietowanych beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „Dlaczego chcieliby Państwo skorzystać właśnie z tego Programu? Proszę wskazać nie więcej niż 2 najważniejsze powody”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi i ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84+35).

Powyższe wyniki pokrywają się również z tezami, które zostały wskazane przez ekspertów w ramach badania delfickiego. Można przytoczyć kilka głównych powodów, z których wynika, że wcześniejsze doświadczenia ze współpracy pomiędzy partnerami z dwóch stron granicy, zdobyte zaufanie, nawiązane relacje mogą bardzo pozytywnie wpłynąć na kontynuację działań w ramach współpracy transgranicznej.

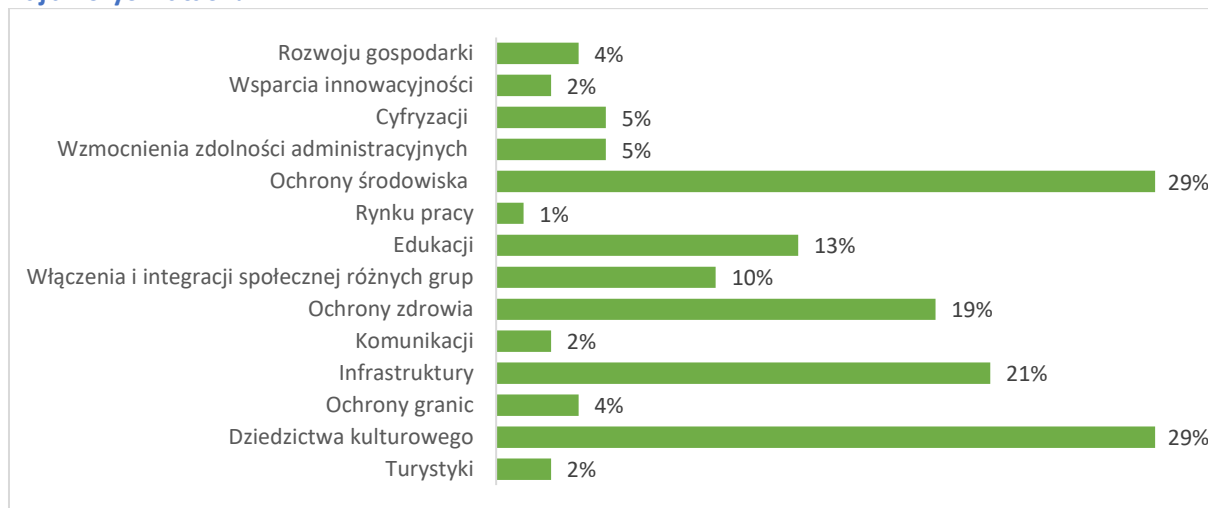
Partnerzy, którzy już mieli okazję współpracować, zwykle mają lepsze zrozumienie swoich mocnych stron, potencjalnych trudności oraz sposobów efektywnego działania, a to właśnie buduje zaufanie i ułatwia komunikację. (...) Poprzednie inicjatywy transgraniczne dostarczają cennych lekcji na temat tego, co działało dobrze, a co można poprawić, a sami partnerzy, którzy mieli już styczność z takimi projektami, mogą wykorzystać te doświadczenia do lepszego planowania i realizacji nowych działań). Współpraca w poprzednich projektach często prowadzi do budowania sieci kontaktów i relacji z innymi organizacjami, instytucjami czy osobami z różnych stron granicy, które są bardzo cennym zasobem do dalszego rozwoju współpracy. (...) w przypadku kontynuacji współpracy, partnerzy mają szansę kontynuować wspólne działania, co może być pozytywnie odebrane przez społeczności lokalne i prowadzić do większego zaangażowania mieszkańców i lokalnych instytucji w kolejne projekty. (...) Współpraca oparta na wcześniejszych doświadczeniach może mieć bardziej trwałe i długofalowe efekty.

Źródło: badanie delfickie.

Na potrzeby ewaluacji zbadano również obszary tematyczne w ramach, których podejmowana będzie współpraca z partnerami zza granicy w najbliższych latach. Z uzyskanych odpowiedzi ankietowanych wynika, że partnerzy z polskiej strony wsparcia Programu planują realizację projektów w każdym z analizowanych obszarów tematycznych, koncentrując się szczególnie na zagadnieniach dotyczących ochrony środowiska, dziedzictwa kulturowego, infrastruktury i ochrony zdrowia. W przypadku respondentów z Ukrainy plany dotyczą w większości projektów z zakresu ochrony środowiska,

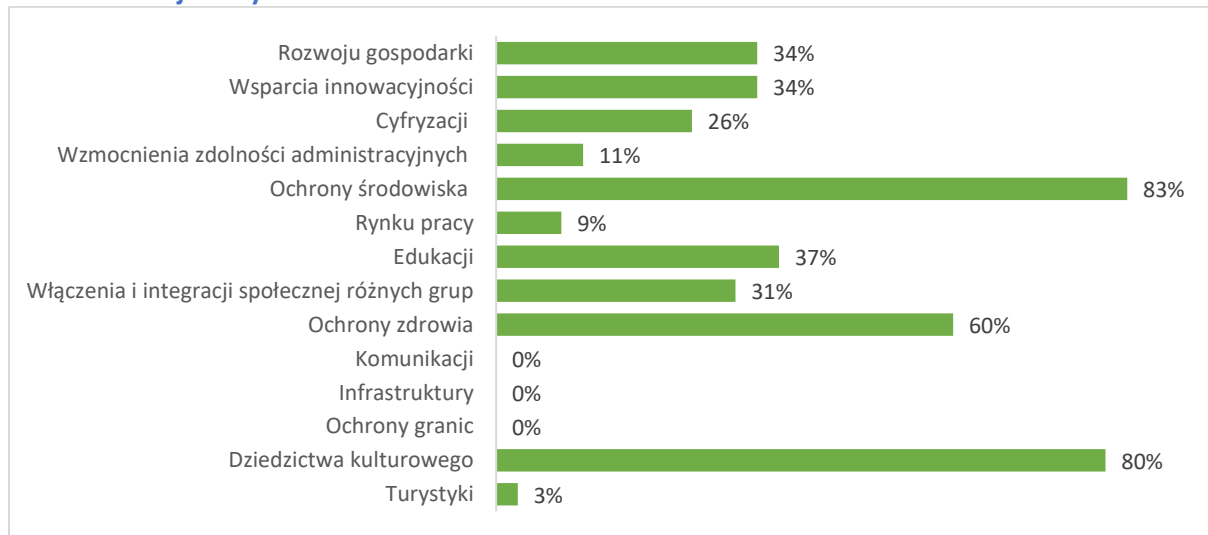
dziedzictwa kulturowego, edukacji i rozwoju gospodarki. W przeciwieństwie do partnerów z Polski, podmioty z Ukrainy nie planują podejmowania zamierzeń inwestycyjnych z zakresu infrastruktury, komunikacji, ochrony granic, co może być wynikiem obaw związanych z aktualnie trwającą wojną w Ukrainie.

Wykres 32. Odpowiedzi polskich beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „Jakiego obszaru tematycznego dotyczyć będzie współpraca z partnerami zza granicy podejmowana przez Państwa w najbliższych latach?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84).

Wykres 33. Odpowiedzi ukraińskich beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „Jakiego obszaru tematycznego dotyczyć będzie współpraca z partnerami zza granicy podejmowana przez Państwa w najbliższych latach?”

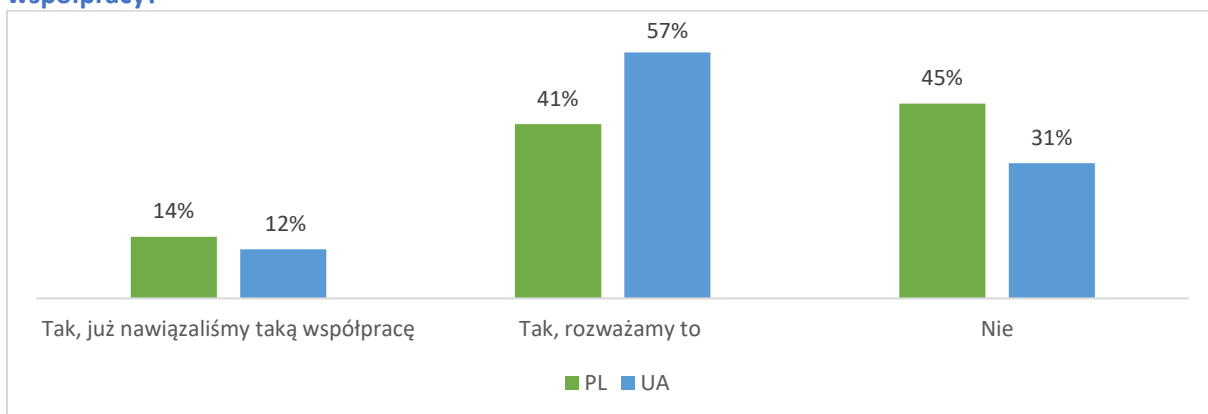

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=35).

Zbadano również plany dotyczące podjęcia współpracy respondentów badania z partnerami z innych krajów, w ramach innych programów współpracy. 14% badanych podmiotów z Polski podjęło już taką współpracę, a 41% rozważa taką możliwość. Podobnie kształtuje się sytuacja wśród partnerów z Ukrainy, którzy nawiązali już taką współpracę (12% ankietowanych), a 57% ankietowanych rozważa

taką możliwość. Znaczna część partnerów z Polski nie planuje jednak realizacji projektów w ramach projektów współpracy transgranicznej w perspektywie finansowej 2021-2027.

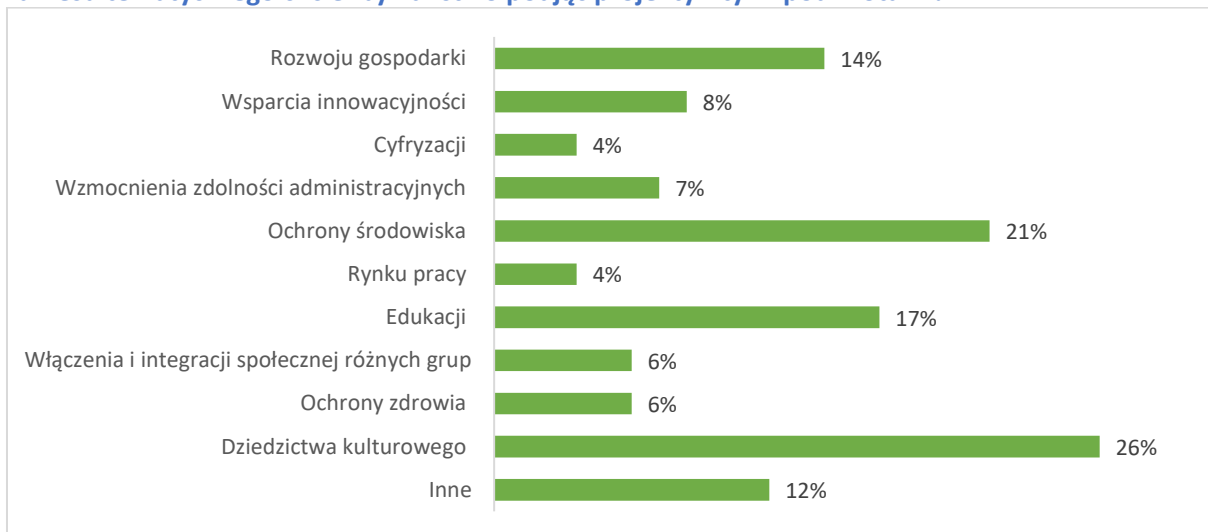
Wykres 34. Odpowiedzi ankietyowanych beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „Czy planują Państwo podjęcie współpracy z partnerami z innych krajów, w ramach innych programów współpracy?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi i ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84+35).

Polscy respondenci wskazali, że planują głównie współpracę z partnerami z Ukrainy, Litwy, Słowacji, Czech, Niemiec, Rumunii i Węgier, Włoch, zaś w przypadku respondentów z Ukrainy współpraca dotyczyć będzie partnerów z Niemiec, Polski, Słowacji, Rumunii, Litwy, Czech i Wielkiej Brytanii. Jeśli chodzi o zakres współpracy najwięcej wskazań dotyczyło ochrony środowiska, dziedzictwa kulturowego, rozwoju gospodarki.

Wykres 35. Odpowiedzi polskich beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „Z jakiego zakresu tematycznego chcieliby Państwo podjąć projekty z tymi podmiotami?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84).

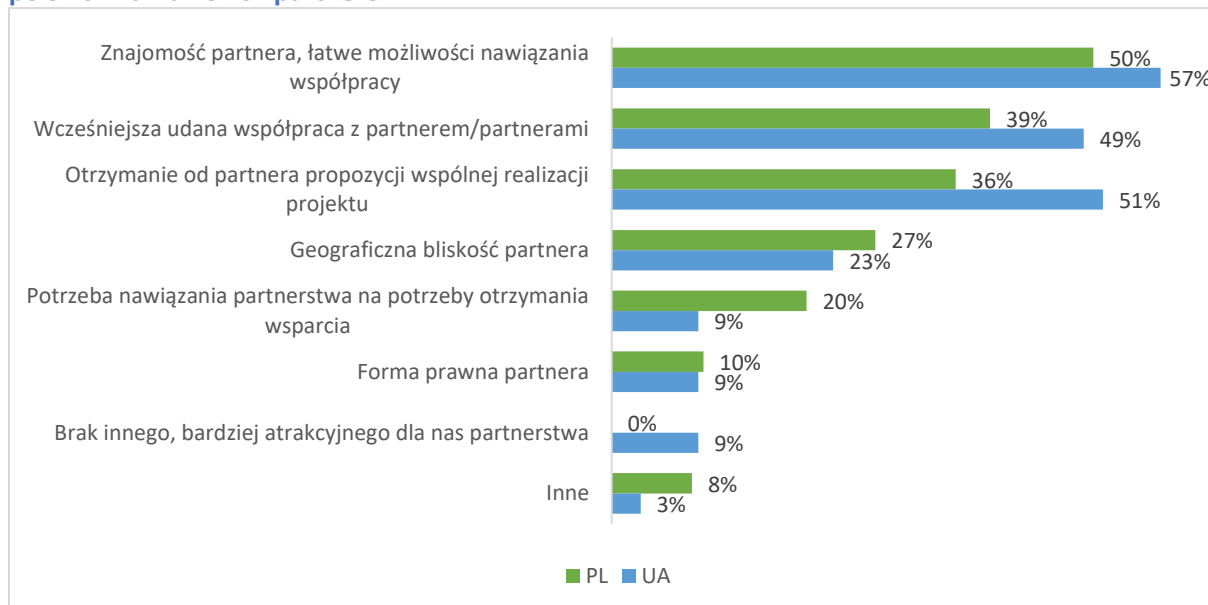
Wykres 36. Odpowiedzi ukraińskich beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „Z jakiego zakresu tematycznego chcieliby Państwo podjąć projekty z tymi podmiotami?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=35).

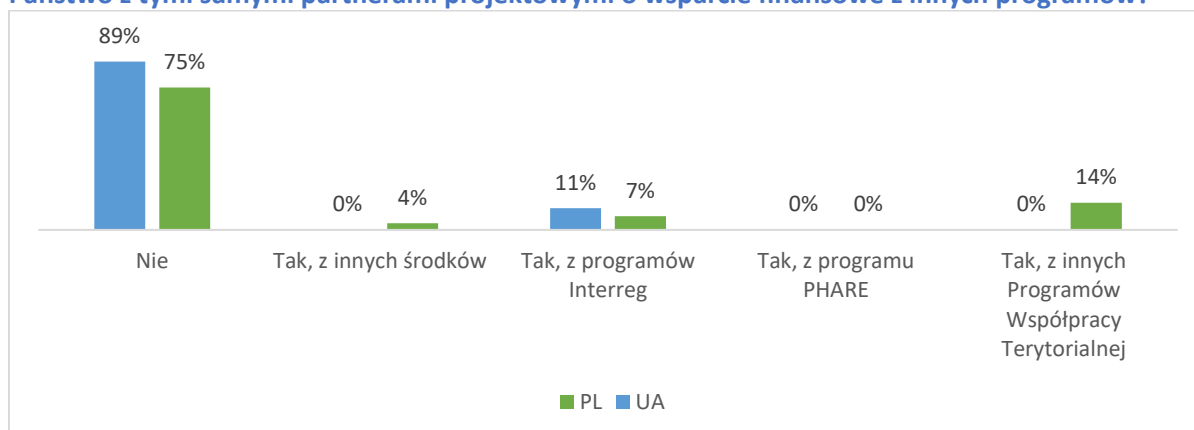
Analizując czynniki, które wpływały na zawieranie partnerstw w ramach ewaluowanego Programu w perspektywie 2014-2020 należy zaznaczyć, że partnerzy brali pod uwagę m.in. znajomość partnera, co umożliwiło łatwość nawiązania współpracy, w następnej kolejności pozytywne doświadczenia z wcześniejszej współpracy, otrzymanie propozycji o współpracy, geograficzną bliskość partnera. Kolejne czynniki dotyczyły nawiązania partnerstwa w wyniku poszukiwań na potrzeby ubiegania się o wsparcie w ramach Programu.

Wykres 37. Czynniki decydujące o składzie partnerstwa w ramach realizowanych projektów w opinii polskich i ukraińskich partnerów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi i ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84+35).

Wykres 38. Odpowiedzi ankietowanych na pytanie „Czy przed realizacją projektu aplikowali Państwo z tymi samymi partnerami projektowymi o wsparcie finansowe z innych programów?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi i ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84+35).

Niemniej jednak z odpowiedzi ankietowanych wynika, że zdecydowana większość badanych podmiotów przed realizacją projektu nie aplikowała z tymi samymi partnerami projektowymi o wsparcie finansowe z innych programów.

Mamy tego partnera sprawdzonego, wiemy, że fajnie się współpracuje, natomiast dostaliśmy też zaproszenie od innej gminy, troszkę z polecenia chyba, bo myślę, że jesteśmy wiarygodnym i dobrym partnerem. Nie powiem pani nazwy, ale dostaliśmy zaproszenie też do realizacji wspólnych partnerów. Pismo dostaliśmy jakiś czas temu też zachęcające do tego, żebyśmy aplikowali w szerszym gronie, czyli jeszcze o drugiego partnera ukraińskiego.

Źródło: indywidualny wywiad pogłębiony z beneficjentem w ramach case study.

Podsumowanie rozdziału:

Podsumowując, analiza badań ankietowych pod kątem trwałości nawiązanych partnerstw i dalszych planów współpracy między partnerami polsko-ukraińskimi pozwala twierdzić, że w ramach Programu osiągnięto wysokie efekty. Ponad 60% respondentów z Polski, jak również ponad 70% beneficjentów z Ukrainy wskazało, że współpraca w dotychczasowym partnerstwie będzie kontynuowana w tym samym lub rozszerzonym składzie. Mimo negatywnych okoliczności w jakich realizowany był Program tj. pandemia COVID-19, wojna w Ukrainie, pozytywne doświadczenia w wyniku nawiązanej współpracy, pozwalają twierdzić, że będzie ona kontynuowana i rozwijana w kolejnych latach. Ponadto z wywiadów przeprowadzonych z niektórymi beneficjentami można wnioskować, że w wyniku pozytywnych doświadczeń nabytych ze współpracy z partnerami z Białorusi, w przypadku nadarzenia się możliwości (unormowania sytuacji geopolitycznej) podejmowane będą próby dalszej współpracy.

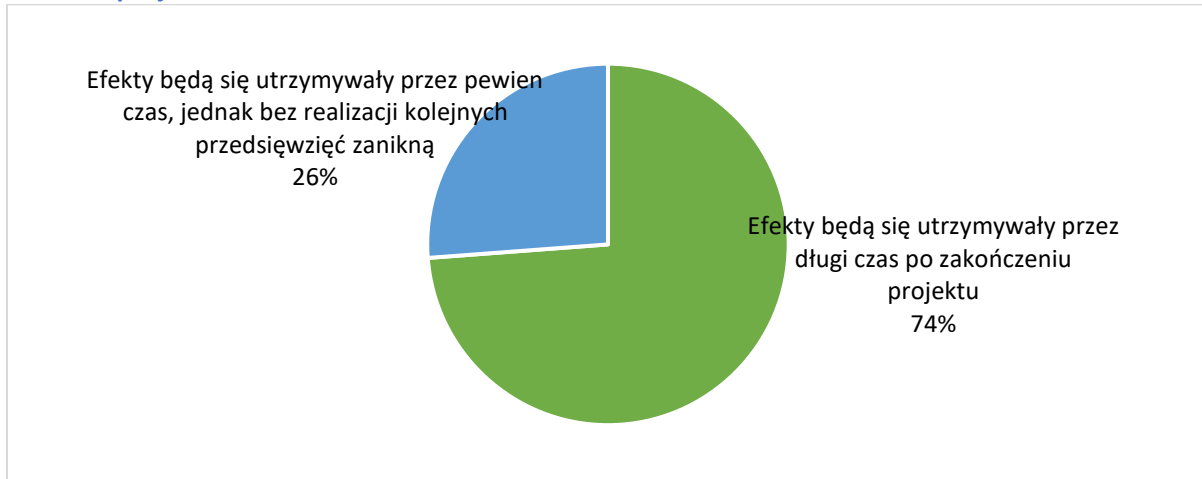
2.8. TRWAŁOŚĆ EFEKTÓW PROJEKTÓW

Pytanie badawcze: Jaka jest trwałość efektów realizowanych projektów oraz zawiązanych w ich ramach partnerstw? Czy efekty projektów są odczuwalne także po zakończeniu ich realizacji? Czy

utrzymanie efektów poszczególnych projektów jest możliwe bez dalszego dofinansowania ze środków UE?

Beneficjenci projektów bardzo dobrze ocenili zachowanie trwałości efektów realizowanego przez siebie projektu. Żaden z beneficjentów biorących udział w badaniu nie wskazał, że efekty nie mają szans utrzymać się po zakończeniu realizacji projektu.

Wykres 39. Odpowiedzi respondentów na pytanie: „Jak oceniają Państwo trwałość uzyskanych w projekcie rezultatów? Proszę wybrać zdanie, które najlepiej opisuje tę trwałość w przypadku Państwa projektu”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84).

Część respondentów (ok. 1/4) uznała, że efekty projektów bez dalszego wsparcia utrzymają się tylko przez pewien czas. Mimo to większość osób, niemal 3/4 uczestników badania ilościowego twierdziła, że efekty projektów utrzymają się przez długi czas po zakończeniu jego trwania. Część projektów, szczególnie infrastrukturalnych, zakładała budowę konkretnych odcinków dróg, infrastruktury kolejowych czy drogowych przejść granicznych lub zakupu sprzętu – w projektach tych nie ma zagrożenia, by kilkuletnia trwałość, podczas której zrealizowane inwestycje powinny być użytkowane, była niedotrzymana. Szczególnym przypadkiem są właśnie przejścia graniczne, które muszą funkcjonować mimo zakończenia współpracy w ramach projektów transgranicznych, w ich przypadku nie może być mowy o pełnym zakończeniu korzystania z powstałej infrastruktury. Szczególnie intensywnie wykorzystywana jest infrastruktura drogowa lub przejść granicznych zrealizowana z partnerami ukraińskimi – przez wybuch wojny w Ukrainie ruch pomiędzy krajami, który już przed wojną był spory, znacznie się zwiększył, osiągając apogeum na początku konfliktu zbrojnego wiosną 2022 roku.

ta sytuacja, która w tej chwili obecnej jest to powiem szczerze, że jeśli chodzi o odbywanie się ruchu towarowego, nie przekłada się, ruch się odbywa, przejścia są czynne, wzrasta zatrudnienie, wzrasta wielkość i ilość ładunków, które są odprawiane.

Źródło: indywidualne wywiady pogłębione.

Nie ma zagrożenia dla trwałości Projektu jak również trwałości osiągniętych rezultatów. Okres gwarancji na wykonane roboty obejmuje 7 lat.

Źródło: indywidualne wywiady pogłębione.

(...) miasto jest odpowiedzialne za utrzymanie całego budynku. Powierzyliśmy administrowanie naszej miejskiej spółce, ale dzięki temu utrzymujemy właśnie w takim stanie niepogorszonym cały budynek. Jest zespół ludzi, którzy się zajmują tym, żeby pilnować wszystkiego, żeby było dobrze.

Źródło: indywidualne wywiady pogłębione.

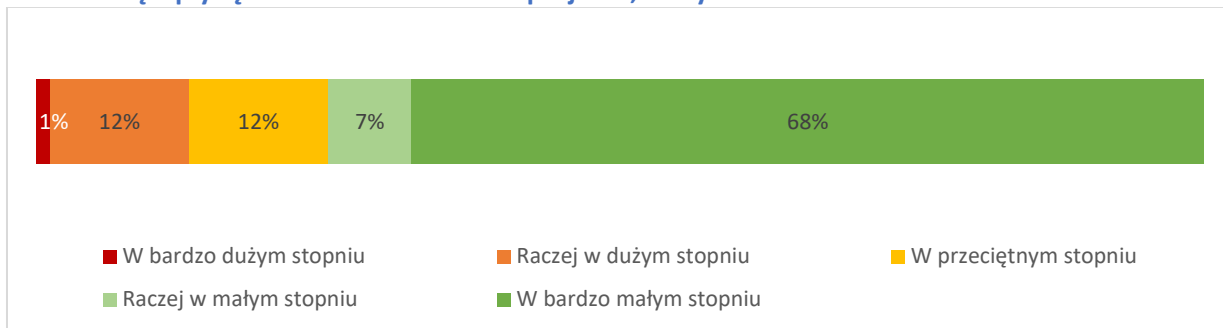
Zawieszenie współpracy z Białorusią wpłynęło jedynie na część realizowanych projektów, wiele projektów nie miało białoruskiego partnera, a część projektów kończyła się jeszcze w 2021 roku. Na czas, gdy współpraca z Białorusią uległa zawieszeniu, przypadało więc jedynie rozliczenie projektów, a nie merytoryczne działania związane z realizacją projektów.

Projekt rzeczowo był zrealizowany jak dobrze pamiętam, czyli to było po zakończeniu, tylko trwały te sprawy związane z rozliczeniem i przekazaniem reszty dofinansowania, bo w projektach transgranicznych jest tak, że są wypłacane transze.

Źródło: indywidualne wywiady pogłębione.

Respondenci badania ilościowego zapytani zostali także o stopień wpływu zawieszenia współpracy z Białorusią na trwałość efektów projektów.

Wykres 40. Odpowiedzi respondentów na pytanie: W jakim stopniu zawieszenie współpracy z Białorusią wpłynęło na trwałość efektów projektu, który Państwo realizowali?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi beneficjentami i partnerami projektów (n=84).

Powyższe wyniki świadczą o tym, że jedynie dla ok. 13% respondentów wpływ zawieszenia współpracy na trwałość był duży lub bardzo duży, a dla ok. 3/4 polskich partnerów biorących udział w badaniu ilościowym wpływ ten był mały lub bardzo mały. Nieznaczny wpływ tak istotnego czynnika jak zawieszenie współpracy z partnerem z innego kraju potwierdza wcześniejsze, wysokie, ogólne oceny zachowania trwałości.

Podsumowanie rozdziału:

Trwałość projektów według większości beneficjentów i partnerów projektowych nie jest zagrożona, a efekty projektów utrzymywać się będą długo po zakończeniu realizacji projektu. Duża część projektów została zakończona przed zawieszeniem współpracy z Białorusią, zaś część z nich w momencie zawieszenia współpracy była w końcowej fazie realizacji, dzięki czemu nie wpłynęło to

na nie w dużym stopniu, co potwierdzają wyniki badania ilościowego, gdzie ponad 2/3 beneficjentów i partnerów wskazało bardzo mały stopień wpływu zawieszenia współpracy z Białorusią na trwałość efektów projektu.

2.9. KOMPLEMENTARNOŚĆ PRZEDSIĘWZIĘĆ

Pytanie badawcze: Na ile projekty były komplementarne z innymi projektami realizowanymi w ramach programów operacyjnych realizowanych w ramach polityki spójności w Polsce oraz czy i jakie zachodziły relacje pomiędzy różnymi programami współpracy?

Analiza dokumentów programowych wykazała¹⁸, że w Programie Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020, w zakresie powiązania z innymi programami polityki spójności w Polsce, założono komplementarność z programami:

- Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja;
- INTERREG Litwa-Polska;
- INTERREG Polska-Słowacja;
- INTERREG Region Morza Bałtyckiego;
- INTERREG Europa Środkowa;
- Programami Operacyjnymi realizowanymi w Polsce, w szczególności z Programem Operacyjnym Polska Wschodnia i Regionalnymi Programami Operacyjnymi.

Zarówno w odniesieniu do dużych projektów infrastrukturalnych, jak i projektów regularnych oraz mikroprojektów **nie sformułowano kryteriów konkursowych, które obligowałyby wnioskodawców do wykazania komplementarności z innymi programami**¹⁹. We wniosku o dofinansowanie zawarto rubrykę „pokrywanie się z innymi projektami/programami, pomoc publiczna, przychody”, w ramach której wnioskodawcy zobowiązani byli do opisanie korelacji z innymi projektami. Niemniej jednak w siatce oceny znalazł się jedynie zapis służący określeniu, czy dany projekt nie pokrywa się z innymi projektami tj. nie jest podwójnie finansowany. Wnioskodawcy nie otrzymywali dodatkowych punktów za komplementarność projektów z innymi przedsięwzięciami. Na podstawie analizy danych zastanych, nie zidentyfikowano także innych mechanizmów, które zapewniałyby powiązanie projektów ewaluowanej interwencji z innymi projektami w ramach polityki spójności w Polsce. Potwierdzają to wyniki badania IDI z przedstawicielami różnych instytucji zaangażowanych w realizację Programu. Przedstawiciele KM przyznali, że wnioskodawcy nie byli zobligowani, ani premiowani za wskazanie komplementarności projektu z innymi przedsięwzięciami realizowanymi w ramach polityki spójności. Zarówno przedstawiciele KM, jak i WST nie wykluczyli, że komplementarność mogła mieć miejsce, natomiast nawet jeśli projekty były powiązane – instytucje wdrażające Program nie mają narzędzi, aby monitorować komplementarność. Jako przykłady komplementarności na poziomie lokalnym rozmówcy IDI wskazywali: uzupełnianie się projektów w obszarze transportu drogowego, infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, infrastruktury rowerowej oraz wyposażenia i modernizacji

¹⁸ *Cross-border Cooperation Programme Poland-Belarus-Ukraine 2014-2020, 5th revision as of 9th December 2022.*

¹⁹ *Na podstawie dokumentacji konkursowej: kryteriów wyboru projektów, wzorów wniosków aplikacyjnych, siatki oceny wniosku, podręcznika programowego oraz podręcznika dla osób oceniających wnioski.*

placówek ochrony zdrowia, a także doposażenia grup dyspozycyjnych. Przykłady te, znajdują odzwierciedlenie w analizie danych zastanych, wykonanej na potrzeby niniejszego badania.

W ramach analizy danych zastanych sprawdzono, którzy beneficjenci (zarówno liderzy, jak i partnerzy) projektów Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 po stronie polskiej korzystali z innych programów polityki spójności, w tym programów współpracy transgranicznej²⁰. Do analizy włączono wszystkie programy, wymienione na początku niniejszego rozdziału, a zatem odpowiadające założeniom w dokumentach programowych. Ponadto, zdecydowano się włączyć do analizy także Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, z uwagi na podobne cele z Programem Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś Ukraina 2014-2020. W odniesieniu do POIiŚ analizowane były projekty z trzech osi: 1. *Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu*, 3. *Rozwój sieci drogowej TEN-T i transportu multimodalnego* oraz 8. *Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury*. Następnym krokiem była ocena, czy i w jakim zakresie projekty realizowane przez tego samego beneficjenta w ramach więcej niż jednego programu są ze sobą powiązane. W tym celu przeanalizowano skrócone opisy projektów oraz w przypadku, gdy opisy nie pozwalały na ocenę powiązania, także strony internetowe projektów i/lub beneficjentów i inne źródła internetowe. Pod uwagę brano także termin realizacji obu lub więcej potencjalnie komplementarnych projektów oraz obszar ich realizacji. W toku analizy wyróżniono dwie podstawowe konfiguracje, w ramach których projekty tego samego beneficjenta były ze sobą powiązane:

- I. **Komplementarność celów projektów** (projekty były skierowane na ten sam cel np. ochronę środowiska, zachowanie dziedzictwa kulturowego, wzrost potencjału turystycznego itp.);
- II. **Komplementarność działań projektów** (działania wzajemnie się uzupełniały, np. działania w ramach jednego projektu odbywały się infrastrukturze wyremontowanej z innych środków UE, działania szkoleniowe i prewencyjne były uzupełniane poprzez zakup doposażenia, projekty były ukierunkowane na modernizację tej samej przestrzeni itp.).

Warto zaznaczyć, że powyższe kategorie nie zawsze były rozłączne, tzn. niektóre projekty były ukierunkowane na ten sam cel oraz jednocześnie ich działania uzupełniały się.

Spośród 158 unikatowych beneficjentów realizujących projekty w ramach ewaluowanej interwencji, 95 było (w perspektywie finansowej 2014-2020) beneficjentem przynajmniej jednego innego programu: Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja, INTERREG Litwa-Polska, INTERREG Polska-Słowacja, INTERREG Europa Środkowa, Programu Operacyjnego Polska Wschodnia, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego lub Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego. Jedynie w programie INTERREG Region Morza Bałtyckiego nie wziął udział żaden beneficjent korzystający ze wsparcia w ramach ewaluowanej interwencji. Niemniej jednak, 33% beneficjentów realizujących projekty w ramach ww. programów i Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020, wdrażało przedsięwzięcia komplementarne do projektów Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020. Niemalże wszyscy beneficjenci projektów komplementarnych (97%) realizowali projekty z innych środków, które miały ten sam cel co projekty

²⁰ Na podstawie listy projektów realizowanych z FE dostępnej na stronie MFiPR oraz danych przekazanych przez Zamawiającego, a także danych ze stron programów: INTERREG Centralna Europa oraz INTERREG Morze Bałtyckie.

Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020. Z kolei w ponad połowie tj. 55% przypadków projekty te były powiązane z przedsięwzięciami ewaluowanej interwencji poprzez działania. Również ponad połowa tj. 52% beneficjentów projektów komplementarnych to realizatorzy przedsięwzięć powiązanych z projektami Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 zarówno w zakresie celów, jak działań.

Zbieżne cele to przede wszystkim ochrona dziedzictwa kulturowego i/lub naturalnego/ochrona środowiska. Aż 14 z 31 beneficjentów realizujących projekty komplementarne ukierunkowywało je właśnie na ten cel. Z kolei 6 beneficjentów projektów powiązanych stawiało sobie za zadanie rozwój turystyki na obszarze przygranicznym. Prawie tyle samo (tj. 5 beneficjentów) realizowało projekty komplementarne służące **zwiększaniu dostępu i/lub jakości mieszkańców obszarów przygranicznych do usług zdrowotnych.** Z kolei trzech beneficjentów w projektach komplementarnych skupiało się na **poprawie bezpieczeństwa na pograniczu. Zidentyfikowano także dwóch realizatorów wdrażających projekty powiązane mające na celu poprawę infrastruktury komunikacyjnej** oraz jednego beneficjenta, który dążył do **dostosowania systemu kształcenia do rynku pracy.**

Przykłady komplementarności działań projektowych to przede wszystkim:

- realizacja działań służących ochronie środowiska różnych części tego samego np. różnych brzegów Jeziora Solina²¹; rozwój turystyki i promocja obszaru wokół Bugu i jednocześnie zachowanie dziedzictwa naturalnego poprzez zadbanie o bioróżnorodność i wokół tej rzeki²²; odnowienie istniejących szlaków turystycznych i utworzenie szlaku tematycznego dotyczącego bioróżnorodności w Puszczy Białowieskiej i realizacja działań proekologicznych oraz utworzenie nowych tras turystycznych na tym obszarze²³; rozwój różnych odcinków tego samego szlaku tj. Szlaku Kultury Wołoskiej²⁴;
- modernizacja obiektów dziedzictwa kulturowego, a następnie realizacja na jego terenie działań w ramach innego projektu np. wielokulturowego festiwalu w Izbie Tradycji Ziemi

²¹ W ramach RPO Województwa Podkarpackiego Gmina Solina realizowała projekty: Rozwój gospodarki ściekowej w Gminie Solina – budowa oczyszczalni ścieków oraz budowa kanalizacji ściekowej w Aglomeracji Polańczyk, Przebudowa pompowni i stacji uzdatniania wody wraz z budową sieci wodociągowej w Polańczyku, Utworzenie szlaku uzdrowskiego wraz z budową dwóch pijalni wód mineralnych i Centrum Informacji Uzdrowskiej w Polańczyku. Z kolei w ramach ewaluowanego Programu beneficjent wdrażał projekt *Protecting the Solina Lake and Schodnica's sources of healing waters - a common challenge and opportunity to maintain and exploit the potential of the natural heritage.*

²² Gmina Drohiczyń w ramach RPO Województwa Podlaskiego realizowała projekty: *Ochrona Nadbużańskiej Bioróżnorodności Naszym Dziedzictwem, Ochrona nadbużańskiej różnorodności biologicznej na terenie miasta Drohiczyń.* Z kolei w ramach ewaluowanego Programu gmina wdrażała projekt *Bug unites us - creation of two cross-border touristic kayak trails.*

²³ Powiat Hajnowski w ramach RPO Województwa Podlaskiego realizował projekt pn. *Szlakiem bioróżnorodności regionu Puszczy Białowieskiej i Doliny Narwi.* Z środków POiŚ ten sam podmiot zrealizował projekt *Puszcza i ludzie.* Z kolei w ramach ewaluowanego Programu wdrażano interwencję *Cross-border heritage of the Bialowieza Fores oraz Nature's treasury beyond borders.*

²⁴ Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia Pro Carpathia realizowało projekt *Szlak Kultury Wołoskiej* w ramach Program Współpracy INTERREG Polska-Słowacja oraz projekt *Wallachian Culture Trail in the Polish-Ukrainian borderland* w ramach ewaluowanej interwencji.

Wojślawickiej²⁵, utworzonej w zabytkowej Synagodze w Wojślawicach; wydarzeń kulturalnych w byłym klasztorze zaadaptowanym na centrum kultury w Zagórze²⁶;

- udział strażaków w szkoleniach na obszarze przygranicznym i zakup wozu strażackiego z środków UE²⁷;
- realizacja działań prewencyjnych i edukacyjnych w zakresie urologii onkologicznej przy jednoczesnym doposażaniu oddziału przeznaczonego do leczenia pacjentów w tej dziedzinie²⁸;
- modernizacja tej samej infrastruktury, finansowanie różnych etapów prac z różnych funduszy np. budowa Bialskiego Centrum Pomocy Osobom z Autyzmem²⁹.

Projekty realizowane w ramach ewaluowanego Programu były najczęściej komplementarne z projektami realizowanymi z środków RPO. Wynika to ze stosunkowo szerokiej skali wykorzystania tych środków przez podmioty korzystające także z środków Programu. Ponadto, jak wskazano w wywiadach z beneficjentami w ramach studiów przypadków, środki RPO są postrzegane przez beneficjentów jako stosunkowo łatwiejsze do pozyskania np. z uwagi na możliwość przygotowania wniosku w języku polskim. Wszyscy beneficjenci Programu Współpracy Transgranicznej Polska-

²⁵ Gmina Wojślawice w ramach RPO Województwa Lubelskiego zrealizowała projekt *Na szlaku kultur i tradycji Ziemi Wojślawickiej - ochrona i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego gminy Wojślawice, w ramach którego powstała Izba Tradycji Ziemi Wojślawickiej. Następnie, zrealizowano projekt ze środków ewaluowanej interwencji: Polish-Ukrainian cooperation for the development of tourism and preservation of cultural heritage in the area covered by "The Picturesque East" brand (festiwal wielokulturowy).*

²⁶ W ramach RPO Województwa Podkarpackiego gmina Zagórze zrealizowała projekt *Kompleksowa ochrona dziedzictwa kulturowego na terenie MOF Sanok-Lesko – adaptacja ruin Zespołu Klasztornego Karmelitów Bosych na centrum kultury w Zagórze, następnie wdrażano interwencję w ramach ewaluowanego Programu: A culture forged in fire.*

²⁷ Gmina Korczew zrealizowała ze środków RPO Województwa Mazowieckiego projekt *Zakup średniego samochodu pożarniczego wraz z wyposażeniem dla OSP Korczew oraz brała udział we wdrażaniu interwencji w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 tj. Effective coordination of rescue operation in the Ostroleka-Siedlce subregion and Volyn Oblast.*

²⁸ SP ZOZ Wojewódzki Szpital Zespolony im. J. Śniadeckiego realizował projekty: *Ochrona zasobów pracy w województwie podlaskim poprzez unowocześnienie leczenia kardiologicznego i chorób nowotworowych układu moczowego w SP ZOZ WSZ im. Jędrzeja Śniadeckiego w Białymstoku oraz Poprawa jakości świadczenia usług medycznych na Oddziale Ortopedyczno-Urazowym i Oddziale Urologii Onkologicznej i Ogólnej w SP ZOZ WSZ im. Jędrzeja Śniadeckiego w Białymstoku ze środków RPO Województwa Podlaskiego. W ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 szpital wdrażał projekt *Improvement of cross-border health services in oncological urology in Bialystok and Grodno regions.**

²⁹ Stowarzyszenie Pomocy Młodzieży i Dzieciom Autystycznym oraz Młodzieży i Dzieciom o Pokrewnych Zaburzeniach "Wspólny Świat" realizowało projekt *Bialskie Centrum Pomocy Osobom z Autyzmem Etap I - Budowa Ośrodka Terapii i Diagnostyki. Przedszkole dla dzieci z Autyzmem z środków RPO. Z kolei ze środków Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 zrealizowano projekt *Development of cross-border cooperation in helping people with autism on the Polish-Belarusian borderlands, w ramach którego zaplanowano utworzenie Szkoły przygotowującej do zatrudnienia i Środowiskowi Domu Samopomocy, a także mieszkań treningowych z możliwością przekształcenia w dom stałego pobytu dla dorosłych osób z autyzmem, które są częścią Bialskiego Centrum Pomocy Osobom z Autyzmem.**

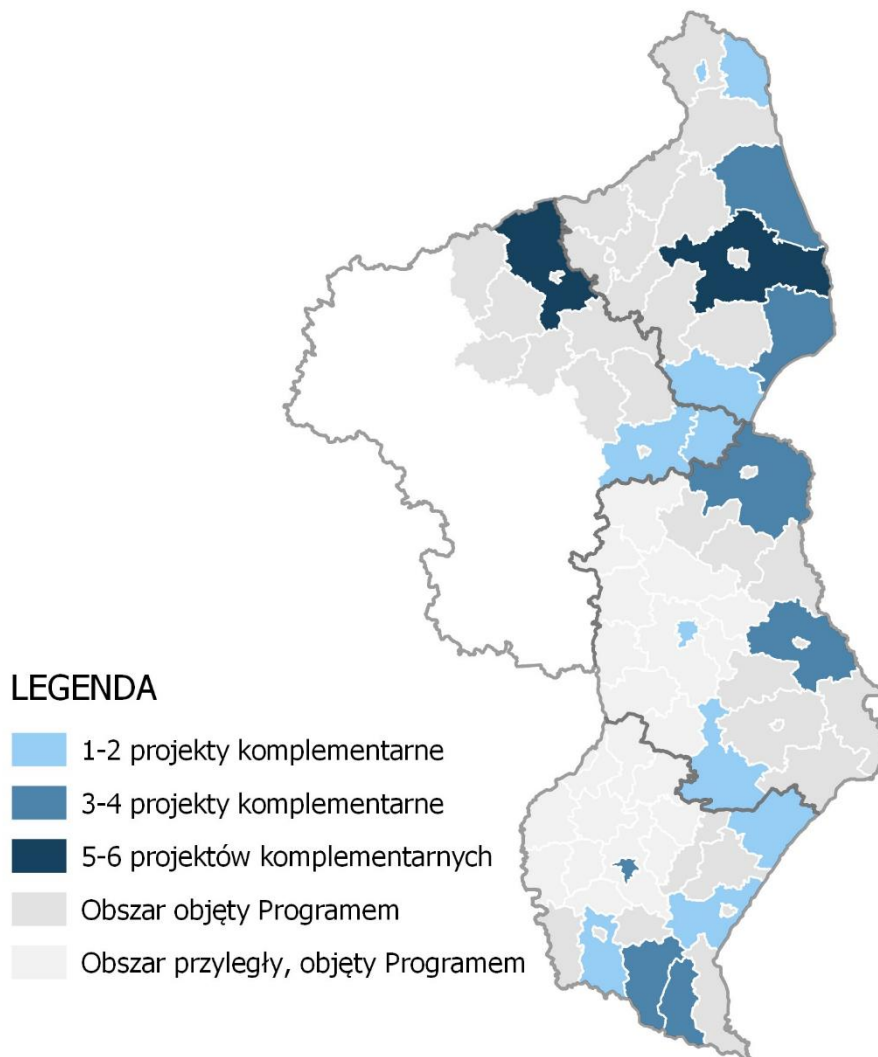
Białoruś-Ukraina 2014-2020, którzy realizowali projekty z innych środków, skorzystali z RPO. Warto zauważyć, że RPO umożliwiają nieco szerszy zakres działań niż inne programy np. ukierunkowane jedynie na EFRR jak POPW lub mające konkretne cele jak POIiŚ. Z kolei programy współpracy wymagają realizacji projektu w partnerstwie. Ponadto, w zakresie terytorialny wsparcia innych niż ewaluowana interwencja programów współpracy np. Polska-Słowacja, Litwa-Polska, wchodziła jedynie część podmiotów realizujących projekty w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020. Środki RPO były dostępne dla każdego podmiotu realizującego projekt w ramach. Wobec tego, naturalnie stopień i skala komplementarności projektów z programami współpracy są mniejsze.

Jedynie 8 beneficjentów ewaluowanego Programu realizowało projekty w ramach innych programów współpracy tj. INTERREG Polska-Słowacja, Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020 i INTERREG Litwa-Polska oraz Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Niemniej jednak tylko trzy projekty realizowane w ramach innych programów współpracy i jeden projekt z środków POIiŚ były powiązane z interwencjami Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020. Z kolei tylko jeden beneficjent realizował projekt w ramach Programu INTERREG Europa Środkowa i nie był on powiązany z omawianą interwencją. Można zatem powiedzieć, że praktycznie nie zachodziły relacje pomiędzy programami współpracy tj. projekty w niewielkim stopniu były powiązane. Z POPW skorzystało 5 beneficjentów ewaluowanej interwencji, natomiast również w tym przypadku nie stwierdzono komplementarności.

Nie zauważono istotnych prawidłowości, jeśli chodzi o typ podmiotów, które realizowały projekty komplementarne lub też ich geograficzne rozmieszczenie. Projekty komplementarne realizowały w przeważającej części wspólnoty samorządowe które dominują również w strukturze beneficjentów Programu. Należy jednak zauważyć, że pod względem liczby realizowanych projektów komplementarnych wyróżniają się podmioty z powiatu augustowskiego (województwo podlaskie) oraz powiatu ostrołęckiego (województwo mazowieckie), co przedstawia powyższa mapa.

Rozmieszczenie geograficzne beneficjentów projektów komplementarnych przedstawia poniższa mapa.

Mapa 18. Projekty komplementarne do przedsięwzięć realizowanych w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 wg powiatów

Źródło: opracowanie własne na podstawie listy projektów realizowanych z Funduszy Europejskich w perspektywie finansowej 2014-2020.

Co istotne, zaobserwowano także inny rodzaj komplementarności tj. projekty Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina stanowiły kontynuację projektów realizowanych z innych lub tych samych środków (zarówno w perspektywie finansowej 2007-2013 i 2014-2020). Ten rodzaj komplementarności jest trudny do uchwycenia w analizie danych zastanych, jednak informacji na ten temat dostarczyli sami beneficjenci. 15% realizatorów projektów po stronie polskiej zadeklarowało w badaniu CAWI, że projekt badanego Programu stanowi kontynuację wcześniejszych projektów³⁰. Wcześniejsze projekty były realizowane przede wszystkim ze środków Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 i z środków RPO 2007-2013. Pojedyncze projekty były wdrażane w ramach: RIT (Program Przemiany w Regionie), bilateralnych programów wymiany młodzieży, Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2007-2013, Programu polskiej pomocy rozwojowej MSZ oraz Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego.

³⁰ n=84.

Podsumowanie rozdziału:

Choć skala powiązań pomiędzy projektami Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 i projektami współfinansowanymi z innych programów polityki spójności była niewielka, to powiązania te można uznać za silne. Należy zwrócić uwagę, że **w ramach programu INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027 w pierwszym naborze wniosków zapewniono dodatkowy, względem ewaluowanej interwencji mechanizm komplementarności projektów.** W ramach oceny jakościowej wnioskodawcy mogą otrzymać 6 pkt., jeśli *projekt jest komplementarny i wnosi wartość dodaną do innych inicjatyw w tej dziedzinie - uzupełnia dotychczasowe osiągnięcia i opiera się na nich. Wyniki innych inicjatyw są wykorzystywane w projekcie*³¹. Ponadto, we wniosku aplikacyjnym zawarto pole „Komplementarność z innymi działaniami, projektami, inicjatywami” i szczegółowo opisano, na czym powinna polegać komplementarność i na jakie aspekty należy zwrócić uwagę w opisie³². Biorąc pod uwagę wyniki niniejszego badania, działania podjęte w ramach INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027, służące zwiększeniu komplementarności projektów, należy uznać za słuszne i warte kontynuowania w kolejnych naborach.

³¹ Załącznik nr 2 siatka oceny wniosku aplikacyjnego do podręcznika Programu – Projekty regularne. Część 1 – aplikowanie.

³² Roboczy szablon ułatwiający przygotowanie Wniosku Aplikacyjnego (WA) w naborze wniosków w ramach Programu INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027.

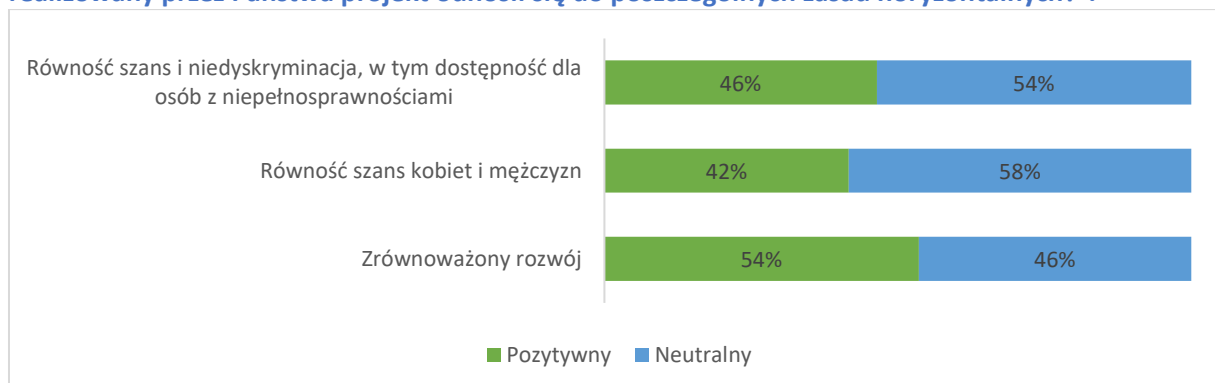
III. ZASADY HORYZONTALNE

3.1. SPOSÓB I STOPIEŃ UWZGLĘDNIENIA ZASAD HORYZONTALNYCH

Pytanie badawcze: W jaki sposób i w jakim stopniu przy realizacji Programu uwzględniane są polityki horyzontalne i jakie ma to odzwierciedlenie w zrealizowanych projektach: zasada promowania równości mężczyzn i kobiet; zasada równości szans i niedyskryminacji w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami; zasada zrównoważonego rozwoju? Jakie działania były podejmowane w projektach w odpowiedzi na wymagania stawiane przez zasady horyzontalne?

Według zapisów Programu zasady horyzontalne powinny być respektowane na wszystkich etapach wdrażania Programu, począwszy od oceny wniosków i procesu selekcji, aż po fazę realizacji projektu. Zgodnie ze strukturą formularza aplikacyjnego o dofinansowanie ze środków Programu, beneficjenci zostali zobligowani do uzasadnienia wpływu inwestycji na następujące kwestie przekrojowe: zrównoważony rozwój, prawa człowieka, równouprawnienie, HIV/AIDS, demokracja. Rolą beneficjentów była ocena i uzasadnienie rodzaju wpływu projektu na aspekty wynikające z polityk horyzontalnych oraz przedstawienie w sposób opisowy zastosowanych rozwiązań. Tylko projekty charakteryzujące się pozytywnym bądź neutralnym oddziaływaniem mogły otrzymać dofinansowanie ze środków Programu.

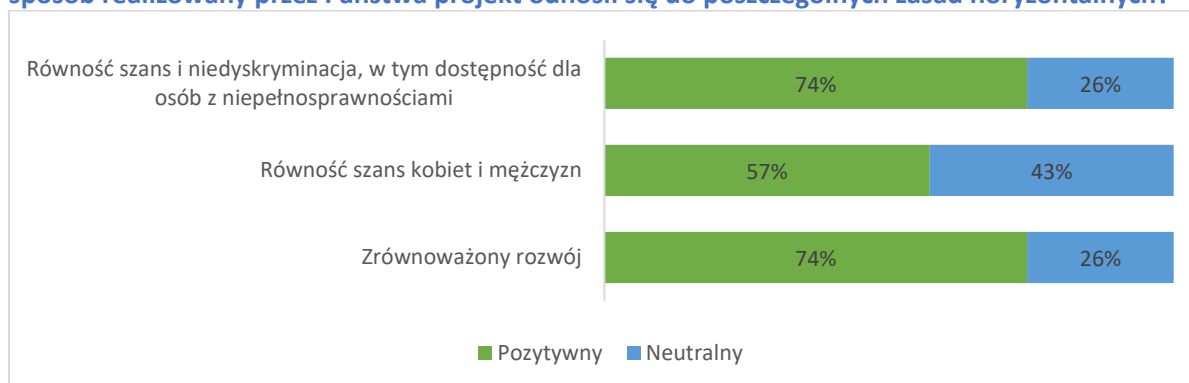
Wykres 41. Odpowiedzi polskich beneficjentów i partnerów projektów na pytanie "W jaki sposób realizowany przez Państwa projekt odnosił się do poszczególnych zasad horyzontalnych?"

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi (n=84) beneficjentami i partnerami projektów.

Analizując wyniki badania CAWI realizowanego wśród polskich i ukraińskich beneficjentów i partnerów projektów w zakresie odnoszenia się projektu do poszczególnych zasad horyzontalnych należy zauważyć, że rozkład odpowiedzi był porównywalny. Niemniej jednak partnerzy z Polski dostrzegali przede wszystkim pozytywny wpływ projektów na realizację zasady zrównoważonego rozwoju, natomiast po stronie ukraińskiej przeważały odpowiedzi dotyczące pozytywnego oddziaływania projektu zarówno na zasadę zrównoważonego rozwoju, jak również równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

Wykres 42. Odpowiedzi ukraińskich beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „W jaki sposób realizowany przez Państwa projekt odnosił się do poszczególnych zasad horyzontalnych?”

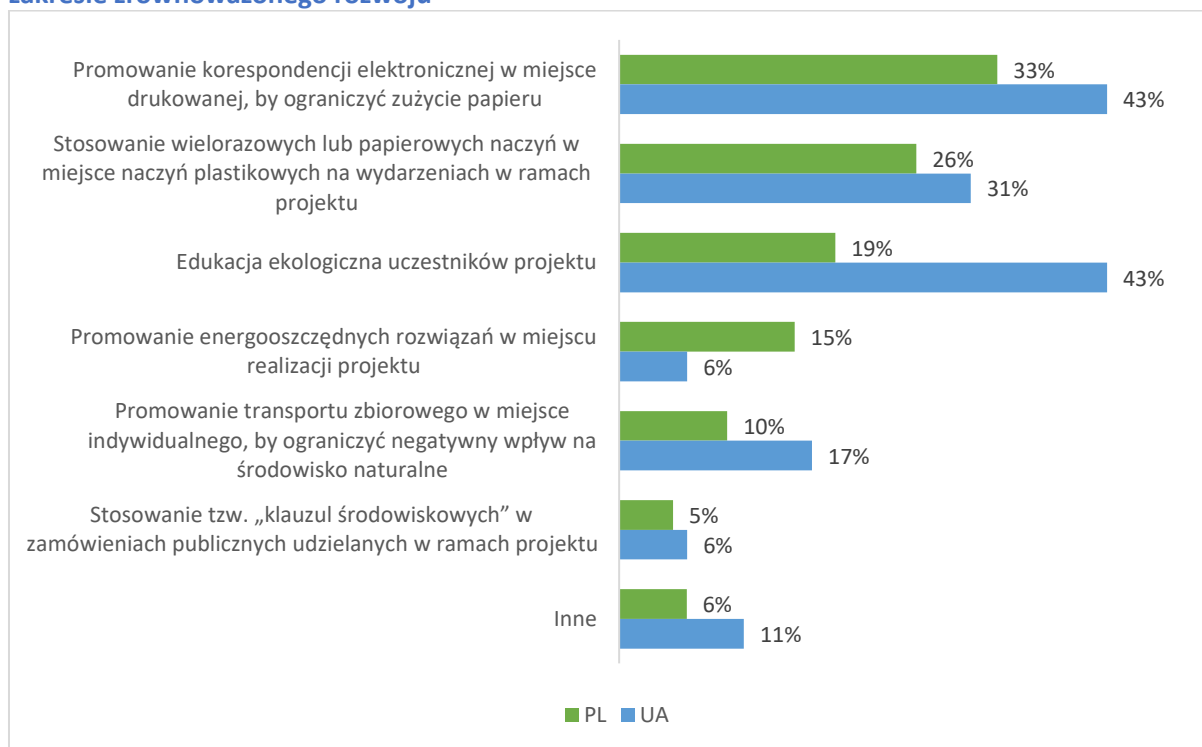

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z ukraińskimi (n=35) beneficjentami i partnerami projektów.

Zrównoważony rozwój

W ramach badania CAWI podmioty z zarówno z polskiej, jak i ukraińskiej części obszaru wsparcia wskazały, że najczęstsze zastosowanie w projektach dotyczyło promowania korespondencji elektronicznej w miejsce drukowanej, by ograniczyć zużycie papieru, jak również stosowania wielorazowych lub papierowych naczyń w miejsce naczyń plastikowych na wydarzeniach w ramach projektu. Wysoką liczbę wskazań otrzymały również działania polegające na edukacji ekologicznej uczestników projektu (43% wskazań wśród partnerów z Ukrainy i 19% wśród partnerów z Polski), promowanie transportu zbiorowego w miejsce indywidualnego ograniczając negatywny wpływ na środowisko naturalne (odpowiednio 7% i 10% wskazań). Wśród innych rozwiązań wymienianych przez partnerów z Polski pojawiały się aspekty związane ze skróceniem czasu przejazdu o 20 minut dzięki budowie i przebudowie dróg, co ograniczyło emisję zanieczyszczeń, wykorzystanie materiałów naturalnych i recyklingowych oraz nowoczesnego sprzętu spełniającego nowsze normy środowiskowe podczas organizowanych warsztatów. Polscy partnerzy wskazali, że w ramach projektu promowano turystykę rowerową, a także, że prowadzono działania mające na celu poprawę dostępności regionów słabiej rozwiniętych tak, aby możliwy był zrównoważony rozwój tych obszarów. Wśród odpowiedzi partnerów ukraińskich wskazano ponadto na korzystanie z przyjaznych dla środowiska sprzętów (np. łodzi o lepszych parametrach sprawnościowych, posiadających odpowiednie certyfikaty), realizację działań mających na celu podniesienie świadomości ekologicznej wśród uczestników wydarzenia, które będą kontynuowane po zakończeniu projektu. Podkreślano znaczenie projektów zachowania dziedzictwa historycznego i kulturowego dla zapewnienia zasady zrównoważonego rozwoju. Niemniej jednak pojawiły się odpowiedzi sugerujące trudności w rozumieniu zasad, respondenci ukraińscy wskazywali działania związane z promocją dziedzictwa historycznego i kulturowego, wykorzystanie innowacyjnych technologii, włączenia społecznego, co nie jest do końca zgodne z ideą zasady zrównoważonego rozwoju.

Wykres 43. Typ działań podejmowanych przez polskich i ukraińskich partnerów w projekcie w zakresie zrównoważonego rozwoju

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi (n=84) oraz z ukraińskimi (n=35) beneficjentami i partnerami projektów.

Generalnie beneficjenci i partnerzy projektów w większości wskazali, że nie napotkali trudności w realizacji założeń zasady zrównoważonego rozwoju. Dwóch z ukraińskich beneficjentów zauważyło jedynie, że biurokratyczne procedury w Ukrainie wymagają przechowywania dokumentacji i dostarczania jej kopii w formie papierowej oraz, że termin na przesłanie prawodawstwa i dostosowanie do zachodzących w ustawodawstwie zmian w tym zakresie był zbyt krótki. Ponadto wskazano na kłopoty spowodowane wprowadzeniem stanu wojennego w Ukrainie i trwającą tam wojną, jak też pandemią COVID-19, które spowodowały pewne ograniczenia i utrudnienia w realizacji projektów. W mniejszym stopniu miały one jednak związek z uwzględnieniem samej zasady horyzontalnej, zaś większy – z ogólną realizacją projektu.

Brak kłopotów z realizacją zasady zrównoważonego rozwoju został również potwierdzony podczas wywiadów przeprowadzonych z przedstawicielami instytucji wdrażających Program. Z wywiadów wynika również, że polscy partnerzy posiadają większe doświadczenie oraz wiedzę na temat stosowania polityk horyzontalnych z uwagi na fakt, iż w Polsce od wielu lat realizowane są projekty współfinansowane z programów unijnych, w których wymóg stosowania się do tych zasad jest weryfikowany na każdym etapie projektu.

(...) nasi partnerzy spoza Unii Europejskiej bardzo często są na takim etapie uczenia się jeszcze pewnych sposobów pracy w projektach. Dostosowywania się do wymogów, które są stawiane przy realizacji projektów. Tak samo jak my uczyliśmy się kiedyś tego wszystkiego i tak samo teraz partnerzy. Nie wszyscy mają doświadczenie już we wdrażaniu tych projektów transgranicznych. Czasami to są zupełnie nowi partnerzy, no i wszyscy jak gdyby spełniają, muszą spełnić te wymogi, które są stawiane projektom. To jest taki element pozytywny myślę w projektach.

Źródło: indywidualny wywiad pogłębiony.

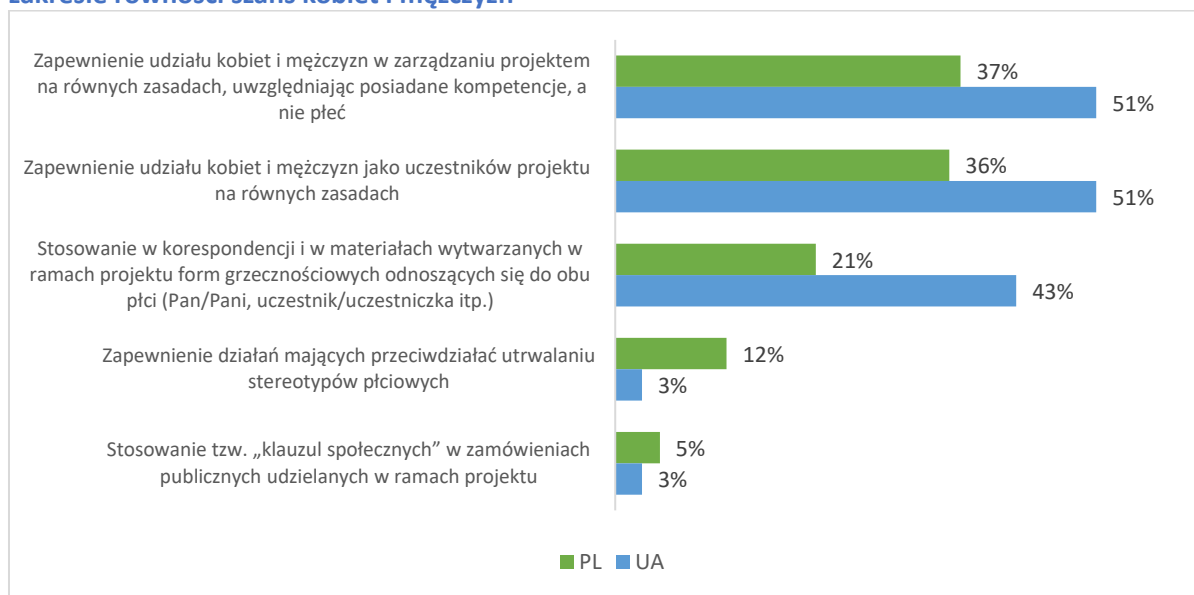
Równość szans kobiet i mężczyzn

Analizując zrealizowane w ramach Programu projekty należy zauważyć, że zasada równości szans kobiet i mężczyzn w projektach była przestrzegana, niemniej jednak respondenci badania ankietowego wskazywali przeważnie, że projekty odnosiły się do niej w sposób neutralny. Spośród rozwiązań jakie stosowano w projektach z rozkładu odpowiedzi partnerów wynika, że najczęściej zapewniano udział kobiet i mężczyzn w zarządzaniu projektem na równych zasadach, uwzględniając posiadane kompetencje, a nie płeć jako kryterium doboru, następnie zapewniano na równych zasadach udział kobiet i mężczyzn jako uczestników projektu, stosowano w korespondencji i w materiałach wytwarzanych w ramach projektu formy grzecznościowe odnoszące się do obu płci (Pan/Pani, uczestnik/uczestniczka itp.), zapewniano działania mające przeciwdziałać utrwalaniu stereotypów płciowych oraz stosowanie tzw. „klauzul społecznych”³³ w zamówieniach publicznych udzielanych w ramach projektu. Sposób uwzględniania zasady horyzontalnej w wybranych projektach został zaprezentowany również w studiach przypadku stanowiących załącznik do niniejszego raportu. Beneficjenci wskazywali w nich m.in. rozwiązania polegające na zaangażowaniu w realizację projektu zarówno kobiet i mężczyzn, równym traktowaniu obu płci, zatrudnianiu osób wyłącznie według kryterium posiadanego doświadczenia. Niemniej część przeanalizowanych projektów w ramach case study, zgodnie z opinią beneficjentów, oddziaływała na zasadę równości szans kobiet i mężczyzn w sposób neutralny.

Generalnie beneficjenci nie wskazali trudności wynikających z respektowania zasady równości szans kobiet i mężczyzn w projektach. W badaniu ankietowym jeden z ukraińskich partnerów zasygnalizował jedynie problem wynikający z sytuacji geopolitycznej w Ukrainie (dotyczący ograniczeń udziału mężczyzn z powodu stanu wojennego, co prawdopodobnie dotyczy mniejszego udziału mężczyzn w życiu społecznym i w organizowanych wydarzeniach z uwagi na obowiązkowy pobór do wojska do 65 roku życia), a w drugim przypadku problem związany z barierą językową, co może świadczyć o nie do końca trafnym rozumieniu zasady.

³³ W postępowaniach publicznych zamawiający może określić dodatkowe wymagania o charakterze społecznym tzw. klauzule społeczne, m.in. poprzez zobowiązanie wykonawców do zatrudnienia do realizacji zamówienia osób z określonych grup czy też doprecyzowanie formy zatrudnienia osób wykonujących wskazane czynności w ramach realizacji zamówienia.

Wykres 44. Typ działań podejmowanych przez polskich i ukraińskich partnerów w projekcie w zakresie równości szans kobiet i mężczyzn

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi (n=84) oraz z ukraińskimi (n=35) beneficjentami i partnerami projektów.

Równość szans i niedyskryminacja, w tym dostępność dla osób z niepełnosprawnościami

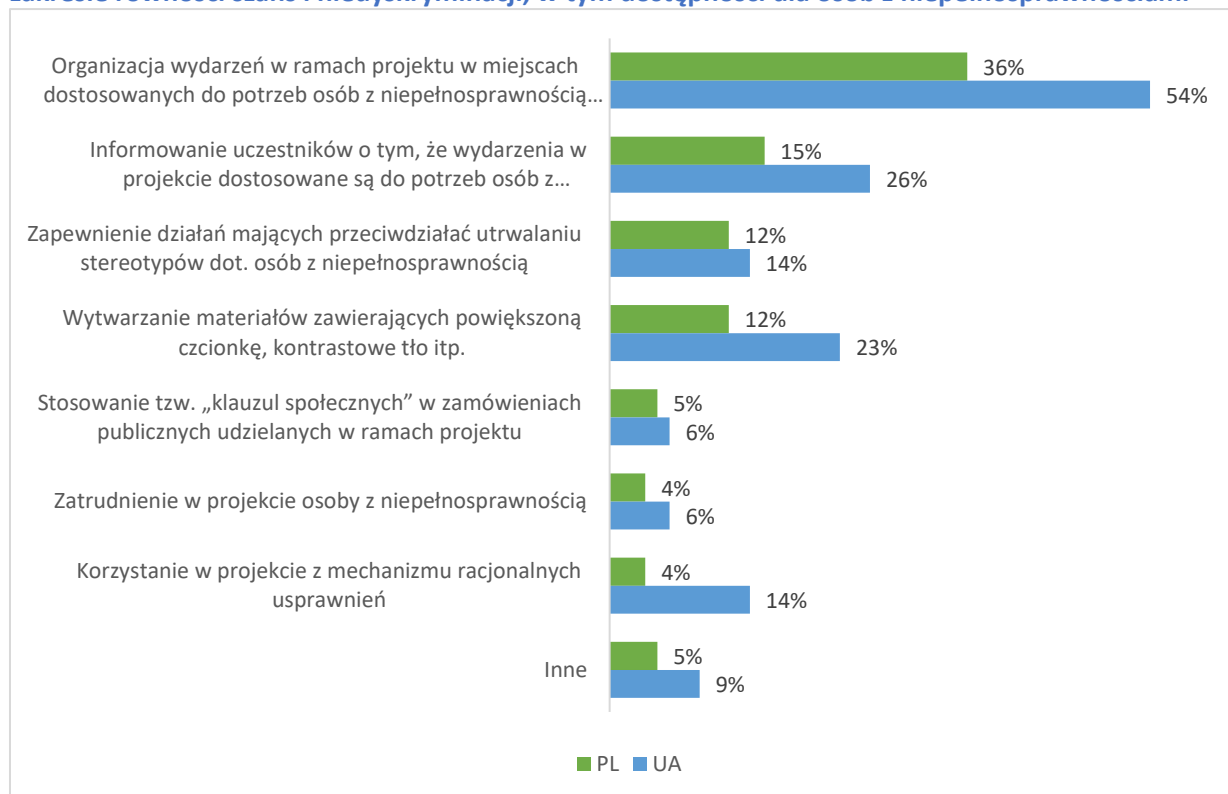
Zasada równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami, oznaczająca umożliwienie wszystkim osobom bez dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie sprawiedliwego, pełnego uczestnictwa we wszystkich dziedzinach życia na jednakowych zasadach, miała pozytywne odzwierciedlenie w projektach. Zasada ta znajduje zwykle największe zastosowanie w projektach współpracy transgranicznej (współpracy europejskiej), bowiem dużo uwagi poświęca się w tych przedsięwzięciach kryteriom dostępności zarówno na poziomie Programu, jak również w aspektach dotyczących promocji projektów, ich realizacji i wdrażania. Projekty infrastrukturalne, zgodnie z obowiązującymi przepisami i wytycznymi muszą zapewniać możliwość korzystania z infrastruktury przez osoby niepełnosprawne, w związku z powyższym zapewnienie odpowiednich rozwiązań (zwłaszcza po polskiej stronie obszaru wsparcia) staje się wymogiem podstawowym. Wdrożenie odpowiednich rozwiązań dedykowanych osobom z niepełnosprawnościami podczas realizacji projektów miękkich (szkolenia, konferencje, warsztaty) również nie stanowiło większych problemów. Pandemia COVID-19, w wyniku której zrezygnowano ze stacjonarnej formy wielu wydarzeń i inicjatyw przechodząc na tryb zdalny, umożliwiła równy dostęp grupom osób niepełnosprawnych (zwłaszcza ruchowo).

Typy rozwiązań stosowanych w projektach na rzecz zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami zbadano m.in. na podstawie wyników badania CAWI. Wśród odpowiedzi z największą liczbą wskazań partnerów polskich i ukraińskich znalazły się rozwiązania takie, jak organizacja wydarzeń w miejscach dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnością, tzn. w miejscach pozbawionych barier architektonicznych (54% wskazań wśród partnerów z Ukrainy, 36% wśród partnerów z Polski). W dalszej kolejności zastosowanie miało informowanie uczestników o tym, że wydarzenia w projekcie dostosowane są do potrzeb osób z niepełnosprawnością, wytwarzanie materiałów zawierających powiększoną czcionkę, kontrastowe tło

itp., zapewnienie przeciwdziałania utrwalaniu stereotypów dotyczących osób z niepełnosprawnością, korzystanie w projekcie z mechanizmu racjonalnych usprawnień.

Wśród dodatkowych rozwiązań partnerzy z polskiej strony obszaru wsparcia wskazywali na działania polegające na wybudowaniu infrastruktury przystosowanej dla osób z niepełnosprawnościami, prowadzenie działań ułatwiających dostęp do projektu dla osób z niepełnosprawnościami, zwiększenie dostępu do usług społecznych dla osób z niepełnosprawnościami. Ukraińscy partnerzy i beneficjenci wskazali jako przykład spotkania z osobami z niepełnosprawnościami i rodzicami takich dzieci w celu omówienia problemów związanych z mobilnością w mieście i sposobów rozwiązania problemów z tym związanych. Jednym z efektów projektu było wydanie audiobooka wraz z wersją drukowaną, innym: opracowanie katalogu przepisów na tradycyjne potrawy w alfabecie Braille'a. W jeszcze innym projekcie w realizację zaangażowane zostały osoby z niepełnosprawnościami (osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich oraz osoby z wadą wzroku), współpraca prowadzona była na równych i partnerskich zasadach.

Wykres 45. Typ działań podejmowanych przez polskich i ukraińskich partnerów w projekcie w zakresie równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi (n=84) oraz z ukraińskimi (n=35) beneficjentami i partnerami projektów.

Na pytania dotyczące trudności w realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami z reguły odpowiadano, że nie napotkano ich. Wśród przedstawicieli ze strony ukraińskiej pojawiły się jednak odpowiedzi sugerujące, że problem w realizacji projektu stanowiła słabo rozwinięta infrastruktura dostępności w regionie w Ukrainie, ponadto wdrożenie odpowiednich środków respektujących zasadę wymagało znacznych nakładów i dodatkowych funduszy.

Podsumowanie rozdziału:

Podsumowując, należy podkreślić, że projekty realizowane w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 respektowały i wpisywały się w założenia polityk horyzontalnych. Efektem zastosowanych wymagań odnośnie stosowania się do zasad horyzontalnych są przykłady praktycznych rozwiązań w projektach. Jednakże należy zaznaczyć, że z uwagi iż beneficjentami Programu również są kraje nie będące jeszcze członkami UE, nie mające obszernego doświadczenia w realizacji projektów unijnych, ich znajomość możliwych rozwiązań projektowych respektujących poszczególne polityki horyzontalne jest mniejsza. W związku z tym, nasuwa się wniosek dotyczący potrzeby przeprowadzenia szkoleń mających na celu przedstawienie przykładów możliwych rozwiązań wpisujących się w realizację poszczególnych polityk.

3.2. OCENA WPŁYWU SYSTEMU REALIZACJI NA REALIZACJĘ ZASAD HORYZONTALNYCH

Pytanie badawcze: Czy zaprojektowany system realizacji Programu, w tym stosowane procedury i rozwiązania, zapewniły realizację zasad horyzontalnych?

Respektowanie i realizacja zasad horyzontalnych wynikała wprost z zapisów Programu (5th revision, 9 grudnia 2022). Zasady te zostały opisane w rozdziale 3.4 Mainstreaming of cross-cutting issues jako „Zagadnienia przekrojowe”. Jednakże, inaczej niż w innych programach tej perspektywy finansowej, w Programie opisane zostały jedynie zagadnienia przekrojowe dotyczące zrównoważonego rozwoju (środowiska naturalnego), praw człowieka, w tym równości płci, HIV/AIDS oraz wzrostu świadomości społeczeństwa w zakresie ochrony zdrowia, demokracji³⁴. W Programie nie wspomina się o równym traktowaniu osób z niepełnosprawnościami.

Ocenię ewaluatora podlegało także pięć dostępnych Podręczników Programu (beneficjenta): PROGRAMME MANUAL part II IMPLEMENTATION MANUAL version III as of December 2020, PROJECTS ADDRESSING MIGRATORY CHALLENGES Direct Award Manual, PROGRAMME MANUAL part I – APPLICANT 1st CALL FOR PROPOSALS ver. VII September 2022, PODRĘCZNIK PROGRAMU DRUGI NABÓR WNIOSKÓW (Małe projekty) Dziedzictwo ver. 5.0 oraz PODRĘCZNIK PROGRAMU TRZECI NABÓR WNIOSKÓW (Małe projekty) Dziedzictwo ver. 3.0.

Należy stwierdzić, że zagadnienia horyzontalne zostały w nich opisane ubogo i w sposób niejednolity w poszczególnych podręcznikach. Pierwszy z wymienionych podręczników – PROGRAMME MANUAL part II IMPLEMENTATION MANUAL version III as of December 2020 opisuje w rozdziale 4.4 Zapewnienie równych szans (ENSURING EQUAL OPPORTUNITIES) zagadnienia dotyczące zapewnienia równych szans i niedyskryminacji bez względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Z kolei rozdział 4.5 Kwestie ochrony środowiska (ENVIRONMENTAL ISSUES) porusza kwestię konieczności promowania zrównoważonego rozwoju, zarówno poprzez przyjęte podejście, jak i wdrażane rozwiązania.

³⁴ Należy zwrócić uwagę, że obecnie mówi się o trzech zasadach horyzontalnych: zasadzie promowania równości mężczyzn i kobiet, zasadzie równości szans i niedyskryminacji w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasadzie zrównoważonego rozwoju.

W kolejnym dokumencie – PROJECTS ADDRESSING MIGRATORY CHALLENGES Direct Award Manual, w rozdziale 2.3.3 dotyczącym kwalifikowalności projektów jest jedynie krótka wzmianka mówiąca o tym, że projekty mające negatywny wpływ na środowisko lub nierespektujące reguł pozostałych polityk horyzontalnych Unii Europejskiej (actions with negative impact on environment or not respecting other EU horizontal policy rules) nie mogą być realizowane w Programie.

Dokument PROGRAMME MANUAL PART I – APPLICANT 1st CALL FOR PROPOSALS nie wspomina nic na temat zasad horyzontalnych.

Oba Podręczniki wydane w j. polskim – PODRĘCZNIK PROGRAMU DRUGI NABÓR WNIOSKÓW (Małe projekty) Dziedzictwo wer. 5.0 oraz PODRĘCZNIK PROGRAMU TRZECI NABÓR WNIOSKÓW (Małe projekty) Dziedzictwo wer. 3.0. poruszają kwestie zasad horyzontalnych, aczkolwiek tematyka ta opisana jest w różnych częściach obu dokumentów (choć w obu dokumentach w tych samych rozdziałach). W rozdziale 7.6 jest opisana kwestia dostępności i uwzględnienie praw osób z niepełnosprawnościami przy planowaniu i realizacji projektów. Z kolei w rozdziałach 9.7 i 9.8 opisano zasady UE dotyczące zapewnienia równych szans (w odniesieniu do płci, rasy, pochodzenia etnicznego, religii lub poglądów, niepełnosprawności, wieku lub orientacji seksualnej) oraz kwestii środowiskowych

Przygotowane formularze wniosków aplikacyjnych, zarówno dla dużych projektów infrastrukturalnych jak i dla projektów pozostałych, zostały tak zaprojektowane, aby były w nich opisane zagadnienia przekrojowe, takie jak zrównoważony rozwój (środowiska naturalnego), prawa człowieka, równość płci, HIV/AIDS, demokracja³⁵. Beneficjenci mieli wskazać we wniosku, czy wpływ projektu na realizację każdego z zagadnień jest negatywny, neutralny, czy pozytywny, a w części opisowej podać uzasadnienie wyboru.

Na podstawie analizy dokumentów programowych można stwierdzić, że **zaprojektowany system realizacji Programu, w tym zastosowane procedury i rozwiązania niewystarczająco jasno opisywały sposób realizacji zasad horyzontalnych**. Podstawowy problem dotyczył podręczników Programu (beneficjenta), w których zasady te zostały opisane w sposób niespójny, dając tym samym beneficjentom pole do różnego traktowania zasad i tym samym różnych sposobów ich interpretacji i realizacji.

Pomimo powyższej oceny dokumentów programowych, w opinii szeregu interesariuszy Programu, wdrażanie zasad horyzontalnych nie stanowiło problemu. Zdaniem jednego z nich:

(...) wszystkie zasady były w pełni uwzględnione w sposób niebudzący wątpliwości, bardzo czytelnie na wszystkich etapach wdrażania programu. W trakcie oceny projektów ten element był bardzo skrupulatnie weryfikowany, a potwierdzeniem tej weryfikacji jest odpowiednia punktacja przypisana przestrzeganiu poszczególnych zasad horyzontalnych. Na kolejnym etapie – realizacji projektów

³⁵ W przeciwieństwie do ocenianego jednocześnie przez Zespół Programu Polska-Rosja 2014-2020 w Programie Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 w wniosku aplikacyjnym nie zawarto opisu dotyczącego zagadnienia przekrojowego Równe traktowanie osób z niepełnosprawnościami.

wytyczne opracowane przez IZ oraz WST dotyczące wdrażania projektów określają w klarowny sposób jak wdrażać zasady horyzontalne³⁶.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Jednakże, zdaniem innego rozmówcy:

(...) wiemy, że te zasady były traktowane na zasadzie tiknąć we wniosku o dofinansowanie, a później w raporcie. W zasadzie nic się za tym nie kryło czy ktoś coś zrobił czy nie.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Ponadto:

Program wymagał tych zasad, (dlatego) też na etapie oceny wniosków były odpowiednie zapisy w siatce oceny. Ale powiem szczerze (...), że trudno jest udowodnić, że beneficjent realizuje projekt wbrew tym zasadom. Więc jakby z jednej strony nie stanowiło to problemu, ale może dlatego, że nie było to wnikliwie badane. Aczkolwiek mamy mechanizm zgłaszania nieprawidłowości i gdyby w ramach projektu było tak, że beneficjent (...) w działaniach projektowych ogranicza udział jakiejś części społeczeństwa, to byśmy o tym wiedzieli na pewno.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

W końcu należy przywołać opinię jednego z uczestników wywiadów na temat polityk horyzontalnych, w której stwierdził on, że nie zidentyfikowano żadnego naruszenia polityk (zasad) horyzontalnych.

Przeprowadzona w 2020 roku Ewaluacja Śródkresowa Programu Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 potwierdziła, że „zarówno zasada promowania równości mężczyzn i kobiet oraz niedyskryminacji, jak i zasada zrównoważonego rozwoju jest respektowana przez beneficjentów Programu. Należy natomiast wskazać uwagę na stosunkowo niską świadomość w zakresie znaczenia i zakresu tych zasad”³⁷.

Podobnie jak w innych realizowanych w tym czasie programach sposoby uwzględniania zasady równości płci „w zdecydowanej mierze ograniczają się do wykazywania neutralnego wpływu projektu bądź stosowania rozwiązań typowych, rutynowo podejmowanych w większości dotychczasowych projektów, mających za zadanie jedynie spełnienie postawionego wymogu”³⁸. Odnośnie zasady zrównoważonego rozwoju przeprowadzona ewaluacja śródkresowa wykazała, że realizowane projekty „w zdecydowanej większości przypadków nie zawierają w sobie rozwiązań innowacyjnych, a skupiają się jedynie na spełnieniu postawionego im wymogu”³⁹.

Jeden z kierowników projektu wytypowanych do wywiadu pogłębionego w ramach studiów przypadków:

³⁶ Respondent wspominał tu o opracowanych „Wytycznych dotyczących działań promocyjnych”. Jednakże, naszym zdaniem, dokument ten, dostępny na stronie <https://www.pbu2020.eu/files>, nie zawiera informacji na temat zasad horyzontalnych.

³⁷ Ewaluacja Śródkresowa Programu Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020, Gdańsk 2020.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

(...) przykład że ktoś pisze, że pozytywnym wpływem (projektu) na środowisko będzie to, że wymienione zostaną wszędzie żarówki na energooszczędne. I to są oczywiście kompletne bzdury, ale to pokazuje też, że ludzie mają z tym problem, to znaczy oni wiedzą, że ponieważ muszą we wniosku zdobyć 3 punkty za to, to piszą cokolwiek, co tylko im do głowy przyjdzie.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Z drugiej strony ta sama osoba zwróciła uwagę konieczność racjonalnego podejścia do określania czy projekt jest neutralny, czy pozytywny w odniesieniu do spełnienia wymogów zasad horyzontalnych:

(...) my jako wdrażający akceptowaliśmy na przykład fakt, że beneficjenci względem pewnych zasad są po prostu neutralni, co znaczy, że nie działają wbrew (nim). (...) Wydaje mi się, że jeśli chodzi o mikroprojekty, to jest wystarczające. Beneficjenci już też mają świadomość, że po prostu tak trzeba. (...) Trudno mi sobie wyobrazić, żeby 'mikrus' jakoś drastycznie na przykład zaszkodził środowisku. Dla mnie, tak naprawdę, chyba najbardziej kluczowa (...) jest dostępność dla ludzi z niepełnosprawnością.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Jak to już wspomniano w poprzednim rozdziale – zrealizowane przy okazji niniejszego badania badanie CAWI wśród polskich beneficjentów Programu wykazało mniej więcej równy rozkład odpowiedzi, że projekty oddziałują pozytywnie bądź neutralnie na realizację trzech zasad horyzontalnych: zrównoważonego rozwoju, równości szans kobiet i mężczyzn oraz równości szans i niedyskryminacji. W przypadku zasady zrównoważonego rozwoju nieznacznie przeważały odpowiedzi o oddziaływaniu pozytywnym (54% versus 46%), natomiast w przypadku dwóch pozostałych zasad oddziaływanie neutralne projektu było wskazywane częściej niż oddziaływanie pozytywne (58% versus 42% w przypadku zasady równości szans kobiet i mężczyzn oraz 54% versus 46% w przypadku zasady równości szans i niedyskryminacji). Analogiczne badanie wśród beneficjentów ukraińskich wykazało większą liczbę odpowiedzi wskazujących pozytywne oddziaływanie projektów na wszystkie trzy zasady horyzontalne (74% w odniesieniu do zasad zrównoważonego rozwoju oraz równości szans i niedyskryminacji, 57% w odniesieniu do zasady równości szans kobiet i mężczyzn).

Również eksperci uczestniczący w badaniu delfickim stwierdzili, że realizacja zasady zrównoważonego rozwoju jest istotna lub bardzo istotna we współpracy transgranicznej. Kwestie niedyskryminacji i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami zostały ocenione trochę niżej: jako przeciętnie lub mało istotne. Najniżej, jako mało istotne oceniono kwestie związane z równością szans kobiet i mężczyzn.

Można więc stwierdzić, że zaprojektowany system realizacji Programu sprawił, że jego beneficjenci przywiązują wagę do realizacji zasad horyzontalnych. W opinii respondentów badania jakościowego:

Beneficjenci są wrażliwi społecznie i uwzględniają potrzeby osób pewnych grup. W niektórych przypadkach konieczność uwzględnienia zasad narzucają przepisy prawa (np. prawo budowlane określa szerokość przejść itp).

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Po analizie fiszek projektowych projektów infrastrukturalnych, należy stwierdzić, że wymogi prawa budowlanego i dobra praktyka budowlana były dodatkowymi argumentami stosowania zasad horyzontalnych równości szans i niedyskryminacji oraz zrównoważonego rozwoju. Zdaniem jednego z rozmówców:

Jak chodzi o kwestię niepełnosprawności, to na pewno jest duży postęp w związku z tym, co było kiedyś.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Przedstawiciele jednego z komitetów monitorujących, z którymi przeprowadzono wywiady pogłębione twierdzili, że beneficjenci byli świadomi i wiedzieli, że Program będzie wymagał znajomości i respektowania zasad horyzontalnych:

(...)w większym stopniu niż w czasach historycznych. Na te kwestie horyzontalne coraz większą uwagę (zwraca się) w programach Interact i punktuje się to (...). Już nie wystarczy tick the box, tylko trzeba opisowo to potraktować, trzeba mieć często na to jakieś dowody.

Źródło: Wywiad Indywidualny wywiad pogłębiony.

Jednocześnie zdarzały się przypadki, w których opisy realizacji zasad horyzontalnych we wnioskach aplikacyjnych nie były w pełni prawidłowe, a pomimo to były zatwierdzane przez KM. W takiej sytuacji osoby kontrolujące projekt nie miały możliwości kwestionowania sposobu realizacji projektu ze względu na niespełnienie zasady horyzontalnej. Podczas wywiadu stwierdzono:

(...) jak ktoś to źle opisał we wniosku, to my nawet jak widzimy, że być może ktoś nie spełnił tej zasady horyzontalnej, to nie mamy możliwości tego wykazać, no bo komitet monitorujący tak zatwierdził wniosek o dofinansowanie.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Jedną z przyczyn takiej sytuacji mógł być brak wśród wymaganych wskaźników projektu wskaźników dotyczących realizacji zasad horyzontalnych.

Widząc problemy dotyczące uwzględniania zasad horyzontalnych na poziomie programowych i biorąc pod uwagę działania w innych programach perspektywy 2014-2020 w tym zakresie podczas wywiadów pogłębionych zapytano o ewentualne szkolenia na ten temat. Jeden z rozmówców odpowiedział:

(...) konieczność (organizacji szkoleń) pewnie była, my (...) w ramach szkoleń z informacji i promocji, przekazywaliśmy jakie są wymogi, ale już nie pokazywaliśmy jak to zrobić, tylko bardziej mówiliśmy o jakimś efekcie, który ma być uzyskany.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Część z zasygnalizowanych w rozdziale problemów została już wyeliminowana przy okazji przygotowywania dokumentów dotyczących implementacji programów pomocowych kolejnego okresu programowania, tj. 2021-2027. Zgodnie z uzyskanymi podczas wywiadów pogłębionych informacjami:

(...) teraz każdą zasadę mamy opisaną. Nie ma już czegoś takiego, jak było w perspektywie 2014-2020, gdzie beneficjenci wpisywali, że wpływ na jakąś politykę neutralny (...). Teraz (beneficjenci) będą musieli opisać czy jest to (wpływ) negatywny czy pozytywny. Jeżeli pozytywny, to jaki i wskazać dokładnie w jaki sposób (ich projekty na każdą z zasad) wpływają. Wskaźniki będą teraz tak porozdzielane, żeby wskaźnikami wskazać, co i jak robią. Zasada dostępności – specjalny podręcznik jest już teraz przygotowany, (wskazujący) jak to ma być robione.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Podsumowanie rozdziału:

Pomimo braku jasnych zapisów na temat zasad horyzontalnych w podręcznikach beneficjenta, system realizacji Programu zapewnił ich realizację. Stwierdzono jednak pewne uchybienia, wynikające głównie ze sposobu podejścia do opisu i późniejszej realizacji zasad horyzontalnych. Informacje przekazywane beneficjentom na temat zasad były niewystarczające, a przez to umożliwiały beneficjentom różne (niejednolite) podejście do zasad i tym samym różne (nie zawsze optymalne) sposoby ich realizacji.

3.3. REKOMENDACJE W ZAKRESIE DALSZEGO UWZGLĘDNIANIA ZASAD HORYZONTALNYCH

Pytanie badawcze: Jakie rozwiązania można byłoby zastosować w kontekście wdrażania zasad horyzontalnych w nowym okresie programowania?

Z uwagi, iż beneficjentami programu są również kraje nie będące jeszcze członkami UE, nie mające obszernego doświadczenia w realizacji projektów i procedur projektów finansowanych ze środków unijnych, ich znajomość możliwych rozwiązań projektowych respektujących poszczególne polityki horyzontalne jest mniejsza. W związku z tym nasuwa się wniosek dotyczący **potrzeby przeprowadzenia szkoleń mających na celu przedstawienie przykładów możliwych rozwiązań wpisujących się w realizację poszczególnych polityk**. W perspektywie finansowej 2021-2027 zasadne będzie przeprowadzenie szkoleń nastawionych na prezentację sposobów możliwych rozwiązań w poszczególnych typach projektów, bądź opracowanie dokumentu zawierającego dobre praktyki w tym zakresie, co zostało również wskazane w poprzednim badaniu ewaluacyjnym Programu⁴⁰. Zgodnie ze zgłoszoną podczas wywiadów indywidualnych sugestią, wskazanym rozwiązaniem byłoby opracowanie publikacji na temat dobrych praktyk w zakresie stosowania analizowanej zasady na poziomie projektów i udostępnienie tej publikacji na stronie każdego z programów.

Jak zostało podane w poprzednim rozdziale, próby rozwiązania szeregu problemów dotyczących stosowania zasad horyzontalnych podjęto już w programach obecnej perspektywy finansowej 2021-2027. Należy więc monitorować sposób realizacji tych rozwiązań i wprowadzać ewentualne korekty, jeżeli okażą się konieczne.

Nie da się jednoznacznie rozstrzygnąć, czy najlepszym miejscem opisującym możliwe podejście do poszczególnych zasad jest osobny, kolejny podręcznik. Zdaniem ewaluatora, opisane w poprzednich

⁴⁰ Ewaluacja Śródkresowa Programu Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020, Gdańsk 2020.

rozdziałach problemy wskazują na **konieczność odpowiedniego opisu zasad horyzontalnych w Podręczniku programu (beneficjenta), który po dokumencie programowym jest drugim ważnym dokumentem regulującym implementację Programu**. Przede wszystkim dokument musi być miejscem, w którym zostaną zebrane wszystkie istotne informacje i wymogi na temat zasad horyzontalnych. Powinno to zostać zawarte w jednym rozdziale dotyczącym tylko tego tematu. Nie można wymagać od beneficjenta, aby szukał potrzebnych informacji w kilku rozdziałach, w których są one niejako dopisane przy okazji opisów innych procedur.

W Podręczniku należy podać przykłady sposobów realizacji zasad horyzontalnych odpowiednio dla poszczególnych rodzajów (tematów) projektów jak również odpowiednio do ich wielkości. Należy tutaj unikać wymogu uzasadniania pozytywnego oddziaływania na poszczególne zasady w przypadku niektórych typów projektów, np. zakup wozu bojowego straży pożarnej lub rozbudowa systemu kanalizacji sanitarnej versus zasada równości kobiet i mężczyzn. Generalnie – należy zaznaczyć, że zasady horyzontalne muszą być powszechnie stosowane, ale jednocześnie należy podkreślić, że nie wszystkie projekty muszą mieć pozytywny wpływ na każdą z zasad.

Należy wyraźnie wskazać, że stosowane powszechnie rozwiązania, np. żarówki energooszczędne, chociaż przyczyniają się do realizacją zasady zrównoważonego rozwoju, nie mogą być głównym elementem realizacji tej zasady. Podobnie należy przeanalizować wymogi obowiązujących norm i regulacji (np. prawa budowlanego) i wyraźnie oddzielić to, co jest wymagane tym prawem i normami, a działaniami, które mogą/ powinny być podejmowane w celu spełnienia zasad horyzontalnych.

Koniecznym jest **realizacja przed rozpoczęciem naboru wniosków szkolenia dotyczącego tylko i wyłącznie zasad horyzontalnych**. Ze względu na wagę tematu (a także problemy, które powoduje) szkolenie to nie może być organizowane przy okazji innych szkoleń (np. stanowić dodatkowy blok szkoleniowy). Szkolenie to powinno być prowadzone przez ekspertów mających praktykę w przygotowaniu i realizacji projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej.

Kolejną sprawą jest weryfikacja czasu poświęcanego na kontrolę składanych wniosków aplikacyjnych, w tym także czasu potrzebnego na weryfikację sposobu realizacji zasad horyzontalnych i ustalenie takich limitów czasowych, które pozwolą na poprawną analizę tego zagadnienia, otrzymanie ewentualnych uzupełnień bądź korekt.

Jednocześnie korzystne byłoby wprowadzenie wskaźników pokazujących realizację zasad horyzontalnych w każdym z projektów. Proces ten należy monitorować, aby wybrać wskaźniki najbardziej odpowiednie do każdej z zasad horyzontalnych. Należy jednak pamiętać – i trzeba o tym mówić potencjalnym beneficjentom – że nie każdy projekt musi być opisany wskaźnikami dotyczącymi każdej z zasad.

IV. INFORMACJA I PROMOCJA

4.1. REALIZACJA CELÓW W ZAKRESIE INFORMACJI I PROMOCJI

Pytanie badawcze: Czy narzędzia i działania zawarte w Strategii Komunikacji Programu realizowały w sposób skuteczny i efektywny cele informacyjno-promocyjne Programu?

Niniejszy rozdział przedstawia wnioski dotyczące skuteczności i efektywności prowadzonych działań informacyjno-promocyjnych. Zostały one pogłębione w kolejnym rozdziale o wyniki badania ilościowego partnerów projektów, zaś następnie sformułowane zostały rekomendacje służące realizacji działań informacyjno-promocyjnych w latach 2021-2027. Podstawą do przedstawionych wniosków była analiza danych zastanych oraz wywiady pogłębione z przedstawicielami instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020. W pierwszej kolejności należy odnieść się do treści Programu (cz. 5.7 *Communication Strategy and Information and Communication Plan*), w której określono główne cele działań w tym zakresie, grupy docelowe, wskazano instytucje odpowiedzialne za prowadzenie komunikacji, podstawowe założenia strategii komunikacji, logo, główne kanały komunikacji oraz źródła finansowania. W samym programie zamieszczono także krótki opis działań informacyjnych planowanych do podjęcia w pierwszym roku wdrażania Programu (2016). Kolejne tego typu założenia na poszczególne lata zamieszczane były w rocznych Planach Działań Informacyjno-Promocyjnych (*Information and Communication Plans*), zaś efekty tych działań były opisywane w Raportach Rocznych (*Annual Reports*). Te dokumenty także zostały poddane analizie przy określaniu, które z założeń sformułowanych w Programie zostały faktycznie zrealizowane.

Odnosząc się do treści pytania badawczego, należy na wstępie zaznaczyć, że w trakcie perspektywy 2014-2020 nie powstał osobny dokument pt. *Strategia Komunikacji Programu*, jednak w treści Programu nie znalazły się zapisy, które zobowiązywałyby IZ do jego opracowania. Jak wspomniano, działania z zakresu informacji i promocji były określane w corocznych Planach Działań. Warto zauważyć, że w obecnie trwającej perspektywie na potrzeby realizacji działań informacyjno-promocyjnych Programu INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027 powstała Strategia Komunikacji⁴¹, co jest oceniane jako dobre posunięcie, gdyż pozwala na zaplanowanie tego typu działania w dłuższej perspektywie. Ponadto pozwala na określenie długookresowych celów dla prowadzonych działań, wiąże zakres wydarzeń z zaawansowaniem procesu wdrażania Programu oraz określa podstawowe wskaźniki, przez co pozwala lepiej zarządzać procesem realizacji działań informacyjno-promocyjnych. Tym niemniej ocenia się, że brak Strategii nie uniemożliwił, ani nie wpłynął negatywnie (choć potencjalnie mógłby) na skuteczność i efektywność tego typu działań prowadzonych w perspektywie 2014-2020. Określenie w treści Programu ogólnych celów i kierunków, a następnie stosowanie konkretnych i szczegółowych zapisów w Planach Rocznych pozwoliło na dostosowanie bieżących działań do postępów we wdrażaniu Programu, do aktualnych potrzeb odbiorców, a przede wszystkim do zmian związanych z czynnikami zewnętrznymi, a szczególności z pandemią Covid-19 oraz z agresją rosyjską na Ukrainę wspieraną przez Białoruś.

⁴¹ https://pl-ua.eu/files/uploads/pages_en/pbu2021-2027/documents/PL-UA%20Communication%20Strategy_21.06.2023.pdf (dostęp: 04.12.2023).

Zapisy Programu mówią, że *głównym celem działań informacyjno-promocyjnych jest zapewnienie beneficjentom i potencjalnym beneficjentom, a także ogółowi społeczeństwa szerokiego dostępu do informacji o Programie i źródłach jego finansowania, a jednocześnie wzmocnienie współpracy między partnerami/krajami uczestniczącymi w programie oraz skuteczniejsze wdrażanie programu*. W celu przeprowadzenia oceny, w jakim stopniu cel ten został osiągnięty, analizie poddano listę zrealizowanych działań z zakresu informacji i promocji znajdującej się w sprawozdaniach rocznych.

Do pierwszych prac związanych z działaniami informacyjno-promującymi przystąpiono w roku 2015, gdy zaprojektowano logo Programu. Rok 2016 to już intensywny czas organizacji wydarzeń mających na celu podsumowanie dotychczasowych efektów programów współpracy transgranicznej i przedstawienia informacji o rozpoczynającej się perspektywie i nowych możliwościach wsparcia projektów - **konferencja w Bukowcu** podsumowująca okres 2007-2013, a przy okazji otwierająca Program na lata 2014-2020 oraz **II transgraniczna Akademia Rozwoju w Janowcu**. Takie działanie zakładające powiązanie starej i nowej perspektywy finansowej oceniane jest jako efektywne i użyteczne, gdyż pozwala przedstawić dotychczasowym beneficjentom możliwości kontynuacji projektów, ich rozwijania lub podejmowania nowych inicjatyw. Równocześnie nie są generowane koszty związane z odrębną organizacją wydarzenia otwierającego nową perspektywę. Tego typu rozdzielanie byłoby dodatkowo angażujące dla podmiotów zainteresowanym udziałem, w tym dla potencjalnych wnioskodawców. W tym samym roku nastąpiło uroczyste otwarcie Oddziału w Rzeszowie.

W latach 2016 i 2017 prowadzono także intensywne działania skierowane przede wszystkim do potencjalnych wnioskodawców – **Forum Poszukiwania Partnerów** w Lublinie, szkolenie dla beneficjentów dużych projektów infrastrukturalnych, a także całą serię szkoleń dla podmiotów zainteresowanych aplikowaniem o środki. Skala tego ostatniego działania jest imponująca, gdyż łącznie przeprowadzono spotkania w 34 miastach (14 w Polsce, 8 w Białorusi, 12 w Ukrainie) dla blisko 1200 osób. Ponadto warsztaty dla liderów projektów objęły 4 miasta, a udział w nich wzięło 750 osób. Skupienie się w tym okresie na działaniach skierowanych do potencjalnych beneficjentów oraz jak najszersze informowanie o możliwościach skorzystania ze wsparcia w ramach Programu, oceniane jest pozytywnie. Celem instytucji zaangażowanych we wdrażanie Programu w pierwszych latach powinno być przede wszystkim zadbanie, by podmioty mogące realizować projekty, otrzymały odpowiednie informacje na ten temat. W dalszej kolejności należało zadbać, by instytucje wstępnie zainteresowane pozyskaniem środków pogłębiły swoją wiedzę i otrzymały informacje, jakie warunki należy spełnić, by uzyskać środki, jakie są zasady aplikowania i przyszłej realizacji projektów.

Od roku 2017 rozszerzono także zakres działań skierowanych do społeczeństwa – m.in. zorganizowano dwie edycje Letniej Akademii Młodych, Dni Współpracy Europejskiej, duże wydarzenia związane z 15-leciem współpracy transgranicznej, Wydarzenie Roczne i inne. Uczestnikami wydarzeń przestali być głównie potencjalni beneficjenci, lecz coraz więcej działań kierowano ku mieszkańcom, a także ekspertom i przedstawicielom innych instytucji biorących udział w konferencjach, forach, kongresach itd. Również przekazywany komunikat dotyczył w większym stopniu realizowanych (bądź planowanych do realizacji) projektów oraz postępów we wdrażaniu. Coraz większą rolę pełniły działania związane z informowaniem szeroko rozumianego społeczeństwa o Programie i źródłach finansowania projektów. Równocześnie w latach 2017-2019 kontynuowano udział przedstawicieli instytucji związanych z wdrażaniem Programu w wydarzeniach zewnętrznych, w trakcie których prezentowano możliwości w zakresie dofinansowania. Liczba tego typu spotkań, ich różnorodność,

dostosowywanie formy do specyfiki odbiorców (np. do młodzieży) sprawiają, że ocena ich skuteczności jest wysoka. Pozwoliły one spełnić cele związane z przekazywaniem informacji o Programie i źródłach jego finansowania do ogółu społeczeństwa.

W latach 2019-2020, zanim wybuchła pandemia COVID-19, kontynuowano szeroko zakrojone spotkania przeznaczone dla różnych odbiorców – szkolenia dla potencjalnych wnioskodawców, warsztaty dla beneficjentów, wystawy prac plastycznych, wizyty studyjne, wydarzenia roczne, konferencje itd. W pierwszej połowie okresu programowania utworzono i aktualizowano portal poświęcony Programowi, prowadzono konta w mediach społecznościowych (Facebook oraz Youtube), publikowano artykuły w prasie, informowano o wydarzeniach w radio, rozsyłano newsletter, opracowano Podręczniki (w dwóch częściach: z informacjami dotyczącymi procesu wnioskowania oraz z informacjami przydatnym na etapie realizacji projektów) osobno dla projektów regularnych, dużych projektów infrastrukturalnych oraz dla mikroprojektów. Również stale prowadzono konsultacje mailowe i telefoniczne z podmiotami zainteresowanymi aplikowaniem i z beneficjentami.

W roku 2020 wprowadzono restrykcje związane z pandemią COVID-19, w związku z czym konieczne było przeniesienie planowanych działań informacyjno-promocyjnych do sfery online. Ocenia się, że proces modyfikacji planów i założeń przebiegł sprawnie i nie wpłynął negatywnie na realizację określonych w Programie celów dla działań komunikacyjnych. W celu informowania o realizowanych projektach wprowadzono działania online: Aktualności (News), a także cykle: Projekt Tygodnia (Project of the week), Historie Projektów (Project stories), a także Wakacje z projektami PBU (Holidays with PBU projects). Strona internetowa Programu stała się częściej wykorzystywana w celu przedstawienia efektów pierwszych zakończonych projektów. Zorganizowano także szereg konkursów w formule online.

Przeorganizowanie planowanych działań z zakresu informacji i promocji oraz przeniesienie ich do sfery zdalnej było wyzwaniem dla instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie Programu:

Pandemia była dla nas pierwszym momentem, kiedy musieliśmy pomyśleć o tym, jak przeformułować niektóre projekty, czyli jak z tych wydarzeń, które były zaplanowane w świecie rzeczywistym, w realu, jakby przejść tutaj do świata wirtualnego. Myślę sobie, że to było takim początkiem, kiedy zaczęliśmy trochę też zupełnie inaczej postrzegać spotkania. Wcześniej nam się wydawało, że raczej ten wirtualny świat zupełnie jest poza nami, musimy się spotykać w realu. Natomiast pandemia pokazała nam, że można spotkać się wirtualnie, że nawet nam to oszczędza czas, jest mniej kosztowne i to się udaje.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Z konieczności związanej z Covid-19 wzrosło znaczenie nowoczesnych kanałów komunikacji – wydarzeń online, informacji dystrybuowanych za pomocą mediów społecznościowych, zaś zmalało znaczenie form tradycyjnych, w tym spotkań ‘na żywo’. Brak możliwości organizacji wydarzeń skierowanych do szerokiego społeczeństwa w formule stacjonarnej, w tym wydarzeń plenerowych oraz Wydarzenia Roczego, umiarkowanie negatywnie wpłynął na użyteczność działań informacyjno-promocyjnych. Nie było bowiem możliwości przyciągnięcia różnych grup odbiorców komunikatów promocyjnych, które przychodziły na wydarzenia ze względu na ich atrakcyjny charakter, a przy okazji dowiadywały się o efektach Programu, np. dzieci, pobliscy mieszkańcy, osoby niekorzystające z

mediów społecznościowych itd. Tym niemniej ocenić należy, że przeniesienie działań komunikacyjnych do sfery online (czasowo w całości, zaś później w większym stopniu niż pierwotnie) wymagało od osób odpowiedzialnych za tego typu działania sporej kreatywności i elastyczności. Wpłynęło ono także na efektywność prowadzonych działań, w szczególności działań skierowanych do beneficjentów – w szkoleniach i warsztatach prowadzonych online udział brała podobna liczba osób, lecz koszt ich organizacji był zdecydowanie mniejszy (zarówno dla samych beneficjentów, jak i przedstawicieli instytucji wdrażających Program).

Kolejnym kluczowym czynnikiem wpływającym na realizację działań informacyjno-promocyjnych była agresja zbrojna Rosji wspierana przez Białoruś na Ukrainę w 2022 roku. Współpraca ze stroną białoruską została natychmiast wstrzymana, zaś sytuacja wymagała zmiany sposobów komunikacji, a także zasady wizualizacji projektów. Beneficjenci jednak stosunkowo szybko otrzymali informacje, co mają w tej sytuacji zmodyfikować i jakie podjąć dalsze kroki związane z realizacją projektów. Również w tej sytuacji ocenia się, że instytucje zaangażowane w realizację Programu – choć czynnik ten był całkowicie niezależny od nich – umożliwiły sprawną kontynuację projektów i stosunkowo szybko zmodyfikowały planowane działania informacyjno-promocyjne.

Odnosząc się do zapisów Programu (cz. 5.7) i zawartych tam sposobów realizacji celów informacyjno-promocyjnych należy ocenić, że w perspektywie 2014-2020 zostały one zrealizowane. Działania opisane jako *stałe informowanie o możliwościach finansowania, a także o celach i priorytetach Programu oraz krokach, jakie należy podjąć, aby ubiegać się o środki, jak również o kryteriach wyboru projektów* były realizowane przede wszystkim w pierwszej połowie okresu programowania. Częściowo powiązano tego typu działania z podsumowaniem perspektywy 2007-2013, także poprzez pokazanie pozytywnych efektów dotychczas zrealizowanych projektów. Początkowo komunikaty związane z możliwościami otrzymania dofinansowania na realizację projektów kierowano stosunkowo szeroko. Wraz z postępami przy wdrażaniu programu i rozpoczęciem naborów, skupiano się na działaniach bardziej ukierunkowanych (np. warsztatach dotyczących pisania wniosków o dofinansowanie, opracowaniu podręczników dla wnioskodawców i dla beneficjentów). Wobec pandemii Covid-19 działania te udało się w sprawnie i skutecznie przenieść do sfery online, co zwiększyło ich efektywność.

Działania związane z *regularnym informowaniem opinii publicznej o stanie realizacji programu, w szczególności o wynikach wsparcia i najlepszych praktykach we wspólnych projektach* zostało w dużej mierze zdeterminowane przez restrykcje związane z pandemią COVID-19. Czasowo niemożliwe było prowadzenie działań, które w opinii przedstawicieli instytucji związanych z wdrażaniem Programu były najbardziej użyteczne, czyli otwartych spotkań dla mieszkańców. W tym okresie ważną rolę pełniły działania prowadzone online (media społecznościowe, portal programu wraz ze wspomnianymi wcześniej nowymi typami informacji, informacje w prasie online i radio). Zakończenie restrykcji związanych z pandemią pozwoliło z powrotem organizować spotkania bezpośrednie i to one są najlepiej oceniane przez przedstawicieli WST. W odniesieniu do wydarzenia rocznego w 2022 roku padły takie opinie:

Mieliśmy koncert potem wieczorny, było rozdanie nagród za konkurs pieczętkowy i dzięki temu ludzie gdzieś tam zostali sobie do końca tego wydarzenia, obejrżeli koncerty wieczorne. Ludzie byli bardzo niepokieszeni, bo burza niestety zmusiła nas do zakończenia koncertu bez bisów, a bardzo dobrze się bawili wieczorem na tym koncercie. Naprawdę było to bardzo dobre wydarzenia. I dlatego teraz, jak

mieliśmy dwudziestolecie, to też postanowiliśmy zrobić 20 wydarzeń na dwudziestolecie programu, 10 w Ukrainie i 10 w Polsce. I tak też zrobiliśmy.

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony.

Wybuch wojny w Ukrainie spowodował, że z działań skierowanych do opinii publicznej wyłączono stronę białoruską, jednak jest to w pełni uzasadnione i zrozumiałe.

Typ działań opisany w Programie jako *zapewnienie widoczności finansowania UE* był stale realizowane we wszystkich typach działań, poprzez odpowiednie klauzule informacyjne, logotypy, zasady wizualizacji zarówno w materiałach opracowanych i publikowanych przez instytucje wdrażające Program, jak i przez beneficjentów. Stałą ważną rolę w ramach tego typu działań pełnią tablice informacyjne umieszczone w miejscu realizacji projektów.

Podsumowanie rozdziału:

Przeprowadzona ewaluacja w zakresie działań informacyjno-promocyjnych realizowanych w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 wskazuje, że ich skuteczność i efektywność były stosunkowo wysokie. W drugiej połowie okresu programowania istotny wpływ na tego typu działania odgrywały dwa kluczowe czynniki o charakterze zewnętrznym (niezależne od instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie Programu), czyli pandemia Covid-19 oraz agresja rosyjska na Ukrainę wspierana przez Białoruś i związane z tym zakończenie współpracy ze stroną białoruską. W wyniku wprowadzenia restrykcji mających na celu ograniczenie pandemii, czasowo wszystkie działania były realizowane w formule zdalnej (online).

W przypadku działań skierowanych do wnioskodawców i beneficjentów zmiana charakteru i formy aktywności nie obniżyła ich użyteczności. Wciąż prowadzono szeroko zakrojone działania mające na celu informowanie o możliwościach wsparcia, a także kontynuowano szkolenia, warsztaty, utrzymywano kanały komunikacji służące odpowiadaniu na pytania, wątpliwości itp. Jakość tego typu działań oceniano wysoko. Działania skierowane do tej grupy docelowej i przeniesienie aktywności do sfery online zwiększyło ich efektywność (poprzez obniżenie kosztów przy zachowaniu tych samych efektów).

Działania skierowane do szerszego grona (do mieszkańców) w większym stopniu ograniczone zostały przez wymienione wcześniej czynniki zewnętrzne, co czasowo zmniejszyło ich skuteczność. Mniejszy był efekt propagowania efektów realizacji Programu, gdyż formuła online czasowo ograniczyła liczebność odbiorców komunikatów. Z oczywistych powodów zawieszenie współpracy ze stroną białoruską także wpłynęło na ograniczenie zasięgu działań z zakresu informacji i promocji. Efektywność tego typu działań pozostała na dotychczasowym poziomie (niższe koszty prowadzonych działań związane z formułą online i z mniejszym zasięgiem terytorialnym, ale także niższe efekty). Tym niemniej ocenia się, że pomimo dużych utrudnień związanych z czynnikami zewnętrznymi, udało się sprawnie dostosować planowane działania i tym samym odpowiedzieć na cele określone w programie.

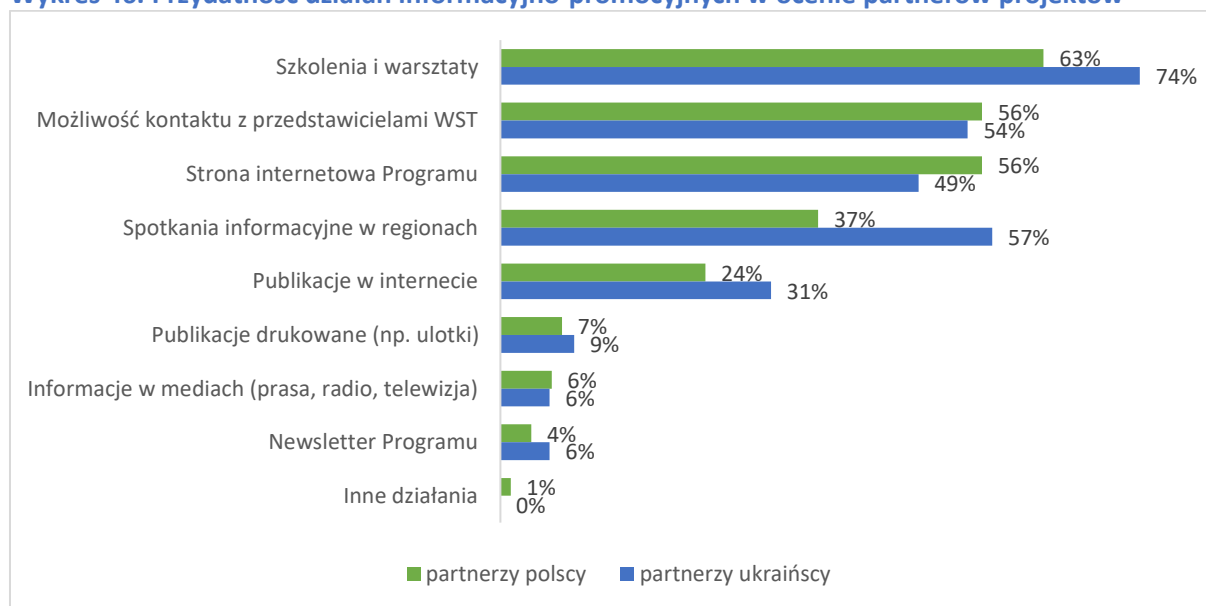
4.2. SKUTECZNOŚĆ NARZĘDZI INFORMACYJNO-PROMOCYJNYCH

Pytanie badawcze: Które z działań i narzędzi informacyjno-promocyjnych były najbardziej skuteczne i w widoczny sposób docierały do wnioskodawców i beneficjentów? Które nie przyniosły zamierzonego efektu?

Wnioski przedstawione w poprzednim rozdziale związane są z kryterium skuteczności (na ile prowadzone działania realizują cele, w tym przypadku określone w programie cele działań informacyjno-promocyjnych) oraz efektywności (stosunek ponoszonych kosztów działań do ich efektów), zaś częściowo odnoszą się także do użyteczności (na ile działania informacyjno-promocyjne są zgodne z potrzebami ich odbiorców). Niniejszy rozdział pogłębia ocenę skuteczności i użyteczności, gdyż sięga do opinii odbiorców działań prowadzonych przez instytucje zaangażowane w proces wdrażania Programu. Zastosowane w ewaluacji techniki badawcze umożliwiają przedstawienie opinii partnerów projektów (przedstawicielei strony polskiej i ukraińskiej) i to te dane stanowią podstawę do wniosków przedstawionych w tej części raportu.

W badaniu ilościowym (CAWI/CATI) zapytano partnerów (polskich i ukraińskich) projektów o to, które z działań informacyjno-promocyjnych w największym stopniu były dla nich pomocne. Każdy z respondentów mógł wskazać maksymalnie trzy rodzaje działań. Rozkład odpowiedzi prezentuje poniższy wykres.

Wykres 46. Przydatność działań informacyjno-promocyjnych w ocenie partnerów projektów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z polskimi i ukraińskimi beneficjentami i partnerami projektów.

W obydwu grupach najwyższy odsetek respondentów (63% partnerów polskich i 74% ukraińskich) wskazał, że najbardziej pomocne były szkolenia i warsztaty. W uzasadnieniu tej oceny badani wskazywali, że dzięki tego typu formom mieli okazję podnieść swoją wiedzę na temat procesu aplikowania i realizacji projektów. Respondenci wskazywali także możliwość bezpośredniego kontaktu z przedstawicielami WST oraz z innymi beneficjentami, a także możliwość omówienia praktycznych zagadnień, wysłuchania innych beneficjentów, wymiany doświadczeń i wspólnego znalezienia rozwiązań. Taki wynik świadczy o wysokiej skuteczności, gdyż dzięki szkoleniom i warsztatom udało się

realizować cel działań info-promo związany ze „stałym informowaniem o możliwościach finansowania, a także o celach i priorytetach Programu oraz krokach, jakie należy podjąć, aby ubiegać się o środki, jak również o kryteriach wyboru projektów”. Dobrze świadczy to także o osobach przygotowujących program szkoleń (dobre rozpoznanie bieżących potrzeb uczestników) oraz prowadzących (efektywne wykorzystanie czasu).

Na drugim miejscu wśród najczęstszych wskazań znalazła się możliwość kontaktu z przedstawicielem WST (56% wśród partnerów polskich i 54% wśród ukraińskich). To wysoki wynik dobrze świadczący o roli, jaką pełni WST dla beneficjentów. Należy pamiętać, że w trakcie wdrażania Programu w latach 2014-2020 konieczne było odpowiednie reagowanie na silne czynniki zewnętrzne niezależne od instytucji wdrażających. Po stronie beneficjentów i partnerów panował duży niepokój związany z możliwościami i zasadami kontynuacji projektów. Beneficjenci mieli dużo bieżących pytań i oczekiwali w stosunku do Wspólnego Sekretariatu, w związku z czym utrzymywali intensywny kontakt telefoniczny i mailowy. Chcąc udzielić możliwie jak najbardziej rzetelnych i precyzyjnych odpowiedzi przedstawiciele WST musieli często nawiązać kontakt z innymi instytucjami (przede wszystkim IZ). Stąd biorąc pod uwagę czynniki zewnętrzne tak wysoki odsetek respondentów oceniających przydatność działań WST związanych z kontaktem z partnerami projektów należy ocenić bardzo pozytywnie.

Dla przedstawicieli strony ukraińskiej przydatne były spotkania informacyjne w regionach (57% wskazań), co odróżniało ich od podmiotów polskich, które wskazywały na to narzędzie zdecydowanie rzadziej (37%). Wśród uzasadnień wymieniono m.in.:

Wynika to z bezpośredniej komunikacji, możliwości zadawania pytań, informacje przekazywane na spotkaniach informacyjnych są bardzo dobrym środkiem przekazu.

Umożliwiają poszerzenie horyzontów o cały region oraz nawiązanie sieci kontaktów.

Źródło: odpowiedzi na pytania otwarte w badaniu CAWI z polskim i ukraińskimi partnerami projektów.

Odwrotnie zaś był w przypadku oceny strony internetowej Programu – dla strony polskiej była ona bardziej przydatna (56%) niż dla strony ukraińskiej (49%). W uzasadnieniu stwierdzano, że można było na niej znaleźć pełne informacje dotyczące procesu aplikowania i realizacji projektu (w tym wytyczne i wzory dokumentów), jest przejrzysta i łatwa w dostępie. Podobnie jak w przypadku możliwości kontaktu z przedstawicielami WST, także tutaj w związku z sytuacjami kryzysowymi wynikającymi z czynników zewnętrznych, szczególnie istotne było by niezwłocznie zamieszczać na portalu bieżące informacje dla wnioskodawców, beneficjentów i partnerów.

Jako mniej przydatne wymieniono publikacje w internecie (24% i 31%), zaś pozostałe narzędzia komunikacji oceniono jako zdecydowanie mniej przydatne (publikacje drukowane, informacje w prasie i w radio oraz newsletter).

Zaprezentowane powyżej wyniki pokazują, które narzędzia w zakresie działań informacyjno-promocyjnych są uważane za najbardziej potrzebne, a tym samym najbardziej skuteczne. Realizują one cel tego typu działań określony jako *stałe informowanie o możliwościach finansowania, a także o celach i priorytetach Programu oraz krokach, jakie należy podjąć, aby ubiegać się o środki, jak również o kryteriach wyboru projektów*. Potwierdza się, że największe znaczenie ma możliwość

bezpośredniego (choć czasem w formie zdalnej) kontaktu z kompetentnymi przedstawicielami instytucji wdrażających Program. Z punktu widzenia wnioskodawców i beneficjentów kluczowe jest, by na zgłaszane wątpliwości otrzymać odpowiedź rzetelną i wiążącą, czyli taką, na której będzie można opierać działania związane z pisaniem wniosku o dofinansowanie lub realizację projektu. Ważna jest także szybkość w udzielenie odpowiedzi. Te odpowiedzi mogą padać w trakcie kontaktu telefonicznego/mailowego, szkoleń i warsztatów, spotkań informacyjnych itd., jednak powinny być udzielane przez osoby kompetentne. Za takie uważani są pracownicy WST.

Podsumowanie rozdziału:

Wyniki badania ilościowego z przedstawicielami partnerów polskich i ukraińskich potwierdzają wcześniej przedstawione wnioski z analizy desk research i z wywiadów pogłębionych. W obszarze działań informacyjno-promocyjnych skuteczność rozumiana jako poziom realizacji zakładanych celów ocenia się wysoko. W kolejnych latach wdrażania Programu zaspokajane były potrzeby potencjalnych i faktycznych związane z pozyskaniem ważnych informacji. Dotyczyło to zarówno etapu aplikowania o środki, jak i realizacji projektów. Tym samym zrealizowany został zapisany w Programie cel związany z bieżącym informowaniem o możliwościach i zasadach wsparcie projektów. W szczególności wysoko oceniono zostały działania prowadzone przez Wspólny Sekretariat Techniczny, w tym szkolenia i warsztaty, a także bieżące udzielanie odpowiedzi na pytania oraz prowadzona strona internetowa. Było to ważne w związku z pandemią Covid-19 i z wybuchem wojny w Ukrainie, gdy beneficjenci potrzebowali uzyskać rzetelne i wiążące informacje na temat zasad kontynuacji projektów.

4.3. REKOMENDACJE W ZAKRESIE DALSZYCH DZIAŁAŃ INFORMACYJNO-PROMOCYJNYCH

Pytanie badawcze: Jakie działania informacyjno-promocyjne należy kontynuować w kontekście ich skuteczności i użyteczności? Jakie narzędzia wykorzystać, by utrwalić efekty prowadzonych działań informacyjno-promocyjnych?

Przedstawione w poniższej części rekomendacje zostały oparte na zaprezentowanych w poprzednich dwóch rozdziałach wnioskach dotyczących użyteczności, efektywności oraz skuteczności działań informacyjno-promocyjnych podejmowanych w ramach programu w latach 2014-2020. W związku z tym, że Program ma swoją kontynuację w perspektywie finansowej 2021-2027 (jako program INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027), formułowane zalecenia odnoszą się do najbliższych lat. Część z rekomendacji ma charakter bardziej ogólny i mogą znaleźć zastosowanie także w przypadku innych programów współpracy transgranicznej. Podstawą do formułowanych zaleceń są wyniki analizy desk research, wywiady pogłębione, badanie ilościowe z polskimi i ukraińskimi partnerami projektów, a także wyniki badania delfickiego, w trakcie którego eksperci wskazywali pożądane działania z zakresu informacyjno-promocyjnych.

Na początku perspektywy 2014-2020 stosunkowo sporo uwagi poświęcano pokazywaniu efektów projektów zrealizowanych w poprzedniej edycji Programu. Miało to miejsce zarówno w trakcie wydarzeń organizowanych przez WST, jak i podczas wydarzeń zewnętrznych, w których udział brali przedstawiciele instytucji wdrażających. Zostało to ocenione dobrze pod względem skuteczności, gdyż umożliwiło dotarcie z przekazem do szerszego grona odbiorców. Z punktu widzenia jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów im podległych, podmiotów publicznych, organizacji

pozarządowych i innych potencjalnych beneficjentów, ważne jest pokazanie, że zrealizowane efekty przyniosły określone zmiany. Należy więc kontynuować działania, w trakcie których rozpowszechnia się informacje o projektach zakończonych, w tym szeroko upowszechniać dobre praktyki i wskazywać jakie czynniki zdecydowały o sukcesie.

Podobnie jak w perspektywie 2014-2020 należy łączyć opisane powyżej prezentowanie dotychczasowych efektów z informacjami o możliwości dalszego korzystania ze wsparcia w ramach nowej edycji Programu. Uczestnikami tego typu spotkań są bowiem często potencjalni wnioskodawcy, w tym dotychczasowi beneficjenci, którzy mogą być zainteresowani kontynuacją projektów. Również z punktu widzenia efektywności tego typu działania są zasadne, gdyż obniżają koszty, a pozwalają na osiągnięcie oczekiwanego rezultatu. Ekspert biorący udział w badaniu delfickim napisał:

Celowe jest organizowanie kampanii informacyjnych, które przedstawiają korzyści wynikające z współpracy transgranicznej. To może obejmować informacje o dotychczasowych sukcesach projektów transgranicznych, jak również potencjalnych możliwościach rozwoju, np. dzięki wsparciu finansowemu z programów transgranicznych.

Źródło: metoda delficka.

Jak zostało podkreślone w poprzednim rozdziale, z punktu widzenia wnioskodawców i beneficjentów kluczowe jest by móc na bieżąco zadawać pytania, na które udzielane są rzetelne i wiążące odpowiedzi dotyczące trwających naborów oraz związane z realizacją projektów. Ważna jest możliwość stałego kontaktu z przedstawicielami instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie Programu, w przypadku programów współpracy transgranicznej – z przedstawicielami WST. Podkreśla się, że ważny jest kontakt bezpośredni, więc oprócz opcji zadawania pytań mailowo, należy utrzymać możliwość kontaktu telefonicznego oraz spotkań stacjonarnych. Należy także utrzymać wysoki poziom strony internetowej (dobrze ocenionej przez badanych partnerów projektów) w szczególności jej czytelność, łatwość dostępu oraz szybkość zamieszczania bieżących informacji ważnych z punktu widzenia wnioskodawców i beneficjentów.

Wysoko oceniana jest także skuteczność i użyteczność działań szkoleniowych i warsztatów. Zarówno polscy jak i ukraińscy partnerzy projektów ocenili to narzędzie komunikacji jako najbardziej odpowiadające ich potrzebom. Tego typu spotkania powinny wciąż się odbywać, przy czym warto żeby były dostosowane do bieżących potrzeb, w szczególności wynikających z danego etapu wdrażania Programu. Eksperti w badaniu delfickim wskazywali wśród zagadnień poruszanych na szkoleniach takiej kwestie jak zasady współpracy transgranicznej, procedury aplikacyjne, podnoszenie umiejętności niezbędnych do realizacji projektów transgranicznych, takich jak zarządzanie projektem, budżetowanie, monitorowanie i ewaluacja. Rekomenduje się realizację szkoleń w formie zdalnej, co wpłynie pozytywnie na ich efektywność oraz zwiększy zainteresowanie ze strony podmiotów oddalonych od siedziby WST. W przypadku warsztatów do każdorazowej decyzji pozostaje, czy bardziej efektywna będzie forma zdalna, czy stacjonarna.

Zarówno analiza danych zastanych jak i wywiady z przedstawicielami instytucji zaangażowanych w Program wskazują, że w przypadku działań ukierunkowanych na komunikację do mieszkańców najbardziej użyteczne i skuteczne są spotkania otwarte dla połączone z atrakcjami dla określonych grup: konkursami (np. plastycznymi, zręcznościowymi) dla dzieci, osób starszych, osób aktywnych

sportowo itp. Ponadto warto wprowadzać elementy rywalizacji: konkursy, quizy, zawody połączone z nagrodami.

Podsumowanie rozdziału:

W perspektywie 2021-2027 należy kontynuować tego typu działania, które zostały ocenione jako najbardziej skuteczne, użyteczne i efektywne. Należy pokazywać efekty zakończonych projektów i dobre praktyki wykorzystane w trakcie ich realizacji. Pozwoli to na szerokie rozpowszechnianie efektywnych rozwiązań. W bieżącej pracy należy utrzymywać możliwość bezpośredniego kontaktu beneficjenta w przedstawicielami WST, a ponadto zapewnić wysoką jakość strony internetowej (szybkość zamieszczania informacji, łatwy dostęp, czytelność portalu). Należy organizować szkolenia i warsztaty odpowiadające bieżącym potrzebom uczestników. Do rozważenia pozostaje najbardziej efektywna forma (zdalna lub stacjonarna) tego typu działań. Wśród działań skierowanych do mieszkańców, należy organizować spotkania otwarte oraz atrakcyjne wydarzenia skierowane do konkretnych grup odbiorców połączone z elementami rywalizacji i nagrodami. Szeroko należy wykorzystywać media społecznościowe.

CZĘŚĆ PODSUMOWUJĄCA

TABELA REKOMENDACJI

Lp.	Zidentyfikowany problem	Waga problemu ⁴²	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia rekomendacji	Oczekiwany efekt wdrożenia rekomendacji	Termin wdrożenia rekomendacji (kwartał)	Miejsce w raporcie
1	Wysoki poziom terytorialnej koncentracji wsparcia	5	W Programie obserwowany jest wysoki poziom koncentracji wsparcia. Wsparcie koncentruje się przede wszystkim na terenie polskich miast na prawach powiatu oraz 3 ukraińskich rejonów. Koncentruje się także w miejscowościach dużych – powyżej 100 tys. mieszkańców (zwłaszcza po stronie ukraińskiej). Co więcej, na obszarze wsparcia, nawet w przypadku miejscowości przygranicznych, występują tzw. „białe plamy”, a więc miejsca, we których nie odnotowano realizacji ani jednego projektu z Programu.	Zaleca się wprowadzenie mechanizmów, które będą promowały równomierny rozkład wsparcia.	IZ Programem INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027	Mechanizmy, o których mowa, powinny zostać wdrożone w postaci promocji (np. zapewnienia dodatkowej punktacji na etapie oceny projektów, w których przynajmniej jeden z podmiotów uczestniczących w konsorcjum projektowym reprezentować będzie podmiot z siedziby w powiecie nadgranicznym.	<ul style="list-style-type: none"> Zwiększenie reprezentatywności powiatów i gmin, które obecnie stanowią tzw. „białe plamy”. Zwiększenie proporcjonalności rozkładu wsparcia na całym obszarze. 	III kw. 2024	Cz. 1.5

⁴² W skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza wagę najniższą, a 5 wagę najwyższą.

Lp.	Zidentyfikowany problem	Waga problemu ⁴²	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia rekomendacji	Oczekiwany efekt wdrożenia rekomendacji	Termin wdrożenia rekomendacji (kwartał)	Miejsce w raporcie
2	Utrata powiązań z partnerami z Białorusi	3	Podmioty z Białorusi stanowiły najmniej liczną grupę beneficjentów – zarówno wśród liderów, jak i partnerów. Utrata powiązań wpływa jednak na perspektywę współpracy transgranicznej obszaru wsparcia. Zawarte partnerstwa – mimo, że relatywnie nieliczne, uległy rozpadowi, a co za tym idzie, nie jest możliwe wspólne reagowanie na transgraniczne wyzwania i zagrożenia. Pewną rekompensatą, pozwalającą uzupełnić wytworzoną próżnię projektową może być włączenie obszaru wsparcia do innych programów współpracy.	Zaleca się utrzymanie w ramach Programu INTERREG Litwa-Polska 2021-2027 podregionu łomżyńskiego, włączonego do obszaru kwalifikowalnego programu na mocy Decyzji Wykonawczej KE 2023/1638 z 14 sierpnia 2023 r.	IZ Programem INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027	Zalecane jest utrzymanie obecnego kształtu Programu INTERREG Litwa-Polska 2021-2027 pod względem zasięgu wsparcia po polskiej stronie.	Włączenie beneficjentów z podregionów, które utraciły partnerów z Białorusi w inne programy transgraniczne, transregionalne i międzyregionalne.	III kw. 2024	Cz. 2.6
3	Wyzwania dotyczące wspierania projektów transgranicznych w obszarze środowiska	5	W ramach badania stwierdzono znaczące zainteresowanie potencjalnych wnioskodawców działaniami dotyczącymi infrastruktury wodno-kanalizacyjnej oraz gospodarowania wodą. Tego	Zaleca się kontynuację wsparcia wspólnych działań transgranicznych w obszarze środowiska i zapobiegania	IZ Programem INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027	Ustanowienie priorytetu dotyczącego obszaru środowiska i zapobiegania negatywnym skutkom zmian klimatu w ramach INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027 oraz w ramach nowego Programu po roku 2027.	Poprawa stanu środowiska w wyniku realizacji transgranicznych projektów dotyczących przystosowania do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku	I kw. 2028	1.6

Lp.	Zidentyfikowany problem	Waga problemu ⁴²	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia rekomendacji	Oczekiwany efekt wdrożenia rekomendacji	Termin wdrożenia rekomendacji (kwartał)	Miejsce w raporcie
			rodzaju inwestycje były szczególnie pożądane na terenie Ukrainy. Założenia Programu nie przywidywały jednak w sposób bezpośredni tego rodzaju projektów. Z uwagi na znaczące potrzeby w tym obszarze, a także konieczność wdrażania na Ukrainie projektów pilotażowych dotyczących wprowadzania standardów unijnych w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, a także potrzeb w kwestii ochrony przyrody i bioróżnorodności oraz racjonalnego gospodarowania zasobami naturalnymi, zasadne jest finansowanie w ramach Programu INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027 oraz w ramach nowego Programu po roku 2027 tego rodzaju działań.	negatywnym skutkom zmian klimatu w kolejnych perspektywach finansowych.			związanemu z klęskami żywiołowymi, gospodarowania wodami, ochrony przyrody i bioróżnorodności oraz ograniczania zanieczyszczeń w ramach INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027 oraz w ramach nowego Programu po roku 2027.		
4	Potrzeba większego zaangażowania w projekty	2	Z badania wynika, iż w ramach realizowanych projektów warto położyć większy nacisk na wspólne	Zaleca się tworzenie dodatkowych zachęt do realizacji	IZ Programem INTERREG NEXT Polska-	Premiowanie (na etapie oceny wniosków) projektów zakładających realizację działań edukacyjnych i integracyjnych	Większe zaangażowanie najmłodszego pokolenia w budowanie pozytywnych relacji	I kw. 2024	1.6

Lp.	Zidentyfikowany problem	Waga problemu ⁴²	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia rekomendacji	Oczekiwany efekt wdrożenia rekomendacji	Termin wdrożenia rekomendacji (kwartał)	Miejsce w raporcie
	dzieci i młodzieży		działania (edukacyjne, integracyjne), skierowane do dzieci i młodzieży z uwagi na duży potencjał tej grupy społecznej do budowania w przyszłości współpracy w oparciu o wzajemne zrozumienie i otwartość, pozbawionej historycznych uprzedzeń.	działań edukacyjnych i integracyjnych kierowanych do dzieci i młodzieży w ramach projektów realizowanych w priorytetach: Środowisko, Turystyka, Zdrowie, Dostępność.	Ukraina 2021-2027	skierowanych do dzieci i młodzieży.	transgranicznych oraz postaw opartych na wzajemnym szacunku i otwartości.		
5	Potrzeba wskazania możliwych rozwiązań dotyczących respektowania zasad horyzontalnych	2	W badaniu zaobserwowano trudności w rozumieniu zasad horyzontalnych, przede wszystkim zasady zrównoważonego rozwoju. Dotyczyło to głównie beneficjentów ukraińskich.	W perspektywie finansowej 2021-2027 zasadne będzie przeprowadzenie szkoleń nastawionych na prezentację sposobów możliwych rozwiązań w poszczególnych typach projektów, bądź opracowanie dokumentu zawierającego dobre praktyki w tym zakresie, co zostało również	IZ Programem INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027	Przeprowadzenie szkoleń dedykowanych beneficjentom, polegających na zaprezentowaniu katalogu rozwiązań dotyczących realizacji zasad horyzontalnych w projektach. Stworzenie podręcznika „dobrych praktyk” w zakresie możliwych rozwiązań realizujących zasady horyzontalne.	Lepsze zrozumienie znaczenia zasad horyzontalnych, podnoszenie świadomości beneficjentów.	I kw. 2024	CZ. 3.3.

Lp.	Zidentyfikowany problem	Waga problemu ⁴²	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia rekomendacji	Oczekiwany efekt wdrożenia rekomendacji	Termin wdrożenia rekomendacji (kwartał)	Miejsce w raporcie
				wskazane w poprzednim badaniu ewaluacyjnym programu.					
6	Potrzeba prowadzenia działań informacyjno-promocyjnych skierowanych do różnych grup odbiorców	2	Przeprowadzona ewaluacja pokazuje, że wysoka skuteczność działań informacyjno-promocyjnych związana była z prowadzeniem różnorodnych działań dedykowanych poszczególnym grupom docelowym. W przypadku działań skierowanych do wnioskodawców i beneficjentów najlepszy efekt przyniosły szkolenia i warsztaty, możliwość bezpośredniego kontaktu z pracownikami WST oraz strona internetowa. W przypadku działań związanych z upowszechnianiem wiedzy o Programie wśród społeczeństwa, najbardziej skuteczne były spotkania otwarte oraz działania	Należy kontynuować działania podejmowane w perspektywie 2014-2020 w zakresie działań informacyjno-promocyjnych, w szczególności stosować szeroki wachlarz narzędzi komunikacyjnych dobrze dopasowanych do potrzeb odbiorców.	IZ Programem INTERREG NEXT Polska-Ukraina 2021-2027	Na początku perspektywy łączenie wydarzeń służących podsumowaniu efektów projektów z lat 2014-2020 z informowaniem o nowych możliwościach wsparcia. Utrzymywanie możliwości bezpośredniego kontaktu z przedstawicielami WST (mailowego, telefonicznego) oraz zapewnienie odpowiednich zasobów kadrowych w WST. Utrzymywanie wysokiej użyteczności strony internetowej poprzez szybkie zamieszczanie informacji, publikowanie wszystkich potrzebnych materiałów (wytycznych, wzorów, regulaminów, poradników itd.). Organizowanie szkoleń (przy braku przeciwwskazań - w formie online) oraz warsztatów (do każdorazowej	Utrzymanie wysokiej użyteczności działań informacyjno-promocyjnych. Realizacja celów Strategii Komunikacji Programu na lata 2021-2027.	I kw. 2024	Cz. 4.3

Lp.	Zidentyfikowany problem	Waga problemu ⁴²	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia rekomendacji	Oczekiwany efekt wdrożenia rekomendacji	Termin wdrożenia rekomendacji (kwartał)	Miejsce w raporcie
			wymagające od uczestników aktywności (konkursy, quizy itp.).			<p>decyzji odnośnie najbardziej skutecznej formy) dla wnioskodawców i beneficjentów.</p> <p>Organizowanie wydarzeń (w tym wydarzeń rocznych) w formie otwartych spotkań dla mieszkańców z licznymi atrakcjami angażującymi uczestników (konkursy, gry miejskie, quizy, rywalizacja sportowa).</p>			

TABLE OF RECOMMENDATIONS

No.	Identified problem	Weight of the problem ⁴³	Conclusion	Recommendation	Addressee of the recommendation	Method of implementation of the recommendation	Expected effect of implementation of the recommendation	Deadline for implementation of the recommendation	Position in the report
1	High level of territorial concentration of support	5	A high level of concentration of support is observed in the Program. The support is focused primarily on Polish cities with county rights and three Ukrainian regions. It is also concentrated in large towns - over 100,000. inhabitants (especially on the Ukrainian side). Moreover, in the support area, even in the case of border towns, there are so-called "white spots", i.e. places where not a single project under the Program has been implemented.	It is recommended to introduce mechanisms that will promote an even distribution of support.	Managing Authority for INTERREG NEXT Poland-Ukraine 2021-2027	The mechanisms in question should be implemented in the form of promotion (e.g. providing additional points at the application evaluation stage) in the case of projects in which at least one of the entities participating in the project consortium will represent an entity based in a border poviát.	<ul style="list-style-type: none"> Increasing the representativeness of counties and municipalities that currently constitute so-called "white spots". Increasing the proportionality of the distribution of support across the area. 	3rd quarter 2024	Part 1.5
2	Loss of ties with partners from Belarus	3	Entities from Belarus constituted the smallest group of beneficiaries -	It is recommended to maintain the Łomża subregion,	Managing Authority for INTERREG NEXT	It is recommended to maintain the current shape of the INTERREG Lithuania-	Inclusion of beneficiaries from subregions that have lost Belarusian	3rd quarter 2024	Part 2.6

⁴³ On a scale of 1 to 5, where 1 is the lowest weight and 5 is the highest weight.

No.	Identified problem	Weight of the problem ⁴³	Conclusion	Recommendation	Addressee of the recommendation	Method of implementation of the recommendation	Expected effect of implementation of the recommendation	Deadline for implementation of the recommendation	Position in the report
			both among leaders and partners. However, the loss of connections affects the prospects for cross-border cooperation in the support area. The partnerships concluded, although relatively small, have fallen apart, and as a result, it is not possible to respond jointly to cross-border challenges and threats. A certain compensation to fill the created project vacuum may be the inclusion of the support area in other cooperation programs.	included in the eligible area of the program under the EC Implementing Decision 2023/1638 of August 14, 2023, under the INTERREG Lithuania-Poland 2021-2027 Program.	Poland-Ukraine 2021-2027	Poland 2021-2027 Program in terms of the scope of support on the Polish side.	partners in other cross-border, transregional and interregional programs.		
3	Challenges in supporting cross-border projects in the area of the environment	5	The study found significant interest among potential applicants in activities related to water and sewage infrastructure and water management. This type of investment was particularly desirable in Ukraine. However, the Program assumptions did not directly provide for	It is recommended to continue supporting joint cross-border activities in the area of the environment and preventing the negative effects of climate change in	Managing Authority for INTERREG NEXT Poland-Ukraine 2021-2027	Establishing a priority regarding the environment and preventing the negative effects of climate change under INTERREG NEXT Poland-Ukraine 2021-2027 and under the new Program after 2027.	Improving the state of the environment as a result of the implementation of cross-border projects on adaptation to climate change and prevention of risks related to natural disasters, water management, nature and biodiversity	1st quarter 2028	Part 1.6

No.	Identified problem	Weight of the problem ⁴³	Conclusion	Recommendation	Addressee of the recommendation	Method of implementation of the recommendation	Expected effect of implementation of the recommendation	Deadline for implementation of the recommendation	Position in the report
			<p>this type of projects. Due to the significant needs in this area, as well as the need to implement pilot projects in Ukraine regarding the introduction of EU standards in the field of water and sewage management, as well as the needs in terms of nature and biodiversity protection and rational management of natural resources, financing under the INTERREG Program is justified. NEXT Poland-Ukraine 2021-2027 and under the new Program after 2027 this type of activities.</p>	<p>the next financial perspectives.</p>			<p>protection and pollution reduction under INTERREG NEXT Poland-Ukraine 2021-2027 and under the new Program after 2027.</p>		
4	<p>There is a need for greater involvement of children and youth in projects</p>	2	<p>The study shows that, as part of the implemented projects, it is worth putting greater emphasis on joint activities (educational, integration) addressed to children and youth due to the great potential of this social group to build</p>	<p>It is recommended to create additional incentives to implement educational and integration activities addressed to children and youth as part of</p>	<p>Managing Authority for INTERREG NEXT Poland-Ukraine 2021-2027</p>	<p>Rewarding (at the application evaluation stage) projects involving the implementation of educational and integration activities addressed to children and youth.</p>	<p>Greater involvement of the youngest generation in building positive cross-border relations and attitudes based on mutual respect and openness.</p>	<p>1st quarter 2024</p>	<p>Part 1.6</p>

No.	Identified problem	Weight of the problem ⁴³	Conclusion	Recommendation	Addressee of the recommendation	Method of implementation of the recommendation	Expected effect of implementation of the recommendation	Deadline for implementation of the recommendation	Position in the report
			cooperation in the future based on mutual understanding and openness, devoid of historical prejudices.	projects implemented under the priorities: Environment, Tourism, Health, Accessibility.					
5	There is a need to indicate possible solutions for respecting horizontal principles	2	The study observed difficulties in understanding horizontal principles, primarily the principle of sustainable development. This mainly concerned Ukrainian beneficiaries.	In the 2021-2027 financial perspective, it will be appropriate to conduct training aimed at presenting possible solutions in particular types of projects, or to develop a document containing good practices in this area, which was also indicated in the previous program evaluation study.	Managing Authority for INTERREG NEXT Poland-Ukraine 2021-2027	Conducting training dedicated to beneficiaries, consisting in presenting a catalog of solutions for the implementation of horizontal principles in projects. Creation of a "good practice" manual on possible solutions implementing horizontal principles.	Better understanding of the importance of horizontal principles, raising the awareness of beneficiaries.	1st quarter 2024	Part 3.3
6	The need to conduct information and promotional	2	The evaluation shows that the high effectiveness of information and promotional activities was	it is necessary to continue activities undertaken in the 2014-2020 perspective in the	Managing Authority for INTERREG NEXT Poland-Ukraine 2021-2027	At the beginning of the perspective, combining events to summarize the effects of projects from 2014-2020 with information about new	Maintaining high usefulness of information and promotion activities. Implementation of the	1st quarter 2024	Part 4.3

No.	Identified problem	Weight of the problem ⁴³	Conclusion	Recommendation	Addressee of the recommendation	Method of implementation of the recommendation	Expected effect of implementation of the recommendation	Deadline for implementation of the recommendation	Position in the report
	activities aimed at various target groups		related to the implementation of various activities dedicated to individual target groups. In the case of activities addressed to applicants and beneficiaries, the best results were achieved by training and workshops, the possibility of direct contact with JTS employees and the website. In the case of activities related to disseminating knowledge about the Program among the public, the most effective were open meetings and activities requiring active participation from participants (competitions, quizzes, etc.).	field of information and promotion activities, in particular to use a wide range of communication tools well suited to the needs of recipients.		support opportunities. Maintaining the possibility of direct contact with JTS representatives (e-mail, telephone) and ensuring appropriate human resources at the JTS. Maintaining high usability of the website by quickly posting information and publishing all necessary materials (guidelines, templates, regulations, guides, etc.). Organizing training (if there are no contraindications - online) and workshops (for each decision on the most effective form) for applicants and beneficiaries. Organizing events (including annual events) in the form of open meetings for residents with numerous attractions engaging participants (competitions, city games, quizzes, sports competitions).	goals of the Program Communication Strategy for 2021-2027.		

PODSUMOWANIE WNIOSKÓW I REKOMENDACJI

Lp.	Rekomendacja	Opis skutków wprowadzenia rekomendacji wraz z uzasadnieniem
1	<p>Zaleca się wprowadzenie mechanizmów, które będą promowały równomierny rozkład wsparcia.</p>	<p>Wdrożenie rekomendacji przyczyni się do równomiernego rozłożenia wsparcia oraz zwiększenia koncentracji na obszarach najbliższej granicy państwowej.</p> <p>Wdrożenie rekomendacji może jednak powodować zagrożenie w postaci partnerstw budowanych <i>ad hoc</i>, na potrzeby otrzymania wsparcia. Niemniej, nawet wówczas dojdzie do zrównoważenia dystrybucji środków na obszarze kwalifikowalnym.</p> <p>Wdrożenie rekomendacji wymaga wprowadzenia zmian do przyszłej dokumentacji konkursowej, np. do regulaminów naboru, gdzie położenie geograficzne lub partnerstwo z podmiotem z gminy/powiatu nadgranicznego będzie dodatkowym punktowanym kryterium oceny wniosku.</p>
2	<p>Zaleca się utrzymanie w ramach Programu INTERREG Litwa-Polska 2021-2027 podregionu łomżyńskiego, włączonego do obszaru kwalifikowalnego programu na mocy Decyzji Wykonawczej KE 2023/1638 z 14 sierpnia 2023 r.</p>	<p>Wdrożenie rekomendacji będzie się wiązało z poszerzeniem zasięgu terytorialnego innego Programu o nowe obszary. Zwiększy to możliwości budowania partnerstwa zarówno na dotychczasowym obszarze wsparcia Programu Litwa-Polska, jak i na obszarze nowo włączonym do programu.</p> <p>Wdrożenie rekomendacji wymagać jednak będzie aktywności beneficjentów w zakresie nawiązania przez nich nowego partnerstwa na potrzeby realizacji projektów – możliwe, że potencjalni beneficjenci będą potrzebowali w tym zakresie wsparcia.</p>
3	<p>Zaleca się kontynuację wsparcia wspólnych działań transgranicznych w obszarze środowiska i zapobiegania negatywnym skutkom zmian klimatu w kolejnych perspektywach finansowych.</p>	<p>Wdrożenie rekomendacji przyczyni się do zaspokojenia zapotrzebowania na realizację projektów w obszarze przystosowania do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z kłęskami żywiołowymi, gospodarowania wodami, ochrony przyrody i bioróżnorodności oraz ograniczania zanieczyszczeń.</p> <p>Wdrożenie rekomendacji wymaga kontynuacji w obecnym Programie oraz wprowadzenia do przyszłego programu dotyczącego współpracy transgranicznej między Polską i Ukrainą po roku 2027 priorytetu dotyczącego obszaru środowiska i niwelowania negatywnych zmian klimatu.</p>
4	<p>Zaleca się tworzenie dodatkowych zachęt do realizacji działań edukacyjnych i integracyjnych kierowanych do dzieci i młodzieży</p>	<p>Wdrożenie rekomendacji przyczyni się do zwiększenia zaangażowania najmłodszego pokolenia w budowanie pozytywnych relacji transgranicznych między Ukraińcami i Polakami oraz postaw opartych na wzajemnym szacunku i otwartości.</p>

Lp.	Rekomendacja	Opis skutków wprowadzenia rekomendacji wraz z uzasadnieniem
	w ramach projektów realizowanych w priorytetach: Środowisko, Turystyka, Zdrowie, Dostępność.	Wdrożenie rekomendacji wymaga wprowadzenia zmian do przyszłej dokumentacji konkursowej, np. do regulaminów naboru, gdzie realizacja działań edukacyjnych i integracyjnych kierowanych do dzieci i młodzieży będzie dodatkowym punktowanym kryterium oceny wniosku.
5	W perspektywie finansowej 2021-2027 zasadne będzie przeprowadzenie szkoleń nastawionych na prezentację sposobów możliwych rozwiązań w poszczególnych typach projektów, bądź opracowanie dokumentu zawierającego dobre praktyki w tym zakresie, co zostało również wskazane w poprzednim badaniu ewaluacyjnym programu.	Przeprowadzenie szkoleń podczas których przedstawione zostaną przykłady praktycznych rozwiązań respektujących poszczególne polityki horyzontalne podniesienie poziom wiedzy beneficjentów, zredukuje poziom błędnych wskazań oddziaływania projektów na polityki horyzontalne oraz podniesie wartość realizowanych projektów.
6	Należy kontynuować działania podejmowane w perspektywie 2014-2020 w zakresie działań informacyjno-promocyjnych, w szczególności stosować szeroki wachlarz narzędzi komunikacyjnych dobrze dopasowanych do potrzeb odbiorców.	Utrzymanie wysokiej użyteczności działań informacyjno-promocyjnych. Realizacja celów Strategii Komunikacji programu na lata 2021-2027.

ANEKS NR 1 – WYKAZ PODMIOTÓW UWZGLĘDNIONYCH W ANALIZIE SIECIOWEJ

ID	Nazwa beneficjenta	Forma prawna	Rola w projekcie	Cel Tematyczny	Kraj	Region	Miasto
1	KOMENDA GŁÓWNA STRAŻY GRANICZNEJ	organy kontroli państwowej i ochrony prawa	Partner	Granice	Polska	MAZOWIECKIE	Warszawa
2	ADMINISTRATION OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE	organy władzy, administracji rządowej	Lider	Granice	Ukraina	KIJOWSKI	Kijów
3	NADBUŻAŃSKI ODDZIAŁ STRAŻY GRANICZNEJ W CHEŁMIE	organy kontroli państwowej i ochrony prawa	Partner	Granice	Polska	LUBELSKIE	Chełm
4	BIESZCZADZKI ODDZIAŁ STRAŻY GRANICZNEJ	organy kontroli państwowej i ochrony prawa	Partner	Granice	Polska	PODKARPACKIE	Przemyśl
5	LVIV BORDER GUARD DETACHMENT OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE	organy kontroli państwowej i ochrony prawa	Partner	Granice	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
6	LUTSK BORDER GUARD DETACHMENT OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE	organy kontroli państwowej i ochrony prawa	Partner	Granice	Ukraina	WOŁYŃSKI	Lutsk
7	MOSTYSKYI BORDER GUARD DETACHMENT OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE	organy kontroli państwowej i ochrony prawa	Partner	Granice	Ukraina	LWOWSKI	Mostyska
8	GOMEL CUSTOM HOUSE	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Granice	Białoruś	HOMELSKI	Homel
9	STATE CUSTOMS COMMITTEE OF THE REPUBLIC OF BELARUS	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Granice	Białoruś	MIŃSKI	Minsk
10	GRODNO REGIONAL CUSTOM HOUSE	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Granice	Białoruś	GRODZIŃSKI	Grodno
11	MINSK REGIONAL CUSTOM HOUSE	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Granice	Białoruś	MIŃSKI	Minsk
12	BREST CUSTOM HOUSE	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Granice	Białoruś	BRZESKI	Brest
13	REVENUE ADMINISTRATION REGIONAL OFFICE IN BIALYSTOK	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Granice	Polska	PODLASKIE	Białystok
14	MINSK CENTRAL CUSTOM HOUSE	państwowe jednostki organizacyjne	Lider	Granice	Białoruś	MIŃSKI	Minsk
15	PODLASKI URZĄD WOJEWÓDZKI	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Granice	Polska	PODLASKIE	Białystok
16	STATE BORDER COMMITTEE REPUBLIC OF BELARUS	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Granice	Białoruś	MIŃSKI	Minsk
17	PODLASKI ODDZIAŁ STRAŻY GRANICZNEJ IM. GEN. DYW. HENRYKA MINKIEWICZA	państwowe jednostki organizacyjne	Lider	Granice	Polska	PODLASKIE	Białystok
18	LUTSK NATIONAL TECHNICAL UNIVERSITY	uczelnie	Partner	Granice	Ukraina	WOŁYŃSKI	Lutsk
19	KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II	uczelnie	Lider	Granice	Polska	LUBELSKIE	Lublin
20	LUBLIN EXECUTIVE BOARD FOR MAINTENANCE OF BORDER CROSSINGS	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	LUBELSKIE	Chełm
21	WOJEWODA PODLASKI	Skarb Państwa	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	PODLASKIE	Białystok
22	STATE FISCAL SERVICE OF UKRAINE	organy władzy, administracji rządowej	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	KIJOWSKI	Kijów

ID	Nazwa beneficjenta	Forma prawna	Rola w projekcie	Cel Tematyczny	Kraj	Region	Miasto
23	UNIwersytet Warszawski	uczelnie	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	MAZOWIECKIE	Warszawa
24	THE ADMINISTRATION OF STATE EMERGENCY SERVICE OF UKRAINE IN IVANO-FRANKIVSK REGION	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	IWANOFRANKOWSKI	Ivano-Frankivsk
25	GRUPA REGIONALNA GÓRSKIEGO OCHOTNICZEGO POGOTOWIA RATUNKOWEGO GRUPA BIESZCZADZKA	stowarzyszenia	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	PODKARPACKIE	Sanok
26	STATE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT VASYL STEFANYK PRECARPATHIAN NATIONAL UNIVERSITY	państwowe jednostki organizacyjne	Lider	Bezpieczeństwo	Ukraina	IWANOFRANKOWSKI	Ivano-Frankivsk
27	ASSOCIATION OF SELF-GOVERNMENTS "EUROREGION CARPATHIANS - UKRAINE"	fundacje	Lider	Bezpieczeństwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
28	THE MAIN ADMINISTRATION OF STATE EMERGENCY SERVICE OF UKRAINE IN TRANSCARPATHIAN REGION	instytucje gospodarki budżetowej	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Uzhhorod
29	REGIONAL HEADQUARTERS OF THE STATE FIRE SERVICE IN RZESZOW	instytucje gospodarki budżetowej	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	PODKARPACKIE	Rzeszów
30	THE MAIN ADMINISTRATION OF THE STATE EMERGENCY SERVICE OF UKRAINE IN LVIV REGION	instytucje gospodarki budżetowej	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
31	KOMENDA WOJEWÓDZKA POLICJI W RZESZOWIE	organy władzy, administracji rządowej	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	PODKARPACKIE	Rzeszów
32	LVIV REGIONAL BOARD OF ADMINISTRATION OF THE NATIONAL POLICE	organy władzy, administracji rządowej	Lider	Bezpieczeństwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
33	KOMENDA MIEJSKA PAŃSTWOWEJ STRAŻY POŻARNEJ W BIAŁEJ PODLASKIEJ	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	LUBELSKIE	Biała Podlaska
34	KOMENDA WOJEWÓDZKA PAŃSTWOWEJ STRAŻY POŻARNEJ W BIAŁYMSTOKU	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	PODLASKIE	Białystok
35	GRODNO REGIONAL DEPARTMENT OF THE MINISTRY FOR EMERGENCY SITUATIONS OF THE REPUBLIC OF BELARUS	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Bezpieczeństwo	Białoruś	GRODZIŃSKI	Grodno
36	BREST REGIONAL DEPARTMENT OF THE MINISTRY OF EMERGENCY SITUATIONS OF THE REPUBLIC OF BELARUS	państwowe jednostki organizacyjne	Lider	Bezpieczeństwo	Białoruś	BRZESKI	Brest
37	GRODNO DISTRICT EXECUTIVE COMMITTEE	wspólnoty samorządowe	Partner	Bezpieczeństwo	Białoruś	GRODZIŃSKI	Grodno
38	GMINA DOBRZYNIĘWO DUŻE	wspólnoty samorządowe	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	PODLASKIE	Dobrzyniewo Duże
39	GMINA PERLEJEWO	wspólnoty samorządowe	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	PODLASKIE	Perlejewo
40	GMINA NURZEC STACJA	wspólnoty samorządowe	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	PODLASKIE	Nurzec-Stacja
41	GMINA DZIADKOWICE	wspólnoty samorządowe	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	PODLASKIE	Dziadkowie
42	GMINA MILEJCZYCE	wspólnoty samorządowe	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	PODLASKIE	Milejczyce
43	GMINA SIEMIATYCZE	wspólnoty samorządowe	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	PODLASKIE	Siemiatycze

ID	Nazwa beneficjenta	Forma prawna	Rola w projekcie	Cel Tematyczny	Kraj	Region	Miasto
44	FUNDACJA SOS - NA RATUNEK	fundacje	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	PODKARPACKIE	Sanok
45	LVIV REGIONAL CONTROL AND RESCUE SERVICE OF TOURIST SPORTS ASSOCIATION OF UKRAINE	stowarzyszenia	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
46	GMINA USTRZYKI DOLNE	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	PODKARPACKIE	Ustrzyki Dolne
47	MIASTO SIEDLCE	powiatowe samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	MAZOWIECKIE	Siedlce
48	GMINA KORCZEW	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	MAZOWIECKIE	Korczew
49	MAIN DEPARTMENT OF THE STATE EMERGENCY SERVICE OF UKRAINE IN THE VOLYN REGION	organy władzy, administracji rządowej	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	WOŁYŃSKI	Lutsk
50	CITY COMMAND OF THE STATE FIRE BRIGADE IN SIEDLCE	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	MAZOWIECKIE	Siedlce
51	CHARITABLE FOUNDATION IHOR PALYTSIA FOUNDATION TILKY RAZOM	stowarzyszenia	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	WOŁYŃSKI	Lutsk
52	MUNICIPAL ESTABLISHMENT DEVELOPMENT AGENCY OF EUROREGION BUG	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	WOŁYŃSKI	Lutsk
53	STOWARZYSZENIE SAMORZĄDÓW EUROREGIONU BUG	stowarzyszenia	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	LUBELSKIE	Chełm
54	VYNOHRADIV CITY COUNCIL	wspólnoty samorządowe	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Vynohradiv
55	RZESZOWSKIE STOWARZYSZENIE OCHRONY ZWIERZĄT	stowarzyszenia	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	PODKARPACKIE	Rzeszów
56	CENTER OF INVESTMENT AND DEVELOPMENT VYNOHRADIV CITY COUNCIL OF THE TRANSCARPATIAN REGION	Przedsiębiorstwa	Lider	Bezpieczeństwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Vynohradiv
57	GMINA WŁODAWA	organy władzy, administracji rządowej	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	LUBELSKIE	Włodawa
58	KOVEL DISTRICT STATE ADMINISTRATION OF THE VOLYN REGION	organy władzy, administracji rządowej	Lider	Bezpieczeństwo	Ukraina	WOŁYŃSKI	Kovel
59	KLINICZNY SZPITAL SPECJALISTYCZNY NR 1 IM. FRYDERYKA CHOPINA W RZESZOWIE	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	PODKARPACKIE	Rzeszów
60	COMMUNAL NONPROFIT ENTERPRISE "REGIONAL CLINICAL PHTHISIOPULMONOLOGY TREATMENT AND DIAGNOSTIC CENTER" OF THE TRANSCARPATIAN REGIONAL COUNCIL	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Uzhhorod
61	HEALTH DEPARTMENT OF THE REGIONAL STATE ADMINISTRATION OF TRANSCARPATIAN REGION	organy władzy, administracji rządowej	Lider	Bezpieczeństwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Uzhhorod
62	SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ W ŁOSICACH	samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	MAZOWIECKIE	Łosice
63	HEALTHCARE INSTITUTION "BREST REGIONAL PEDIATRIC HOSPITAL"	samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	Lider	Bezpieczeństwo	Białoruś	BRZESKI	Brest

ID	Nazwa beneficjenta	Forma prawna	Rola w projekcie	Cel Tematyczny	Kraj	Region	Miasto
64	STOWARZYSZENIE EUROREGION NIEMEN	stowarzyszenia	Projekt bez partnerów	Bezpieczeństwo	Polska	PODLASKIE	Suwałki
65	AGENCJA ROZWOJU REGIONALNEGO „ARES” SPÓŁKA AKCYJNA W SUWAŁKACH	Przedsiębiorstwa	Projekt bez partnerów	Bezpieczeństwo	Polska	PODLASKIE	Suwałki
66	GRODNO CITY CLINICAL HOSPITAL OF EMERGENCY CARE	samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	Partner	Bezpieczeństwo	Białoruś	GRODZIĘŃSKI	Grodno
67	SZPITAL WOJEWÓDZKI IM. DR. LUDWIKA RYDYGIERA W SUWAŁKACH	samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	PODLASKIE	Suwałki
68	SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ WOJEWÓDZKI SZPITAL ZESPOLONY IM. JĘDRZEJA ŚNIADECKIEGO W BIAŁYMSTOKU	samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	PODLASKIE	Białystok
69	MINSK REGIONAL CLINICAL HOSPITAL	samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	Partner	Bezpieczeństwo	Białoruś	MIŃSKI	Minsk
70	HRODNA UNIVERSITY HOSPITAL	Skarb Państwa	Partner	Bezpieczeństwo	Białoruś	GRODZIĘŃSKI	Grodno
71	RZESZOWSKA AGENCJA ROZWOJU REGIONALNEGO S.A.	Przedsiębiorstwa	Projekt bez partnerów	Bezpieczeństwo	Polska	PODKARPACKIE	Rzeszów
72	SAMODZIELNY PUBLICZNY ZESPÓŁ OPIEKI ZDROWOTNEJ	samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	PODKARPACKIE	Ustrzyki Dolne
73	SAMBIR REGIONAL COUNCIL	wspólnoty samorządowe	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	LWOWSKI	Sambir
74	STARYI SAMBIR CENTRAL DISTRICT HOSPITAL	samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	LWOWSKI	Staryi Sambir
75	POWIAT BIESZCZADZKI	wspólnoty samorządowe	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	PODKARPACKIE	Ustrzyki Dolne
76	EXECUTIVE COMMITTEE OF UZHGOROD CITY COUNCIL	wspólnoty samorządowe	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Uzhgorod
77	FUND OF TRANSBORDER COOPERATION DEVELOPMENT	stowarzyszenia	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Uzhgorod
78	GMINA MIASTO KROSNO	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	PODKARPACKIE	Krosno
79	RZĄDOWA AGENCJA REZERW STRATEGICZNYCH	organy władzy, administracji rządowej	Projekt bez partnerów	Bezpieczeństwo	Polska	MAZOWIECKIE	Warszawa
80	WOJEWÓDZTWO MAZOWICKIE	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	Projekt bez partnerów	Bezpieczeństwo	Polska	MAZOWIECKIE	Warszawa
81	COMMUNAL NONCOMERCIAL ENTERPRISE OF LVIV REGIONAL COUNCIL “LVIV REGIONAL CHILDREN’S CLINICAL HOSPITAL “OHMATDYT”	samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
82	MAZOWIECKI SZPITAL SPECJALISTYCZNY IM. DR. JÓZEFA PSARSKIEGO W OSTROŁĘCE	samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	MAZOWIECKIE	Ostrołęka
83	MINSK REGIONAL CLINICAL MATERNITY HOUSE	Przedsiębiorstwa	Partner	Bezpieczeństwo	Białoruś	MIŃSKI	Minsk
84	MAZOWIECKI SZPITAL WOJEWÓDZKI IM. ŚW. JANA PAWŁA II W SIEDLCACH SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	MAZOWIECKIE	Siedlce

ID	Nazwa beneficjenta	Forma prawna	Rola w projekcie	Cel Tematyczny	Kraj	Region	Miasto
85	LUBELSKI PARK NAUKOWO - TECHNOLOGICZNY SPÓŁKA AKCYJNA	Przedsiębiorstwa	Projekt bez partnerów	Bezpieczeństwo	Polska	LUBELSKIE	Lublin
86	PUBLIC ORGANISATION ASSOCIATION OF DISABLED CHILDREN, THEIR PARENTS AND FIENDS - DAWN OF HOPE	fundacje	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	TARNOPOLSKI	Kremenets
87	STOWARZYSZENIE POMOCY DZIECIOM NIEPEŁNOSPRAWNYM "KROK ZA KROKIEM" W ZAMOŚCIU	stowarzyszenia	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	LUBELSKIE	Zamość
88	POWIAT TOMASZOWSKI	powiatowe samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	LUBELSKIE	Tomaszów Lubelski
89	THE HEALTH CARE FACILITY "ZHABINKA CENTRAL DISTRICT HOSPITAL"	samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	Partner	Bezpieczeństwo	Białoruś	BRZESKI	Zhabinka
90	CHERVONOGRAD DISTRICT COUNCIL	Skarb Państwa	Partner	Bezpieczeństwo	Ukraina	LWOWSKI	Chervonoh rad
91	SAMODZIELNY PUBLICZNY ZESPÓŁ OPIEKI ZDROWOTNEJ W HRUBIESZOWIE	samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	LUBELSKIE	Hrubieszów
92	SAMODZIELNY PUBLICZNY ZESPÓŁ OPIEKI ZDROWOTNEJ W TOMASZOWIE LUBELSKIM	samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	Partner	Bezpieczeństwo	Polska	LUBELSKIE	Tomaszów Lubelski
93	EDUCATION DEPARTMENT OF THE LENINSKY DISTRICT ADMINISTRATION OF THE CITY OF BREST	wspólnoty samorządowe	Partner	Bezpieczeństwo	Białoruś	BRZESKI	Brest
94	STOWARZYSZENIE POMOCY MŁODZIEŻY I DZIECIOM AUTYSTYCZNYM ORAZ MŁODZIEŻY I DZIECIOM O POKREWNYCH ZABURZENIACH "WSPÓLNY ŚWIAT"	stowarzyszenia	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	LUBELSKIE	Biała Podlaska
95	WOJEWÓDZKI SZPITAL SPECJALISTYCZNY W BIAŁEJ PODLASKIEJ	samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	Lider	Bezpieczeństwo	Polska	LUBELSKIE	Biała Podlaska
96	BREST REGIONAL CLINICAL HOSPITAL	samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej	Partner	Bezpieczeństwo	Białoruś	BRZESKI	Brest
97	STATE INSTITUTION OF CULTURE "MASTY COUNTY LIBRARY"	powiatowe samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dostępność	Białoruś	GRODZIENSKI	Mosty
98	MASTY RAION EXECUTIVE COMMITTEE	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dostępność	Białoruś	GRODZIENSKI	Mosty
99	MIASTO OSTROŁĘKA	wspólnoty samorządowe	Lider	Dostępność	Polska	MAZOWIECKIE	Ostrołęka
100	JOINT STOCK COMPANY "UKRAINIAN RAILWAYS"	Przedsiębiorstwa	Projekt bez partnerów	Dostępność	Ukraina	KIJOWSKI	Kijów
101	PODKARPACKI ZARZĄD DRÓG WOJEWÓDZKICH	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dostępność	Polska	PODKARPACKIE	Rzeszów
102	ROAD SERVICE IN LVIV REGION	państwowe jednostki organizacyjne	Lider	Dostępność	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
103	NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION "BELARUSSIAN TRANSPORT UNION"	stowarzyszenia	Partner	Dostępność	Białoruś	MIŃSKI	Minsk
104	PINSK CITY EXECUTIVE COMMITTEE	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dostępność	Białoruś	BRZESKI	Pinsk

ID	Nazwa beneficjenta	Forma prawna	Rola w projekcie	Cel Tematyczny	Kraj	Region	Miasto
105	AGENCY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF CARPATHIAN REGION "FORZA"	stowarzyszenia	Lider	Dostępność	Ukraina	ZAKARPACKI	Uzhgorod
106	Department for international cooperation and Innovations of Uzhhorod city council	wspólnoty samorządowe	Partner	Dostępność	Ukraina	ZAKARPACKI	Uzhgorod
107	THE ROAD MAINTENANCE COMPANY IN BREST	Przedsiębiorstwa	Lider	Dostępność	Białoruś	BRZESKI	Brest
108	GMINA MIEJSKA BIAŁA PODLASKA	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dostępność	Polska	LUBELSKIE	Biała Podlaska
109	PODLASKI ZARZĄD DRÓG WOJEWÓDZKICH W BIAŁYMSTOKU	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dostępność	Polska	PODLASKIE	Białystok
110	PUBLIC UNITARY ENTERPRISE OF MOTORWAY ROADS "BRESTAUTODOR"	Skarb Państwa	Lider	Dostępność	Białoruś	BRZESKI	Brest
111	GMINA GRÓDEK	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dostępność	Polska	PODLASKIE	Gródek
112	THE MUNICIPAL UNITARY ENTERPRISE DESIGN, REPAIR & CONSTRUCTION "GRODNOOBLDORSTROJ" IN GRODNO	Przedsiębiorstwa	Partner	Dostępność	Białoruś	GRODZIĘŃSKI	Grodno
113	BIAŁOSTOCKI POWIAT	państwowe jednostki organizacyjne	Lider	Dostępność	Polska	PODLASKIE	Białystok
114	GMINA NOWY DWÓR	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dostępność	Polska	PODLASKIE	Nowy Dwór
115	POWIAT SEJNEŃSKI	wspólnoty samorządowe	Lider	Dostępność	Polska	PODLASKIE	Sejny
116	ROAD MANAGEMENT DEPARTMENT OF LVIV REGIONAL STATE ADMINISTRATION	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dostępność	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
117	NYZHANKOVYCHI VILLAGE COUNCIL LVIV REGION	samorządy gospodarcze i zawodowe niewpisane do KRS	Partner	Dostępność	Ukraina	LWOWSKI	Nyzhankovychi
118	POWIAT PRZEMYSKI	powiatowe samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dostępność	Polska	PODKARPACKIE	Przemyśl
119	LVIV REGIONAL STATE ADMINISTRATION	Skarb Państwa	Partner	Dostępność	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
120	GMINA BIELANY	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dostępność	Polska	MAZOWIECKIE	Bielany-Żyłaki
121	MANEVICHY DISTRICT ADMINISTRATION	organy władzy, administracji rządowej	Partner	Dostępność	Ukraina	WOŁYŃSKI	Manevichy
122	VOLYN REGIONAL STATE ADMINISTRATION	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dostępność	Ukraina	WOŁYŃSKI	Lutsk
123	MUNICIPAL UNITARY COMPANY FOR DESIGNING, MAINTENANCE, REPAIR AND CONSTRUCTION OF LOCAL ROADS FOR VEHICLES "BRIESTOBLDOSTROJ"	wspólnoty samorządowe	Partner	Dostępność	Białoruś	BRZESKI	Brest

ID	Nazwa beneficjenta	Forma prawna	Rola w projekcie	Cel Tematyczny	Kraj	Region	Miasto
124	POWIAT BIALSKI	wspólnoty samorządowe	Lider	Dostępność	Polska	LUBELSKIE	Biała Podlaska
125	EXECUTIVE COMMITTEE OF LUTSK CITY COUNCIL	wspólnoty samorządowe	Partner	Dostępność	Ukraina	WOŁYŃSKI	Lutsk
126	MIASTO CHEŁM	wspólnoty samorządowe	Lider	Dostępność	Polska	LUBELSKIE	Chełm
127	GMINA ROSSOSZ	wspólnoty samorządowe	Partner	Dostępność	Polska	LUBELSKIE	Rossosz
128	GMINA MILANÓW	wspólnoty samorządowe	Partner	Dostępność	Polska	LUBELSKIE	Milanów
129	GMINA WISZNICE	wspólnoty samorządowe	Partner	Dostępność	Polska	LUBELSKIE	Wisznice
130	GMINA SOSNÓWKA	wspólnoty samorządowe	Partner	Dostępność	Polska	LUBELSKIE	Sosnówka
131	POWIAT PARCZEWSKI	wspólnoty samorządowe	Partner	Dostępność	Polska	LUBELSKIE	Parczew
132	GMINA JABŁOŃ	wspólnoty samorządowe	Lider	Dostępność	Polska	LUBELSKIE	Jabłoń
133	ZNAMIENKA RURAL EXECUTIVE COMMITTEE	wspólnoty samorządowe	Partner	Dostępność	Białoruś	BRZESKI	Znamienka
134	ZABRODY VILLAGE COUNCIL OF RATNE DISTRICT IN VOLYNKA OBLAST	wspólnoty samorządowe	Partner	Dostępność	Ukraina	WOŁYŃSKI	Zabrody
135	SOKAL DISTRICT COUNCIL	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dostępność	Ukraina	LWOWSKI	Sokal
136	POWIAT ZAMOJSKI	wspólnoty samorządowe	Lider	Dostępność	Polska	LUBELSKIE	Zamość
137	WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dostępność	Polska	LUBELSKIE	Lublin
138	GMINA MIASTO RZESZÓW	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Rzeszów
139	STOWARZYSZENIE NA RZECZ ROZWOJU I PROMOCJI PODKARPACIA „PRO CARPATHIA“	fundacje	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Rzeszów
140	KOLOCHAVA VILLAGE COUNCIL	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Kolochava
141	NON-GOVERNMENT ORGANIZATION ASSOCIATION OF BEEKEEPER "CARPATHIAN ECO-APIARY"	fundacje	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	IWANOFRANKOWSKI	Kosiv
142	VOLYN OBLAST COUNCIL	wspólnoty samorządowe	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	WOŁYŃSKI	Lutsk
143	NATIONAL NATURAL PARK "SKOLIVSKI BESKYDY"	państwowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Skole
144	GMINA CIESZANÓW	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Cieszanów
145	VOLYN OBLAST BUSINESS SUPPORT FUND	fundacje	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	WOŁYŃSKI	Lutsk
146	STOWARZYSZENIE NA RZECZ INNOWACYJNOŚCI I TRANSFERU TECHNOLOGII "HORYZONTY"	stowarzyszenia	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Rzeszów
147	INSTITUTE OF DEVELOPMENT OF CARPATHIAN REGION	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Uzhhorod
148	REPUBLICAN BIOLOGICAL RESERVE "DNIEPRA-SOŹSKI"	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	HOMELSKI	Homel
149	STATE NATURE PROTECTIVE SCIENTIFIC-RESEARCH INSTITUTION	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	HOMELSKI	Khoiniki

ID	Nazwa beneficjenta	Forma prawna	Rola w projekcie	Cel Tematyczny	Kraj	Region	Miasto
	"POLESIA STATE RADIATION-ECOLOGICAL RESERVE"						
150	PODLASIE HERITAGE ASSOCIATION	stowarzyszenia	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Puchły
151	GREEN CROSS BELARUS	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Białoruś	MIŃSKI	Minsk
152	GMINA SOKÓŁKA	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Sokółka
153	GRODNO DISTRICT UNIT OF SOCIAL ORGANIZATION TOURISM-SPORT NATIONAL ASSOCIATION	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Białoruś	GRODZIENSKI	Grodno
154	STATE SCIENTIFIC INSTITUTION "THE POLESIE AGRARIAN ECOLOGICAL INSTITUTE OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF BELARUS"	uczelnie	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	BRZESKI	Brest
155	"EKO-BUG SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ"	Przedsiębiorstwa	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Kobylany
156	MUNICIPAL UNITARY MULTIPLE PRODUCTIVE ENTERPRISE OF COMMUNAL-HOUSING ECONOMY "ZHABINKOVSKOE ZHKCH"	Przedsiębiorstwa	Lider	Dziedzictwo	Białoruś	BRZESKI	Zhabinka
157	DEPARTMENT FOR EDUCATION OF KAMENETS DISTRICT EXECUTIVE COMMITTEE	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	BRZESKI	Kamenets
158	POWIAT HAJNOWSKI	powiatowe samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Hajnówka
159	NGO "LOCAL AGENCY OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF KAMYANKA-BUZKA DISTRICT"	stowarzyszenia	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Dobrotvir
160	STOWARZYSZENIE „LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA - TYGIEL DOLINY BUGU"	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Drohiczyn
161	LOCAL ENVIRONMENTAL FUND "NATURE RESERVES OF BREST REGION"	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	BRZESKI	Bereza
162	STATE EDUCATIONAL ESTABLISHMENT "SCHOOL NO. 3, PINSK"	uczelnie	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	BRZESKI	Pinsk
163	II SECONDARY SCHOOL WITH ADDITIONAL LEARNING OF BELARUSIAN LANGUAGE IN HAJNOWKA	uczelnie	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Hajnówka
164	BIAŁOWIESKI PARK NARODOWY/BIAŁOWIEŻA NATIONAL PARK	państwowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Białowieża
165	THE DEPARTMENT OF EDUCATION OF PINSK CITY COUNCIL	uczelnie	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	BRZESKI	Brest
166	DRAHIČIŃ DISTRICT EXECUTIVE COMMITTEE	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	BRZESKI	Drohiczyn
167	GMINA DROHICZYN	wspólnoty samorządowe	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Drohiczyn
168	BERYOZA DISTRICT EXECUTIVE COMMITTEE	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	BRZESKI	Bereza
169	STATE UNITARY MANUFACTURING ENTERPRISE "HOUSING AND COMMUNAL SERVICES ?F BERYOZA"	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	BRZESKI	Bereza
170	GMINA KUŹNICA	wspólnoty samorządowe	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Kuźnica
171	VYSHNIA COLLEGE OF LVIV NATIONAL AGRARIAN UNIVERSITY	uczelnie	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Wisznia

ID	Nazwa beneficjenta	Forma prawna	Rola w projekcie	Cel Tematyczny	Kraj	Region	Miasto
172	ZESPÓŁ SZKÓŁ CENTRUM KSZTAŁCENIA ROLNICZEGO IM. II CZECHOSŁOWACKIEJ BRYGADY SPADOCHRONOWEJ W NOWOSIELCACH	uczelnie	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Nowosielce
173	BORYSLAV CITY COUNCIL	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Boryslav
174	GMINA SANOK	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Sanok
175	ZHYDACHIV RAYON COUNCIL	powiatowe samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Zhidachiv
176	ZHYDACHIV CITY COUNCIL	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Zhidachiv
177	POWIAT SANOCKI	powiatowe samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Sanok
178	NATIONAL PARK "VERKHOVYNA"	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Verkhnij Yaseniv
179	STOWARZYSZENIE HODOWCÓW I MIŁOŚNIKÓW KONIA HUCULSKIEGO	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Rudawka Rymanowska
180	PODKARPACKA REGIONALNA ORGANIZACJA TURYSTYCZNA	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Rzeszów
181	DOBROMYL CITY COUNCIL	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Dobromyl
182	GMINA ZAGÓRZ	wspólnoty samorządowe	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Zagórz
183	CITY COUNCIL SCHIDNICA	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Skhidnycia
184	GMINA SOLINA	wspólnoty samorządowe	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Polańczyk
185	USTYLUG CITY COUNCIL	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Ustylug
186	GMINA LUDWIN	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Ludwin
187	MIASTO TOMASZÓW LUBELSKI/ SZKOŁA PODSTAWOWA NR 2 IM. MARSZAŁKA JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Tomaszów Lubelski
188	LOKALNA ORGANIZACJA TURYSTYCZNA ROZTOCZE	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Tomaszów Lubelski
189	ZHOVKVA TOWN COUNCIL	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Zhovkva
190	CHERVONOGRAD CITY COUNCIL	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Chervonohrad
191	GMINA KSIĘŻPOL	wspólnoty samorządowe	Lider	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Księżpol
192	DEPARTMENT OF ECOLOGY AND NATURAL RESOURCES OF LVIVSKA OBLAST STATE ADMINISTRATION	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
193	ROZTOCZAŃSKI PARK NARODOWY	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Zwierzyniec

ID	Nazwa beneficjenta	Forma prawna	Rola w projekcie	Cel Tematyczny	Kraj	Region	Miasto
194	JAWOROWSKI NATURAL NATIONAL PARK	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	IWANOFRANKO WSKI	Iwano-Frankowe
195	GMINA ZAMOŚĆ	wspólnoty samorządowe	Lider	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Zamość
196	VOLYN REGIONAL HISTORICAL MUSEUM	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	WOŁYŃSKI	Lutsk
197	KIVERTSI CITY COUNCIL	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	WOŁYŃSKI	Kivertsi
198	MUZEUM J.I. KRASZEWSKIEGO W ROMANOWIE	powiatowe samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Romanów
199	VOLYN REGIONAL CHARITABLE FUND "POLISSYA"	fundacje	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	WOŁYŃSKI	Lutsk
200	MUZEUM REGIONALNE W STALOWEJ WOLI	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Stalowa Wola
201	NON-GOVERNMENT ORGANISATION "VOLYN REGIONAL INITIATIVES CENTRE"	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	WOŁYŃSKI	Lutsk
202	RIVNE VILLAGE COUNCIL	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	RÓWNIENSKI	Rivne
203	GMINA RUDA-HUTA	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Ruda-Huta
204	GMINA LUBLIN	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Lublin
205	KOSIV TOWN COUNCIL	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	IWANOFRANKO WSKI	Kosiv
206	CIVIC ORGANIZATION "PRYKARPATSKA INFORMATIONAL CORPORATION"	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	IWANOFRANKO WSKI	Ivano-Frankivsk
207	LUBELSKA REGIONAL VETERINARY CHAMBER	stowarzyszenia	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Lublin
208	PODKARPACKA REGIONAL VETERINARY CHAMBER	stowarzyszenia	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Przemyśl
209	STEPAN GZHYTSKYI NATIONAL UNIVERSITY OF VETERINARY MEDICINE AND BIOTECHNOLOGIES LVIV	uczelnie	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
210	GMINA HRUBIESZÓW	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Hrubieszów
211	EXECUTIVE COMMITTEE OF VOLODYMYR-VOLYNSKYI CITY COUNCIL	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	WOŁYŃSKI	Volodymyr-Volynsky
212	PAŃSTWOWA WYŻSZA SZKOŁA WSCHODNIOEUROPEJSKA W PRZEMYŚLU	uczelnie	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Przemyśl
213	NGO "LINIA102.UA"	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
214	WEST UKRAINIAN RESOURCE CENTER	stowarzyszenia	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
215	MUNICIPAL INSTITUTION LOCAL ETHNOGRAPHIC MUSEUM OF PERECHYN	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Perechyn
216	GMINNY OSRODEK KULTURY GMINY LEZAJSK	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Leżajsk
217	PERECHYN CITY COUNCIL	wspólnoty samorządowe	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Perechyn

ID	Nazwa beneficjenta	Forma prawna	Rola w projekcie	Cel Tematyczny	Kraj	Region	Miasto
218	DEPARTMENT FOR CULTURE OF LUTSK CITY COUNCIL	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	WOŁYŃSKI	Lutsk
219	FREDERIC CHOPIN LUTSK MUSIC SCHOOL	szkoły publiczne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	WOŁYŃSKI	Lutsk
220	GMINA WOLA UHRUSKA/ZESPÓŁ SZKÓŁ W WOLI UHRUSKIEJ/SZKOŁA PODSTAWOWA IM. J. I. KRASZEWSKIEGO W WOLI UHRUSKIEJ	szkoły publiczne	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Wola Uhruska
221	AGENCY OF REGIONAL DEVELOPMENT AND CROSSBORDER COOPERATION "TRANSCARPATHIA"	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Uzhgorod
222	MUZEUM KRESÓW W LUBACZOWIE	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Lubaczów
223	VYNOHRADIV DISTRICT COUNCIL	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Vynohradiv
224	DEPARTMENT OF STRATEGIC DEVELOPMENT AND INVESTMENT EXECUTIVE COMMITTEE OF RIVNE CITY COUNCIL	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	RÓWNIENSKI	Rivne
225	NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION "AGENCY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE CITY"	fundacje	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	RÓWNIENSKI	Rivne
226	PAŃSTWOWA WYŻSZA SZKOŁA ZAWODOWA W CHEŁMIE	uczelnie	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Chełm
227	BROSHNIV-OSADSKA AMALGAMATED HROMADA	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	IWANOFRANKO WSKI	Broshniv-Osad
228	PRECARPATHIAN NATIONAL UNIVERSITY NAMED AFTER VASYL STEFANYK	uczelnie	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	IWANOFRANKO WSKI	Ivano-Frankivsk
229	BORYS VOZNYTCKYJ LVIV NATIONAL ART GALLERY	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
230	INSTITUTE OF REGIONAL DEVELOPMENT	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
231	FUNDACJA PRO ARTE ET HISTORIA	fundacje	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Kraciczyn
232	LOKALNA ORGANIZACJA TURYSTYCZNA W PRZEMYSŁU	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Przemyśl
233	ASSOCIATION "LVIV TOURIST BOARD" (LTB)	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
234	MOUNTAINS GUIDES ASSOCIATION "ROVIN"	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
235	RZESZOW DISTRICT	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Rzeszów
236	COMMUNAL ENTERPRISE "UZHGOROD RAYON AGENCY OF DEVELOPMENT"	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Ukraina	CZERNIOWIECKI	Storozhnitsa
237	PARAFIA RZYMSKOKATOLICKA P.W. NARODZENIA NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY W HOLUBLI	Kościół Katolicki	Partner	Dziedzictwo	Polska	MAZOWIECKIE	Paprotnia
238	DEPARTMENT OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING OF LVIV REGIONAL STATE ADMINISTRATION	organy władzy, administracji rządowej	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów

ID	Nazwa beneficjenta	Forma prawna	Rola w projekcie	Cel Tematyczny	Kraj	Region	Miasto
239	PARAFIA RZYMSKOKATOLICKA P.W. ŚW. JADWIGI W MOKOBODACH	Kościół Katolicki	Partner	Dziedzictwo	Polska	MAZOWIECKIE	Mokobody
240	MIEJSKI OŚRODEK KULTURY, SPORTU I REKREACJI W KLESZCZELACH	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Kleszczele
241	IDEOLOGY, CULTURE AND YOUTH DEPARTMENT OF MALARITA DISTRICT EXECUTIVE COMMITTEE	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Białoruś	BRZESKI	Malarita
242	STOWARZYSZENIE SAMORZĄDÓW EUROREGIONU PUSZCZA BIAŁOWIESKA	stowarzyszenia	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Hajnówka
243	HAJNOWSKI DOM KULTURY	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Hajnówka
244	DEPARTMENT OF CULTURE OF THE EXECUTIVE COMMITTEE IN PRUZHANY	państwowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Białoruś	BRZESKI	Brest
245	STATE INSTITUTION OF CULTURE "KHOINIKI REGIONAL MUSEUM OF LOCAL LORE"	państwowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Białoruś	HOMELSKI	Khoiniki
246	UNIWERSYTET W BIAŁYMSTOKU	uczelnie	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Białystok
247	YANKA KUPALA STATE UNIVERSITY OF GRODNO	uczelnie	Lider	Dziedzictwo	Białoruś	GRODZIENSKI	Grodno
248	FUNDACJA "TEATR LATARNIA"	fundacje	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Białystok
249	STATE INSTITUTION OF ADDITIONAL EDUCATION "CHILDREN AND YOUTH CREATIVITY CENTER OF BARYSAU REGION"	państwowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Białoruś	MIŃSKI	Barysau
250	FUNDACJA INSTYTUT KULTURY CYFROWEJ	fundacje	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Lublin
251	LOCAL CHARITABLE FOUNDATION "BREST FORTRESS DEVELOPMENT FOUNDATION"	fundacje	Lider	Dziedzictwo	Białoruś	BRZESKI	Brest
252	SAPOTSKIN RURAL EXECUTIVE COMMITTEE	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	GRODZIENSKI	Sapotskin
253	GMINA PŁASKA	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Płaska
254	STATE INSTITUTION OF CULTURE "GRODNO REGIONAL CULTURAL AND INFORMATION CENTER"	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	GRODZIENSKI	Grodno
255	TERNOPIL CITY COUNCIL	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	TARNOPOLSKI	Ternopil
256	BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. MARII KONOPNICKIEJ W SUWAŁKACH	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Suwałki
257	UKRAINIAN CATHOLIC UNIVERSITY	uczelnie	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
258	SYNKOVICH I RURAL EXECUTIVE COMMITTEE	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	GRODZIENSKI	Grodno
259	GMINA SUPRAŚL	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Supraśl
260	GMINA SUWAŁKI	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Suwałki

ID	Nazwa beneficjenta	Forma prawna	Rola w projekcie	Cel Tematyczny	Kraj	Region	Miasto
261	OŚRODEK CZYTELNICTWA I KULTURY GMINY SUWAŁKI	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Krzywe
262	ASHMIANY DISTRICT EXECUTIVE COMMITTEE	powiatowe samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	GRODZIĘŃSKI	Ashmiany
263	THE SECTOR OF CULTURE OF MOSTY REGIONAL EXECUTIVE COMMITTEE	powiatowe samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	GRODZIĘŃSKI	Grodno
264	MOSTY REGIONAL CENTER OF CRAFTS	inne organizacje społeczne lub zawodowe	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	GRODZIĘŃSKI	Mosty
265	DOM KULTURY W CZARNEJ BIAŁOSTOCKIEJ	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Czarna Białostocka
266	BREST STATE A.S. PUSHKIN UNIVERSITY	uczelnie	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	BRZESKI	Brest
267	STOWARZYSZENIE BIAŁOSTOCKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Białystok
268	VILEYKA DISTRICT EXECUTIVE COMMITTEE	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	MIŃSKI	Vilejka
269	GMINNY OŚRODEK KULTURY SPORTU I TURYSTYKI W KORYCINIE	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Korycin
270	GRODNO STATE MUSEUM OF HISTORY AND ARCHEOLOGY	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	GRODZIĘŃSKI	Grodno
271	MUZEUM PODLASKIE W BIAŁYMSTOKU	państwowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Białystok
272	SPORTS AND TOURISM DEPT. OF GRODNO CITY EXECUTIVE COMMITTEE	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	GRODZIĘŃSKI	Grodno
273	EDUCATION, SPORT AND TOURISM DIVISION OF SHCHUCHYN DISTRICT EXECUTIVE COMMITTEE	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	GRODZIĘŃSKI	Shchuchyn
274	THE EXECUTIVE COMMITTEE OF THE CITY COUNCIL KOVEL	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	WOŁYŃSKI	Kovel
275	GMINA SZCZUCZYN	wspólnoty samorządowe	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODLASKIE	Szczuczyn
276	FUNDACJA SMOLIN ANDRUSZEWSKI	fundacje	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Rzeszów
277	NADVIRNA CITY COUNCIL	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	IWANOFRANKOWSKI	Nadvirna
278	GMINA MIEJSCE PIASTOWE	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Miejsce Piastowe
279	EXECUTIVE COMMITTEE OF THE KHUST TOWN COUNCIL	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Khust
280	GMINA LESKO	wspólnoty samorządowe	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Lesko
281	GMINA BOGUCHWAŁA	wspólnoty samorządowe	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Boguchwała
282	ROZVADIV VILLAGE COUNCIL	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Rozvadiv
283	MIEJSKIE CENTRUM KULTURY W BOGUCHWALE	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Boguchwała
284	LION SOCIETY	stowarzyszenia	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów

ID	Nazwa beneficjenta	Forma prawna	Rola w projekcie	Cel Tematyczny	Kraj	Region	Miasto
285	DEPARTMENT OF CULTURE, SPORT, YOUTH AND FAMILY OF THE UZHGOROD CITY COUNCIL	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Uzhhorod
286	TRANSCARPATHIAN FILM COMMISSION	stowarzyszenia	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Uzhhorod
287	ART EXHIBITIONS OFFICE	powiatowe samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Szuffnarowa
288	WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE/URZĄD MARSZAŁKOWSKI WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Rzeszów
289	FOUNDATION " AID TO POLES IN THE EAST"	fundacje	Partner	Dziedzictwo	Polska	MAZOWIECKIE	Warszawa
290	THE CENTER FOR POLISH CULTURE AND EUROPEAN DIALOGUE IN IVANO-FRANKIVSK	fundacje	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	IWANOFRANKOWSKI	Ivano-Frankivsk
291	THE ASSOCIATION OF UKRAINIANS IN POLAND	fundacje	Partner	Dziedzictwo	Polska	MAZOWIECKIE	Warszawa
292	CARITAS-SPES - LVIV ARCHDIOCESE OF THE ROMAN CATHOLIC CHURCH	fundacje	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
293	FUNDACJA DOM UKRAIŃSKI W PRZEMYŚLU	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Przemyśl
294	DEPARTMENT OF TOURISM AND RESORTS OF LVIV REGIONAL STATE ADMINISTRATION	organy władzy, administracji rządowej	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
295	NGO "SOCIAL CENTER "ETALON"	stowarzyszenia	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	IWANOFRANKOWSKI	Ivano-Frankivsk
296	CENTRE FOR REGIONAL DEVELOPMENT	stowarzyszenia	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Novyi Rozdil
297	WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE	organy władzy, administracji rządowej	Partner	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Rzeszów
298	COMMUNAL INSTITUTION OF LVIV REGIONAL COUNCIL "ADMINISTRATION OF HISTORICAL-CULTURAL RESERVE "TUSTAN"	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
299	KOSIV DISTRICT COUNCIL	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	IWANOFRANKOWSKI	Kosiv
300	ROMAN CATHOLIC PARISH IN SKOLE	Kościół Katolicki	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Skole
301	DOM MACIERZYSTY ZGROMADZENIA ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA	Kościół Katolicki	Lider	Dziedzictwo	Polska	PODKARPACKIE	Miejsce Piastowe
302	PUBLIC INSTITUTION "PALACE OF THE CULTURE IN CITY LUTSK"	partie polityczne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	WOŁYŃSKI	Lutsk
303	REGIONALNE CENTRUM KULTURY KURPIOWSKIEJ IM. KS. WŁ. SKIERKOWSKIEGO W MYSZYŃCU	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	MAZOWIECKIE	Myszyniec
304	RELIGIOUS ORGANIZATION "CURIA OF LVIV ARCHDIOCESE OF THE ROMAN CATHOLIC CHURCH" IN UKRAINE	Kościół Katolicki	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Lwów
305	PARAFIA RZYMSKOKATOLICKA ŚW PIOTRA Z ALKANTARY I ŚW ANTONIEGO Z PADWY W WĘGROWIE	Kościół Katolicki	Lider	Dziedzictwo	Polska	MAZOWIECKIE	Węgrów
306	INTERREGIONAL CENTRE OF CROSS-BORDER COOPERATION	stowarzyszenia	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Perechyn
307	STOWARZYSZENIE INSTYTUT PAMIĘCI I DZIEDZICTWA KRESOWEGO	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Lublin

ID	Nazwa beneficjenta	Forma prawna	Rola w projekcie	Cel Tematyczny	Kraj	Region	Miasto
308	STOWARZYSZENIE ANIMATORÓW RUCHU FOLKOWEGO	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Lublin
309	CREATIVE UNION «NIVROKU»	stowarzyszenia	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	TARNOPOLSKI	Ternopil
310	MIKOLAIV DISTRICT COUNCIL OF LVIV REGION	wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	MIKOŁAJOWSKI	Mykolaiv
311	POWIAT ŁĘCZYŃSKI	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Łęczna
312	COMMUNAL ENTERPRISE "TRANSCARPATHIAN REGIONAL ACADEMIC UKRAINIAN DRAMA THEATRE NAMED AFTER BROTHERS YURI AUGUSTINE AND EUGENE SHEREHIY" OF TRANSCARPATHIAN REGIONAL COUNCIL	Przedsiębiorstwa	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	ZAKARPACKI	Uzhhorod
313	GMINA BIAŁOPOLE	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Białopole
314	GMINA DOROHUSK	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Dorohusk-Osada
315	GMINA ŻMUDŹ	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Żmudź
316	GMINA WOJSŁAWICE	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Wojsławice
317	GMINA KAMIEŃ	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Kamień
318	GMINA LEŚNIEWICE	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Leśniewice
319	STOWARZYSZENIE LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA "ZIEMI CHEŁMSKIEJ"	stowarzyszenia	Lider	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Chełm
320	GMINA TUCZNA	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Projekt bez partnerów	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Tuczna
321	GMINNY OŚRODEK KULTURY	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Księżpol
322	CHERVONOGRADSKIY NARODNIY DIM	wspólnoty samorządowe	Partner	Dziedzictwo	Ukraina	LWOWSKI	Chervonoh rad
323	DEPARTMENT FOR IDEOLOGICAL WORK, CULTURE AND YOUTH AFFAIRS OF LIACHAVIČY RAION EXECUTIVE COMMITTEE	państwowe jednostki organizacyjne	Partner	Dziedzictwo	Białoruś	BRZESKI	Liachavičy
324	GMINA PUCHACZÓW	gminne samorządowe jednostki organizacyjne	Lider	Dziedzictwo	Polska	LUBELSKIE	Puchaczów

SPIS ELEMENTÓW GRAFICZNYCH W TREŚCI RAPORTU

Spis wykresów

Wykres 1. Wskazane przez polskich beneficjentów czynniki, które utrudniły osiągnięcie założonych celów	20
Wykres 2. Wskazane przez ukraińskich beneficjentów czynniki, które utrudniły osiągnięcie założonych celów	20
Wykres 3. Stopień, w jakim wg beneficjentów i partnerów projektów osiągnięte rezultaty wpłynęły na życie lokalnych społeczności.....	23
Wykres 4. Odpowiedzi ankietowanych na pytanie: „Czy gdyby nie wsparcie finansowe otrzymane przez Państwa w projekcie udałoby się osiągnąć podobne rezultaty?”	29
Wykres 5. Ocena tego, czy nakłady finansowe przeznaczone na realizację projektu były wystarczające	29
Wykres 6. Odpowiedzi ankietowanych na pytanie: „Czy podobne rezultaty udałoby się osiągnąć przy niższych nakładach finansowych?”	30
Wykres 7. Stopień, w jakim wsparcie otrzymane w projekcie odpowiadało na potrzeby projektodawców	36
Wykres 8. Struktura partnerstw projektowych w Programie z uwagi na wielkość konsorcjum projektowego	58
Wykres 9. Średnia odległość pomiędzy beneficjentami i partnerami projektów ogółem w Programie	59
Wykres 10. Odsetek partnerów pochodzących z obszarów miejskich i wiejskich.....	60
Wykres 11. Odsetek beneficjentów i partnerów pochodzących z miejscowości o określonej liczbie mieszkańców	61
Wykres 12. Rodzaj partnerów projektów z uwagi na pełnioną przez nich rolę.....	79
Wykres 13. Odpowiedź beneficjentów na pytanie: Czy przed realizacją projektu aplikowali Państwo z tymi samymi partnerami projektowymi o wsparcie finansowe z innych programów?.....	82
Wykres 14. Odpowiedź beneficjentów na pytanie: Czy planują Państwo kontynuować współpracę z partnerami uczestniczącymi w realizacji projektu w jakiegokolwiek formie?.....	83
Wykres 15. Odpowiedź beneficjentów na pytanie: Czy planują Państwo realizację projektów w innym partnerstwie niż to w ramach projektu?	83
Wykres 16. Odpowiedź beneficjentów na pytanie: Czy planują Państwo realizację projektu w ramach któregośkolwiek Programu Współpracy Terytorialnej, który jest realizowany w perspektywie finansowej 2021-2027?.....	83
Wykres 17. Ocena współpracy beneficjentów z partnerami projektowymi.....	84
Wykres 18. Przyczyny negatywnej oceny współpracy z partnerami projektowymi	85
Wykres 19. Częstotliwość kontaktu z partnerem projektowym przed i po wybuchu wojny w Ukrainie (liczba kontaktów nawiązanych między średnio w skali miesiąca).....	85
Wykres 20. Tematyka podejmowanych z partnerami projektowymi kontaktów przed i po wybuchu wojny w Ukrainie	87
Wykres 21. Ocena wystarczalności współpracy do prawidłowej realizacji projektu przed i po wybuchu wojny w Ukrainie (ocena w skali 1-10, gdzie 1 oznacza „w ogóle niewystarczająca”, a 10 „w pełni wystarczająca”).....	88
Wykres 22. Średni stopień zadowolenia ze współpracy projektowej z partnerami (ocena w skali 1-10, gdzie 1 oznacza „w ogóle”, a 10 „w pełni”).....	88

Wykres 23. Czynniki, które zdaniem polskich i ukraińskich beneficjentów utrudniły osiągnięcie założonych celów	89
Wykres 24. Ocena wpływu poszczególnych czynników na realizowane projekty przez polskich beneficjentów.....	91
Wykres 25. Ocena wpływu poszczególnych czynników na realizowane projekty przez ukraińskich beneficjentów.....	92
Wykres 26. Ocena wpływu zawieszenia współpracy z Białorusią na realizowane projekty przez polskich i ukraińskich beneficjentów.....	93
Wykres 27. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Czy po zawieszeniu współpracy z partnerami z Białorusi udało się zakończyć projekt zgodnie z założeniami?”	94
Wykres 28. Odpowiedzi ankietowanych na pytanie „Czy planują Państwo kontynuować współpracę z polskimi lub ukraińskimi partnerami uczestniczącymi w realizacji projektu w jakiegokolwiek formie?”	100
Wykres 29. Odpowiedzi ankietowanych na pytanie „Czy planują Państwo realizację projektów w innym partnerstwie niż to w ramach projektu?”	101
Wykres 30. Odpowiedzi ankietowanych polskich beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „Czy planują Państwo realizację projektu w ramach któregośkolwiek Programu Współpracy Terytorialnej, który jest realizowany w perspektywie finansowej 2021-2027?”	102
Wykres 31. Odpowiedzi ankietowanych beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „Dlaczego chcieliby Państwo skorzystać właśnie z tego Programu? Proszę wskazać nie więcej niż 2 najważniejsze powody”	102
Wykres 32. Odpowiedzi polskich beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „Jakiego obszaru tematycznego dotyczyć będzie współpraca z partnerami z za granicy podejmowana przez Państwa w najbliższych latach?”	103
Wykres 33. Odpowiedzi ukraińskich beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „Jakiego obszaru tematycznego dotyczyć będzie współpraca z partnerami z za granicy podejmowana przez Państwa w najbliższych latach?”	104
Wykres 34. Odpowiedzi ankietowanych beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „Czy planują Państwo podjęcie współpracy z partnerami z innych krajów, w ramach innych programów współpracy?”	104
Wykres 35. Odpowiedzi polskich beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „Z jakiego zakresu tematycznego chcieliby Państwo podjąć projekty z tymi podmiotami?”	105
Wykres 36. Odpowiedzi ukraińskich beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „Z jakiego zakresu tematycznego chcieliby Państwo podjąć projekty z tymi podmiotami?”	105
Wykres 37. Czynniki decydujące o składzie partnerstwa w ramach realizowanych projektów w opinii polskich i ukraińskich partnerów	106
Wykres 38. Odpowiedzi ankietowanych na pytanie „Czy przed realizacją projektu aplikowali Państwo z tymi samymi partnerami projektowymi o wsparcie finansowe z innych programów?”	106
Wykres 39. Odpowiedzi respondentów na pytanie: „Jak oceniają Państwo trwałość uzyskanych w projekcie rezultatów? Proszę wybrać zdanie, które najlepiej opisuje tę trwałość w przypadku Państwa projektu”	107
Wykres 40. Odpowiedzi respondentów na pytanie: W jakim stopniu zawieszenie współpracy z Białorusią wpłynęło na trwałość efektów projektu, który Państwo realizowali?.....	109

Wykres 41. Odpowiedzi polskich beneficjentów i partnerów projektów na pytanie "W jaki sposób realizowany przez Państwa projekt odnosi się do poszczególnych zasad horyzontalnych?".....	116
Wykres 42. Odpowiedzi ukraińskich beneficjentów i partnerów projektów na pytanie „W jaki sposób realizowany przez Państwa projekt odnosi się do poszczególnych zasad horyzontalnych?”	117
Wykres 43. Typ działań podejmowanych przez polskich i ukraińskich partnerów w projekcie w zakresie zrównoważonego rozwoju.....	118
Wykres 44. Typ działań podejmowanych przez polskich i ukraińskich partnerów w projekcie w zakresie równości szans kobiet i mężczyzn.....	120
Wykres 45. Typ działań podejmowanych przez polskich i ukraińskich partnerów w projekcie w zakresie równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.	121
Wykres 46. Przydatność działań informacyjno-promocyjnych w ocenie partnerów projektów	134

Spis tabel

Tabela 1. Środki Programu w podziale na osie priorytetowe	14
Tabela 2. Realizacja wskaźników produktu (podanych w Programie) dla każdym CT Programu.....	16
Tabela 3. Realizacja wskaźników rezultatu (podanych w Programie) dla projektów zakończonych każdego CT Programu	19
Tabela 4. Wartość i dofinansowanie LIP [EUR]	21
Tabela 5. Wskaźniki produktu osiągnięte dla CT DOSTĘPNOŚĆ versus wskaźniki produktu dla LIP	21
Tabela 6. Wyzwania zidentyfikowane na obszarze pogranicza polsko-ukraińsko-białoruskiego oraz przyporządkowane im cele tematyczne i priorytety, a także zakres interwencji w ramach realizowanych projektów w Programie Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020.....	32
Tabela 7. Liczba liderów i partnerów projektowych w Programie w podziale na państwa pochodzenia	44
Tabela 8. Realizacja wskaźników produktu przez beneficjentów w odniesieniu do założonych przez nich wartości docelowych	55

Spis map

Mapa 1. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną partnerów w CT Dziedzictwo.....	62
Mapa 2. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną partnerów w CT Dziedzictwo.....	63
Mapa 3. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na rolę pełnioną w projekcie w CT Dziedzictwo	64
Mapa 4. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na rolę pełnioną w projekcie w CT Dziedzictwo	65
Mapa 5. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na rolę pełnioną w projekcie w CT Dostępność.....	66
Mapa 6. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na rolę pełnioną w projekcie w CT Dostępność.....	67
Mapa 7. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną beneficjentów w CT Dostępność	68

Mapa 8. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną beneficjentów w CT Dostępność	69
Mapa 9. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną beneficjentów w CT Bezpieczeństwo	70
Mapa 10. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną beneficjentów w CT Bezpieczeństwo	71
Mapa 11. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na rolę beneficjentów w projekcie w CT Bezpieczeństwo	72
Mapa 12. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na rolę beneficjentów w projekcie w CT Bezpieczeństwo.....	73
Mapa 13. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na rolę beneficjentów w projekcie w CT Granice	74
Mapa 14. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na rolę beneficjentów w projekcie w CT Granice	75
Mapa 15. Sieć współpracy przed zawieszeniem współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną beneficjentów w CT Granice.....	76
Mapa 16. Sieć współpracy po zawieszeniu współpracy z Białorusią w podziale na formę prawną beneficjentów w CT Granice.....	77
Mapa 17. Liczba beneficjentów według lokalizacji siedzib.....	80
Mapa 18. Projekty komplementarne do przedsięwzięć realizowanych w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 wg powiatów	114

Spis schematów

Schemat 1. Dominujące typy beneficjentów w podziale na państwa uczestniczące w Programie	59
--	----